

K. SILJAKOVŠ

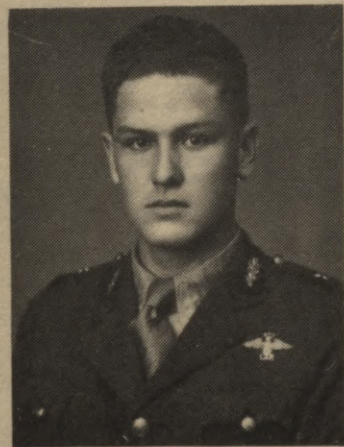
Mana atbilde

91-4
L 283

K. Siljakovs

Mana atbilde

Autors *Kārlis Siljakovs*, kuŗa senči saucās Siljekabi, ir liepānieks un tur tās vidē, kur mūsu minoritātes sastādīja 31,5% no Liepājas iedzīvotājiem, Siljakovs no 1930 — 1942. gadam strādāja Liepājas kara ostas darbnīcās — vēlākā Tosmārē, un kā tieši galvenam inženierim padots kuŗu būves tehniķis viņš arī tur labi iepazīna mūsu rūpniecībā nodarbināto mentalitāti, — to vīru mentalitāti, kuŗi 1919. gadā Bermonta kara spēkam pie Liepājas ziemeļu forta pārraujot mūsu kara vīru fronti, atstāja savus darba galdus un steidzās kara vīriem palīgā, un, kas 1940. gada jūnija dienās kā pirmie uzvilka sarkano karogu.

1942. gadā Siljakovs brīvprātīgi pieteicās policijas dienestā un drīzi pēc tam Liepājā pārņēma vāciešiem pakļauto Latviešu politisko policiju, par kuŗas priekšnieku viņš bija līdz 1945. gada 8. maijam.

K. Siljakovs

*Mana
atbilde*

K. SILJAKOVŠ

MANA ATBILDE

Ritvaldis Jankus

Kārlis Siljakovs

Mana atbilde

Karla Sijakov
Mama albida

Respectfully,
Julia

L
9

**Veltīta Laumai, Kārlim, Corai, Sandrai un Kārlim III.
un tai paaudzei, kuŗa šo laikmetu nav līdzi dzīvojuši.**

Svētā laimī
Mana atbilde

AP	- Austrāļu nacionāls
BBC	- British Broadcasting Corporation - Angļu valodā
CIC	- Canadian Intellectual Property Commission - Kanādiešu intelektuālās īpašības komisija
DP	- Département des Pensions - Pensijs
LKP	- Latvijas komunistu partija
LKPCK	- Latvijas Komunistu Partijas Centrālā komiteja
LPSR	- Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika
MOBR	- Mezinacionālā Organizācija Padomju Revolūcijas
	- Starptautiskā organizācija revolūcionāru palīdzībai
NKVD	- Narodny Komissariats Vnutrennykh Del - Valsts iekšlietu drošības policija
PSKP	- Padomju Savienības Komunistiskā Partija
PSRS	- Padomju Sociālistiskā Republika Savienība
SD	- Sicherheits Dienst - Drošības dienests
TASS	- Teleradio Aģentūra Starptautiskajam Informācijas Apmaiņai
TKP	- Tautas Komunistiskā Partija
USSR	- Union der Sozialist Sowjetrepubliken - Padomju Savienība
UNKRA	- United Nations Relief and Rehabilitation Administration - Starptautiskā Aģentūra nodarbošas ar karšcietņu rehabilitāciju
VEP	- Ventspils Elektroniskā Partija
VKP	- Vissavienotās Komunistiskā Partija

B, L

Vēlma laimel, Kārlim, Čovai, Sānāri un Kārlim II.
un tai poudzē, kura šo laikmetu nav līdz detvojam.

S a i s i n ā j u m i

- AP - Augstākā padome.
- BBC - British Broadcasting Corporation. - Angļu raidītājs.
- CIC - Counter Intelligence Corps. - Militārais pretizlūkošanas dienests.
- DP - Displaced Person. - Pārvietota persona - bēgļi.
- LKP - Latvijas komunistu partija.
- LKPCK - Latvijas Komunistu Partijas Centrālā Komiteja.
- LPSR - Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika.
- MOPR - Mezdunardnaja Organizacija Pomosci borcam Revoljucii. - Starptautiska organizācija revolūcionāru palīdzībai.
- NKVD - Narodny Kommissariat Vnutrennich Djel. - Čeka — Valsts iekšējās drošības policija.
- PSKP - Padomju Savienības Komunistiskā Partija.
- PSRS - Padomju Sociālistisko Republiku Savienība.
- SD - Sicherheits Dienst. — Drošības Dienests.
- TASS - Telegrafnoje Agentstvo Sovjetskovo Sojussa. - Oficiālā Pad. Sav. telegrafa aģentūra.
- TKP - Tautas komisāru Padome.
- UdSSR - Union der Sozialist Sowjetrepubliken. — Padomju Savienība.
- UNRRA - United Nations Relief and Rehabilitation Administration. - Starptautiskā Apvienoto nāciju bēgļu palīdzības organizācija.
- VEF - Valsts Elektrotehniskā Fabrika.
- VKP - Vissavienības Komunistu Partija.

L 91-4
283

dukt. L
9

Kārlis Siljakovs

Mana atbilde

Kāda laikmeta memuāri

Pirmā daļa.

4496

Ritvaldis Jankus

APGĀDS GAUJA

1982.

U.S.A.

Ievadam

Mana atbilde, — kam un kāpēc? Pirmkārt tiem, kas tagad Latvijā rakstīdami mūsu vēsturi ar to cenšas pārveidot mūsu pagātņi un tā arī man tanī ir atraduši „savu vietu.” Otrkārt, visiem tiem, kas Latvijā pēc 1934. gada 15. maija pārvērtībām tanīs saskatīja tikai pozitīvo vai negatīvo, un treškārt, tai mūsu paaudzei, kas ir dzimusi svešumā un tai, kas Latviju atstāja kā bērni un kuņai kā tādai par notikumiem mūsu dzimtenē, kas saistās ar mūsu patstāvības zaudēšanu un tai sekojošām divām svešas varas okupācijām, ir tikai vispārinātas zināšanas, un vispēdīgi tiem, kas tic, ka mēs savu brīvību atkal atgūsim.

Kaut aprakstītie notikumi galvenā kārtā skar tikai vidi un izjūtas, kurā esmu uzaudzis un darbojies, — Liepājā un Kurzemē, tie tomēr būtībā atbilst visas Latvijas mērogā.

Rietumvācijā 1981. gadā.

K. Siljakovs

Iskahan

Mann atbildet. — Kan nu k  rt? P  rsk  t dem, kan jagod
 L  rja f  rsk  dani m  tt v  rsk  t or to centus p  rsk  d  t m  ttu
 p  rsk  t nu to or f  rsk  t or m  ttu, f  rsk  t v  rsk  t. Orsk  t
 v  rsk  t dem, kan L  rja p  r 1934 goda f  rsk  t v  rsk  t
 p  rsk  t dem, kan L  rja p  r 1934 goda f  rsk  t v  rsk  t
 f  rsk  t, kan m  ttu p  rsk  t, kan f  rsk  t v  rsk  t nu to.
 kan f  rsk  t m  ttu k   d  rni nu k  rni k   l  dai p  r n  rsk  t
 m  ttu d  rsk  t, kan m  ttu or m  ttu p  rsk  t v  rsk  t nu to
 to f  rsk  t dem, kan m  ttu v  rsk  t v  rsk  t or f  rsk  t, or f  rsk  t
 v  rsk  t dem, kan m  ttu v  rsk  t dem, kan f  rsk  t nu to
 d  rsk  t orsk  t.

K  rni d  rsk  t n  rsk  t k  rni k  rni k  rni k  rni k  rni
 nu k  rni, k  rni k  rni k  rni k  rni k  rni. — L  rja nu
 k  rni, nu k  rni k  rni k  rni k  rni k  rni k  rni.

K. S  rsk  t 1941. goda.

nākotni. Tā, kādu dienu, kad Pirmā pasaules kara laikā Liepāju jau bija okupējis vācu karaspēks, viņš teicis Alekša mātei: — Laiki ir nemierīgi, kad precējāties bija 1905. gads un revolūcija, tagad ir karš un Dievs vien zina, kā viss tas beigsies. Tev aroda nav nekāda, bērni mums ir divi un ja ar mani kas notiek, kas viņus uzaudzinās? Tādēļ jau ar turpmāko nedēļu atlicini sev katru dienu pāris stundas brīvu laiku, lai vari regulāri ierasties maiznīcā un pamazām vien piesavināties mana aroda māku.

Tā arī bija noticis. Alekša māte bija iemācījusies vīra amatu, cepa garšīgu maizi un audzēja abus palaidņus — Aleksi un viņa dažus gadus jaunāko māsu, bet tā kā ar meitenēm nepināties, tad par viņas tālāko dzīvi šeit neko neuzzināsiet.

Pirmais pasaules karš bija beidzies un Liepājā vairs vāciešu nebija, kad kādu dienu Aleksis mani aicināja sev un savai mātei līdz uz Liepājas staciju izvadīt savu tēvu. Stacijā bija padots gaŗš vilciens, kas sastāvēja no sarkaniem „lopu” vagoniem. Uz perona bija nostādīti kareivji, starp kuŗiem bija arī Alekša tēvs tērpies privātā melnā mētelī ar samta apkakli, apjozies ar brūnu ādas jostu, pie kuŗas karājās duncītis. Ar vienu roku viņš saturēja šauteni, pie otras pieķērās Aleksis. Uz muguras tam bija paliela kule, kuŗu plecos saturēja pie kules apakšējiem stūŗiem piesieti no veļas striķa nogrieztī gali un tad ar striķu vidu kopā aizsiets kules gals, tā izveidoja divas cilpas, caur kuŗām bija izbāztas rokas un kule ērti karājās uz muguras. Galvā viņam bija maza apaļa cepurīte ar saulīti, un Aleksis man tādu jau bija parādījis un zināju, ka to viņam uzdāvājis tēvs, kad pēdējo reizi no Kara ostas bijis vienu dienu palaists uz māju. Kāds virsnieks komandēja. Kareivji sastinga miera stāvoklī, bet Aleksis no tēva rokas neatlaidās. Spēlēja orķestr. Kareivji uzsāka dziesmu, civilisti noņēma cepures un dziedāja līdz, sievietes raudāja, un es nezināju, ko īsti man darīt. Aleksis arī bija noņēmis cepuri, man tādas nebija.

Dziedāja par Dievu un Viņa svētību, Latvijas dēliem un meitām. Tādu dziesmu līdz tam vēl nebiju dzirdējis un

nevarēju saprast, kāpēc visi pieņēma tik cienīgu stāju. Iedomājos, ka tūlīt kaut kur ir jānāk mācītājam un sāku acīm to meklēt. Mācītājs neatnāca. Dziesma nobeidzās un tad atkal kāds virsnieks komandēja. Kareivji steidzīgi atvadījās no saviem pavadītājiem un sakāpa vagonos. Orķestris, kas palika uz perona, uzsāka jautru maršu un vilciens sāka kustēties, kā Aleksis man teica, lai dotos uz Latgales fronti. Šī bija pēdējā reize kad Aleksis redzēja savu tēvu un no šīs dienas Alekša māte arī vairs nepārtrauca cept garšīgo saldskābmaizi.

Ar Aleksi kopā pavadīju visus savus sešus pamatskolas gadus. Kopā sastāvējām 12. vilcēnu (mazskautu) pulciņā un 75. Skautu vienībā, kur īsu laiku mūsu kopnieks bija vēlākais ministrs Alfrēds Valdmanis. Skautu rīkotās nometnēs vienmēr turējāmies kopā un vismiļāki gājām uz Grobiņas pagastu pie Lielā akmens, kas, neskatoties uz saviem Pirmā pasaules kara laikā vāciešu atspriidzinātiem sāniem, vēl vienmēr bija labas pirtiņas lielumā un uz kuŗa vēl mūsu pēdējos brīvības gados bija sevišķi labi uzglabājies vāciešu iecirstais un uzkrāsotais Dzelzs krusts.

Nometnēs, ja vien bija atļauts kurināt atsevišķus uguns-kurus, mēs tad tādu kurinājām kopīgi ar Aleksi un tur arī kopīgi gatavojām no mājām līdzī paņemtiem produktiem savas maltītes. Bagātīgas jau tās nebija, bet nekad dzīvē man neviens ēdiens tik labi nav garšojis, kā nometnē paša gatavotā putraimu vira. Daudz tur izejvielas nevajadzēja, — pus tasīti putraimu, pāris kartupeļu un burkānu, 1 sīpolu, 1 lozberlapu, drusku sāli, divas mednieku desiņas vai labākā gadījumā pāris žāvētas aitu ribiņas un drusku vairāk kā vienu litru ūdens. Nometņošanas laikā mārkos, kas bija lielajam akmenim tuvumā, saķērām skolas akvārijam tritonu, kas izskatījās kā mazi krokodīliši un turpat dabas mācības skolotājam sazvejojām spāres kāpurus, dēles un varžu kurkuļus.

Kad apmeklēju pamatskolas pēdējās klases, man vasarās vairs ganu gaitās nebija jāiet, tās pavadīju kopīgi ar Aleksi klejojot pa Liepājas apkārtni vai uzturoties uz tās ūdeņiem.

Liepājas vecos nocietinājuma grāvjus ar saspridzinātiem bunkuriem, ostas rajonu, Kaņa ostu, ezeru un tam pieguļošās birzis pazinām kā savas kabatas. Mēs zinājām, kur un kādos laika apstākļos vislabāk ķērās dažādas zivis un kaislīgi nodevāmieš makšķerēšanai. Mēs zinājām arī, kur vecos cietokšņa grāvjos bija meklējama nogremdēta municija un ieroči. No izzvejtām lielgabalu patronām mēs izņēmām pulveri, kas izskatījās kā dzeltēni makaroni vai pabiezākas papīra plāksnes un nebija bojāts.

Mēs gatavojām pistoles, lādējām tās ar pašu izzvejoto un pēc tam ar nazi sasmalcināto pulveri. Sējām tās pie koka un aizdedzinājām ar parafīnā mērcētu auklu. Kad kādreiz pēc stiprāka lādiņa uzpildīšanas no Alekša pistoles pāri bija palicis tikai pie koka piesietais rokturis, mēs šādu blēņošanos atzinām par bīstamu un, visus pulveņa krājumus sadalījuši mazākās kaudzītēs, sadedzinājām.

Mēs kopā lasījām Valtera Skota vēsturiskos romānus, Žila Verna nākotnes vizijas, Dimā — Grāfs Monte Kristo, Pumpura Lāčplēsi un Iksena Daugavas sargi. Kopīgi daudzinajām grāmatu varoņus un arī paši bieži jutāmies kā kāds no tiem.

Kad sākām apkārtnes notikumus vērot kritiskām acīm, skautu zaļās blūzes kopīgi apmainījām pret Latviešu Nacionālā Kluba pelēkiem krekliem un sākām aktīvu darbu tā jaunatnes daļā.

Makšķerējot ostas rajonā, kad darbi uz kuģiem bija beigušies, mēs nereti uzsākām sarunas ar jūrniekiem un ar kuģu muitas uzrauga atļauju drīkstējām arī tos apmeklēt un iepazīties ar viņu dzīves apstākļiem. Jūrnieki bija laipni ļaudis, viņi bieži mūs cienāja ar vakariņām un, stāstot par savu darbu, neatteicās mūs izvadāt pa tīrām mašintelpām, vienmēr tumšām, ogļu putekļiem klātām un karsta gaisa piesātinātām katlu telpām un gaisīgo kuģa komandu tiltu ar stūres ratu un kompasu. Tur arī uzzinājām, ka braucot pa pasaules jūrām ir vajadzīgas ceļa kartes un dabūjām apskatīt arī tās.

Pēc viena šāda apmeklējuma Aleksis, apņēmības pilns, man pateica: — Es savu vietu dzīvē esmu atradis. Pēc pamatskolas beigšanas es darīšu visu, lai tiktu uz kāda no kuģiem un tur nokalpojot iepriekš prasīto obligāto praksi iestāšos Rīgas Jūrasskolā. Savu izšķiršanos Aleksis mazāk pamatoja ar piedzīvojumu kāri, bet vairāk ar domām, kļūt neatkarīgs no apkārtnes.

1927. g. pavasarī abi beidzām pamatskolu. Mans tālākais ceļš gāja uz Jelgavu. Līdz skolas sākumam augusta beigās manā rīcībā vēl palika 10 nedēļas, bet tās Liepājā vairs pavadīt nevarēju, jo mana māte pārcēlās uz dzīvi laukos.

Pēdējo dienu pirms šķiršanās no Alekša kopā pavadījām uz Liepājas moliem, kur, vēlreiz atmiņās izstaigājot savu bērnību, nosēdējām pāri pusnaktij. Šķīroties un abpusēji labākos vēlējumus izsakot, solījāmies palikt uzticīgi savai draudzībai. Aleksis palika Liepājā norūpējies, jo cerības drīzumā tam atrast kādu kuģi, kam būtu vajadzīgs viņa darba spēks, bija mazas. Kuģi, kas Liepājas ostā pārziemoja, to bija jau atstājuši, un tie, kas šeit iegriezās, parasti jau bija ar pilnām komandām. Bet jau pēc Jāņiem no Alekša saņemtā kartiņa priecīgi vēstīja, ka viņa rūpes bijušas īslaicīgas. Vietu viņš bija atradis uz kāda Grauda rēderejas kuģa, kuŗa vārds man ir piemirsies, jo visi Grauda kuģi sākās ar vārdu Ever... Munsturrullī Aleksis bija ierakstīts kā kuģa puika.

Pēc tam Aleksis sevi vairs neatgādināja. Vēstules no viņa gaidīju velti. Bija pagājis vesels gads. No skolas vasaras brīvlaikā tiku nozīmēts kā praktikants Liepājas Kaŗa ostas darbnīcās. Liepājā ierodoties mans pirmais gājiens bija pie Alekša mātes. Nē, Aleksis Liepājā vēl iegriezies nebija. Viņa vēstules ko Alekša māte man parādīja liecināja, ka viņš mani aizmirsis nebija. Man viņš esot rakstījis no Gambijas, un lai arī man kas tiktu no mūsu kādreizējās kolonijas, viņš vēstuli apmarkojis sevišķi raibi. Kā savu nemainīgu adresi viņam bija iedevis savas māsas dzīves vietu Vadakstes dzirnavās, uz kurieni pasts nonāca caur divām lauku pasta nodaļām, kur tā tālāku sadalīšanu bieži uzticēja tuvākiem kaimiņiem, kas tur iegriezās — un vai nav dzirdēti stāsti, par nosūtīšanai vai

nodošanai uzticētu vēstuļu aizmiršanu uzticētās personas kabatā!? Kāpēc lai tā kaut kas arī nenotiktu ar raibi apmarkotām vēstulēm?

Alekša māte man rādot dēla, sev no Spānijas atsūtīto mežģiņu lakatu un stāstot, ka Aleksis pats iztiekot ar minimumu, no savas algas jau esot atsūtījis turpmākām skolas vajadzībām gandrīz Ls 500.-, ko viņa noguldījusi bankā uz dēla vārda, reizē noraudāja mātes rūpju un prieka asaras. Atstājis tai savu Liepājas adresi un pateicis laiku līdz kādam būšu tur sastopams, atvadījos.

Pagāja atkal gadi, bet Aleksis sevi vairs neatgādināja, un es vēlreiz mēroju ceļu uz viņa mātes dzīves vietu tad, kad skolu Jelgavā jau biju beidzis un atgriezies Liepājā atradu pastāvīgu darbu Kaŗa ostas darbnīcās. Alekša māte vecā adresē vairs nedzīvoja. Es varēju viņu sameklēt adreŗu galdā, bet to nedarīju. Manī pamodās aizvainots lepnums par Alekŗa klusēŗanu.

Laiks dziedē visas brūces. Bija atkal pagājuŗi gadi un Aleksi biju jau daŗeŗi aizmirsis, kad negaidot to kādā 1934.g. jūlija vakarā satiku uz ielas, — jā, vienkārŗi Liepājā satiku uz ielas! Mans pārsteigums nebija mazs, bet Aleksis ar vainas apziņu seŗā tūlīt pēc pirmiem apsveicināŗanās vārdiem no kabatas izņēma adreŗu galdā manu iegūto adreŗi un jau smaidīdams noteica: — Nudien, biju taisni ceŗā pie tevis, un ar viņa pirmiem vārdiem es redzēju, ka Alekŗa raksturā mainīŗies nebija nekas. Vienmēr smaidīgs, dzīves priecīgs un uzņēmības pilns, tāds pat kādu to pirms septiņiem gadiem biju mācīŗies pazīt seŗus gadus ilgi, viņŗ man izlikās arī tagad, kad bija jau pieaudzis un balss pieņēmusi zemāku toni. Bet ŗis pārmaiņas nebija pagājuŗas secen arī man. Ko runāt mums bija daudz. Vienojāmies, ka jāmeklē vieta, kur varam runāt un klausīties tikai mēs divi. Tādu atradām uz Roŗu laukuma Zemnieku savienības klubā pie Eglīŗa, jeb kā liepājnieki Eglīti, sauca viņa plato pēdu dēļ, — pie Pīŗu kājas. Paņēmuŗi atseviŗķu kabinetu, Aleksis uzstājās, lai es vakariņas izvēloties un pasūtinot, bet maksāt lai atļaujot viņam, kaut

vai tā vienkāršā iemesla dēļ, kā ta pie kopējā paēdiena iegūšanas darbi būšot „kristīgi” sadalīti.

Kad vakariņas tikai daļēji bija patērētas un atlikums jau sen atdzisis, zināju Alekša dzīves stāstu par aizgājušiem pēdējiem 7 gadiem. Nekas neparasts tur nebija. Pirmo gadu nobraucis par kuģa puiku. Tad paaugstināts par jaunāko matrozi. Kad arī kā tāds jau nobraucis vienu gadu un sācis gatavoties uz mājām un skolu, tad izrādījies, ka rēdereja viņu kuģim ir noslēgusi jaunu kravas līgumu starp Afrikas, Indijas un Dienvidamerikas ostām, un lai atpakaļceļam uz Latviju nebūtu jāizdod pusgada ietaupījums, viņš izšķīries kāpt malā tad, kad kuģis būs dzimtenē vai tuvāk tai. Un atkal aizgājis gads, jau trešais pēc kārtas, kad viņi beidzot uzņēmuši kursu uz Ruanu Francijā, un viņš jau laicīgi pieteicis kapteinim savu nodomu tur kuģi atstāt. Ruānā bijusi priekšā mātes vēstule, ka viņa ir bijusi spiesta maizes cepšanu pārtraukt un esot slimnīcā. Gadiem ilgi smago maizes mīklu ar rokām mīcot tai esot bīstami savainots mugurkauls. Tā, palicis mātes un māsas vienīgais apgādnieks, Aleksis savu uzteikumu kapteinim atsaucis un palicis viņa dienestā. Mātes slimība ieilgusi, skolai iekrātā nauda izgājusi un tā nekas cits neatlicis, kā braukt tālāki par matrozi un krāt jaunu skolas naudu. Ar kapteiņa gādību un rēderejas ziņu viņam pirms pāris gadiem bija izdevies pārkāpt uz kādu citu tās pašas rēderejas kuģi, kas braucis starp Ļeņingrādu, Rīgu un Anglijas ostām. Un tā pēdējos gados no Rīgas bijusi arī iespēja māti pāris reizes apciemot, bet viņu mierinot un apmīļojot vienmēr pietrūcis laika sameklēt mani. Tagad, paldies Dievam, veselība atkal esot kārtībā. Maizi viņas vietā cepot citi, viņa rūpējoties tikai par tās pārdošanu. Aleksis man arī pastāstīja, ka viņš savu brīvo laiku uz jūņas neesot pavadījis rokas klēpī salicis, bet ar stūrmaņu un arī paša kapteiņa palīdzību daudzus priekšmetos jau esot samācījis gandrīz vai visu Jūpskolas kursu, un tādēļ tās apmeklēšana pirmos divus gadus, viņam grūtības neradīšot, bet būšot īsts atpūtas laiks. Lai tiktu pārcelts trešā klasē, viņam būšot viens gads jānobrauc kā stūrmanim.

Aleksis bija arī pamatīgi izdomājis, kā lietderīgi izmantot viņam priekšā stāvošo kaŗa dienestu.

Nākošā nedēļā braukšu uz Rīgu kārtot iestāšanos Jūrskolā. Kad būšu to nokārtojis, iesniegšu kaŗa ministrim lūgumu, mani nākošā gada februārī, iesaucot armijā, iedalīt Bolderajā — Aizzogotāju divizionā. Līdz nākošā gada februāŗa beigām varēšu apmeklēt skolu, pēc tam būšu jaunkareivis, kad šis laiks būs pāri, skolā sāksies eksāmeni, un tie mani nebaida, ja man atļautu, tos varētu nolikt kaut vai šodien, kādēļ arī nešaubos, ka skolas vadība piekritīs, ka dažus mēnešus klasē nesēdu un armijas vadība savukārt pa eksāmena laiku man piešķirs pāris dienas atvaļinājumu. Otrā skolas gadā mēģināšu to pašu, tikai apgrieztā veidā. Mācības gadu sākšu kā kaŗavīrs un kad tuvosies tā beigas, būšu jau no kaŗa dienesta atvaļināts. Aleksis stāstīja arī par redzēto un piedzīvoto svešumā. Viņa stāsts bija vienkāršs un tomēr krāsains, viņš nemēģināja manā priekšā spīdēt ar savu pasaules pazīšanu un nevajadzīgu svešu zemju ostu pārāk biežu pieminēšanu. Viņš tiešām bija palcis tāds pats, kā pirms gadiem.

Visa šī nodaļa šai grāmatā būtu bez nozīmes, ja es jums nepastāstītu, ko Aleksis man stāstīja par savu pēdējo braucieni. Visos aizgājušos septiņos gados nekur neesmu nonācis konfliktā ar policiju, bet, kad pēdējā braucienā pirms nedēļas Rīgā pietauvojām kuģi, mani līdz ar visu komandu, apcietināja. Es pārtraucu viņu — netaisi jokus! Aleksis sāka smieties. Tad uzmanīgi, kā aptieķeris, mūsu abu glāzēs sadalīja vēl karafes dibenā palikušo labo padzērienu, pieskandināja man un turpināja: Tu zini, ir dažādi ļaudis — izšķērdīgi, taupīgi un skopi. Mans pēdējais kapteinis bija skops. Ostās viņš svaigu pārtiku neiepirka un mūs nepārtraukti baroja tikai ar konserviem. Ja tu kaut ko esi dzirdējis par vitamīniem un cingu, tad sapratīsi, no kā šādos apstākļos jau gandrīz visai komandai asiņoja zobi, bet kapteinis visu to nelikās redzot. Kad vīri viņam sāka sūdzēties par pārtiku, viņa parastās atbildes bija: manā jaunībā uz koka kuģiem brauca dzelzs vīri, bet šodien uz dzelzs kuģiem brauc

prauli. Vīri noskaitās, un zini, ko viņi izdarīja, — priekšpēdējā braucienā uz Ļeņingrādu pirms ostas sa-
sniegšanas, laikā, kamēr vecais atpūtās no savas „vakts,”
Somu līcī visus konservus pārsveda pār kanti un kad vecais
atmodās, pieprasīja, — ja viņš ostā neiepirks svaigu pārtiku,
mēs nestrādāsim. Vecais mūsu vēlēšanos izpildīja, un, droši
vien, to, ko uz mūsu vēderiem bija ietaupījis, Ļeņingrādā
dabūja pārmaksāt desmitkārtīgi. Par šo atgadījumu vecais
noteikti bija telegrafējis rēderejai, jo tiklīdz piestājām
Daugavmalā, mūs visus pievāca Polītiskā pārvalde. Nekas
jau liels nenotika un cietumā nevienu neiebāza, bet kamēr
mūs katru atsevišķi nopratināja un visas liecības salīdzināja,
— 24 stundas bija pagājušas. No sākuma, kad polītiskās pār-
valdes ierēdņi visā šīnī lietā gribēja saskatīt kādu politisku
demonstrāciju, mēs noskaitāmies, jo nav savas zemes lielāku
patriotu, kā tās jūrnieki, un ja ārzemju ostās iznāk plūkšanās
ar citiem jūrniekiem, tad 60% tā notiek aizstāvot savas valsts
krāsas, un tikai 40% pērkamo meiteņu dēļ. Bet vīri, kas mūs
pratināja nebija jūrnieki un to nezināja. Viņiem mūsu vārdu
patiesība bija jāpierāda ar vīru asiņainiem zobiem.

Patiesību sakot, man jau ar visu šito trāderīdi nekas
kopējs nebija, jo laikā, kad vīri konservus laida pa kanti,
man bija stūres uzraudzības laiks, savu stāstu nobeidza
Aleksis.

Uz manu jautājumu, vai pārējie jūrnieki atgriezušies
darbā, Aleksis īsto atbildi nezināja. Pēc atgriešanās no
Polītiskās pārvaldes uz kuģa, Grauds pats runājis ar tiem, cik
no viņiem palikuši skopā kapteiņa dienestā nezinot, bet viņš
pats bijis laimīgs, ka pāris stundu laikā varējis saņemt savu
aprēķinu un vienam dzīves posmam beidzot pielikt punktu.

Pēc dažām dienām Aleksis aizbrauca uz Rīgu kārtot savu
iestāšanos jūrskolā — un neesi nepacietīgs, ja tev tūlīt
nerakstu vai pēc nedēļas tevi neapciemoju, neaizmirsti, ka
lielākā problēma Rīgā būs izstabas sameklēšana — noteica
Aleksis, kad izvadīju to stacijā.

Aleksis aizbrauca un pazuda „kā žids pa Miķeļiem.”
Daudz par to nedomāju. Abi bijām sasnieguši gadus, kad

dzīvē bija jāskatās vaļējām acīm un ne vairs caur bērniņas rožainām brillēm.

Bet tad, pēc nepilna gada es dzirdēju viņa vārdu sasaistītu ar notikumiem, par kuņiem man vēl ir jādoma šodien, kad trimdas dzīvē dažreiz savās pārrunās atgriežamies Latvijā pēc Ulmaņa 15. maija apvērsuma. Šiem pašiem notikumiem bija arī izšķirēja nozīme manam lēmumam, kādēļ Otrā pasaules kara laikā iestājos Latvijas politiskās policijas dienestā.

Manā plašā radu ciltī jau kopš gadiem bija ieviesusies tradīcija, ka reizi gadā tie visi centās sanākt kopā. Šīs kopā sanākšanas, ērtības labā, parasti notika Jāņos vai Ziemassvētkos pie lauku radiem, kuņiem pašiem piederēja savas saimniecības un galvenokārt bija domātas plašās ģimenes kopā saturēšanai un savstārpējai palīdzībai.

1935.g. Jāņus, daļa no radiem kopā svinējām Dzēves pagasta Kalna Būros. Kad līgo dziesmas, Jāņu dienu gaidot, bija izdziedātas un Jāņu siers pietiekoši bieži noskalots ar saimnieka paša brūvējumu. nākošā rītā pēc īsās nakts līgotāju sejās atkal atgriezās ikdienas vaibsti, sarunas kļuva lietišķākas.

Sarunu tēmati nemainījās gadiem ilgi, mainījās tikai to iztirzājumu spriedumi.

Māsas un svaines kopīgi sprieda par savu bērnu audzināšanu, skološanu un viskarstāki par to tautās izvadīšanu. Un jāsaka paldies Dievam, ka viņām šeit nepiekrita noteicošais vārds, citādi viens otrs no viņu mīļajiem jau būtu izprecināts vēl atrodoties šūpulī. Kad iedomāties vai īstie precinieki un vedeklas bija pietiekoši no visām pusēm apskatīti, sākās to pārkrāsošana un tā ne reti, tās vietā, kas pirms gada bija melns, kļuva balts vai otrādi.

Mums, latviešiem, ļoti patīk runāt pašiem par sevi un manu prātu mūsu pareizrakstībā ir ieviesusies liela kļūda, ka neesam izvēlējušies vārda „es” rakstību tāpat kā angļi ar lielo burtu. Sarunās mēs šo „es” vienmēr uzsveram, kādēļ to rakstu valodā degradēt?

Mani radi, sevišķi sieviešu kārtas, šinī ziņā nebija izņēmums. Kad laucinieces sāka lepoties ar saviem izaudzinātiem jēriem, teļiem un sivēniem vai noaustiem palagiem, pilsētniecēm nekas cits neatlika, kā saprotoši visam piebalsot, lai pēc tam, pārķerot sarunas pavedienu, varētu spīdēt ar savu „es” un zināšanām teātra, operas vai mūzikas laukā.

Brāļiem un svainiem rūpes par bērnu tālāko nākotni nebija mazākas kā viņu laulātām draudzenēm, bet tie šinī jautājumā, kur viens otrs pats aizejot no tēva mājas bija sajaucis savu vecāku rēķinus, bija reālpolitiķi un zināja, ka lietas izkārtosies pašas no sevis.

Laucinieki vienmēr sūdzējās par zemām cenām un augstām algām gājējiem, un nebija tā, ka pilsētniekiem šeit saprotoši visam būtu jāpiebalso, tie šo problēmu redzēja citā gaismā, tiem cenas bija par augstu un algas par zemu.

Īsti vīru valodas atplauka tikai tad, kad lielā alus krūzē tās saturs jau vairākkārt bija atjaunots un vīri sāka runāt par politiku. Šogad par šo tematu ko runāt bija sevišķi daudz. Jo, kaut Ulmanis bija valdījis tikai drusku vairāk kā gadu, viņš visai dzīvei jau tomēr bija paspējis uzspiest savu zīmogu. Bez kritikas Ulmanis nepalika, bet tā bija niecīga pretim viņa pozitīvam veikumam, par kuŗu vīri būtu vienojušies, ja ar vārdiem, — kur spīd saule ir arī ēnas, nebūtu ierunājies mans brālēns Aleksandrs Maksis Smīle, pēc kam visu pārējo pie galda sēdošo sejas pagriezās pret viņu. Palika iespaids, ka Smīles izrunātie vārdi visiem vienādi bija likušies tikai kā sākums kādai jaunai ziņai, ko viņš grib pavēstīt. Smīle bija kaŗavīrs un dienēja 1. Liepājas kājnieku pulkā. Sava taisnīgā un nosvērtā rakstura dēļ, viņu visi mani radi jau sen bija atzinuši par goda vīru, tādēļ arī tagad visu klātesošo interese par viņa izteikto piezīmi bija saprotama un tik liela, ka pat uz brīdi iestājās pilnīgs klusums, kas bija zīme, ka tie sagaida no viņa ko vairāk.

Ar vārdiem, — es paļaujos uz Jums, ka no manis dzirdēto tālāk stāstot vai sabiedrībā pārrunājot, Jūs nesasaistīsiet ar manu vārdu, Smīle iesāka: Mums visiem ir zināms, ka ar Ulmaņa nākšanu pie varas, mēs visi lielākā vai

mazākā mērā esam zaudējuši tiesības līdzī runāt valsts uzbūves un tās vadīšanas lietās. Opozīcija vairs nepastāv. Opozicionāri, kā tautas lielais vairums apvērsuma dienās apzīmēja tos, ko Ulmanis īslaicīgi internēja Kaŗa ostā un kam pēc atbrīvošanas, kā kompensāciju par ņemto iespējo līdzī darboties valsts un pašvaldības iestādēs, tagad maksā pensijas, pirmā sajūsmā tauta tos bija aizmirsusi, vai arī, tāpat kā mēs, par tiem šodien runājot, tos pieminam ar humoru. Bet lieta tik vienkārša nav, — rodas ēnas, un taisni tur, kur tās nedrīkstētu būt, — mūsu armijā un daļā no mūsu jaunatnes.

Tūlīt pēc savas nākšanas pie varas, Ulmanis iztīrīja arī armiju.

Ar virsniekiem un instruktoriem, kuŗi neatbilda viņa gaumei, process bija īss, — pensionēšanās, pārceļšanās vai priekšīslaicīga atvaļināšana no dienesta. Arī kareivji obligātā dienestā tika sijāti. Par neuzticamiem atzītos, pašreiz vēl, spēkā esošā obligatoriskā kaŗa klausības likuma dēļ, no armijas atvaļināt, vai izslēgt bez tiesas lēmuma, nevarēja un tā tika radītas tā saucamās darba rotas, kuŗās pārskaitīja visus tos jaunekļus, kas savā laikā ir sastāvējuši kādā no sociāldemokrātu organizācijām vai citu kādu iemeslu dēļ ievesti Polītiskās pārvaldes kartotēkā.

Darba rotās pārskaitītiem ieroči netika izsniegti, militārās apmācībās tie nepiedalījās un atvaļinājumā viņus nelaida.

Tas, kas vienam otram rotas komandierim neizdodas ar jauniesauktiem panākt visā viņu dienesta laikā, — saliedēt tos vienā vienībā, tas darba rotās ir noticis pats no sevis. Es gribu apgalvot, ka visā mūsu armijā nava neviena tik saliedēta vienība kā pieminētās darba rotas. Diemžēl saliedētas pret tiem mērķiem, kādiem armija tiek audzināta. Tagad pie armijas ierīkotos inkubātoros, kādu pavārdu darba rotas ir ieguvušas, tiek izaudzināti un nekādā gadījumā pāraudzināti, ne tikai Ulmaņa pretinieki, bet, nemaz nerunājot par morāli graužošo iespaidu uz visu armiju, visas mūsu brīvās valsts pretinieki.

Katras valsts vadības, un it sevišķi diktatūras, pirmais uzdevums ir iegūt savas jaunatnes, kā sava darba turpinātājas simpatijas. Tas ļoti redzami notiek arī pie mums. Bet tanī pašā laikā, atklātībai slēpjot, viena jaunatnes daļa tiek degradēta un apzīmogota ar neuzticības zīmogu tikai tādēļ, ka tā bijusi organizācijās, kas līdz šim bija pie mums atļautas. Man ir jau pierādījumi, kas liek šaubīties, ka inkubācijas laikam beidzoties, šiem jaunekļiem tiks dota iespēja iekļauties atjaunotās Latvijas dzīves nozarēs pēc pašu izvēles un spējām.

Es zinu, ka arī mans pulka komandieris uzrakstīja ziņojumu Kurzemes divīzijas komandierim Ģen. Dankeram, par šādu darba rotu ierīkošanu. Zinu arī, ka Dankers šo ziņojumu atbalstīja un nosūtīja to tālāk, bet līdz šim nekas nav mainījies — viss palicis, kā no augšas pavēlēts.

Tikai pirms dažām nedēļām, kad biju dežūrvirsnieks, no Rīgas pienāca telegramma, ka atkal kāds jaunkareivis jāpārskaita uz darba rotu. Šis kareivis, kas pirms iesaukšanas dienestā bija braucis uz kuģiem, ir kāds Aleksanders Mamiš no manas rotas. — Kas?! Es iesaucos. — Kas par Mamiš? Bet Smīle noteicis, — pacieties, turpināja tālāk un tā es uzzināju par Aleksi, bez tā ko es jau zināju, ka Jūrskolā viņš uzņemts nav, jo Jūrskola bez kuģa un mežniecības skolām bija trešā mācību iestāde Latvijā, kur no audzēkņiem prasīja Polītiskās pārvaldes atsaukumi. Par Aleksi šinī atsauksmē esot bijis rakstīts: Latvijai naidīgas valsts ostā — Ļeņingradā piedalījies politiskā demonstrācijā pret sava kuģa kapteini un atteicies paklausīt viņa pavēlēm.

Smīle atkārtoja arī Alekša vārdus, ko viņš abu sarunas noslēgumā teicis: — Tā Latvija, par kuģu krita mans tēvs un par kuģa varoņiem es savā bērnībā jūsmoju un domāju, ka kādreiz pienāks laiks arī man būt viņiem līdzīgam, kāda vīra mantrausības dēļ un stāvokļa neizpratnes dēļ, ir izpostīta kopā ar manu dzīvi bez labošanās spējām, un ticiet man, no šī brīža es būšu pirmais, kas Latvijai, kāda tā ir šodien, neatteikšos arī no muguras iegrūst dunci ribās.

Ka Alekša draudi nebija tikai tukši vārdi un ka viņam piemita arī vajadzīgās spējas tos izpildīt, es zināju vislabāk. Smīle vēl pastāstīja, ka pēc sarunas ar Aleksi, viņš par to iesniedzis plašu un izsmelošu ziņojumu savam pulka komandierim, kas to ar savu labvēlīgo dienesta atzīmi, — lēmumu par Mamja pārskaitīšanu uz darba rotu lūdzis vēlreiz pārbaudīt un nosūtījis nākošai instancei, bet arī tas neko neesot līdzējis. Atbilde no Rīgas bijusi negatīva un viņš baidoties, ka Mamim gribēdams palīdzēt, būšot panācis pretējo, jo izteiktie draudi, kuņus viņš savā ziņojumā nevarējis neminēt, droši vien tagad jau Polītiskā pārvaldē papildinot Mamja kartotekas karti.

Kad Smīle savu stāstu bija beidzis, man telpa bija steidzīgi jāatstāj, man trūka gaisa un gar acīm viss sāka griezties. Aleksis no savas tautas bija izstumts, un piepeši es viņu redzēju. Varbūt tie bija tikai mani satrauktie nervi vai gaisa pārmaiņa, izejot no piesmēķētās istabas tveices pilnā Jāņu dienas saulē, bet Aleksis stāvēja manā priekšā: īsi nogrieztiem matiem, bailīgu skatu, asiņainiem zobiem un pierē iedzudinātu sirpi un āmuru. Un tāds pats āmurs sita pa maniem deniņiem un ausis no šiem sitieniem nepārtraukti uztvēra, — redzi, ko no manis pataisīja, redzi, ko no manis pataisīja!

Pēc Jāņiem tūlīt apmeklēju Alekša māti. Ka sastapšu viņu apbēdinātu, biju jau paredzējis, bet ka sastapšu viņu miesīgi salauztu un garīgi bez kāda padoma, gan nebija nācis manās iedomās.

No mūsu sarunas noskaidrojās, ka par Alekša pārskaitīšanu uz darba rotu viņa vēl nekā nezināja. Viņas nepārtraukto nopūtu dēļ, brīdi šaubījos, vai viņai to teikt? Beidzot tomēr pastāstīju visu, ko zināju un pareizi vien biju darījis, — dalītas bēdas ir pusbēdas. Atrazdama manī sevis sapratēju un līdzjūtēju viņa pamazām nomierinājās un mūsu tālākā saruna varēja notikt par mana nācienu iemeslu.

No Alekša mātes savukārt uzzināju, ka Aleksis no Rīgas viņai rakstījis neesot un pats no turienes atgriezies tikai septembra beigās „melns kā zeme.” Stāstot par savu neveiksmi, viņa uztraukums bijis tik liels, ka viņa tikai ar

pūlēm pirmā vakarā varējusi viņu saprast. Tikai pēc pāris dienām viņai radies īsts priekšstats par notikušo.

Pēc noraidošas atbildes saņemšanas par uzņemšanu jūrskolā, viņš personīgi esot ieradies pie skolas direktora, no kuŗa arī uzzinājis neuzņemšanas iemeslu, — Politiskās pārvaldes atsauksmi.

Izstāstījis direktoram pēdējā brauciena notikumus, viņš lūdzis tā padomu. Direktors brīdi padomājis un tad teicis: Kaut Jūs saprotu, Jūsu nostāju nevaru akceptēt. Jums, kas jau tik daudzus gadus esat braucis uz jūŗas, vajadzēja gan zināt, ka tur sentimentālām jūtām nav vietas. Labi, domāju, ka ar šīm mazām nepatikšanām Jums būs mācība turpmākai dzīvei, iesniedziet man jaunu lūgumu, to atbalstīšu, bet ar politiskās atsauksmes devēju tiek pat pašī galā.

Politiskā pārvaldē visa lieta tikusi uzsildīta no jauna un kad Aleksis redzējis, ka tās ierēdņus nevar pārliecināt ar saviem argumentiem, viņš tiem jautājis: Jūs tak neturiet mani par komunistu, ja mans tēvs cīņā pret tiem ir kritis? Atbilde bijusi, ka viņi to nesakot, bet esot arī gadījumi, ka ābols no ābeles tomēr aizripojot tālu.

Dienu pirms skolas sākuma viņš no tās saņēmis savus iesniegtos dokumentus atpakaļ, — arī otrs lūgums ticis noraidīts.

Pārbraucis mājās viņš tad nedēļām ilgi staigāja kā mēnešsērdzīgs un bija īgns, kad es vai māsa viņam ko jautājām.

No cilvēkiem viņš vairījās un uz ielas tikpat kā negāja. Vairākkārt es viņu mudināju aiziet pie tevis, bet vienmēr viņš ar kaut ko atrunājās. Mudināju viņu arī aizbraukt pie tēva radiem uz laukiem un atpūsties, bet arī to viņš noraidīja, — ko lai es viņiem stāstu, kāpēc neeju skolā?

Īsi pirms aiziešanas kuŗa dienestā viņš tā kā drusku nomierinājās un man teica: Ja nevaru par savu naudu skolu apmeklēt Latvijā, tad jutīšos kā „liela vīra” dēls un skološos Vācijā, bet tad, domājot ka skolā varēs iestāties tikai 23 gadu vecumā, sācis atkal pats šaubīties.

Un tagad atkal, kā tu pats saki, tā jaunā nelaime. Es jau ar to savu slimību, viņam pirmos gadus braucot jūrā, arī esmu pie visa vainīga. Naudas man nebija un tā mēs abas ar meitu bijām uz Alekša kakla un viņš mūsu dēļ savu skološanos atlika no gada uz gadu. Tagad mums ir nauda un man darbs, bet viņam līdzī bēdājot, jūtu, ka es sabrūku līdz ar viņu.

Pirms Alekša mātes apciemojuma man bija pietiekoši laiks lai vēsu prātu visu pārdomātu un apsvērtu kādā virzienā palīdzību meklēt.

Smīle bija izteicis domu, ka vienīgais pareizais ceļš ir, Aleksim pašam un viņa mātei ar kopīgu lūgumu griezties pie Ulmaņa.

Manas domas turpretī bija, ka Ulmanis izšķirēju lēmumu nepieņems, pirms nebūs uzdevis lietu vēlreiz pārbaudīt, un tādā gadījumā izšķirošās atsauksmes devēja nebūs vis Polītiskā pārvalde, bet gan rēderis Grauds, kas pats pie Polītiskās pārvaldes bija griezies pēc palīdzības.

Dažas dienas nepārtraukti un intensīvi par visu šo lietu domājot, man brīžiem sāka likties, ka Aleksim, man stāstot par savu braucienu noslēgumu, balsī bija kāda nervoza pieskaņa un viņa smiekli nebija dabīgi. Jo vairāk es šādas domas mēģināju atvairīt, jo vairāk tās mācās man virsū. Es nevarēju sevi piespiest domāt, ka Aleksis, kas tik daudz runāja par savu sagatavošanos jūrskolai, nepārzinātu elementārākos kuģniecības likumus, ar kuļiem viņš jau iepazinās, sākot savas jūfnieka gaitas kā kuļa puika. Tie galvenām kārtām noteica kapteiņa varu uz kuļa un sekas par pavēļu neizpildīšanu. Un tādēļ arī padoms, ko devu Alekša mātei, — aizbraukt personīgi pie Grauda, nebija gluži bez savtīgiem nolūkiem, — uzzināt patiesību visā šinī sarežģītā lietā, kas pēdējās dienās paņēma visas manas domas.

Es varbūt rīkojos negodīgi, ka Alekša mātei noslēpu savas darba vietas rakstūru un sakarus caur kuļiem pazinu rēderi Frici Graudu, Jūrniecības departamenta direktoru Kapteini Lonfeldu, Jūras skolas skolotāju Inž. Šmulderi un vēl daudzus citus jūrniecības darbiniekus. Pie viņiem visiem

arī es varēju iestāties par Alekša lietas vēlreizēju caurskatīšanu, bet kuņai mātei priekš sava bērna gan ir kāds ceļš par grūtu un tālu un kas vēl prot par to tā iestāties kā māte?

Bija pagājušas jau trīs nedēļas kopš Alekša māte solīja klausīt manam padomam. Viņai vajadzēja no Rīgas jau sen būt atpakaļ, bet es vēl vienmēr kavējos to apciemot. Iemesls tam nebija bailes, ka dzirdēšu kaut ko tādu, kas vairs nebūs labojams, bet manī pamazām radusies pārliecība, ka Aleksis pats pie visas lietas ir vainīgs un uz viņa mātes vaimanām klausoties nevarēšu viņai nekāda padoma dot.

Kad ceturtnā nedēļā to beidzot apciemāju, tad jau viņai durvis atverot, redzēju, ka nekas nav mainījies.

Nē, Rīgā viņa nebija bijusi, bet gan pie Alekša, kas lūdzis viņu uz Rīgu nebraukt un teicis: Pēc noraidošās atbildes par manu neuzņemšanu jūrskolā, es pie Grauda biju aizgājis pats. Viņš mani neizsvieda, bet pateica īsi un skaidri, ka palīdzēt man nevarot un arī darbu lai pie viņa vairs nemeklējot. Es viņu vienmēr turēju par goda vīru, jo viņa maksātās algas bija lielākas kā noteikts un jūrniekos klīda valodas, ka viņš nevienam vien savam stūrmanim vai mehāniķim esot palīdzējis nobeigt jūrskolu.

Par viņa krietnumu šinī plāksnē šodien tomēr šaubos, šādu viņa rīcību nekādā gadījumā nenoteica tuvākā mīlestība, bet citi nolūki. Pie tam man tev ir jāpasaka, ka uz mūsu tirdzniecības kuģiem ir kastu sistēma, un tā siena, kas šķiņ komandu no kuģa virsniekiem ir augsta. No komandas es vēl aizgājis nebiju un tādēļ simpatizēju viņiem.

Skaidrs, ka es zināju kas tika plānots pret kapteini. Kuģa priekšgalā 16 cilvēkiem šaurās telpās kopā dzīvojot, tas arī nemaz citādi nevarētu būt. Bet tie, kas to plānoja, bija godīgi pret mani. Tie neuzaicināja mani piedalīties savos plānos, jo zināja, ka tas nozīmētu manu jūrskolas karjēras galu, un tādēļ tie savu nodomu izveda tad, kad man bija jāuzmana kuģa stūre.

Kādēļ lai es būtu bijis negodīgs pret viņiem un skrējis tos nodot? Vēl vairāk tādēļ, ka pats kapteiņa rīcību atzinu par

negodīgu. Un ja es arī viņus, pretēji savai pārlicībai, un domājot tikai par savu karjēru būtu nodevis, arī tad man nākotnē vairs nebūtu iespējas braukt uz jūras. Jo tāds notikums, kā mana nodevība būtu agrāk vai vēlāk tik un tā aplidojis visu mūsu jūpnieku saimi, un tie savā vidū, vienalga pie kuņas kastas tie arī katris piederētu, nodevējus necieš. Jo jūpnieki visi kā tādi, nepārtraukti dara kaut ko, kas ir aizliegts. Vai nu tā ir blakus peļņa ar kontrabandu vai kuģa administrācijas fiktīvi rēķini rēderiem par iepirktiem materiāliem, vai sīkiem remontiem un dažādi nedarbi ostās. Arī Grauds pats tikai zina, kādā ceļā viņš ir ticis pie savas bagātības, bet šodien viņa morāle, kā rēderim ir pretēja tai, kāda tā bija, kad viņš pats vēl brauca uz jūras un tādēļ viņš nevar man palīdzēt tagad un atsakās to darīt arī nākotnē.

Tagad viņi mani šeit tura kā cietumnieku, bet tu, māte vairs neraizējies, par šo vienu gadu es savu ejamo ceļu būšu atradis. Kārlim pasaki paldies un arī, ka viņa padomi man vairs nav vajadzīgi.

Mātei teiktie Alekša pēdējie vārdi, domāti man, mani apvainoja. Man tur vairs nebija ko kavēties, jo viņas dēls bija kļuvis arī padomu devējs, un beigu beigās, savā sešgadu sirojumā tā jau nebija, ka viņš nezinātu uz kurieni man rakstīt?

Par Aleksi centos vairs nedomāt un arī viņš pēc kaŗa dienesta mani vairs neuzmeklēja.

1940.g. jūnijā komūnisti trakoja pilsētas ielās. Es atgriezos kājām no darba. Uz Brīvības ielas, kādā mazā satiksmes sastrēgumā, kādai spēkratu riepai piepeši plīstot un braucējam strauji bremsējot, tie pārsviedās no ielas labās puses uz kreiso, taisni tanī brīdī, kad gāju gaŗām. No spēkratiem izkāpa Aleksis, mūsu skati sastapās, bet galvas nepalocījās. Alekša kreisā svārka atloku rotāja sarkanā zvaigzne.

Un atkal bija pagājis viens gads un pienākusi 1941.g. jūnijs 14. diena. No laukiem biju saņēmis ziņu, ka no

maniem piederīgiem izsūtītas divas ģimenes. Neziņā par māsas ģimeni, pēc darba steidzos uz viņas dzīvs vietu, kur arī laimīgi, kaut izvārgušu un neēdušu no pagājušās nakts pārdzīvojumiem to sastapu. Naktī caur logu novērotā cilvēku aizvešana no ielas pretējās puses mājas, kur kāda jauna māte ar bērnu pie rokas nepārtraukti saukusi Dieva palīdzību, uz māsu, un sevišķi tās abiem bērniem, bija atstājusi tik satraucošu iespaidu, ka vēl vēlā pēcpusdienā man to atstāstot, viņu valodas raustījās.

Brīdī, kad jaunā māte ar bērniem bijusi jau novietota zem smago spēkratu brezenta jumta un viņas izmisuma kliegzieni skanējuši kā no pazemes, pie smagās mašīnas piebraukusi kāda vieglā mašīna, no kuŗas izkāpis kāds jauns cilvēks civilā. Smago spēkratu sardze viņu militāri sveicinājusi. Civilists, kā viņai licies, sārdzei kaut ko sabļāvis, pēc kam viens no tiem arī steidzīgi ierāpies smagā mašīnā. Pēc tam sievietes kliegzieni apklusuši. Kad civilists kāpis atpakaļ savā mašīnā, atvērušās pretējā nama priekšdurvis un no nama koridora nākošā gaisma brīdi apgaismojusi civilista seju. Un tad man likās, ka tas bija tavs bērniņas draugs Aleksis, apgalvot to nevaru, jo pēdējo reizi viņu redzēju kad tu vēl dzīvoji pie manis, un tas ir vairāk kā pirms četriem gadiem, — savu pagājušā naktī redzētā atstāstījumu nobeidza mana māsa.

Satraukums par notikušām izsūtīšanām bija liels, un arī mana māte, rūpēs par manu un māsas ģimeni, bija pieteikusi, ka 16. jūnija vakarā ar vilcienu no Aizputes ieradīsies Liepājā. Kad ierados stacijā viņu sagaidīt, attālais vilciena pienākšanas perons bija neparasti tukšs. Bez dažiem dzelzceļniekiem, kas pāris reizes to šķērsoja, tur pastaigājās tikai viens vienīgs vīrs. Neapzinoties biju sācis iet viņam no muguras, un manu ātrāko soļu dēļ, perona galā biju to panācis. Apgrīžoties atpakaļpastaigai viņš bija aci pret aci ar mani. Vientuļais vīrs bija Aleksis. Abi palikām stāvēt. Aleksis sāka ko neveikli meklēt pa svārku kabatām, līdz beidzot no kādas izvilka kabatas lakatu un bez vajadzības sāka tīrīt savu degunu.

Ar savām domām visu laiku būdams citur, arī es pirmā brīdī jutos kā spoku ieraudzījis un neattapos citu neko ko teikt, kā tikai: — Nu, kāda dūša tev tagad ir?

Savu bērņības ieradumu, — kaut ko domājot, Aleksis vienmēr sašķieba galvu uz labo pusi un drusku ierāva plecus, viņš atmetis nebija. Acis tādās reizēs viņam gan vienmēr vērās tālumā. Toreiz viņš tās bija nolaidis un pacēla pret mani tikai tad, kad atbildēja: — Arī mana dzīve ir izpostīta no tā brīža, kad Ulmanis mani kā spitālīgo izdzina no savas Paradīzes. Kad viņa Paradīzi gribēju atstāt, ārzemju pasi viņš man nedeva, bet pataisīja mani par tik pamatīgu noziedznieku, ka pat „tavā” fabrikā nedabūju mācekļa vietu. Nevienā uzņēmumā es ilgāki par piecām dienām nostrādāt nevarēju, tas ir taisni tik ilgi, kādā laikā parasti pienāca Politiskās pārvaldes pieprasītā atsauksme par mani. Pat laukos, kad sāku strādāt pie saviem radiem, pagasta valdē tika noraidīta mana pierakstīšana. Un tad es aizgāju pie tiem, kas mani par noziedznieku netur.

— Bet ar kuņiem kopā tu noziegumus pastrādā šodien, papildināju Alekša sacīto un tūlīt jautāju tālāk, — un varbūt vari man pateikt, kad pienāks mana reize kāpt čekistu apsargātā mašīnā?

Iesvilpodamies stacijai tuvojās vilciens. Aleksis neko neatbildēja, bet sniedza man roku. To saņēmu. Un tad teikdams, dzīvo vesels, Aleksis manu roku saturēja ilgāk kā tas ir nepieciešams un zīmīgi paspieda to vēlreiz. Viņa acis tanī brīdī bija savāds mirdzums, un es nezinu kāpēc, bet man likās, ka tās teica to, ko mute neuzdrošinājās, — ja briesmas draudēs, — paziņošu.

Pienākušais vilciens bija apstājies. No tā izkāpa tikai nedaudzi pasažieri. Sagaidījis savu māti, es atskatījos atpakaļ, kur palicis Aleksis. Arī viņš bija sagaidījis savu māti un tāpat kā es savu, vienā rokā paņēmis tās nesamo, ar otru roku to balstīdams, veda uz stacijas izeju.

1941. gada jūlija pirmās dienās, kad vācieši jau bija okupējuši Liepāju, kādā vakarā, man ar sievu ēdot vakariņas, kāds zvanīja pie dzīvokļa ielas puses ieejas durvīm.

Durvis atvērt aizgāja mana sieva un atgriezoties atpakaļ virtuvē man teica: Tevi meklē kāda biezā villainē satinusies sieviete. Noteicis: — šinī karsta laikā un biezā villainē, cēlos no galda un gāju skatīties kas, tik nepiemēroti laika apstākļiem saģērbtā, varētu mani meklēt? Apmeklētāja bija Alekša māte. Atteikusies noņemt villaini, bet atsēdusies piedāvātā krēslā, tā bez kāda ievada iesāka: Kārli, palīdzi man, Aleksis ir kritis pie lielā akmeņa un turpat kopā ar 8 saviem biedriem aprakts. Viņu kaps ir nolīdzināts un kājām nomīdīts. Ka Aleksis nebija slikts cilvēks, bet viņu par tādu pataisīja, to tu zini pats. Kārli, es zinu, tu vari man šodien palīdzēt. Es gribu Aleksi izrakt un apbedīt viņu svētītā zemē. Es gribu, lai man būtu zinams viņa kapiņš kur man vienai pasēdēt, kad lūdzu par viņu Dievu.

Kaut Alekša mātes vienkāršais, bet aizkustinošais stāsts par Aleksi arī mani saviļņoja, centos būt lietišķs. — Jā, kā tad Jūs visu to zināt? Pie Lielā akmeņa tak nekādas cīņas nav bijušas!

Viņi bijuši pavisam kopā desmit, kas izlauzušies cauri vācu ielenkumam un Aleksis tos gribējis izvest drošībā ejot uz Lielo akmeni, bet tur viņi saskrējušies ar aizsargiem un tā no desmitiem izglābās tikai viens, kuņš baidījies mežaino apvidu atstāt un noslēpies turpat ierakdamies sūnās. Kad viņš pirms pāris dienām uzsācis atpakaļceļu uz Liepāju, tad Lielā akmens tuvumā redzējis svaigas rakuma pēdas, no kā arī secina, ka viņa kritušie draugi ir aprakti tur.

Un kas bija desmitais?

Alekša māte drusku sarāvās, bet neapjuka.

— Kārli, to tu man neprasi, kaut viņš arī nebija slikts cilvēks un tāds pats pusbāris kā tu un Aleksis, viņam tagad ir jāslapstas. Negribēdams ar Alekša māti ielaisties sarunās par labiem un sliktiem cilvēkiem, atgriezās pie viņas nākšanas iemesla.

— Ja tā palīdzība, kuņš Jūs no manis prasiet, arī būtu izpildāma, tad tak tam desmitam vīram ir jānāk mums līdzī un jāuzrāda aprakto vieta!

— Nē, nē Kārli, to nevar, viņš savu slēptuvi atstāt vēl nedrīkst, vēl ir par gaišu. Kaps mums ir jāatrod diviem vien un tikai mums diviem vien Aleksis ir jāizrok un jāatved atpakaļ pilsētā. Naktī mums tas ir jāizdara, saproti naktī. Tos gadus, kuŗus Aleksis vairs nebraucis jūrā, viņš bēga no dienas gaismas un arī staigāt gāja tikai naktī, vienmēr naktī. Krievi to zināja un nodarbināja viņu tikai naktīs, mēs nedrīkstam būt sliktāki par krieviem un traucēt viņu dienā. Un tad, kad Aleksis būs atkal šeit, es arī pie viņa iešu tikai naktīs.

Alekša mātes garīgais līdzsvars bija traucēts. Par ārprātu to vēl varbūt saukt nevarēja, bet viņas domu gājiens vairs nebija normāls.

Ja arī viņas saprāts vēl būtu vesels, un es ar to pašu aizsargu palīdzību, pret kuŗiem sadursmē Aleksis bija kritis, viņu izraktu, tomēr šaubījos, vai mums izdosies viņu vairs identificēt. Un šo vilšanos es mātei sagādāt negribēju.

No cīņu pirmām dienām bija jau pagājušas vairāk kā 3 nedēļas. Laiks visu laiku pieturējās tveicīgi karsts. Tos kritušos un nenovāktos Liepājas varas vīrus, kuŗus redzēju jau pēc 24 stundām pēc cīņām uz Grizupes soņejas, tie visi bija jau tā mainījuši savu izskatu, ka pat daudzus no tiem mums identificēt vairs neizdevās.

Lielā akmeņa apkārtnē bija purvainā un pēc notikušās sadursmes kritušie noteikti tūlīt aprakti netika, kaut vai tā vienkāršā iemesla dēļ, ka aizsargi izejot cīņās tak neņēma lāpstas līdzī.

To visu saudzīgi pastāstīju Alekša mātei un ieteicis viņai pienākt pēc mēneša, kad būs iestājušies pilnīgi normāli apstākļi solīju tad viņai aiziet līdzī uz Lielo akmeni un palīdzēt sameklēt Alekša kapa vietu un nokārtot atļauju viņai to kopt.

— Patikt jau nu man tas gan nepatīk, ko tu man saki, bet tu jau esi gudrāks. Vienu gan es tev pasaku jau tagad. Iešu tev līdzī tikai naktī.

Ceļoties no krēsla un atvadoties, Alekša māte no vilaines apakšas izņēma tur visu laiku paslēptu turētu, rūpīgi iesaiņotu saini, no kuŗa iztina kukulīti saldskābmaizi, un to

nolikdama man priekšā uz galda, teica: — Tev tā vienmēr tik ļoti garšoja, tā ir atkal manas pašas cepta.

Mana sirds sažņaudzās un acis aizmigloja asaras, es nevarēju vairs pateikt nevienu vārdu, kā tikai viņas atvadu sveicienam sniegto roku noskūpstīt.

Starplaikā arī mana sieva bija kaut kur izgājusi un es biju laimīgs, ka ar savām domām varēju palikt pāris stundas viens.

Pēc divām nedēļām uzzināju, ka Alekša māte ir ievietota Pilsētas slimnīcas psihiatriskā nodaļā.

Pa sajauktām vēstures pēdām.

Apskatot notikumus, kas kādā laika periodā ir notikuši kādā apgabalā vai pilsētā, nevar neminēt īsāku vai garāku tā apgabala vai pilsētas priekšvēsturi un personu vārdus, kas ar saviem darbiem bijuši tās veidotāji un ar savu stāju visai savai apkārtni uzspieduši īpatnēju seju, kādu citur meklēt būtu lieki. It sevišķi tas šinī gadījumā attiecas uz Liepāju, kas šīs grāmatas turpmākās lapas pusēs ieņems centrālo vietu.

Liepāja, jau sākot ar 19. gadu simteņa beigām un 20. simteņa sākumu, iemantoja kreisas, jeb pareizi sakot, sarkanas pilsētas slavu, jo tur visspilgtāk izpaudās Jaunās strāvas kustība un 1905. gada revolūcija pret cara patvaldību. Arī tur streiku un demonstrāciju skaits, tāpat, kā pēc tam apcietināto skaits salīdzinot ar iedzīvotāju skaitu, bija lielāks kā citur cara impērijā.

Otru reizi Liepāju par tādu uzskatīja mūsu Pagaidu valdība un tās pavadoņi, kad pēc Rīgas atstāšanas 1919. gada janvārī tā ieradās Liepājā. Pamatu tādām apzīmējumam tiem deva 1918. gada 14. novembrī Liepājā ievēlētā strādnieku deputātu padome, kas pārņēmot pilsētas saimniecību un iedēdama pilsētas valdes namā, uzvilka uz tā sarkano karogu

un to nenovilka arī pēc tam, kad Pagaidu valdība, pēc savas ierašanās uz savu mītni Lielā ielā Nr. 6, uzvilka Latvijas karogu. Un kaut gan Strādnieku deputātu padomes nopelns bija, ka 1919. gada 19. janvārī Liepājā varēja notikt pirmās demokrātiskās domes vēlēšanas, bet arī tā, kuŗā 54, 9% vairākumu ieguva sociāldemokrāti, 23. janvārī kā jaunie saimnieki ieejot pilsētas valdes namā, sarkano karogu nenovilka, kā tikai februāŗa sākumā, bet ne uz savu iniciatīvi vai mūsu Pagaidu valdības spiedienu, bet uz Vācijas valdības pilnvarotā ģenerāļa Golca (*Graf Ridiger von der Goltz*) rīkojumu, kad viņš 1. februārī pēc ierašanās Liepājā no tās gubernātora ģenerāļa Neuge bauer'a pārņēma civilo sektoru un sākot ar 14. februāŗi arī visu vācu bruņoto spēku vadību Kurzemē, — apmēram 4000 vīru.

Kā cilvēks, kas visu savu mūŗu netiek vaļā no kādas iesaukas, ko tas no ļaudīm ir iemantojis kādas īpatnības dēļ, tā arī Liepāja no sava sarkanās pilsētas apzīmējuma vairs vaļā netika visus mūsu brīvības gadus un tas nebeidza pastāvēt pat vēl pēc 15. maija pārvērtībām. Uz to kā faktu tagad balstoties un rakstot savu Liepājas vēsturi, mūsu zemes okupanti veikli sagrozot un izmantojot arī patiesību, ka Liepājas ieņemšana vāciešiem 1941. gada jūnijā bija smagu upuru pirakta, tie visus Liepājas iedzīvotājus ir sabāzuŗi vienā sarkanā maisā un tā tos visus pataisījuŗi par sava uzspiestā režīma piekritējiem.

Bet zinot, kādus spēkus liepājnieki ir devuŗi Latvijas atbrīvošanas cīņū laikā un ka Otrā pasaules kaŗa laikā tur tika saformēti pirmie policijas bataljoni cīņai Austrumu frontē, tūlīt jājautā vai Liepāja sarkanās pilsētas nosaukumu maz bija pelnījusi? Cik plaŗam tās iedzīvotāju skaitam tas arī tieŗam bija kompliments un kas bija tie, kas mītu par sarkano Liepāju centās uzturēt dzīvu, un to kā tādu, izplatīt pāri tās robeŗām?

Tie ir jautājumi, uz kuŗiem atbildes varam dabūt tikai no pašiem liepājniekiem izsekojot viņu attiecībām pret valsts varu savas pilsētas augŗanas un tam sekojoŗā Pirmā pasaules kaŗa okupācijas laikam, kad tās loma kā Krievijas uzrietumiem vistālāki izbīdītiem vārtiem izbeidzās, un tālāki

cauri mūsu brīvības gadiem un tiem sekojošām divu varu okupācijām līdz 1945. gada 8. maijam.

Liepāju, tāpat kā visas pārējās Latvijas pilsētas, ir dibinājuši tie paši mūsu zemes iekārotāji, pret kuņiem latvietim 700 gadus cepure vienmēr bija jānoņem kā pirmam. Tā arī Liepājai pilsētas tiesību rakstu, ar kuņu tika noteiktas tās robežas: — rietumos no jūras līdz ezeram, austrumos no Pērkones upes līdz Tosmares ezeram, un Ķīšupei ziemeļos, 1625. gada 18. martā parakstīja pirmā Kurzemes hercoga Ketlera dēls Fridrichs, kas pēc sava tēva nāves, līdz 1616. gadam pār hercogisti valdīja kopā ar savu brāli Vilhelmu, bet pēc tam līdz 1638. gadam viens pats.

Hercoga Fridricha Liepājai doto pilsētas tiesību rakstu 1626. gada 13. martā Varšavā apstiprināja Polijas karalis Sigismunds III un pēc viņa arī nākošie Polijas valdnieki, kuņiem Kurzeme tanī laikā bija pakļauta. Tā Liepājai kā pilsētai, tās tiesības vēl apstiprinājis 1649. gadā Jānis Kazimirs, 1669. gadā Michaels, 1677. gadā Johans un 1680. gadā karalis Johans Sabicky. Tiesības tika papildinātas ar piezīmi, ka Liepājā bez luterticīgiem un katoļiem, nekādi citi, vismazāk žīdi un nekristīgi, nevar tikt ciesti un pielaisti.

Līdz ar pilsētas tiesībām un tās robežu piešķiršanu, Liepāja tika arī pie sava ģērboņa, kuņā ir ietilpināta sarkana Kurzemes-Zemgales lauva, kas stāvēt uz pakaļkājām atbalsta liepu, un šī liepa ir tā, par kuņu gudri vīri vēl šodien domā, ka tās tanī laikā lielākā daudzumā ir augušas Liepājas apkārtnē un tāpēc arī kā vietas simbols ir uzņemta ģērbonī un no tās — lipa, atvasināts vārds Liepāja.

Vecie latvieši teica: Gudram gudra nelaime, un es domāju, ka šoreiz to attiecināt arī uz vīriem, kas ģērbonī ievietotās liepas un pilsētas nosaukumā Liepāja meklē kaut kādu kopsakarību. Jo pirmkārt, mūsu brīvvalsts laikā Liepājas robežās liepas varēja sameklēt tikai ar „uguni”, tās robežu rietumos un austrumos veidoja ūdeņi un dienvidos un ziemeļos tur augošie skuju koku meži, un otrkārt, pilsētas tiesības netika piešķirtas Liepājai, bet gan Lybaw, un ja vārdos liepa un Liepāja zināma radniecība ir saskatāma, tad tāda nekādā

gadījumā nav starp die Linde un Lybaw.

Zināmu skaidrību par pilsētas vārda izcelšanos varam tomēr sameklēt, ja parakņājamies dziļāki vēstures apcirkņos: Tur tagadējās Liepājas — Libau vārds, kā ciema nosaukums Lyva ir minēts jau 1263. gada 4. aprīlī, sakarā ar Kurzemes sadalīšanu ordeņa un bīskapu starpā, kad pēdējais arī to ieguva.

Daži vēsturnieki pieņem, ka Lyvas iedzīvotāji bijuši lībieši, un ka tie savai apdzīvotai vietai atbilstoši apkārtnē, arī izvēlējušies ciema nosaukumu savā valodā, Luew-smiltis, kas tālāki varētu būt pieņemams vārds pilsētas vārda atvasinājumam — Lybaw, bet iemesls, kāpēc hercogs Fridrihs tās ģērbonī izvēlējās liepu, ar to vēl nav pierādīts, bet tiek pieņemts, ka šīs liepas ietekmē latviešu iedzīvotāji vārdu Lybaw latviskoja pēc savas gaumes un nosauca to par Liepāju.

Pilsētas tiesību saņemšanas laikā Liepāja ar savām koka mājām, no kuņām daudzās nebija lielākas, „kā kad kaza gāja tām gaļām otrā stāvā palika tumšs,” un ar apmēram savām 1000 dvēselēm bija tikai laba ciema lielumā, bet jaunās tiesības bija arī sākums tās augšanai. 1628. gadā Liepājā jau uzbūvēta pirmā mūra māja, kas savu pirmveidu vēlākā Helenes ielā Nr. 16 bija saglabājusi vēl līdz Kurzemes kapitulācijai 1945. gada 8. maijam.

Liepājas ostas rakšanas darbi, 1697. gada 1. oktobrī ir noteikuši Liepājas pilsētas tālāko saimniecisko attīstību, kā arī tās stratēģisko lomu mūsu vēsturē, būdama vistālākā pilsēta ziemeļos pie Baltijas jūras austrumu krastā, ar saviem neaizsaltošiem ūdeņiem.

Ir vēsturnieki, kas šo ostas rakšanas notikumu ir saistījuši ar cara Pēterā I braucienu uz Vakareiropu savas impērijas un jūrniecības paplašināšanas nolūkos. Pa ceļam viņš apstājies Liepājā, gan dažus mēnešus pirms notikuma — 1697. gadā no 5. līdz 15. maijam. Mūsu brīvvalsts laikā un vēl šodien par šo notikumu vēsta melna marmora plāksne ar attiecīgu zelta uzrakstu, kas piestiprināta pie nama Kungu ielā Nr. 24., kas toreiz bijusi Hoiera viesnīca, kuņā cars apmeties.

Savā uzturēšanās laikā Liepājā, cars Pēteris I interesējās netikai par nākošās ostas izbūvi vien, bet, kā Liepājas muzeja materiāli liecināja, viņš visiem liepājniekiem pazīstamā Zaļā aptiekā arī mācījies zāļu maisīšanu.

Otrreiz cars Pēteris I Liepāju vēl īslaicīgi apmeklēja arī 1716. gadā, un kā pats par sevi saprotams, viņa pirmā apstāšanās bijusi pie ostas.

Arī cara Pētera I lielākais ienaidnieks, Zviedrijas karalis Kārlis XII, Ziemeļu kara laikā, kad viņa komandmītne bija Virgas muižā, 1701. gada septembrī apmeklēja Liepāju un apmetās tanī pašā Kungu ielā, tikai dažus namus tālāk no nama kur bija dzīvojis Pēteris I, un proti, namā Nr. 28.

Nākošais Zviedrijas karalis, kas ieradās Liepājā, bija Gustavs IV Ādolfs. Tas notika 1810. gadā no 14. līdz 17. februārim un par apmešanās vietu viņš sev izvēlējās Vites un Hika bāriņu namu, — vēlāko aizsargu namu.

Ja nu es esmu sācis runāt par kronēto valdnieku interesi par Liepāju, tad nevaru nepieminēt 1860. gada jūliju, kad vācu muižniecības pārstāvji, lai pamatotu savu opozīciju cara Aleksandra II zemes reformas plānam, noorganizēja viņa dēla, 17 gadus vecā troņmantnieka Nikolaja, viesošanos Liepājā. Tā tomēr gluži neizdevās pēc režisora gribas un panāca iecerētam pretējo. Kam ir interese, kas un kā toreiz Liepājā notika, var tā laika liecības atrast Liepājas vēsturē.

Divus gadus vēlāk, — 1862. gada vasarā arī pats cars un ķeizars Aleksanders II ar savu dzīves biedri kā peldu viesi ieradās Liepājā un par savu uzturēšanās vietu izvēlējās Musses biedrības namu Ungru ielā 10, — vēlāko amatnieku biedrību. Aleksanders II nebūt nebija pēdējais valdnieks, kas apmeklēja Liepāju, bet, lai to uzskaitē nesāktu garlaikot, pagaidām neturpināšu.

Kaut gan pirmo Liepājas ostas koka molu būve no-beigta jau 1737. gadā, tad ostu, ar tās akmens un betona moliem, kādu to zem nosaukuma — Liepājas osta, pazinām savā brīvības laikā, — tas ir, tās tirdzniecības ostu, brīvostu, zvejnieku ostu un ziemas ostu ar tām priekšā izveidoto 1,5

km² lielo iekšējo reidu, iežogotu ar 2 km gaŗo molu un diviem, apmēram 180 m platiem vārtiem tanī uz 8 km² plaŗo ārējo reidu, ko no atklātas jūŗas sargā 6,2 km gaŗais mols ar trijiem 267 m, 213 m, un 142 m platiem vārtiem uz to, galīgi nobeidza tikai starp 1890. un 1897. gadu. Bet vēl ilgi pirms tam, jau 1869. gadā, uzbūvēja 32 metrus augsto Liepājas bāku, kuŗu tās konstrukcijas dēļ, samontētu no ķeta lējuma platēm, uzskatīja par tā laika tehnikas brīnumu, un kā tāda, tā arī vēl šodien 4 sekunŗu atstarpēs un 16 jūŗas jūdŗu attālumā ar savu gaismu rāda jūŗniekiem ceļu uz Liepāju.

Jau ostas būves laikā, 1893. gadā cars Aleksanders III sāka Liepāju pārvērst arī par jūŗas cietoksni. Visapkārt pilsētai sāka būvēt toreiz par neieņemamiem uzskatītus betona bunkurus, jeb kā toreiz tos sauca — kazematus. Mūsu brīvības laikā tie saglabājuŗies vecpilsētā, starp jūŗu un Olimpijas sporta laukumu un Jaunliepājā daļēji pie Kaŗaostas kanāla un pilsētas ziemeļos, austrumos un dienvidos vairāki atseviŗki forti. Kaŗa ostas garnizona pilsētu ar tās pareizticīgo katedrāles jumta kupolu, aplātām zelta plātnēm un kaŗa ostas kā tādas, ar tās kuŗu būvētavu, 900 metru gaŗo un 300 metru plato baseinu, diviem sausiem dokiem á 200 metru gaŗumā un 3350 metru gaŗo un 130 metru plato kanālu uz tā 0,9 klm² lielo aizsarga reidu, galīgu izbūvi nobeidza 1904. gadā, kad Kaŗa osta arī tika nosaukta par Port Aleksander Treķevo.

1910. gadā arī cars Nikolajs II viesojās Liepājā un apskatot sava tēva vārdā nosaukto cietoksni, iegriezies arī kuŗu būvētavas smēdē, par ko vecie Kaŗa ostas darbnīcu kalēji tālāki zināja stāstīt:

Apskatot kaltuves lielāko tvaika veseri savā impērijā un vērodams tās demonstrējumu, kas bijis spējīgs divas tonnas smago veseri uz laktas apturēt ar papīra bieţuma precizitāti. Cars uz vesera laktas uzlicis savu zelta kabatas pulksteni ar atvērtu vāku un uz to norādīdams, vesera vadītājam teicis: — Ja esiet spējīgs pulksteņa vāku aizvērt ar vesera uzsitienu, bet paŗu pulksteni nesabojāt, tad pulkstenis ir jūsu. Visā cara pavadoņībā un kaltuvē nodarbināto vidū iestājies sasprin-

dzināts klusums, tikai veseļa vadītājs, pirms satvēris vadības sviru, mierīgi saberzējis sauļas un tad ar izjustu kustību licis smagam veserim krist uz cara pulksteņa apturot veseri tieši tanī momentā, kad bijis dzirdams klusais troksnis, kāds rodas kabatas pulksteņa vāku aizvērot. Klātesošiem aplaudējot, cars paspiedis veseļa vadītājam roku un pasniedzis tam savu kabatas pulksteni.

Vēl 1930. gadā es tiku runājis ar daudziem liepāniekiem, kas paši bija piedalījušies Kaņa ostas un nocietinājumu būves darbos. Toreiz galvenais darba rīks bijusi lāpsta, un zīmīgi, ka visu viņu stāsts saskanēja vienā punktā: būvēm paredzētie materiāli, 9 vezumi no katriem 10, nogādāti uz paredzēto būvvieta, bet desmitais uz mums vēlāk pazīstamo pilsētas vasarnīcu rajonu — parasta parādība, kas valdījusi toreizējā Krievijā — jau toreiz paša cara uzticības personāls liesinājis cementu viņa impērijas būvei, kas vēlāk sabrūkot, tā apraka arī pašus liesinātājus.

Bet bija arī vēl kāds cits stāsts, kas stāstīja par uzņēmēju tālredzīgām kalkulācijām, ar kādām tie ieguvuši Liepājas izbūves noteicošo personu pasūtījumus. Tā būvuzņēmējs Debūrs, pirms saņēmis koncesiju Kaņa ostas būvei, par saviem līdzekļiem vecpilsētā uzbūvējis trīs kazarmes un tās uzdāvinājis caram. Tās ir tās kazarmes, kas pieslējušās pilsētas cietuma rietuma malai, pirmā šķērsielā starp Dārza un Kunga ielu un kas arī bija nosaukta par Debūra ielu. Mūsu brīvvalsts laikā Liepājas pilsētas valde minētās kazarmes izlietoja dažādu organizāciju, skolu un bērnu dārzu vajadzībām.

Divdesmit gadus pirms ostas galīgas izbūves krievu valdība jau Liepāju bija savienojusi ar divām nozīmīgām Iekšskrievijas dzelzceļa līnijām. 1871. gadā atklāja Liepājas — Viļņas — Romnas dzelzceļa līniju uz Krievijas maizes klēti Ukrainu un 1873. gadā Liepājas — Možeiku — Jelgavas līniju, kas tālāk caur Rīgu sasniedza Ziemeļ un Viduskrīeviju. Pāris gadus pirms tam kāda dāņu firma, labi informēta par Liepājas grandiozo izbūvi un tās satiksmi ar Iekškrīeviju, cerēdama uz tirdzniecības darījumiem, ierīkoja pirmo jūras

telegrafa kabeli pasaulē starp Liepāju un Kopenhāģenu. Vēl mūsu brīvvalsts laikā šis kabelis bija šīs dāņu firmas īpašumā un pārvaldīšanā.

Pēc minēto dzelzceļu līniju atklāšanas un vēl pirms ostas galīgas izbūves, Liepāja vērsa uz sevi arī ārzemju kapitālistu uzmanību. Tie, lai apietu toreizējās Krievijas muitas noteikumus un dabūtu tirgu savām precēm plašajā Krievijā, triju gadu laikā uzbūvēja rūpniecības uzņēmumus, kas, gan zem citas izkārtnes, pastāv vēl šodien. No Vācijas firmām tādi ir: 1883. gadā nodibinātā akciju sabiedrība Becker un Co — Liepājas drāšu fabrika, 1885. gadā nodibinātā Štrupa čuguna lietuve un mašīnu fabrika un 1886. gadā zviedru uzbūvētā korķu un linoleuma fabrika — Larsen un Vikander.

Dzelzceļu līnija, kas veda uz Liepāju, ietilpa toreizējās Krievijas stratēģijas un saimnieciskās politikas plānos un tās uzbūvi izlēma neatkarīgi no pašiem liepājniekiem, bet tas nenozīmē, ka pēdējiem būtu trūkusi iniciatīve dažādos saimnieciskos un kultūras pasākumos.

Tā piemēram jau 1825. gadā liepājnieki nodibināja savu krājiasi, — pirmo visā cara impērijā un 1881. gadā Liepājas vācu trīsvienības baznīcā nobeidza būvēt ērģeles, — lasi un brīnies, — ar 7000 stabulēm — toreiz lielākās pasaulē.

Latvijas pēdējos pirmsokupācijas gados cilvēki, kas pirmo reizi iebrauca Liepājā, izteicās diezgan kritiski par tās ielu dzelzceļu. Tā nosaukumu arī paši liepājnieki nekad neizrūnāja latviskā formā, bet ironiski sagrozīja pēc franču izrunas par tramvaju, jo to bija būvējusi kāda franču firma 1899. gadā pilsētas galvas Ūlica laikā. Tas bija pirmais elektriskais ielu dzelzceļš visā Krievijā, pie tam no sākuma, atbilstoši tā laika sociālām plaisām, iedalīts divās klasēs. Tā kā minētai franču firmai par to un arī tās uzbūvēto elektrisko spēkstaciju piederēja koncesija abas iekārtas izmantot tikai nākošos 30 gadus, tas ir, līdz 1929. gadam, tad arī tai vairs nebija interese būvēs ieguldīt līdzekļus, jo to augļus tā vairs nevarēja ievākt. Pilsētas valde tos abus pārņēma nolaistā stāvoklī. Vispirms uzcēla jaunu elektrisko spēkstaciju, bet ielu dzelzceļa remontam naudas pietrūka un tā, no savas pirmās satiksmes dienas,

neuzlabots un gandrīz neremontēts tas vizināja liepājniekus grabēdams un klabēdams.

Pilsētas galva Ūlichs uzcēla sev paliekošu pieminekli vecpilsētā ar Kūrmājas koncertu dārzu un gar jūrmalu ierīkoja tuvu pie 3 klm. gaŗus un apm. 20 hektāru lielus apstādījumus ar 112 dažādām koku un krūmu šķirnēm.

Bez šiem vecpilsētas apstādījumiem pastaigas un zaļumu cienītāju rīcībā Jaunliepājā bija arī 12 hektāru lielais Raiņa parks, kas līdz 1925. gadam tika saukts par Paviljonu, bet minētā gadā, pēc Raiņa viesošanās Liepājā, to nosauca viņa vārdā.

Raiņa parka pirmsākums ir tagadējās Jaunliepājas apkārtnē, kas palika pāri pēc tam, kad tās mežaino apkārtni apbūvēja 1860., — 70. gados. Atšķirībā no Kūrmājas apstādījumiem, pārsvarā tur ir simtgadīgi lapu koki, kas vasaras karstās un saulainās dienās dod patīkamu pavēni tā apmeklētājiem.

Parkam tomēr tā pievilcība, kāda bija jūrmas apstādījumiem, nebija, un, lai gan 19. gada simteņa beigās tur rīkotas teātra izrādes un koncerti, Latvijas sākuma gados tur rīkotas balles, kad to apmeklētāji dabūja nereti zilu aci bez savas vainas, tas parkam piedeva apšaubāmu slavu, kas tāda arī palika turpmākos gados un tādēļ daudzi pēc tumsas iestāšanās izvairījās no pastaigas tanī.

Un kaut gan jau 1881. gadā Liepājai bija pašai sava deggāzes fabrika, kopēju ūdens vadu tā sev neierīkoja līdz pat mūsu valsts pēdējām brīvības dienām, — tāds bija tikai Kaŗa ostā. Profesors Bīlmanis gan bija izstrādājis tā projektu, bet līdzekļu trūkuma dēļ, netika realizēts. Lielāko un augstāko māju bēniņos, namsaimnieki bija gan ierīkojuši ūdens tvertnes, ko piesūknēja ar elektromotora palīdzību, bet tās kā ūdensvadu sistēma darbojās tikai vienas mājas dzīvokļu robežās. Pārējiem ūdens savām vajadzībām virtuvēs vai speciāli izbūvētās veļas mazgātuvēs bija jāpiegādā ar spaiņiem vai no māju pagalmos vai uz ielu stūriem ierīkotiem vienroču ūdenspumpjiem. Daudzi, kas nevēlējās apmeklēt pilsētā ierīkotās pirtis, šīs mazgātuves izmantoja arī kā van-

nas istabas. Tā paša ūdens trūkuma dēļ, pilsētā nebija arī kopēja kanalizācija atejām, bet tikai noteku ūdeņiem. Atejas ierīkoja ar izsmelāmām bedrēm, ko iztukšoja naktīs, kas pēc šodienas sanitāriem noteikumiem, nebūtu pieņemami.

Pirms es apskatu notikumus, kas Liepājai deva sarkanas pilsētas slavu, man jāatgriežas pie diviem vīriem, kas arī „nāk” no Liepājas un kuŗu vārdi ir neizdzēšami no mūsu vēstures.

Pirmais no tiem ir Krišjānis Valdemārs, kas Krimas kaŗa laikā no 1849. līdz 1854. gadam Liepājā apmeklēja ģimnaziju. Biogrāfi pat pielaiž domu, ka jau Liepājā redzētās spēcīgās angļu un franču flotes iespaidā, kas tanī laikā aizstāvēdamas Turcijas intereses ar vairāk kā 80 kaŗa kuģiem bloķēja Baltijas jūŗas izejas krievu flotei un bieži kreisējot Liepājas tuvumā un to pat īslaicīgi okupējot, viņam nobriedusi doma savu turpmāko dzīvi pievērst kuģniecībai.

Krišjānis Valdemārs, vēlāk studēdams Tērbatā, mūsu vēsturē iezvanīja jaunu laikmetu — Tautisko kustību.

Ja Krišjānis Valdemārs tiek uzskatīts par šī laikmeta nodibinātāju, tad par tā ideologu min Kronvaldu Ati, kas arī mācījies Liepājas ģimnazijā. Viņš tajā iestājies, kad Krišjānis Valdemārs to jau bija beidzis. Kronvalds, līdzekļu trūkuma dēļ, to nenobeidza. Kad 1875. gadā Tautiskā kustībā iestājās atslābums, tas, zīmīgā kārtā, sakrita ar Kronvalda Ata nāvi. Mūsu vēstures rakstītāji tomēr saskata citu iemeslu un, proti, — jaunās sociālās atziņas, kas Marksa un Engelsa propagandētas, tanī laikā jau bija pārstrāvojušas visu Vakareiropu. Kā patiesība ir pieņemta, ka no tām savā turpmākā attīstībā pie mums izveidojās laikmets, kas mūsu vēsturē ienāca kā Jaunā strāva.

Vai tas tiešām tā bija? Mūsu vēsturnieki Liepāju uzskata kā vārtus, caur kuŗiem Marksa mācības drukātais vārds ienācis Latvijā, un tās iedzīvotāji bijuši šīs mācības lielākie piekritēji.

Pirms es savas šaubas pamatoju, man vispirms ir jāatgriežas pie laika un vietas, kad un kur Marksa mācība radās.

Daudzu tehnisko izgudrojumu ietekmē un valdošām aprindām tuvu stāvošo kapitālistu atbalstā, jau sākot ar 19. gadu simteņa sākumu, Vakareuropā bija strauji attīstījusies rūpniecība un būvniecība, bet, diemžēl, ne bez savām ēnas pusēm.

Vienā pusē stāvēja uzņēmēji ar savu kapitālu, bet otrā pusē lielā, nabadzīgā strādājošo masa, kuņai darba augļus un laiku noteica uzņēmēji uz sev izdevīgiem noteikumiem.

Vācijā pret šādu uzņēmēju patvarību kā pirmie uzstājās žurnālists Kārlis Marks (Karl Marx) 1818. gadā Trierā. Viņš bija dzimis kristīga žīda, advokāta ģimenē, kas ieceļojis no Lembergas Vācijā, un 1820. gadā Barmenas fabrikantu ģimenē dzimušais Fridrihs Engels. Viņi 1847. gadā kopīgi izdeva pasaules labošanas plānu, pagatavotu pēc savas uztveres — Komunistu manifestu un ar to pieteica cīņu uzņēmēju patvarībai un tā ieguva strādājošo simpatijas. Pirmo reizi parādījās vārds — šķiru cīņa un Marksam Vācija bija jāatstāj.

Apmēram pēc 40 gadiem, kad Marks, kas visu savu dzīvi veltījis sava pasaules uzskata propagandēšanai un aizstāvēšanai, bet pats bija jau miris, bija viņa darbībai redzamākas sekmes. 1875. gadā Vācijā nodibinātā sociāldemokrātu partija un Parīzē 1886. gadā nodibinātā internacionāle, kas stājās izjukušās paša Marksa 1864. gadā Londonā nodibinātās pirmās Internacionāles vietā. Viņa mācības pirmās vēsmas sasniedza arī Latviju un nevis caur Liepāju, bet Tērbatu.

Ar 1886. gadu Rīgā sāka iznākt laikraksts Dienas Lapa kas iztirzāja sociālas problēmas un kā tāds arī ar 1891. gadu kļuva par Jaunās strāvas orgānu, par kuņas nodibinātājiem Latvijā oficiāli uzskata dzejnieku Eduardu Veidenbaumu, kas toreiz studēja Tērbatā un mūsu vēlākais izglītības ministrs Kārlis Kasparsons, kā arī vēlākais profesors Aleksandrs Dauge un vēl citi. Viņi ar teoloģijas studentu Pīpkalēju priekšgalā, nodibināja savu literāri zinātnisko pulciņu Pīpkaloniju un sāka izdot sociālām problēmām veltītu rakstu krājumu — „Pūrs.”

Bet mūs neinteresē ne Tērbata ne Rīga, bet Liepāja, kur Jaunās strāvas kustība gāja pati savus neatkarīgus ceļus, un turpmākā vēstures gaitā Liepājā ir atstājusi savas pēdas. Un lai vēsturnieki, atsaucdamies uz saviem diplomiem, man neņem ļaunā, ja teikšu, ka viņi, manuprāt, liepājnieku Jaunās strāvas centienus nav pietiekoši objektīvi izvērtējuši.

Dzīvodams un augdams Liepājā, tā ap 1925., 1926. un 27. gadu, man bez zēna ikdienas nodarbībām — skolas, brīvā laika rotaļām un nebēdībām, vēl palika brīvi vakari nedēļas nogalēs. Tad nu tā nereti sagadījās, ka manas plašās radu cilts piederīgie nevisojās tikai pie mums, bet mēs arī pie viņiem. Man tādas viesības nekad nepatika, jo kad lielle runāja par savām vajadzībām un rūpēm, man tās saistījās ar zināmu disciplīnu un „mutes turēšanu.” Bet tad kādu dienu pilsētas bibliotēkā bija atklāta 1905. gada un laikmeta pirms tā — Jaunās strāvas izstāde. Es nebiju to redzējis un manā interešu lokā tā arī neietilpa, bet mani radi, kas to vakaru bija kopā, bija to skatījuši un ne tikai skatījuši, bet arī paši līdz dzīvojuši laikmetam un lielākā vai mazākā mērā arī līdz darbojušies. Tā vakara sarunām radās jauns temats un man, taņī līdz klausoties, likās, ka visi Ata Freināta izdevniecības vēsturiskie piedzīvojumu stāsti un romāni, kuŗus biju lasījis, bija tikai kā tāla atblāzma notikumiem, kas bija norisinājušies šeit pat uz vietas — Liepājā.

Man atklājās jauna pasaule, un no tās reizes es biju tas, kas vienmēr izdomāja kādu iemeslu, lai piedabūtu māti kopā ar mani aiziet pie viena vai otra no mūsu radiem, vai arī ieaicinātu kādu no tiem pie mums. Tad mans nodoms, dzirdēt kaut ko par notikumiem gadsimteņa maiņas gados, arī vienmēr piepildījās, jo arī pieaugušie paši labprāt runāja par šo savu aizgājušo jaunības laiku. Un par ko gan tur netika runāts! Tika pieminēti tādi vārdi kā metafizika un dialektiskais materiālisms. Tos es nesapratu un man likās, ka to īsto nozīmi nesaprata arī paši runātāji, jo, ja viņi būtu to sapratuši, tad arī būtu atbildējuši uz maniem jautājumiem par to nozīmi, bet atbildes bija: — augsi lielāks, sapratīsi! Vienu gan es sapratu, ka tie vārdi saistījās ar sociālismu un tā

„atradēju” — Marksu. Bet par Marksu nerunāja. Viņu pieminēja tikai kopā ar izstādi, kas notika pilsētas bibliotēkā un par ko vislielākos pārmetumus izteica tās rīkotājiem. Viņiem pārmeta, ka tie jaunā laikmeta latviešu brīvības kustības tieksmes, kas bijušas vienīgais dzinulis mēģinājumam atkratīties no svešas varas kungiem, esot par daudz internacionalizējuši un pierakstījuši tikai kā savas partijas marksistisko ideju nopelnu. Runāja par Jansonu — Braunu, Miķeli Valteru, Rolavu, Raini, Roziņu, Aspaziju un viņas lugām Vaideloti un Sidraba šķidrautu. Runāja par Jēkabu Janševski un viņa tolaik sarakstīto „Dzimteni,” Blaumani, Ģēti un viņa Faustu Raiņa tulkojumā, kuŗu visi vienbalsīgi atzina kā vērtīgāku par oriģinālu. Runāja par Zudermani un lieliem ziemeļniekiem, visādiem krievu pristaviem, pārkrievošanas laika sodiem skolās, par latviešu valodas runāšanu un sociāldemokratu nodevīgo stāju tautību jautājumā. Runājot par vācu muižniekiem un viņu nodedzinātām pilīm, saimnieku meitām un dēļiem un laikiem, kad strādnieku algas izmaksātas zelta rubļos. Runāja arī par lauku skolotājiem un liepājnieku Klāvu Ukstiņu.

Kad kādā reizē tika pieminēts arī Lažas pagasta Rokaižu muižas gatvē 1905. gadā pakārtais skolotājs Zingbergs, tad es atcerējos, ka drīz pēc Bermonta padzišanas no Liepājas, mātei braucot uz Rokaižiem apciemot mana tēva māsu Ūerstu, kas bijusi Rokaižu barona Hana aukle, viņa paņēma mani līdz. Nogriežoties no Kazdangas lielceļa Rokaižu muižas gatvē, māte man gatves malā parādīja koku, kuŗā minētais skolotājs pakārts.

Rokaižu tante man toreiz uzdāvināja krievu zelta desmitnieku, un no viņas es arī uzzināju, ka no Latvijas nebija padzīti visi baroni. Rokažu muižas centrs bija atstāts īpašumā baronam Hānam par piedalīšanos mūsu atbrīvošanas cīņās, un mana tēva māsa, kā barona aukle dzīvoja viņa paspārnē, un viņš tai deva mūža maizi.

Tanī pašā reizē mēs iegriezāmies arī Kazdangā. Arī tur dzīvoja mūsu radi. Redzot skaisto Kazdangas pili, es uzzināju, ka 1905. gadā to nodedzinājuši revolūcionāri. Toreizējais

muižas īpašnieks barons Manteifels manam tēva brālim, kas nodarbināts pie viņa kā galdnieks un revolūcijā nav piedalījies, bet palīdzējis naski pili dzēst, teicis: „Nodegušās pils man nav žēl, to man latvieši uzcelš atkal par jaunu, bet viņi nevar man vairs atdot manu senču sadegušo bilžu galeriju, un to es viņiem nepiedošu nekad.”

Mēs iegriezāmies vēl vienā muižā, tā bija Lažas pagasta Padure. Tur no maniem radiem dzīvoja tās kādreizējais kučieris Laugals. Vīrs jau tuvu 80 gadiem ar lielu baltu bārdu un labsirdīgām acīm. Arī tur runāja par pagājušiem laikiem, un es uzzināju, ka mans tēvs no Padures barona bija pircis mežus un viņi pat bijuši labi draugi. Kādā 1905. gada dienā viņi pēc kopējām pusdienām, kad baudījuši arī alkoholu, uzsākuši strīdu par cilvēku tiesībām. Savstarpējā cieņa, draudzība un veikala darīšanas izbeigušās un Padures barons pat tēvu denuncējis soda ekspedīcijai. Tā pēc dažām dienām tēvu apcietinājusi un ievietojusi Liepājas cietumā, no kuŗa viņu pēc dažām dienām izgalvojis Liepājas prefekts Šteinerts.

Es toreiz vēl biju par jaunu, lai visu dzirdēto saprastu un „sagremotu.” Manā atmiņā viss nogulās kā mantu krātuvē, kuŗu vēlāk vēl arvienu papildināju, un tad, kad kādu dienu to visu cēlu ārā, tad ne vienmēr tas saskanēja ar to, kas bija rakstīts mūsu vēstures grāmatās.

Tīri dabīgi, ka es aizgāju arī uz izstādi, kas notika pilsētas bibliotekā. Man tā nepatika. Tur dominēja divas krāsas — melnā un sarkanā. Abas kopā kā nekralogs un slavas vainags revolūcijā kritušiem un sodītiem, bet sarkanā kā sauklis cīņai pret apspiedējiem un reakcionāriem. Vai tad pie mums vēl tādi bija?

Apspiedēji bija bijuši krievi. Tie mums bija lieguši sarunāties pašiem savā latviešu mēlē. Šodien par sarunāšanos latviešu valodā skolās uz zirņiem vairs jātup nebija, bet tā gan pamatīgi bija jāmacās un par tādiem vārdiem, ko mājās lietoja vai katru dienu, kā gafele, šūplāde un šķipele, skolā dabūja sliktu atzīmi, bija jāsaka — dakšiņa, atvilktne un lāpsta.

Muižnieku arī pie mums vairs nebija, tie bija padzīti un viņu lauki sadalīti jaunsaimniecībās. Jeb tomēr bija? Tas pats Rokaižu barons Hāns!?

Manu jauno sirdi satrauca pagātne un arī tagadne un es atcerējos, ka katru gadu Liepājā 1. maijā notika divi gājieni. Kaņavīri no Kaņa ostas devās uz parādi un dievkalpojumu Vecliepājā, tās tirgus laukumu un Annas baznīcu, bet sociālisti ar sarkaniem karogiem pulcējās Jaunliepājā uz Annas tirgus laukuma, ko gan pats redzējis netiku, jo mani vienmēr vilināja kaņavīri. Biju gan dzirdējis par pulkvedi Ķūķi, kā to nesamierināmu pretinieku.

Ķūķi es divas reizes biju redzējis arī personīgi un viņš man pat bija roku devis. Pirmo reizi tas notika vai nu 1921. vai 1922. gadā, kad mana pamatskola gatavojās Kaņa ostas Orbinsona birzē rīkot bērnu svētkus. Ķūķis bija garnizona priekšnieks, un tā kā viss garnizons atradās Kaņa ostā, tad Ķūķis bija saimnieks arī Orbinsona birzī. Oficiālo atļauju par birzes lietošanu bija izprasījis manas skolas pārzinis un tādā sakarībā garnizona priekšniekam no viņa bija jānodod kāda vēstule, un kad viņš savā stundā manā klasē jautāja, kas uzņemsies to tur nogādāt, abi ar Aleksi pieteicāmies brīvprātīgi.

Ķūķi satikām personīgi, jo kad cauri sardzei tikām līdz viņa mītnes priekštelpai, Ķūķis tur sagadīšanās dēļ bija jau priekšā un īsi noprasīja pēc mūsu vajadzības. Viņš tūlīt sāka arī mūs iztaujāt ar ko nodarbojas mūsu vecāki. Uzzinājis, ka Alekša tēvs ir kritis Latgales frontē, viņa laipnība pret viņu izpaudās sevišķi sirsnīgi un kā tādām pašam pusbārenim, tā arī drīz pārsviedās uz mani. Kad atvadoties paklanījāmies, Ķūķis mums abiem sniedza roku un pavadījis līdz ārdurvīm vēl noteica: „Nu tad priecājaties dūšīgi savos svētkos un audziet krietni vīri Latvijai!”

Otru reizi es Ķūķi redzēju kad viņš no Liepājas aizbrauca, un ja nemaldos, tas notika 1923. vai 1924. gadā. Patiesībā gan tikpat kā neredzēju, jo Ķūķi izvadīja vai visa Liepāja. Liepājas — Aizputes stacijas laukumā bija tāda ļaužu jūra, ka tuvāk par 200 metriem es pie Ķūķa pieklūt

nevarēju, bet no sev blakus stāvošiem dzirdēju, ka izvadītājos esot gan draugi, gan skauģi. Par ko, to sapratu gan tikai vēlāk.

Ķūķis kāda ostas strādnieku streika gadījumā pienākušo kuģu kravas bija izlādējis ar brīvprātīgi savervētu kaņavīru palīdzību. Par sava stiprākā balsta, — ostas strādnieku aizskaršanu, viņam nevarēja piedot viņa lielākie ienaidnieki — sociāldemokrāti un viņu pirmā reakcija pret Ķūķi bija vairāk kā zemiska. Tie 1923. gada 1. maijā, kamēr Ķūķis bija dievkalpojumā, noindēja viņa jājamo zirgu. Bet ar to viņu atriebības mērs nebija pilns. Viņi pret Ķūķi kā streiklauzi, un it kā par savas varas robežu pārkāpšanu, Saeimā sacēla tādu traci, ka kaņa ministrijai cits nekas vairs neatlika, kā Ķūķi pārcelt. Tas Ķūķim nebija pieņemami un viņš no armijas aizgāja. Kā gandarījums Ķūķim Liepāju atstājot, bija lielais izvadītāju pulks un tās iedzīvotāju dāvana — jauna skaista ķēve, kuņas pirkšanai nauda tika savākta starp visām pilsētā dzīvojošām aprindām, šķirām un nošķirām.

Ir lietas un notikumi, kas jau agrā bērnībā iespiežas atmiņā un tur paliek visā turpmākā dzīvē. Notikums kā tāds, jau bērna galvā ierosina pārdomas, kas nav viņa gadiem piemērotas, ir pārāk gudras un no pieaugušiem citas atbildes nesapņemot kā — vēlāk, kad būs lielāks — viņam jātiek galā pašam ar sevi. Tā zēns jau laikā, kad skraida vēl īsās bikšēlēs atrod savu pieeju pie notikumiem un nostāju pret savu apkārtni. Satiksmē ar cilvēkiem viņš sāk pārvērtēt spriedumus pēc vecāku mājā un skolas audzināšanā gūtās ietekmes un domā ka notikumus izpratis pareizi.

Manu jauno galvu, kuņu jau tā nodarbināja viss dzirdētais par liepājnieku pretestību krieviem un vācu muižniecībai, jaunu pārdomu priekšā nostādīja babtisti, kas šodien atzīts, kā kristīgās ticības nozarojums. Babtisti tāpat kā daudz kas cits lielajā Krievijā, vispirms bija radušies Liepājā, kur šo mācību bija sācis sludināt kāds galdnieks Jēkabsons, kas pats ar to bija iepazinies Austrumprūsijā. No Liepājas šī ticība izplatījās tālāk Kurzemē un atrada sev sekotājus arī pārējā Latvijā un Krievijā. 1922. gadā Brazīlijā

dibinātās latviešu babtistu kolonijas Vārpas iemītnieki ir šo pirmo Liepājas babtistu pēcnācēji, kas uz turieni izceļoja pirmos Latvijas patstāvības gados.

Tanī pašā laikā, kad pilsētas bibliotēkā notika jau pieminētā 1905. gada izstāde un es, savu radu valodās klausoties, toreiz snaudošo Liepāju piepeši ieraudzīju citā gaismā. Mana māte no Brazīlijas saņēma kādu vēstuli. Aploksne bija neredzēti raiba, bet markas likās izbālējušas, kā es toreiz domāju, tālā ceļa un spožās saules dēļ. Uz aploksnes bija arī nosūtītāja vārds. Es to dzirdējis nebiju, bet mātei gan tas atsaucā kaut ko atmiņā, jo viņa tikai iesaucās: „Ir noticis kas ļauns!” Un bija arī.

Brazīlijā bija miris mātes svainis, kas pēc savas sievas nāves ar divām manām māsīcām, apmēram manos gados, uz turieni bija izceļojis 1922. gadā.

Māte kļuva rosīga. Vēl tanī pašā dienā es, ar vairākām viņas rakstītām vēstulēm, steidzos uz pastu un māsa apskraidīja pilsētas radus. Nākošā svētdienā mūsu māja bija viesu pilna un tad arī pirmo reizi redzēju Brazīlijas māsīcu brāli Maksi, kas nebija aizbraucis tēvam līdz.

Bija tikai viens sarunu temats: kā abām māsīcām palīdzēt izkļūt no zaļās elles. Kāpēc tāds vārds? Visi sprieda un runāja tālāk un kopējais lēmums bija ka viņām jābrauc atpakaļ. Bet atpakaļ ceļam ir vajadzīga nauda, un tās, cik zināju un vēroju, nevienam palīdzēt gribētājam pašam nepietika. Tomēr sprieda un kombinēja, rēķināja un kalkulēja un gala rezultātā visi bija gatavi savu personīgo dzīvi ierobežot un ceļa naudu sagādāt. Kad māte ieminējās, ka viņa, lai glābtu savas māsas bērņus, ir gatava mani atkal nodot nākošā vasarā ganu gaitās, es sacēlos — ne tik daudz pret ganu gaitām, bet pret pieaugušo muļķību: tagad, no plašās pasaules, ko man tā gribējās redzēt, saukt atpakaļ kaut kādus muļķa skuņus, kas bez tēva padoma neprata vairs dzīvot un kuņu dēļ es jau 1922. gadā biju palicis bez kurpēm, jo māte viņām prombraucot nopirka kopīgu tintnīcu ar spalvas kātiem, lai tās mūs neaizmirstu, bet pēc tam pati kreņķējās, ka no Brazīlijas nepienāca neviena vēstule. Arī tā te, tagad

saņemtā, nebija no viņām, bet gan kāda sludinātāja, kas skuķus paņēmis savā pajumtē.

Vārds — zaļā elle tika pieminēts vairākkārt un līdz ar to visi uz Brazīliju aizbraukušie nosaukti par piemulķotiem cilvēkiem, uz kuņiem vislabāk varot attiecināt Ļeņina vārdus, ka reliģija esot opijs.

Tas bija tas pats Ļeņins, kas apmēram pirms gada bija miris un par ko tad dzirdēju no šiem pašiem saviem radiem, kas to nosauca par bezdievi. Viņam esot kaut kādas slimības saindētas smadzenes un viņš esot Krieviju ievadis vēl dziļākā postā, nekā visi iepriekšējie cari kopā, un uz kuņa sirdsapziņas guļot arī mātes nobendētais brālis. Tagad, kad runāja par mātes svaini, Ļeņinam piepeši izrādījās taisnība.

Es nekā vairs nesapratu. Reliģija tak bija mācība par Dievu. Kā tādām bezdievīm, kas Krievijai nodarījis vairāk ļaunuma nekā visi cari kopā un nobendējis arī mātes brāli, piepeši varēja būt taisnība nosaucot reliģiju par opiju? Ka opijs ir kāda inde, to zināju, tā tad reliģija arī ir, vai varbūt kaut kas līdzīgs indei?

Mana māte nekāda lielā baznīcā gājēja nebija, tā apmēram pāris reizes gadā: Ziemsvētkos un mirušo piemiņas dienā. Tad arī man bija jāiet līdz pieminēt savu tēvu; tad man vienmēr bija jāraud un es apskaudu citus zēnus, kuņiem tēvs bija. Ar tādiem es nedraudzējos un tādēļ es ar Aleksi sapratos vislabāk. Arī mani pārējie radi par baznīcu, laikam, sevišķi augstās domās nebija, jo kā gan citādi, kad runāja par mācītājiem, es nekad un neko labu par viņiem nedzirdēju. Dievs, vai pareizāk sakot mīlais Dieviņš, bija kas cits. Viņam visās mūsu ģimenēs bija ierādīta goda vieta un bez Viņa ziņas nenokrita ne mats.

Es zināju, ka pie savas mātes ar jautājumiem, kas bija ikdienišķi, varēju griezties vienmēr un viņa arī vienmēr atrada laiku un pareizās atbildes, kas manu ziņkārību apmierināja. Ja viņai pašai bija kas kārtojams, kādi nodomi, viņa runāja ne labprāt, tad bija jānogaida. Vislabākais laiks jautājumiem, kas mani nodarbināja, bija vakaros, kad viņa kaut ko adīja vai lāpīja, tā tad jāatliek uz vēlāku laiku. Tikai tad,

kad pēc pusgada manu māsīcu glābšanas akcija bija atdūrusies pret Brazīlijas bāptistu pretestību, skuķus adoptējot uz kolonijas draudzes vārdu, es ar saviem jautājumiem, kādu vakaru, nepacietīgi tos izteikdams vienā laidā, griezos pie mātes un tad arī saņēmu atbildes uz tiem. Manas mātes atbildes bija vairāk kā tikai atbildes. Tās bija ietvertas veselā stāstā, kas tomēr nebija stāsts — tanī atspoguļojās visa viņas dzīves pieredze, ko viņa man tovakar nodeva kā mantojumu. Pēc tā saņemšanas visa apkārtne ap mani pieņēma noteiktākās kontūrās izteiktu veidu un es pats jutos kā pieaudzis.

Savā vienmērīgā tonī, kas citus neaizskar, mātes stāstīja:

Mans Brazīlijas svainis Liepājas muitā ieņēma kādu augstāku amatu, kur ar savu darbu, kas ne vienmēr šķita tīrs, ātri tika pie ievērojamas turības. Tad piepeši saslima un pēc īsa laika nomira viņa sieva un svainis ar saviem četriem bērniem, no kuņiem vecākais bija Jānis, bet kuņu tu redzējis neesi, palika viens un viņa raksturs pārmainījās. Viņš sāka izvairīties no radiem un katru svētdienu gāja uz baznīcu. Pārējie radi par iemeslu tam uzskatīja žēlabas pēc mirušās sievas un sirdsapziņas pārmetumus par saviem tumšajiem veikaljiem. Kā Dieva rīkste viņam pašam varēja izskatīties arī sievas nāve. Īsā laikā viņš sapinās ar bāptistiem un vēl īsākā laikā pieņēma viņu ticību. Abi dēli, Jānis un Maksis tam pretojās un viņš tos padzina no savām mājām. Maksis pieņēma mans svainis Dzērvē, bet Jānis iestājās topošā Latvijas armijā. Abas meitenes, kā jaunākās un vēl bez savas izšķiršanās gribas, palika pie tēva. Jānis, pēc iestāšanās armijā nelaimīgā kārtā saslima ar asins sērgu un drīz pēc tam nomira. Kad es izkārtoju, ka Jānis tika apglabāts ar militāru godu blakus savai mātei, viņa tēvs pavadišanā nepiedalījās, jo tas nebija pieņēmis viņa ticību. Es nezīnu, vai man atkārtot, kāda bija saruna man un pārējiem radiem ar viņu, bet viņā no Dieva vairs nebija nekas. Ārprātīgs viņš nebija un par dumju arī viņu nekad neviens neuzskatīja. Manuprāt, ar viņa pāriešanu bāptistos un klausoties Dieva varenības mācību citādos vārdos, kā to māca mūsu baznīca, noveda viņu

stāvoklī, par ko Ļeņina vārdiem runājot, var tiešām nosaukt par stāvokli, kāds rodas opija smēķētājam, kad tas savu pīpi ir izkūpinājis.

Bet ne jau viņš bija vienīgais, kas aizgāja no mūsu baznīcas. Tāda aiziešana ir notikusi pa divi lāgi un divos pretējos virzienos. Šis fakts iepretim tam, ka kristīgā ticība mums tika uzspiesta pieņemt tādā formā un veidā, kā vēlējās toreizējais zemes valdnieks, bija un ir apsveicams, kā laiks kad pati tauta ir sākusi domāt.

Parasti ir tā, ka runājot par kristīgo ticību, mums visiem liekas, ka tā ir jēdziens, ko visi pazīstam un saprotam, bet patiesībā daudzi par to zin ļoti maz. Bībele, baznīca, Dieva vārds un tā sludinātāji ir vārdi, kuŗiem vajadzētu būt identiskiem ar vārdu Dievs, bet tas noteiktais „Nē”, ka tas tā nav un kas man tev jāsaka, nav manis izdomāts ne atrasts. To visskaidrāki un skaļāki ir pateikusi pašas kristīgās baznīcas vēsture, kuŗas lapas puses ir uz sārziem sadedzināto un inkvizīcijas kambaros nomocīto vaimanu pilnas. Bet nemeklēsim tik tālu, jo tāls nepavisam vēl nav tas laiks, kad arī pie mūsu pašu lauku baznīcām ļaudis tika pērti, un kaut gan sodītāji nebija paši garīdznieki, kā tas nereti bija inkvizīcijas tiesās, savu svētību tiem nenoliedza arī tie.

Tepat pie mums Liepājā. Mācītāji aizlūdza par ķeizaru un caru, kas savā amatā esot iecelts ar paša Dieva žēlastību, un kā tādām, visai viņa valdīšanai vajadzēja izskatīties kā paša Dieva nolikumam, bet tanī pašā laikā pēc Dieva ģimja radītam cilvēkam, tas ir mums, skolās nebija brīvi sarunāties savā valodā. Un tā taisni mācītāji bija tie, kas cilvēku vienlīdzību Dieva priekšā pazemoja, un tie, kas sevī to tā bija uzņēmuši un sapratuši, bija tie, kas kā pirmie no mūsu baznīcas aizgāja.

Bet latviešu cilvēka ticība Dievam ir liela. Gadu simteņus, viņam kā vienīgajam uzticējuši savas sāpes un cerības. Meklējuši jaunus ceļus un veidus Dieva tālākai pielūgšanai un tā radās babtisti, adventisti, kalvinisti, mormoņi un vēl daudz un dažādas sektes, ar kuŗām vēl šodien Liepāja ir pilna un kas katra par pareizu atzīst tikai savu

Dieva pielūgšanas veidu. Bet līdz ar to taisni visvairāk attālinās no viņa, un tā ar visiem šiem ticību kaņiem un daudzām Dieva vārda sludinātām patiesībām, Dievs nekur nav tā zaimots, kā tieši Viņam par godu celtās baznīcās.

Pamazām, lēni, bet noteikti, pasaulē viss pārveidojas. Rodas gudri vīri, kas izgudro un meklē ikdienas dzīves uzlabošanas iespējas. Tā radās mechaniskie dzinējspēki, elektriskā strāva un daudz tādas lietas un dzīvei nepieciešami priekšmeti, kuņu lietošanas laiks nav vēl ilgs. Bet cilvēks nu reiz ir tāds radījums, ka tam nepietiek tikai ar to ka viņš meklē un atrod savas dzīves atvieglināšanas iespējas, viņš meklē arī atbildi savai esamībai virs zemes un savai vietai zem saules, kas pār mums visiem nespīd vienādā spožumā. Problēmas, ko baznīca, diemžēl, visā savā pastāvēšanas laikā nav spējusi atrisināt, un tādēļ 19. gadu simteņa otrā pusē tai saduroties ar Marksa, Engelsa un Darvīna mācībām, kuři sludināja jaunas sadzīves formas ar cilvēku centrā un kur baznīcai vairs vieta netika ierādīta, no tās aizgāja otrā grupa — ne lai Dievu pielūgtu jaunā izpratnē, bet lai dzīvotu bez tā.

Kad jaunā mācība Vakareīropā jau bija pārvērtējusi daudzas atziņas, tā sasniedza arī mūs, un tā arī šeit radās vīri un sievas, kas tanī atrada daudz ko kopēju mūsu taisnības izpratnei un tālākam ceļam uz brīvību. Un tā no sākuma, lēni un uzmanīgi un beidzot skaļi un atklāti arī mēs cara patvaldībai pieteicām savas prasības, un tā arī visa Liepāja sāka bangot notikumos, kuņus ievadīja Jaunā strāva un kas savu kulmināciju sasniedza 1905. gada revolūcijā. Būtībā tai, pašiem revolūcionāriem to neapzinoties, nebija nekāds cits mērķis, kā tas, ko Jēzus izdarīja ar naudas mijējiem. Viņš tos no sava Tēva tempļa padzina, — mēs to vēl toreiz nepaspējām.

Tā jaunā mācība, ko šodien pasaulē pazīst kā marksismu, un no kuņas arī tiešām daudzi gaidīja gan sabiedrisko gan individuālo brīvību. Nelaimīgā kārtā tās apustuļiem, kā Ļeņinam un pēc viņa nāves tā sekotājiem, ir kļuvis par dogmu, un kā tāda, tā ir pierādījusies pat par vēl spēcīgāku indi kā opijs. Mans Brazīlijas svainis savā ticības

fanātismā savus dēlus no mājas tikai padzina, bet Marksa apustuļi savas „ticības” pretniekus iznīcina fiziski un tādēļ arī mums, kas viņu vārdos bijām klausījušies tikai īsu brīdi, no to tālākās uzbāzības bija jātiek vaļā ar tiem pašiem līdzekļiem, ar kādiem tika vaļā no baroniem. — Ar karu.

Savā attīstības gaitā, tāpat kā kristīgā ticība, arī marksisms nav palicis viengabalains. No tā ir aizgājušas grupas, kas tā mācību redz citā gaismā nekā to sludināja Ļeņins. Pie mums tādi ir sociāldemokrāti, un tie ir tie, kuņģi pilsētas bibliotēkā rīkoja un arī iekārtoja 1905. gada izstādi un kā politiska partija cīnīdamās par savu iespaidu mūsu valstī, tā arī tur, zem saviem sarkaniem karogiem bija centusies nostādīt ne tikai visu revolūcijas vadību, bet arī visus tās dalībniekus, un tas ir tas, kas to rādīja nepareizā gaismā, jo taisni mūsu sociāldemokratu rindās ir saskrējuši visi tie, kuņģi Jaunās strāvas laikā un 1905. gadā ar savām tautiskās noliegšanas mācībām atbalstīja cara pārkrievošanas politiku, un tādēļ viņu apgalvojumi šodien, ar kuņģiem viņi lepojās izstādē, ka viņi ir bijuši pirmie, kas saskatījuši Latvijas rītausmu, ir vairāk kā liekulīgi meli.

Es to vakaru savai mātei vēl daudz ko jautāju un uz visiem saviem jautājumiem saņēmu arī atbildes, un man likās, ka es ar tiem viņu nemaz nenogurdināju, bet panācu taisni pretējo — viņā atgriezās viss viņas jaunības spars un skaistums un tā viņa to pārdzīvoja vēlreiz par jaunu.

Kad beidzot pāri pusnaktij bija laiks iet gulēt, es vēl ilgi neaizmigu. Manas domas nodarbināja mātes stāsts un tā kop-savilkums, ko viņa man pateica kā pēdējo. Dzīvo tikai pēc viena baušļa. Nedari otram nekad to, ko pats nevēlies piedzīvot! Un ja tas tev kādreiz aizmirstas, tad paklausies ko teic tava sirdsapziņa. Tur Dievs mums katram ir ielicis savu brīdinātāja balsi, un tā tevi nekad nepievlis.

Es zināju, ka manai mātei no viņas vecākiem ir palicis un vēlāk viņas pašas papildināts liels dažādu laikrakstu krājums. Tie nebija dzīvoklī, bet uz bēniņiem ieslēgti kādā lielā pītā veļas kurvī un man nepieejami. Kad aiz tīras bērnišķīgas ziņkārības es mātei šad un tad par tiem biju ieminējies,

vienmēr saņēmu viņas atbildi: kad būsi lielāks un nopietnāks, varēsi to dabūt, un tādēļ nākošā dienā pēc mūsu sarunas, kas manā uztverē bija vairāk kā nopietna, es savu lūgumu par laikrakstu apskatīšanu mātei atkārtāju, jo tas, kas mani uz to atkal skubināja, nebija vairs bērnišķīga ziņkārība, bet kaut kas vairāk. Ieslēgtie laikraksti manās acīs bija kļuvuši kā kādā alā noslēpti pirātu dārgakmeņi, kuņģos atspoguļojās pagātne. Mātes atbilde bija pozitīva un lielais veļas kurvis piederēja man.

Un ko gan es tik tanī neatradu. Vispirms jau Friča Brīvzemnieka 1882. gadā dibināto un Klāva Ukstiņa izdoto *Latvietis*, gan ne pašus pirmos numurus, bet tā sākot ap pusgadu vēlākos, un tad, kad no tā tālākos numurus par 1905. gadu vairs neatradu, es uzdūros uz citiem Liepājas laikrakstiem, un tikai tad, kad visus tos sāku izvērtēt, tad sapratu, ka tie, kā *Tagadīte*, *Liepājas Avīze*, *Biedrs*, *Liepājas Vēstnesis* un *Jaunais Liepājas Vēstnesis* nebija nekas cits, kā tā paša *Latvietis* turpinājumi, tikai zem citiem nosaukumiem.

Kad no veļas kurvja izcēlu divus vienāda nosaukuma un vienas un tās pašas dienas laikrakstus, bet katru ar savu saturu, mans pārsteigums bija vairāk kā liels. Tas bija *Liepājas Atbalss*, kas starp 1914. un 1915. gadu bija pat iznācis divas reizes dienā. Atkal notikums, ar kuņģu Liepāja cara impērijā bija pirmā vietā.

Kurvī bija pārstāvēti arī Rīgas laikraksti, bet ne tik lielā vairumā un ne tādā gandrīz neiztrūkstošā kārtībā, kādā bija vietējie izdevumi. Es tur atradu vienu otru *Dienas Lapas*, *Baltijas Vēstneša*, *Balss*, *Dzimtenes Vēstneša*, *Mājas Viesa* un *Dzimtenes* numuru.

Atsevišķā iesaiņojumā kurvī atradās arī kaudzīte dažādu teātra programmu un kā pēdējās, vecā saplēstā vakstucha galdautā bija rūpīgi iesaiņotas trīs pakas, un kad tās atvēru, tad atradu, sakārtotu chronoloģiskā kārtībā laikrakstus no 1915. līdz 1920. gadam: *Latvijas Sargs*, *Kurzemes Vārds*, *Strādnieku Avīze* un sākot ar 1915. gada vācu okupāciju, kad latviešu laikrakstu iznākšana Liepājā bija aizliegta, *Libausche Zeitung* ar tās latvisko pielikumu.

Vienā no iesaiņojumiem atradās dažādi uzsaukumi, afišas un lielāks skaits foto uzņēmumi no mūsu pirmām kaŗaspēka vienībām un pastkartes, kas atspoguļoja Liepāju un notikumus tajā.

Tālākie laikrakstu turpinājumi pēc 1920. gada atradās mātes veļas lādē un daļēji drēbju skapī un uz tā. Tos apskatīju tikai pavirši un atstāju kur tie bija, bet kurvī atrastajos sāku meklēt vēsturiskās norises secību ar tādu neatlaidību, ka mācības skolā palika otrā vietā, un tā no priekšpēdējās pamatskolas klases pārejot uz pēdējo, pat dabūju vasaras darbu matēmatikā.

Es iekārtoju lielu skaitu burtnīcas un klades, un tur, tikpat kā dienas grāmatā, atzīmēju katras dienas politiskos notikumus un katra laikraksta komentārus par tiem. Un netikai laikraksta komentārus, arī tos, ko dzirdēju un vācu no savas lielās radu cilts un tās paziņām.

Visas manis šķīrotās liecības un par to pašu laika sprīdi vēstures grāmatās lasītās, savā chronoloģiskā kārtībā saskanēja arī ar iepriekš dzirdēto, bet nesaskanēja atsevišķu notikumu atreferējumos. Vēstures grāmatās bija tikai sausi fakti, ņemti no archīva materiāliem, bez pašu notikumu līdzdalībnieku jūtām. Laikrakstos, brošūrās un uzaukumos, kuŗu autori nereti bija vieni un tie paši, viss rakstītais izteica tikai viņu domas un uzskatus, kas daļēji bija aizņemti no ārienes un tādēļ ar svešu piegaršu, pārāk smags, vienmēr apspiesto strādnieku sviedriem slacīts un vispārināts. Kurpretī dzirdētais vienmēr saturēja arī kaut ko jautru un bija viengabalaini skaidrās formās liets.

Tā, piemēram, par Rīgas dumpja Simpatiju streiku Liepājā 1899. gadu mijā, laikrakstos varēja lasīt, ka Liepājas strādnieki solidāri lielā sašutumā, visi aizstāvot rīdzinieku taisnās prasības, pārtraukuši darbus un izgājuši protesta demonstrācijās. Taisnība, bet tie, kuŗi paši demonstrācijās bija piedalījušies, tās atstāstīja citādi: tīri dabīgi, un pats par sevi saprotams, mūsu pienākums bija rīdziniekus atbalstīt. Streiklaužu mūsu vidū nebija, bet kad izgājām demonstrācijās lai kaitinātu krievus un vāciešus un pabaidītu

židiņus, tad izrādījās, ka mūsu rindas sastāvēja tikai no latviešiem. Mūsu sveštautiešu darba biedri, kas visos uzņēmumos bija pretējā pusē, mūsu rindās nebija. Tie visi bija aizskrējuši uz savām baznīcām vai amatnieku biedrībām.

Kad 1926. gada vasarā, sliktās atzīmes matēmatikā dēļ, man sava vēstures patiesības meklēšana bija jāpārtrauc, tad jau toreiz, 14 gadu vecs zēns es zināju, ka viens un tas pats notikums apskatīts no dažādām pusēm un dažādā apgaismojumā, katru reizi izskatījās citāds. Un līdz ar to arī patiesība, atstāstīta no dažādu uzskatu viedokļiem, varēja izklausīties citāda. Tās noteiktība un nedalāmība bija tikai pieņēmums.

1930. gada otrā pusē es jau biju uz savām kājām. Pirmais pie kā ķēros savā brīvā laikā, bija manis savākto materiālu sistematizēšana un no tiem izejošo notikumu kop-sakarības analīzes piezīmju rakstīšana. Šodien šie materiāli un piezīmes vairs nav manā rīcībā, bet lietas, kuņām toreiz veltīju tik lielu interesi, arī šodien vēl ir tuvas un atmiņā palikušas. Trūkst tikai tiešo pierādījumu avotu uz kuņiem atsaukties un kuņi apliecināja daudzu Liepājas notikumu norisi citādi, nekā par tiem vēl šodien lasām pat trimdā rakstītā vēsturē. Starp citu, runājot par iedzīvotāju sociālām problēmām 19. gadu simteņa beigās, ir rakstīts, ka 1881. gada pavasarī Liepājas dzelzceļa darbnīcās noticis pirmais ekonomiskais streiks. Un tieši pateikts tādiem vārdiem, kādiem es to atkārtāju, tas katram lasītājam liek domāt, ka Liepājas darba ļaudis jau tad, kad visā Latvijā vēl neviena jaunstrāvnīka nebija un tādus vārdus kā Marks un sociālisms nepazina, bija jau tik apzinīgi, ka savu interešu aizstāvēšanai kā līdzekli izvēlējās streiku, bet tā ir tikai puspatiesība.

1881. gads bija gads, kad Liepāja jau dažus gadus pirms tam bija sākusi savas augšanas procesu. Visur vajadzēja darba roku, bet tā kā tās varēja ņemt tikai no 30.000 iedzīvotājiem, tad visur to nepietika un tādēļ, atkarībā no darba steidzamības, alga bija dažāda.

Liepājas dzelzceļa darbnīcas bija valsts uzņēmums un valsts noteica tur maksātās algas, un tā, kad kādu pirmdienas

rītu vairāki nodarbinātie saviem darba biedriem pateica, ka viņi šodien savu darbu uzteiks un pāries pie privātiem uzņēmējiem, kas maksā vairāk, pēdējie bija ne tikai pārsteigti, bet arī drusku greizsirdīgi. Tā, vārds pa vārdam un interese par privāto firmu maksām un pašu izpelnīto naudu auga, un kad promejošie aizgāja pie saviem kungiem prasīt aprēķinu, tiem līdz gāja arī drošākie no paliekošiem un jautāja, kā tas nākas, ka citur var izpelnīt vairāk, un pat piemetināja: ja jūs mums nemaksāsiet to pašu, mēs arī meklēsim maizi sev citur. Un meistari atbildēja, nedariet to, nogaidiet vēl. Un vīri nolika savus „ilenus” un gaidīja. Gaidīja līdz pirmdienas vakaram. Nekas nenotika, ne darbnīcu vadība nāca pie vīriem, ne vīri otrreiz vairs gāja pie tās. Otrdienas rītā notika tas pats. Ja pirmdienas rītā darbi bija pārtraukti, tad otrdien, pirms vadības atbildes, vīru lepnums liedza tos atsākt. Otrdiena iesākās ar vēl lielāku strādnieku skaitu pieprasot aprēķinus un tā tas turpinājās arī nākošās dienās. Vīri darbā ieradās, bet nestrādāja. Darbnīcu vadība nervozēja un izteica vārdus, ka par algas paaugstināšanu rūpēsies. Tās vārdiem ticēdami, nenogaidot solīto vārdu piepildījumu, vīri savus darbus atsāka un darbnīcu vadība savu solījumu arī pildīja.

Bet šim notikumam bija tālejošas sekas. Liepājas administratīvā vadība un tai tuvu stāvošie uzņēmēji streiku pareizi novērtēja un saprata, ka strādniekiem, apzinoties sava darba spēka vērtību, viņu prasības var pieaugt, tā apdraudējot uzņēmēju peļņu un mieru un kārtību pilsētā. Viņi veicināja jauna darba spēka ierašanos pilsētā, bet to iesaistīšanu darbā apzināti vilcināja. Mākslīgi tika radīta bezdarbnieku masa, ar kuņas palīdzību darba algu noteikšana palika vienīgi uzņēmēju rokās, un tā taisni vislielākā Liepājas būvniecības perioda laikā pienāca laiks, ka neviens vien, kas Liepājā bija ieradies meklēt laimi, savas dienišķās maizes dēļ, sāka pārkāpt 7. bausli. Par to savas atmiņas ir uzrakstījis toreizējo Liepājas strādnieku autoritāte Jānis Driega, jo bija šī laika aktīvs līdzdalībnieks. Driegas Atmiņu grāmata, kā daudz kas cits, šodien nav vairs manā rīcībā, bet par minēto

laiku tur bija rakstīts apmēram sekošos vārdos:

Nereti šie ļaudis Liepājā nokļuva bezizejas stāvoklī. Dzīvodami pusbadā un zagdami pārtikas produktus ostas noliktavās, saspiedušies vairākas ģimenes vienistabu dzīvokļos, bija spiesti pieņemt katru darbu un par katru atlīdzību. Ņemot vērā, ka toreiz vēl neeksistēja sociālie nokārtojumi darba tirgū, apstākļus savā labā izmantoja dažādie uzņēmēji, no kuņiem bija atkarīga pienācēju palikšana Liepājā. Lielā darba meklētāja masa un par mazu algu strādājošie tā arī kļuva par pateicīgu zvejas lauku dažādo sektantu sludinātājiem, kas tanī laikā Liepājā saradās kā sēnes pēc lietus.

Vēsturnieki, balstīdamies uz minētajiem Driegas apgalvojumiem un turpmākām rakstu rindām, kuņās viņš stāsta par jaunstrāvnieku paustām sociālām mācībām un viņu pirmiem piekritējiem, jaunstrāvnieku panākumus saskatījuši lielajā puspaēdušajā masā, bet citi, kas dzīvojuši līdz šim laikam, liecina ko citu. Viņu liecību pamatošanai pirmais pieturas punkts ir Liepājas iedzīvotāju pieauguma statistiskie materiāli, un tie man, laimīgā kārtā par 1881. gadu, kad tur notika pirmais streiks un par 1897. gadu, kad notika jaunstrāvnieku apcietināšana, ir pieejami un tie ar savām sausām skaitļu rindām atklāj mums dzīvu bildi, kas mūsu tālākam apskatam būs nepieciešama, jo tā attēloja tā laika Liepājas iedzīvotāju kopdzīvi un veidoja līdz ar to tās vēsturi.

Liepājas iedzīvotāju pieaugums

	1881. gada	%	1897. gada	%	1920. gada	%
Latvieši	9344	31,5	24911	39	26927	52
Vācieši	9803	32,6	15353	24	5864	11
Žīdi	6651	22	5488	8,5	9758	18
Krievi	2470	8,9	7731	12	1773	3,4
Poļi	497	1,7	6015	9,3	2904	5,6
Leiši	528	1,8	3587	5,6	3777	7,3
Pārējie	318		1404		580	
Kopā:	29611		64489		51583	

Vērojot iepriekš uzrādīto tabeli, tīri dabīgi jājautā, kuŗā laikā Liepājā ir ieradušies žīdi, jo ar 1680. gada Johanna Sabicky papildināto Liepājas pilsētas tiesību rakstu, tiem apmešanās Liepājā bija liegta.

Žīdi Liepājā sāka ierasties sākot ar 1795. gadu, kad visa Kurzeme tika pakļauta Krievijai un no turienes, līdz ar pirmiem krieviem, Liepājā sāka ieceļot arī žīdi, kas starp citu, savai sinagogai pamatus lika jau 1806. gadā, bet krievi savai pirmajai baznīcai Bāreņu ielā tikai 1866. gadā.

1897. gadā no 64.489 Liepājas iedzīvotājiem 29,2% vai 18.830 tās iedzīvotāji bija analfabēti, kas galvenokārt pilsētā bija ieceļojuši no apgabaliem ārpus Latvijas robežām. Latvieši, kas 19. gadu simteņa beigās, pret pārējām tautībām palika mazākumā. Viņi neieņēma arī nevienu administratīvo vai vadošo posteni darbos, kuŗos bija vācieši un krievi, bet galvenā kārtā strādādami kā amatnieki vai rūpnīcu strādnieki, tomēr kā mazākums nejutās starp svešautiešu analfabētu masu. **Tas ir viens no galveniem iemesliem, kas noteica arī visu viņu nacionālo un sociālo stāju, kas bija vērsta vienīgi pret cara patvaldību, krievu šovīnismu un vācu muižnieku privilēģijām, ko līdz šai dienai neviens no mūsu vēsturniekiem nav pilnīgi izvērtējis.**

Mūsu vēsturē ir apgalvots, ka pirmie, kas lielo sociālo plaisu liepājnieku starpā sākuši vērot kritiskām acīm, bijusi tā laika topošā latviešu inteliģence, kas mācījusi Liepājas skolās. Jaunatne, kā vienmēr zināt kāra arī toreiz, kā pirmā uzzinājusi par notikumiem Vakareiropā un ar vācu jūrnieku starpniecību, arī kā pirmā tikusi pie šī notikumu izraisītāja, drukātā vārda, — Marksa un Engelsa darbiem, vācu sociāldemokratu rakstiem un to programmas. Jā, varbūt, bet lielā sociālā mākslīgi radītā plaista nav vispārināma. Tā nepastāvēja vienmēr un Liepājas augšana turpinājās līdz 1915. gada 8. maijam, kad tās iedzīvotāji bija pieauguši uz 94.000, no kuŗiem 45 % bija jau latvieši, tādēļ jājautā, kas 19. gadu simteņa beigās latviešu skolu jaunatnei, kas tiek apzīmēta kā jaunstrāvnīeki, varēja būt kopīgs ar lielo svešautiešu analfabētu masu, vai tās mazo valdošo virsslāni?

Šo pieminēto skolēnu vienīgais darbības lauks bija latvieši, bet viņi nebija pirmie, kas iesāka tos politiski organizēt un audzināt. To bija sācis un novedis līdz redzamiem nacionāliem panākumiem un sociālai domāšanai kāds vīrs, par kuŗu mūsu brīvības laikā katrs Liepājas latviešu skolnieks, kaut dzimuši tikai 10 gadu pēc tā nāves, bet noklausījušies savu vecāku sarunās par „miera laikiem,” zināja vairāk stāstīt, nekā par to ir minēts mūsu vēsturē vai enciklopēdiskās vārdnīcās, kur viņa vārds ir pieminēts tikai kā gaŗāmejot un, manuprāt, līdz ar to, Liepājas vēsturē ir atstāts robs. Šis vārds ir Klāvs Ukstiņš, kas beidzis Irlavas skolotāju semināru, atvēris Liepājā grāmatu „bodi” 1882. gadā un sāka arī izdot pirmo latviešu laikrakstu *Latvietis*, bet vēl ilgi pirms tam, jau 1875. gadā, Ukstiņš Liepājā nodibināja pirmos koŗa un drāmatiskos pulciņus. Divus gadus vēlāk noorganizēja pirmās teātra izrādes savā dzīvoklī, kas bija sākums 1880. gadā Liepājas latviešu labdarības biedrības teātrim Suvorova, vēlākā Raiņa ielā Nr.2, un tā radās vieta, kur pulcējās latviešu strādājošā sabiedrība un kur Ukstiņš ar pirmo latviešu un vēlāk citu tautu autoru darbu uzvedumiem audzināja skatīties pāri savas mājas sliekšnim.

Tur radās pirmās domas par Liepājas bibliotēkas biedrības un Strādnieku kases nepieciešamību un tur radās arī pirmie praktiskie soļi to realizēšanai. Abu pasākumu izkārtnēs vārds — strādnieku, nekādā gadījumā nereprezentēja jau minēto lielo sveštautiešu masu. Kas bija šo pasākumu biedri, varēja pārliecināties katrs, kas apmeklēja Liepājas mūzeju, kur bija šo biedru saraksts. Tie visi bija tikai latvieši. Tur viņiem vispirms sāka veidoties kopības apziņa un padziļinājās naidis pret visu svešo un uzspiesto, kam zināmu ārēju bravūru un drosmi 1882. gadā pēc Maneseina revīzijas Baltijā vēl piedeva tās rezultāti: no administratīviem amatiem atceltie 33 vācieši, Kurzemes gubernatoram izteiktais rājiens un Liepājas policijas priekšnieka barona Stipenbacha nodošana tiesai par kukuļu ņemšanu.

Pēc vāciešu krišanas nežēlastībā, pret kuŗu virskundzību Baltijā kā vienīgo ieroci Krišjānis Valdemārs bija ieteicis

iešanu kopā ar krievu slavofiliem — šovinistiem, pirmā brīdī likās kā apstiprinājusies patiesība, un kā tādu to latvieši centās arī izmantot, bet tad, kad 1885. gadā visā Baltijā sākās pārkrievošanas process, kas skāra arī vāciešus, tad Liepājas latvieši atgādās, ka viņiem ir jācīnās divās frontēs, un no tā laika viņi arī nepalaida gažām nevienu izdevību, ja varēja pirmā frontē apkaņojamos izspēlēt pret otro vai arī otrādi. Pirmais, kas maskētā veidā vērsās pret krievu jauno pārkrievošanas politiku, bija jau pieminētais Liepājas latviešu labdarības biedrības teātris, ar Gogoļa uzvedumu — Revizors, tā ļaudams krieviem pašiem smieties par sevi.

Apslēptu sabiedroto pret krievu pārkrievošanas politiku Liepājas latvieši arī drīz dabūja Friča Brīvzemnieka personā, kas kā nesamierināms vācu priekšrocību pretinieks Baltijā, ar Krišjāņa Valdemāra starpniecību, bija iemantojis slavofīlu uzticību un kā tāds tika to politikas atbalstīšanai iecelts par Liepājas tautskolu inspektoru. Šajā amatā viņš gan sabija tikai no 1887. līdz 1889. gadam, bet šajā laikā viņš Liepājas skolās vairāk atbalstīja latviešu valodas mācīšanu, nekā pārkrievošanas politiku, ko pēc Brīvzemnieka pārcelšanas uz Rīgu, viņa garā tālāk realizēt turpināja latviešu skolotāji.

Cik liela loma Liepājas latviešu labdarības biedrības teātrim bija latviešu politiskās stājas audzināšanā un pašu liepājnieku vajadzības apmierināšanā, vislabāk pierāda tas, ka 1897. gadā pēc jaunstrāvnīku apcietināšanām, vietējā administrācija to slēdza un kaut arī tikai uz laiku, tā uzdevumus tūlīt pārņēma Palīdzības biedrība, kas teātra izrādes rīkoja Kroņa ielā. 1904. gadā Liepājas latviešu biedrības paspārnē radās vēl trešais liepājnieku latviešu teātris, kas savas izrādes rīkoja minētās biedrības namā — Ugunsdzēsēju laukumā.

Mūsu vēsturnieki raksta, ka šo trīs teātru starpā notikusi sīva apkaņošānās, bet diemžēl, viņu izvēlētie vārdi, ar kādiem viņi jādōmā apzīmē savstarpējo kases konkurenci, var radīt pārpratumus, un ir jāšaubās, vai tā maz pastāvēja, jo tanī laikā latviešu skaits, no dienas, kad Liepājā bija tikai viens teātris, arī bija trīskāršojies. Idejiska apkaņošānās nebija nekāda, taisni otrādi, publikas pieprasījumi pēc atsevišķām

lugu izrādēm bija tik lieli, ka to apmierināšanai Aspazijas *Zaudētās tiesības* vienlaicīgi izrādīja uz Liepājas Latviešu palīdzības biedrības un uz Palīdzības biedrības skatuvēm. Trīs gadus vēlāk, t.i. 1907. gadā, visi trīs latviešu teātri apvienojās zem vienas vadības un viena nosaukuma — Jaunais teātris.

Teātra lomu latviešu pretestībai pret svešām varām, vislabāk izprata Vācijas varas pārstāvji. Tie 1915. gadā pēc Liepājas okupācijas tos visus slēdza, bet par to paši sev un vietējai vācu kolonijai, kam jau pašai savs teātris no 1804. gada bija Kungu ielā, uzbūvēja jaunu teātri Hagedorna ielā Nr. 4, no kuŗa 1919. gadā, to latviešiem pārņēmot, izveidojās vēlākais Liepājas teātris un opera.

Par Jaunās strāvas nodibinātājiem Liepājas vēsturē, kā pirmos min ģimnazijas audzēkņus, apkārtnes saimnieku dēlus: Jāni Jansonu Braunu, Frici Roziņu, Ernestu Rolavu un Liepājas strādnieka dēlu Miķeli Valteri. Nekas nav minēts par dalītām jūtām, ar kādām viņus uzņēma ļaudis, kas grupējās ap labdarības biedrības teātri. Ja Miķelis Valters savas attiecības ar teātri jau nebūtu nodibinājis pirms iepazīšanās ar Jansonu, Roziņu un Rolavu, tad pēdējiem, it sevišķi Jansonam tur sekotāju nebūtu, jau tā iemesla dēļ vien, ka sākot runāt par starptautisko solidaritāti, Liepājas latviešiem ar to jau pietika. Starptautiskā sabiedrība jau tieši bija tā, kas viņiem bija par daudz un pret kuŗas vietējo lielo, tumšo masu un tās valdošo virsslāni, viņi paši bija tikai kā viens pret divi.

Kas tad bija pārkrievošanas politikas lielākie atbalstītāji ikdienas dzīvē? Tie bija netīrām bārdām noaugušie un gaŗiem, virs biksēm izlaistiem krekliem staigājošie krievu strādnieki, kas algas dienās par tās saņemšanu paraksta vietā ielika trīs krustus.

Vācieši? Tie bija divreiz lielākā skaitā kā krievi un divreiz lielāka bija arī viņu iedomība.

Poļi un leiši? Darbā ar tiem varēja saprasties vislabāki, bet tas arī bija viss. Kad latviešu cilvēks gāja uz savu teātri vai

izbrauca zaļumos, tie kopīgi pulcējās savas kopējās ticības baznīcā.

Un kas vēl palika pāri? Žīdiņi, kuņus par pilnīgiem cilvēkiem toreiz neviens neturēja, jo ar viņiem pie viena darba galda neviens kopā nestrādāja, bet viņu vajadzību kredītu iespējas dēļ — viņu „bodītes” atzina visi.

Ar ko un kādos jautājumos latvietim te varēja būt kas kopīgs?

Tādēļ, ka Valters pats vislabāk pazina savu strādājošo tautiešu mentalitāti un ka starp tiem bija arī daudzi tādi paši saimnieku dēļi un no tās pašas puses, no kuņas bija nākuši Jansons, Roziņš un Rolavs un kas bija bijuši pazīstami jau no bērnības, pēdējie pēc kopīgi apmeklētām teātra izrādēm, izbraukumiem zaļumos un dažādām pārrunām, tikai lēni un pamazām atrada tālākus kontaktus, no kuņiem tad radās tās grupas un grupiņas, par kuņām mūsu vēsturē ir rakstīts, ka tās bijušas pirmās, kas 1893. gadā uzdrošinājās kopīgi nosvinēt starptautisko strādnieku solidaritātes dienu, 1. maiju. Bet nekas nav rakstīts par to, kā šī svinēšana notikusi. Apzināti vai aiz neziņas ir noklusēts, ka visiem svinību dalībniekiem bijuši līdz savi sviestmaižu kurvji ar dažādiem padzērieniem pēc katra gaumes un kad no Veidenbauma tulkotās Internacionāles dziedāšanas, kuņas teksts izdalīts ar roku rakstītu lapiņu veidā, nekas prātīgs nav sanācis, tad visi pārgājuši uz Ausekļa Trimpulu, kas skanējusi jo sevišķi iespaidīgi. Kaut gan laiks vēl sevišķi pavasarīgs neesot bijis, sanāksme toreiz izvērtusies parastā zaļumos iešanā un arī par to mūsu vēsturē nekas nav minēts un tādēļ nav jābrīnās, ka mūsu sociāldemokrati savā partijas vēsturē šos pirmos 1. maija svinētājus sauc par saviem pirmiem marksistiem, bet tagadējie Liepājas saimnieki par saviem.

Pozitīvais un paliekošais no šīm pirmām 1. maija svinībām bija pašiedvesme, kas bija radusies latviešos un zināma drošības sajūta, ka viņiem līdzās stāv visa Vakareiropa un tas ir tas, kas ietekmēja arī viņu tālāko drosmi un izrīcības.

Runājot ar ļaudīm par laiku, kad viņus sasniedza pirmās sociālās mācības, viņiem visiem vēl atmiņā bija arī to pirmie

paudēji, no kuņiem par Jansonu - Braunu viņi bija vairāk negatīvi, kā pozitīvi noskaņoti. Viņš ar savu iedomību un lieluma māniju daudzus apvainojis un no piesliešanās jaunstrāvnikiem vairāk atbaidījis, nekā tiem tuvinājis. Bet viņi visi bija vienis prāti, ka tieši viņa neiecietības dēļ un ka viņš visu ierosinošo saskatījis tikai ārpus latvietības, Liepājā Jaunās strāvas kustība izveidojusies par tautisko sociālismu un kā tāda arī uzdrošinājusies uzsākt konfliktu ar *Dienas Lapas* ievadīto un *Mājas Viesa* atbalstīto virzienu Rīgā, kas pretēji liepājniekiem nevērsās pret svešo valsts varu un tās atbalstītājiem, bet pret mūsu pašu pilsonību, kas grupējās ap Rīgas latviešu biedrību un ļaudīm, kas domāja tāpat kā viņi.

Iemeslu pirmam izšķirējam solim Liepājas jaunstrāvnīku aiziešanai no *Dienas Lapas* pārstāvētā Jaunās strāvas virziena, tiem deva 1894. gadā tās trijos numuros ievietotie raksti, kas vērsās pret Ceturto vispārējo dziesmu svētku vajadzību Jelgavā, kas bija paredzēti pēc gada, to dalībnieku tautiskiem kankariem un to rīkotājiem. Tāda nostāja bija galīgi pretēja liepājnieku viedoklim, kuņu rindas, atšķirībā no dienlapnieku teorētiķiem un augstās skolās gājušiem latviešiem, veidoja strādnieki, vadīti no pašu vidus nopietnākiem un saprātīgākiem, kas citas iespējas neredzēja, kā cīnīties pret tādiem *Dienas Lapas* savas tautas izsmējējiem un sociāliem teorētiķiem, kas savas rokas maizi pelnot nekad nebija nosmērējuši. Viņi izšķirās par lēmumu, kas tanī laikā bija atbilstošs viņu spējām un arī visiedarbīgākais. Viņi atteica savus abonementus un divus gadus vēlāk, kad kopības cements jau bija sacietējis un viņu politisko virzienu atbalstīja visi Liepājas latvieši, kas bija pieslējušies viņu uzskatiem. Viņi, darba cilvēka praktiskā instinkta vadīti, izšķirās iet soli tālāk. 1896. gadā viņi uz Rīgu aizsūtīja vienu no saviem aktīvākajiem dalībniekiem, jau iepriekš pieminēto Jāni Driegu, lai meklētu atbalstu starp strādniekiem, pie kuņiem savu atbalstu meklēja arī dienlapnieki, un sāka organizēt liepājnieku idejai uzticīgus piekritējus.

Panākumi neizpalika, bet tad, kad tie jau sāka vākt naudu paši sava laikraksta izdošanai, sekoja nodevība, par

ko tie, kas vēl dzīvi atminējās, izteica nepierādītas aizdomas, ka arī tā diemžēl esot nākusi no pašu liepājnieku vidus un ka aiz tās, savā neiecietībā pret citu uzskatiem, esot stāvējis Jansons-Brauns.

Cara žandarmērija „spēlēja pa banku” un ne tikai Liepājā, bet arī Rīgā un Jelgavā kopskaitā apcietinot 87 jaunstrāvniekus, kuŗi savā vairumā bija kurzemnieki, un Dienas Lapu slēdza. Bet sēkla, kuŗa bija izsēta, tomēr dīga un no tās, jau pēc nepilniem diviem gadiem, izveidojās notikumi, kuŗus var uzskatīt par 1905. gada uvertīru, kuŗā liepājnieku nopelni ir par tik, ka viņi 1899. gada maijā Rīgā sākoties nemieriem, kas mūsu vēsturē ir iegājis kā Rīgas dumpis un kas tā 93 dalībniekiem maksāja dzīvību, spontāni to atbalstot piedalījās Simpatiju streikā un tā par jaunu apliecināja savu naidu pret cara patvaldību.

Krievu-japāņu kaŗa laikā, kas ilga no 1904. gada 27. janvāŗa līdz 1905. gada augustam, Liepājas vārds, sākot ar 1904. gada 15. oktobri, bija lasāms vai visās pasaules slejās. Jo lūk, 14. oktobrī Liepāju atstāja 26 krievu Baltijas jūŗas kaŗa flotes kuŗi un 16. novembrī vēl divi tās pašas flotes kuŗi, lai apkārt Afrikai dotos uz Japānu palīgā savai sakautai armijai, bet to uzzināja arī japāņi un tie šo Baltijas flotes eskadru, kas ar viņiem kaujas saskarē nonāca gan tikai 1905. gada maijā, pie Tsushima's iznīcināja.

Jā, 1905. gads! Kaut arī revolūcijas sākumi saistās ar Pēterburgu, no mūsu vēstures šis notikums ir neizdzēšams. Liepājnieki — zinot lielo upuŗu skaitu Pēterburgā un Rīgā, savās janvāŗa streika un demonstrācijas dienās bija uzmanīgāki — viņi ar cara žandarmēriju sadursmēs nenonāca, bet tieši šinīs janvāŗa dienās atklājās kas cits. Kā pirms šī notikuma, tā atkal latvieši bija notikumu priekšgalā un viņu krievu darba biedri pat šīs 12 „brīvās” dienas izmantoja, lai sāktu vākt ziedojumus savai jaunai katedrālei, kas bija paredzēta Kūrmājas prospektā. Savā valdīšanas laikā viņi to uzcelt nenobeidza. Mūsu brīvvalsts laikā to noplēšot,

tās materiālus izlietoja latviešu Evanģeliski - luteriskai baznīcai, ko uzcēla Jaunliepājā.

Ja neskaita liepājnieku pretestību rezervistu sūtīšanai uz Japānas kaŗa lauku, tad 1905. gada janvāra 12 dienu streiks bija lielākais Liepājas latviešu devums 1905. gada revolūcijai. Tās smagumu Kurzemes laukos, it sevišķi pēc kaŗa stāvokļa izsludināšanas 5. augustā, iznesa mūsu lauku ļaudis. To nekādi negrib atzīt mūsu zemes tagadējie okupanti un mēģina katru turpmāko lokālu algas konfliktu izbazūnēt kā sociālu revolūciju, un tomēr par kādu notikumu ir spiesti pateikt arī puspatiesību.

Pēc 28 kaŗa kuģu aizbraukšanas uz Japānas kaŗa lauku, krieviem tādi vēl palika Liepājā pietiekošā daudzumā un 15. jūnijā sliktā uztura dēļ. Kaŗa ostā uz šiem kuģiem izcēlās komandu nemieri, kuŗus izdevās apspiest asiņaini tikai ar kazāku palīdzību, ko mūsu tagadējie okupanti atkal mēģina sasaistīt ar Liepājas revolūcionāro gaisotni. Beigās tomēr atzīstas, ka sadumpojušamies matrožiem tomēr nav izdevies sakarus uzņemt ar pilsētas strādniekiem. Jā, bet tā ir tikai puspatiesība! Latviešu strādnieki pateica, — vāraties paši savā zupā, mēs ar savām prasībām arī paliekam vieni, bez jūsu tautības mūsu darba biedriem. Un tikai tad, kad sacēlušamies matrožu vadoņiem draudēja nāves sods, Liepājas latviešu strādnieki piedraudēja ar streikiem un tā vainīgos paglāba no barga soda.

Mūsu pašu vēsturnieki šādu Liepājas latviešu nostāju ir pieminējuši tikai ar vienu teikumu, bet tur, kur būtu bijis jālieto vārds Liepājas latvieši, ir apmierinājušies ar vārdu liepājnieki, un tā rakstīdami, ir vairāk pakalpojuši mūsu okupantiem, nekā patiesībai un mūsu tautai.

Un tikai tad, kad 1905. gada revolūcija bija beigusies, viņi savēl galus kopā un konstatē, ka latvieši, kas no visas Krievijas sastādījuši tikai 1,5%, starp apcietinātiem bijuši 10% un kritušo un ar nāvi sodīto skaits sasniedzis 2000, bet šim skaitlim pretī bojā gājušo krievu skaits nekur nav atrodams.

Kaņot nevar mūžiģi un revolūcijām arī ir jānoslēdzas ar kādu gala iznākumu. 1905. gada otrā pusē krievi ar japāņiem noslēdza mieru un gadu vēlāk arī revolūcija savu pulvēri bez redzamiem panākumiem bija izšāvuši. Cars algas maksāja zelta rubļos un par tiem varēja arī baudīt dzīvi, un dzīve plauka un gāja uz augšu no dienas dienā.

1906. gadā no Liepājas atklāja tiešu kuģu satiksmi ar Ņujorku un Halifaksu un caur Liepāju uz Ameriku sākās Krievijas menonitu izceļošana, kuģu skaits līdz 1913. gadam svārstījās starp 58.000 līdz 70.000 personām gadā. Tirdzniecības ostā preču kuģi, nereti pie krastmalas vietu trūkuma dēļ, stāvēja pa diviem un preču apgrozība, salīdzinot ar pirms krievu — japāņu kaņa laiku, pieauga seškārtīgi. Pilsētā bija 17 ārvalstu konzulāti un sava birža. Iedzīvotāju skaits līdz 1914. gadam pieauga uz 94.000 dvēselēm, no kuņām latvieši jau bija 45%, bet ielu nosaukumu izkārtņēs, kas Liepājā bija trijās valodās, latviešu valodai bija ierādīta pirmā vieta, tad nāca vācu un kā pēdējā krievu.

Kad 1914. gada 26. jūnijā Sarajewo pilsētā serbu students Principš nošāva Austrijas-Ungārijas troņmantnieku Franci Ferdinandu, Eiropas lielvalstu attiecības saasinājās un 1. augustā Vācija pieteica Krievijai kaņu un jau nākošā dienā divi kaņa kuģi īslaicīgi apšaudīja Kaņa ostu. Notika neiedomājamaš: krievu militārā vadība sāka saspridzināt gadiem ilgi būvēto nocietinājuma sistēmu un pānikā atstāja Liepāju. Saimnieciskā rosība panīka, ostā neiegriezās vairs neviens kuģis un līdz dienai, kad vācieši iesoļoja Liepājā, t.i. 1915. gada 8. maijā, (pēc citām ziņām 7. maijā, bet tomēr, vai tas nav zīmīģs datums?) pilsētā iedzīvotāju skaits jau bija samazinājies vairāk kā par pusi, bet no palikušiem latviešiem jau sastādīja 48%

Ienākuši Liepājā, vācieši vispirms pasteidzās no Kaņa ostas pareizticīģo katedrāles jumtu kupoliem nomontēt zelta plātnes, izlaupīt Ziemeļu kapu kapličās ar ordeņiem un zelta zobeniem apbedīto krievu varas pārstāvju kapus un visu ieguvumu ar kaņa kuģi Prinz Eugen pārsūtīt uz Vāciju, bet

iepretī Bernatiem to torpedēja krievu zemūdenes un nogrimstot sagāzies uz sāniem, tas dziļi iegrimis smiltīs vēlākos gados bija bieds mūsu zvejniekiem, jo uz tā saplēsa nevienu vien tīklu.

Tieši pēc gada, savai uzvarai un ķeizaram Wilhelmam II par godu, vācieši Kūrmājas dārzā atklāja savu uzvaras pieminekli, kuŗa ēnā līdz 1919. gada sākumam Liepājā dzīve bija vissmagākā. Bezdarbs, mazas pārtikas devas un aizliegums pilsētu atstāt, ar ko bija galīgi nogriezta iespēja kaut ko papildus ēdamu iegūt no laukiem un tādēļ visu cerības uz pašu latviešu strēlnieku pulkiem, kuŗi 1919. gada janvārī jau bija „atbrīvojuši” Rīgu un tur radījuši valdību ar Pēteri Stučku priekšgalā, kuŗa vārds Liepājas latviešiem jau bija pazīstams no Jaunās strāvas un 1905. gada revolūcijas laikiem. Tādēļ arī Ulmaņa Pagaidu valdība tika uzskatīta kā vācu sabiedrotā un nostāja pret to naidīga. To tikai pamazām sāka salauzt, ar 21. janvārī Artura Krodera vadībā iznākošais laikraksts *Latvijas Sargs*. Tad pulkveža Kalpaka nāve un viņa pārējo biedru izvadīšana 11. martā uz Ziemeļu kapiem, kuŗā piedalījās „visa pilsēta” un visbeidzot 16. aprīļa ģenerāļa Golca aranžētais pučs, Liepājas latviešiem beidzot atvēra acis kuŗā pusē ir viņu nākotne. Kad ap to pašu laiku no Amerikas ieradās „onkuls” Orbinson’s, kuŗa vārdā vēlāk Kaŗa ostā tika nosaukta birze, ko esmu jau agrāk pieminējis, un sāka rūpēties par Liepājas izbadējušiem bērniem, mūsu jauntopošai armijai radās arī brīvprātīgie.

Liepāja ir ievērojama arī ar to, ka tur mūsu Pagaidu valdība izlaida Meiera drukātās mūsu pirmās 1 un 25 rubļu naudas zīmes un arī daļu mūsu pirmās pastmarkas.

Pēc 1918. gada 11. novembra vācu pamiera ar rietumu sabiedrotiem, vācu kaŗaspēks ar pēdējo ziņu Latvijā tika atstāts ka eventuāls valnis pret komunistisko Krieviju un tādēļ arī Latvijas Pagaidu valdības pirmo bruņoto vienību kopā iešana ar to, bet kad pēc Cēsu kaujām sabiedrotie redzēja, ka vāciešiem Latvijā pašiem savi nodomi, 1919. gada 23. jūnijā sekoja viņu rīkojums visām vācu militārām un civilām iestādēm Liepāju atstāt. 16. aprīļa puča Niedras

valdība demisionējās, bet no atejošā vācu kaŗaspēka radās Bermonta „privātā armija,” kas cietusi sakāvi pie Rīgas 1919. gada novembrī, panākumus gribēja gūt pie Liepājas, bet arī tur piedzīvoja to pašu likteni un tā vācu uzkundzības laikam beidzoties, Liepājas latvieši arī tūlīt pasteidzās nogāzt viņu celto uzvaras pieminekli.

Kā jau tiku minējis, pirmās demokratiskās domes vēlēšanas Liepājā notika 1919. gada 19. janvārī, bet interesanti par tām ir atzīmēt, ka no tās par pilsētas galvu tika ievēlēts sociāldemokrats Ansis Bušēvics, tas pats Bušēvics, kas 1920. gadā 11. augustā līdzī parakstīja Latvijas — Padomju Savienības miera līgumu un kuŗš vēlāk arī bija viens no mūsu agrārās reformas autoriem, bet 1940. gadā palīdzēja mūsu zemes okupantiem noorganizēt „tautas saeimas vēlēšanas” un 1941. gadā aizbēga līdzī krieviem. Un tāpat par pirmās domes priekšsēdētāju arī tika ievēlēts sociāldemokrats Ansis Petrēvics, bet viņš 1940. gada jūnija izsūtīšanas akcijā tika deportēts.

Pēdējās demokratiskās domes vēlēšanas Liepājā notika 1931. gada martā un tanīs no sekojošiem sarakstiem tika ievēlēts šāds kandidātu skaits:

- Saraksts Nr. 1 - Kristīgo darba ļaužu savienība. Ievēlēti 3 domnieki.
- Nr. 2 - Latvijas vāci. Ievēlēti 8 domnieki.
- Nr. 3 - Latvijas sociāldemokratiskā partija. Ievēlēti 27 domnieki.
- Nr. 4 - Ebrēju nacionālais bloks un saimnieciskā grupa. Ievēlēti 3 domnieki
- Nr. 5 - Liepājas Lietuvju katoļi. Ievēlēts 1 domnieks.
- Nr. 6 - Miera, kārtības un ražošanas apvienība (namīpašnieki). Ievēlēti 6 domnieki
- Nr. 7 - Latvijas sociāldemokratiskā žīdu strādnieku partija. - „Bunds.” Ievēlēti 2 domnieki.
- Nr. 8 - Latvijas jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partija.
Nav ievēlēts neviens domnieks.
- Nr. 9 - Katoļi. Ievēlēts 1 domnieks.
- Nr. 10 - Cionistu - Revizionistu apvienība.
Nav ievēlēts neviens domnieks

- Nr.11 - Liepājas kreisā strādniecība. Ievēlēti 6 domnieki.
- Nr.12 - Poļu katoļi. Ievēlēts 1 domnieks.
- Nr.13 - Kaŗa ostas iedzīvotāji. Ievēlēti 2 domnieki.
- Nr.14 - Kristīgā apvienība un strādnieki. Ievēlēti 6 domnieki.
- Nr.15 - „Ceire agudaš isroel” partija. Ievēlēts 1 domnieks.
- Nr.16 - Cionistu sociālistu savienība. Ievēlēts 1 domnieks.
- Nr.17 - Krievu apvienoto vēlētāju bloks. Ievēlēts 1 domnieks.
- Nr.18 - Liepājas sieviešu saraksts. Ievēlētas 2 domnieces.
- Nr.19 - Vispārējā žīdu apvienība. Ievēlēti 2 domnieki.
- Nr.20 - Latvijas kaŗa invalidu savienība un kaŗā cietušo piederīgo apvienotais saraksts. Nav ievēlēts neviens domnieks.
- Nr.21 - Latviešu zemnieku savienība, nacionālais centrs un apvienotie pilsoņi. Ievēlēti 3 domnieki.
- Nr.22 - Latviešu tautas vienība. (Valsts un pašvaldības darbinieki, skolotāji, amatnieki, namsaimnieki, tirgotāji un demokratisks centrs.) Ievēlēti 2 domnieki.
- Nr.23 - Liepājas ebrēju apvienotie namsaimnieki. Ievēlēts 1 domnieks.
- Nr.24 - Pārtikas produktu tirgotāju un strādnieku apvienība.

Ievēlēts 1 domnieks.

No ievēlētiem 80 domniekiem par pilsētas galvu no saraksta Nr.6 tika ievēlēts Leo Lapa, par viņa vietnieku no saraksta Nr.3 Ernests Birznieks un par domes priekšsēdētāju Dr. Visvaldis Sanders no saraksta Nr. 14

Leo Lapa 1940. gadā tika deportēts, Dr. Visvaldis Sanders 1939. gadā repatriējās uz Vāciju, bet par Ernesta Birznieka likteni man ziņas nav.

Un kaut gan savas nepilngadības dēļ es vēlēšanās piedalīties nevarēju, tomēr apmeklēju arī vienu otru vēlēšanu sapulci. Latviešu centra un pilsoņu sarakstu sapulces notika zem mūsu karoga krāsām un to runātāji savus vēlētajus aicināja uz kopību un sadarbību visu iedzīvotāju labā. Sociāldemokrati sapulces parasti noturēja savā tautas namā Kroņu ielā, un jau tur ieejot, iegāja it kā citā pasaulē. Zāle, skatuve un runātāja tribīne, viss bija dekorēts tikai sarkanā krāsā un sarkaniem karogiem. Strādnieku sportistu zilie formas tērpi, viņu nopietnās sejas un zālē samazinātais apgaismojums, atstāja drūmu un nospiedošu iespaidu. Tur

neviens kungs nebija, bija tikai biedri. No runātājiem visi ļoti labi „pazina” savus pretiniekus, jo zināja uzskaitīt visus viņu grēkus, bet viss sasniegtais un iegūtais, tas viss bija tikai viņu nopelns.

Kreisā strādniecība savas sapulces noturēja Jaunliepājā uz tirgus laukuma. Tur galvenie saukļi bija — nost. Nost ar privātīpašumu un nost ar aizsargiem. Tāds vārds kā latviešu tauta un valsts tur netika izrunāts. Tur tika aicināts uz pēdējo kauju — proletāriāta diktatūru.

Līdz 1934. gada 15. maija pārvērtībām visa tirdzniecība un rūpniecība, atskaitot valsts un pašvaldības uzņēmumus, Liepājā atradās sveštautiešu rokās. Visā Liepājas centrā — Graudu un Lielā ielā, neatradās neviens latviešu veikals vai uzņēmums. Precēm cenu apzīmējumi neeksistēja, un viena un tā paša fabrikāta precī pārķot, tai bija dažādas cenas, vai nu atkarībā no pircēja deguna, vai viņa spējām ko nokaulēt. Un tā 1931. - 1932. gadā uzņēmīgi ļaudis savāca ap 8000 pilngadīgo liepājnieku parakstus lūgumam valdībai par Armijas ekonomiskā veikala atvēršanu arī Liepājā, bet pilsētas dome to noraidīja. Jo, lūk, šāda liela pasākuma rezultātā „mazie” tirgotāji būs spiesti savas „bodes” slēgt, bezdarbnieku rindās būs pieaugums un pilsētas budžetā jauns robs. Un tā arī toreiz liepājnieki pie „sava” Armijas ekonomiskā veikala vēl netika.

1931. gada jūnijā, kad mūsu kaŗa flote svinēja savu 10 gadīgo pastāvēšanu, un uz tās ielūgumu Liepājā viesojās gandrīz vai visu Eiropas valstu kaŗa flošu pārstāvju vienības, pilsēta īslaicīgi izskatījās kā „Bābele,” bet tad sekojošos pasaules krīzes gados tā pamira tālāk un tādā gaisotnē tā sagaidīja 1934. gada 15. maija pārvērtības, kad Kaŗa ostā īslaicīgi tika internēti visu kreiso partiju vadītāji un to redzamākie darbinieki.

s/s Sarātov's

Latvijas Pagaidu valdības Liepājas laikmets un tās atgriešanās Rīgā ir neatņemami saistīta ar kuģi Sarātov, par

kuŗa iepriekšējām gaitām un tā tālāko likteni mūsu vēstures gaitās nekādas ziņas nav atrodamas.

Šo robu, ar kādu rakstu Londonas Avīzes 1963.g. 10 maija 877 nr-ā ir mēģinājis aizpildīt Jānis Andrups, kas tomēr neatbilst patiesībai.

s/s Sarātov, kā trīsklāju preču kuģis, būvēts pēc angļu klasifikācijas biedrības *Lloyd Register of Shipping* noteikumiem 1888. gadā *Buvmeister & Wain* kuģu būvētavā Kopenhāgenā.

Kuģa brutto tilpums bija 1679 registertonnas un netto 996 registertonnas. Garums — 261 pēdas; platums — 34,1 pēdas un dziļums — 23,7 pēdas. Ielaižot ūdenī to nosauca par *Leopold II* un tas piederēja *Russian North West s/s Co Ltd* sabiedrībai.

1911. gadā s/s Leopold II pārņēma krievu akciju sabiedrība *Sievero Zapadnoje Parachodstvo*, kuŗā visas akcijas piederēja dāņiem un rēderejas sēdeklis atradās Kopenhāgenā. No šī brīža s/s LeopoldII vārds tika mainīts uz Sarātov un kuģis tika pierakstīts pie Liepājas ostas. Tā vadību pārņēma liepājnieks, kapteinis A. Remess un tās sāka braukt zem Krievijas karoga. 1915. gada 8. maijā vāciešiem okupējot Liepāju, to rokās krita arī Sarātov's, kas vēl vienmēr kapteiņa Remessa vadībā tanī laikā atradās Liepājas ostā.

Iemesls, kāpēc vācieši Sarātov'u nebija pārveduši uz Vāciju un ieskaitījuši savā tirdzniecības flotē, nav zināms.

Fakts ir tas, ka Sarātov's visu kuŗa laiku nostāvēja Liepājas ostā, kur vācu okupācijas iestādes līdz pamiera noslēgšanai to izlietoja kā preču noliktavu.

1919.g. janvāra pirmās dienās Liepājā, kad, ne tikai ģenerāļa Golca vīri, bet arī Liepājas iedzīvotāji tik atturīgi, lai neteiktu naidīgi, uzņēma Pagaidu valdību un Studentu rotu, viņu domas nodarbināja jautājums, kas notiktu, ja būtu jāatkāpjas vēl tālāk? Vienīgais atkāpšanās ceļš varēja būt jūra.

Šādas domas vadīts, inž. Arturs Ozols, kas piederēja pie Studentu rotas — vēlākais Jūrniecības Departamenta

direktors, uz savu ierosmi apstaigāja Liepājas ostu, kur viņa uzmanību pievērsa Sarātov's

Uz Sarātov'a Ozols sastapa kurinātāju Kaimiņu, kas tur bija atstāts kā sargs. Kaimiņš Ozolam pastāstīja, ka kuģa kapteinis Remess dzīvo pilsētā un vēl joprojām esot rēderejas dienestā un tā tad arī tās oficiālais pārstāvis visās lietās, kas attiecas uz Sarātov'u. Kuģis bija nolaists un sasvēries uz kreisiem sāniem. Tā balasta sūknis nedarbojās. Mašīntelpā ūdens sniedzās līdz grīdai un kreisā pusē pat virs tās.

Divi gadījumi Ozola līdzšinējā dzīvē tagad rādīja viņam kā tālāk rīkoties.

1918.g. maijā, kad vācieši bija ieņēmuši Sevastopoli, gadījuma pēc Ozols bija iepazinies ar kādu vācu Marine Intendanturrat, kas tam lūdzis pārtulkot vāciski *Ustav Vojen-nomorsko Povinnosti.* Ozols ar saviem abiem brāļiem tulkojumu veicis samērā ātrā laikā un pie tam pamatīgi iepazinies ar Ustav'a saturu.

1918.g. decembrī, vienā no Tautas Padomes sēdēm Rīgā, kas tanī laikā notikušas Rīgas pilsētas valdes sēžu zālē, Ozols sēdējis publikā. Šinī sēdē pieņemts lēmums, kas noteica, ka visi bijušās Krievijas likumi, kas nerunā pretī īsai Latvijas Pagaidu satversmei, ir spēkā.

Sarātov'u apskatot, Ozols atminējies šo abu notikumu kopsakarību, kas nozīmēja, ka Latvijas Pagaidu valdība likuma ceļā varēja Saratov'u mobilizēt kara vajadzībām.

Savu atzinumu Ozols nekavējoši ziņoja attiecīgām personām un kapteinim Remessam formāli protestējot, 10. janvārī Sarātov'u pārņēma Pagaidu valdība, uzvelkot mastā Latvijas karogu un kuģa apsardzībai novietojot Studentu rotas kaņavīru sardzi. Golca okupācijas vara pagaidām likās šo Pagaidu valdības soli neredzam. Tā Sarātov's kļuva par otru kuģi zem Latvijas Karoga. Pirmais bija s/s Maiga, kas Latvijas karogu mastā uzvilka Rīgas ostā 1918. gada decembrī un tagad bija arī ienācis Liepājas ostā.

Ar šo pašu dienu arī Ozolu nozīmēja uz Sarātov'u kā pirmo un pagaidām arī vienīgo mehaniķi. Viņa uzdevums bija visīsākā laikā savest kārtībā kuģa mašīnas.

Janvāra vidū, kaut gan tikai ar kārtībā savestu 1 tvaika katlu, bargam salam pastāvot un ledum ar vēju ostā ieplūstot, uz Pagaidu valdības rīkojumu Sarātov's izgāja jūrā pie angļu kaŗa kuģiem saņemt ieročus, kas bija domāti topošai jaunai Latvijas armijai.

Uz Sarātova tika pārkrauts 50 Madsen tipa patšautenes un 5000 krievu tipa šautenes ar bagātīgu municijas krājumu.

Ieroču pārkraušanas laikā uz kuģa klāja bija jābūt arī Ozolam, lai ar savām angļu valodas zināšanām palīdzētu Studentu rotas kaŗavīriem, ko turpat uz vietas ar jaunām patšautenēm iepazīstināja angļi.

Ar angļiem notika brāļošanās un tie bagātīgi apgādāja Sarātov'u ar dažādiem materiāliem un instrumentiem, kas Liepājā nebija dabūjami.

Artūra Ozola brālis Markus, vēlākais Studentu rotas komandieris stāstījis, ka februāŗa beigās, kad Kalpaka bataljons uzsācis offensīvu pret lieliniekiem, apziņa, ka neveiksmes gadījumā pastāv iespēja atkāpties uz Saratov'a, stiprinājusi kaŗavīru drosmi un paļāvību. Tā arī ir Saratov'a leģendārā nozīme mūsu vēsturē.

Pēc 16. aprīļa puča, kad uz Sarātov'a paglābās Ulmanis ar dažiem saviem ministriem, tas pārvietojās iekšējā reidā, angļu kaŗa kuģu tuvumā, it kā to apsardzībā.

Pēc Cēsu kaujām jūnija pēdējās dienās Sarātov's ar Ulmani atgriezās Liepājas ostā, lai apmēram nedēļu pēc tam dotos savā trešā vēsturiskā braucienā, pārvedot Pagaidu valdību uz Rīgu.

Laikā līdz Golca un Bermonta spēku padzīšanai no Kurzemes, kuŗi bija bloķējuši visu tās dzelzceļa satiksmi, Sarātov's, gan kaŗaspēku pārvadādams, gan citos transporta uzdevumos, vairākkārt mēroja ceļu starp Rīgas un Liepājas ostām.

Pēc Latvijas un Pad. Savienības miera līguma 11.8. 1920.g. Sarātov's bija jānodod Padomju savienībai. Jaunie saimnieki kuģi pārņēma Liepājas ostā un pirmā braucienā uz Ļeņingradu, pēc apmēram 20 jūŗas jūdžu nobraukšanas, Sarātov's uzbrauca Ameŗraga sēklim un nebija glābjams.

Kuģis ar tik svarīgu nozīmi Latvijas sākuma liktenīgos notikumos, tā arī nekad neatstāja pazīstamos un iemīļotos krastus.

Kāda zīmīga sagādīšanās.

Liepāja pēc 15. maija.

Kad 1934. gada 15. maija notikumi ar savām deklarācijām un daudzām apsveikumu telegrammām valdībai bija izskanējuši, un arī tie, kas no šīm pārmaiņām visvairāk bija cietuši un īslaicīgi atradās Liepājas Kaņa ostas izolācijas nometnē, šo nometni jau bija atstājuši un daļēji kā valsts pensionāri noklīduši kur kuņģis un arī valsts un pašvaldības ierēdņi samierinājušies par viņiem pagarināto darba laiku, no sešām uz astoņām stundām dienā, tad likās, ka valsts tālākam mērķtiecīgam uzbūves darbam un lielākai tautas labklājības celšanai nekas vairs nestāv ceļā un ka beidzot patiesi esam kungi savā dzimtajā zemē.

Un tomēr, vēl nepacietīgāk kā līdz tam, liepājnieki ikvakarus gaidīja laikrakstu *Jaunākās Ziņas*, kas Liepāju sasniedza ap 18-iem vakarā, ar vilcienu, kas nāca no Rīgas.

Neskaitot daudzus avīžu zēnus, kas stacijas laukumā uz savu divriteņu bagažniekiem saņemtās avīžu pakas uzsejuši, izklīda visos pilsētas virzienos, tur arī vienmēr sapulcējās pāri par 200 liepājnieku, sevišķi jaukā laikā, lai „savu avīzi” saņemtu no „pirmās rokas.”

Nevienam nebija noslēpums par mūsu preses stāju. No 168 laikrakstiem 117 aizliedza. Palikušo 51 izdevumu virzienu noteica valdība, bet *Jaunāko Ziņu* labi noorganizētais vietējais korespondentu tīkls, ārzemju korespondenti un ievadraksti bija tas pievilksanas spēks, kas, manuprāt, šī laikraksta tirāžu taisni Ulmaņa gados vēl palielināja, jo starp vietējo korespondentu ziņojumiem un ievadrakstos apskatītām problēmām, varēja lasīt arī „starp rindiņām” un tās parādīja to, ko 15. maija iezvanītājiem kaisītie ziedi apsegt nevarēja un ārzemju korespondentu rakstos nebija tikai

vēsmas no lielās pasaules politikas, bet arī pazīmes, kas norādīja, ka Eiropā kaut kas ir sakustējies, izsaucis jau mazākus viesuļus, tad it kā norimis, bet vēl vienmēr dzīvs savā pirmavotā. Un tas lika par daudz ko līdzī domāt un atminēties vecu veco čigānu vēlējumu savam ienaidniekam: kaut tu lepns paliktu. Vai ar lepno dziesmu mēs paši sevi jau nesākām iemidzināt?

Kopš 1933. gada 30. janvāra Eiropas lielākās valsts priekšgalā bija nostājies vīrs, kas savus politiskos mērķus bija deklarējis jau tad, kad bija pieteicis sevi šīs valsts kanclera amatam. Šie viņa pieteiktie mērķi nebija adresēti tikai viņa pavalstniekiem, tie radikālizēja arī apmēram 10 miljonu vāciešu, kas dzīvoja ārpus Vācijas robežām, un kuņģi nereti iedomājās un uzskatīja sevi savās patvērumu zemēs par apspiestiem. Ar Hitlera nākšanu pie varas šie vācieši viņu uzskatīja ne tikai par savas lietas aizstāvi, bet pat par savu atbrīvotāju. Tieši šādā sakarībā, gan speciāli neuzsverot, 1933. gada vasarā mans darba kolēģis baltvācietis Warps, man rādīja kādu foto uzņēmumu, kas uzņemts viņa atvaļinājuma laikā Vācijā. Tur viņš bija redzams kādas uniformētu vīru grupas vidū, kas bija izgreznojušies ar kāšu krusta rokas lentēm.

Apzinoties, ka Latvijā pēc 1930. gada tautas skaitīšanas datiem bija 3,68% vāciešu, 73,42% latviešu un reste - 22,9% citu tautību, varēja pieņemt, ka pēc Ulmaņa apvērsuma, šai restei, sveštautiešiem, Vācijā sākuši risināties notikumi, nebūs pagājuši secen un apzinoties kādas briesmas nākotnē no tās puses var draudēt, viņi galīgi ieaugs mūsu tautas kopībā un viņu lojālitate būs neapšaubāma. Bet vai tā bija? Par to citā vietā.

Pēc 15. maija pārmaiņām, vēl tanī pašā 1934. gadā, Ulmanis arī divas reizes apmeklēja Liepāju.

Pirmo reizi 10. augustā, kad Kurzemes divīzija svinēja savu 15 gadu pastāvēšanu. Pēc kaņaspēka parādes Kaņa ostā un Ulmaņa uzrunas kaņavīriem, sekoja pilsētā piemiņas plāksnes atklāšana, pie nama Lielā ielā Nr. 6, kur 1919. gadā no 5. I-8.VII mita viņa Pagaidu valdība. Tālāk sekoja pa-

matakmens iemūrēšanas svinības jaunam Latviešu biedrības namam un vakarā plkst. 18:00 Kūrmājas dārzā Ulmaņa runa liepājniekiem.

Šo Ulmaņa runu liepājnieki gaidīja visvairāk. Ļaužu masai, kas plūda uz turieni, Kūrmājas dārzā vietas nepietika un daudziem bija jāpaliek ārpus žoga, bet tas ar savu vieglo stiepuļu sieta konstrukciju netraucēja viņus Ulmaņa runu dzirdēt tikpat skaidri un saprotami, kā tiem, kas bija dārzā.

Īpatnējākais šajā lielā ļaužu masā bija Liepājā dzīvojošo svešautiešu daudzums. Izskatījās, ka tie bija ieradušies procentuāli tādā pašā attiecībā klausīties Ulmaņa runu, kāda tā bija pret iedzīvotāju skaitu vispār Liepājā: 1:3. Un tas bija saprotams, jo viss, kas pēc 15. maija laikrakstos bija lasīts un radiofonā no paša Ulmaņa dzirdēts, tas viss bija ar lielu nacionālu uzsvāru teikts. Mūsu minoritātēm interesēja, kādu vietu mūsu vidū viņiem ir paredzējis Ulmanis. Es domāju, ka viņi mājās pārgāja apmierināti, jo Ulmanis viņus visus aicināja uz lojālu sadarbību. Ulmanis pateica arī to, kas visiem, kas bija sapulcējušies, interesēja vienādi: viņš pateica, ka Saeima, kāda tā bija, vairs nebūs, tā būs citāda un tā kalpos tautai, vienprātībai un labklājībai.

Ulmanim runu nobeidzot, kas ilga drusku vairāk kā stundu, viņa sumināšana izvērtās tādās gavilēs un aplausos, ka klausītāji sāka izklīst tikai pēc tam, kad trīs reizes no vietas, visi kopīgi bija nodziedājuši mūsu himnu.

Otru reizi Ulmanis Liepājā ieradās pēc mēneša — 9. septembrī, lai atklātu 6. Kurzems apgabala lauksaimniecības un rūpniecības izstādi un Kurzemes mazpulku 3. sanākumi.

Šoreiz Ulmaņa sumināšana sākās jau Liepājas stacijā, viņam izkāpjot no vilciena un turpinājās visu ceļu līdz izstādes vietai — kādreizējām emigrantu mājām. Viņu sumināja viņa atklāšanas runas laikā un pēc tam visur, kur vien viņš savu kāju spēra.

Ziedus Ulmanim kaistīja ne tikai skolnieces, kam tas bija jādara, bet arī liepājnieces, kas tos bija saplūkušas savos dārzos un kurzemnieces, kas tos bija līdzī paņēmušas no savām lauku sētām. No visas Kurzemes, Lietuvas un Vācijas

sabraukušo izstādes apmeklētāju skaits sniedzās tūkstošos, un brīdī, kad Ulmanis izstādi atklāja, viņa runu noklausījās vismaz 20000 cilvēku. Un kad viņš nobeidzot uzsauca: — Dievs, svētī Latviju, tad kāds vīrs, kas stāvēja man blakus un pēc izskata varēja būt zemnieks, zvejnieks vai amatnieks, pret mani pagriezies teica: „Jā, tas Ulmanis jau gan laikam kā Dieva svētība mums būs.”

Pasaulē nekad nav bijis tik stabils stāvoklis, ka atsevišķu valstu starpā valdītu pilnīga saprašanās un ka balstoties uz savstarpēji noslēgtiem līgumiem, šo valstu diplomāti varētu „atdusēties uz lauriem.” It sevišķi, kad Vācijā pie varas bija nācis vīrs, kuŗa rīcība rādīja, ka viņš ar savu ārpolitiku centīsies uzspiest savu pārākuma zīmogu visai Eiropai.

Ja Vācijas-Polijas draudzības līgumu, ko noslēdza 1934. gada 26. janvārī, uzskatīja kā pašu par sevi saprotamu lietu divu kaimiņvalstu starpā, tad vāciešu izvesto tautas nobalsošanu Saaras apgabalā, kas 1935.g. 13. janvārī 91% nobalsoja par atgriešanos Vācijā, daudziem vairs neizskatījās, kā pati par sevi saprotama lieta. Kaut arī tas bija visloģiskākais rezultāts, ka kāda atšķelta tautas daļa gribēja atgriezties pie sava kodola, kas arī notika vēl tā paša gada 1. martā, mēs to tomēr uzskatījām par sabiedroto nevajadzīgu piekāpību.

Pēc šiem saviem pirmiem taustāmiem panākumiem ārpolitikā, Hitlers pēc 16 dienām — 16 martā paziņoja, ka viņš pēc pirmā pasaules kara Vācijai uzspiestā Verseļas miera līgumā atļautās 100.000 vīru armijas vietā, ievēd vispārēju kara klausību, un tas nozīmēja, ka Hitlers minētā līguma uzspiedējiem parādīja pliku dibenu.

Šajā laikā arī mūsu presē ļoti plaši tika atreferēti dažādu valdību, it sevišķi Anglijas un Francijas, nostāja pret Vāciju un paredzētie pretsoļi pret to, bet tāpat kā 1933. gadā, kad Vācija izstājās no Tautu savienības, arī šoreiz tālāk par runāšanu netika. Un tādēļ no šī brīža viss liecināja, ka Vācija ir izšķīrusies iet savu nodomāto ceļu, un ka Eiropas orķestrī pirmo vijoli spēlēs viņa.

Bet mums, kas savu patstāvību bijām izcīnījuši DIVĀS FRONTĒS, šai mūzikā nebija daudz laika klausīties. Mūsu zemē bija sācies jaunuzbūves darbs un tas aizrāva pat neticīgos, un ja arī vienu otru reizi Liepājas sabiedrībā, vislielāko Ulmaņa aizstāvju vidū pazobojās par ziediem, kas tika viņam kaisīti un par viņa gaumi dažādās izdarībās, tad Ulmaņa aicinājumi tomēr vienmēr atrada dzirdīgas ausis. It sevišķi viņa 1935. gada 28. janvāra draudzīgais aicinājums, katram atminēt savu pirmo skolu. Kādas vērtības šis aicinājums deva, tas man vairs nav jāatkārto, par to katrs pats var pārliecināties mūsu trimdā izdotā Latvju enciklopēdijā.

Ar patriotiskiem lieluzvedumiem, kā Atdzimšanas dziesma, Apjumības, Tev mūžam dzīvot Latvija un daudziem līdzīgiem, kas tiem vēl sekoja, Ulmanis audzināja tautas kopības apziņu, mīlēt savu zemi un būt lepniem uz savu pagātņi un senčiem.

Un tomēr, audzinātiem pretvāciskā garā, manai paaudzei bez kautkādas liekas spriedelēšanas, zemapziņā nobrieda doma, ka tur, aiz mūsu zemes robežām Eiropas vidienē kaut kas veidojas, kas īsākā vai tālākā nākotnē var krustot arī mūsu dzīves ceļus un ka šādas varbūtības gadījumam tiek darīts par maz.

Kad likās, ka pasaule ar Hitlera ievesto vispārējo kaŗa klausību bija samierinājusies un no tās jau bija pagājis gandrīz gads, tad atkal preses slejas vēstīja un ēteri piestrāvot jaunas ziņas par Hitlera jauno „šacha gājienu.” 1936. gada 7. martā Vācija uzteica Lokarno līgumu un tās kaŗaspēks iesoļoja, pēc Versaļas miera līguma noteiktā un ar minēto Lokarno līgumu garantētā, entmilitarizētā Rheinlandes apgabalā.

Eiropas galvas pilsētās valdības vīri gudri sprieda par pretsoļiem un arī liepājniekiem bija atkal jauns iemesls, lai draugs ar draugu ilgāk pasēdētu pie dzidrā glāzes. Un kaut nevēlēdamies redzēt stipru Vāciju, vienojās: — Cik līdzīgas šīs gleznas! Kādēļ gan lai vāciešiem pašiem nebūtu tiesības uz savu zemi? Arī mēs tak gribējām būt kungi paši savā zemē! Tagad pie mums tas tika arī realizēts, bet gan citādā plāksnē.

Valdība, ar savu saimniecisko politiku, bija pasākusi izņemt daudzus sveštautiešiem piederošus uzņēmumus no viņu rokām un, pārvēršot tos akciju sabiedrībās, to vadību un peļņu nodeva latviešu rokās!

Spriest tālāk par politiku, kas notika aiz mūsu zemes robežām, liepājniekiem neatlika daudz laika. Visi ar nepacietību gaidīja, kas notiks pēc 11. aprīļa dienas, kad izbeidzās Valsts prezidenta Kvieša amata pilnvaras.

Mūsu satversme noteica, ka Valsts prezidentu ievēl Saeima. Tādas vairs nebija, tās funkcijas veica valdība. Ulmanis bija tas vīrs, kas pirms apvērsuma, būdams pēdējās valdības galva, savas Zemnieku savienības frakcijas vārdā, Saeimā iesniedza satversmes grozījuma projektu, kuŗā Valsts prezidentam bija paredzēta lielāka vara un tas būtu jāievēl tautai. Saeima to noraidīja.

Vairākuma uzskats bija, ka valdība pirms liktenīgā 11. aprīļa pienākšanas, tautas nobalsošanai nodos jauno satversmes projektu, kuŗa izstrādāšanai laiks būtu pieticis. Ņemot vērā vēl svaigo atmiņu par tirgošanos vecā Saeimā, šaubu nebija, ka valdības priekšā likto satversmi, lai kāda tā būtu, valdības divos gados iegūtās popularitātes dēļ, akceptēs un dažas nedēļas vēlāk, varētu vēlē arī Valsts prezidentu, un ka tam būtu jābūt Ulmanim, šaubu nebija.

Mazākums domāja citādi. Tas jaunās satversmes sākumu saskatīja līdz šim nodibināto Tirdzniecības-Rūpniecības, Lauksaimniecības un Amatniecības kamerās. Par nākošām, kā Darba kameru, Rakstnieku-Mākslinieku un Profesiju kamerām jau tika runāts, ka no tām valdība sastādīšot savu speciālistu padomi un tādēļ arī Valsts prezidenta pienākumus taupības vai godkārības dēļ, arī veikšot ministru prezidents.

Kad pienāca 11. aprīlis, tad izrādījās, ka mazākums, ar savu domāšanu, valdības nodomus bija atminējis. Tanī dienā laikrakstos parādījās tikai īsa oficiāla ziņa, ka Valsts prezidenta Kvieša pilnvarām izbeidzoties, viņa pienākumus ir uzņēmis Ministru prezidents Kārlis Ulmani un viņa

turpmākais amata apzīmējums būšot: — Valsts un Ministru prezidents.

Tos, kas bija gaidījuši ko citu, nevienu cietumā neielika un tā tiem nekas cits neatlika, kā pievienoties Ulmaņa apsveicēju plūdiem, līdzīgi, kā tas bija Rīgā 1934. gada 15. maijā, bet šie apsveikumi nesaturēja vairs to sajūsmu, kā pirms diviem gadiem. Šoreiz tie izskanēja kā neatliekams dienas uzdevums un pienākums.

Kad es pēc daudziem gadiem prasīju vēl vienīgam dzīvi palikušajam kādreizējam Polītiskās pārvaldes Kurzemes rajona darbiniekam Žanim Graikstem ko viņi toreiz rakstījuši savos mēneša ziņojumos par tautas noskaņojumu, tad viņa atbilde bija vairāk kā pārsteidzoša: — Visi mūsu ziņojumi, taisnā ceļā no priekšnieka Kalniņa rokām, sasniedza papīru kurvi. Ko Kalniņš uz Rīgu ziņojis, to Graikste nezināja, bet pieņēma, ka kaut ko pretēji tautā saklausītam, bet kas valdībai glaimotu.

Divus mēnešus vēlāk, pēc Ulmaņa pārceļšanās uz Rīgas pili, 11. jūnijā, valdība izdeva likumu par līdzekļu sagādi Uzvaras laukuma būvei Rīgā-Pārdaugavā.

Liepājnieku kritika par šādu pasākumu bija vairāk kā skaļa. Vai tad mūsu uzvaru jau pietiekoši nesimbolizēja Brāļu kapi un iepriekšējā gadā atklātais Brīvības piemineklis? Un Dievs vien zina, kā nabaga Kalniņam to izdevās rīdziniekiem noklusēt?

Jaunākai paaudzei par Uzvaras laukumu bija pašai savas domas un, kaut arī iesaistīts līdzekļu vākšanā, arī es šīs domas aizstāvēju: mūsu Uzvaras laukums atradās robežās no Zilupes līdz Baltijas jūrai un no Meitenes līdz Valkai. Vai šī Uzvaras laukuma paturēšanai, kad Eiropa nevarīgi akceptēja visu kas notika Vācijā, nebija svarīgāki ieroči un apbruņojums, nekā monumentāli izbūvēts laukums, kur apbruņotiem kaņavīriem maršēt daudzīnot tēvzemes mīlestību?

Ka ieroču tehniskā attīstība vairs nebija tāda kā Pirmam pasaules kaņam beidzoties, katram lajam vairs nebija noslēpums. Atlika pāršķirstīt tikai nedēļas izdevumus, kas no

Vācijas mūsu zemē ienāca brīvā pārdošanā, kur vienmēr bija redzams kas jauns Hitlera topošai armijai.

Bija arī runātāji ar asāku mēli. Lūk, Ulmanis beidzot sasniedzis to uzvaru, kas bijis viņa godkārtības augstākais mērķis: — būt pirmam pilsonim valstī. Šī mērķa ārējais ierāmējums būšot paredzētais Uzvaras laukums, — pieminēklis viņa nemirstīgiem darbiem. Varbūt, ka šais vārds slēpās zināma patiesība, bet mana paaudze cerēja un ticēja, ka savāktie līdzekļi tiks izlietoti mūsu uztverē esošā Uzvaras laukuma nosargāšanai.

Vai par liepājnieku uztveri attiecībā uz Uzvaras laukumu kāds no Liepājas runas vīriem bija informējis Ulmani, vai vismaz viņa pavadoņus, nav zināms, bet kad 27. jūnijā viņš atkal ieradās Liepājā, lai liktu pamatakmeni Jaunliepājā, strādnieku rajonā, pēc toreizējiem apstākļiem ļoti moderni būvējamai 28. janvāra draudzīgā aicinājuma vārdā nosauktai pamatskolai, viņš savā runā ar sevišķu uzsvaru minēja: — lai liepājnieki nedomā, ka viņu vēlēšanās tiks aizmirsta.

Ulmaņa nodomātais brauciens uz Liepāju kļuva zināms pāris nedēļas pirms paziņojuma par Uzvaras laukuma būvi. Paklīda baumas, ka Liepājas rūpniecības vecākā paaudze, kas aktīvi bija piedalījusies 1905.-1906. gada notikumos Liepājā un tās apkārtnē, netieši aģitējot pret Ulmani un šīs baumas palika dzīvas līdz dienai, kad Ulmanis ieradās Liepājā.

Runa bija par pirms pusgada, 14. janvārī valdības nodibināto Vēstures institūtu, par kuŗa vajadzību bija ne tikai plaši izrakstījusies mūsu prese, bet arī dažādos sarīkojumos izteicies pats Ulmanis un ko vajadzēja akceptēt katram valstiski domājošam pilsonim.

Izplatītās valodās jauno Vēstures institūtu apzīmēja kā līdzekli ar kuŗu Ulmanis gribot izdzēst sociāldemokrātu nopelnus 1905. un 1906. gada notikumos. Jo lūk, sociāldemokrātu dibināto Latvijas vēstures pētīšanas biedrību, kas vākusi materiālus par minētiem gadiem un tās rīkotās izstādēs ne viens vien liepājnieks varējis daudzajos uzņēmumos skatīt pats sevi un kritušos draugus, Ulmanis esot slēdzis jau tūlīt

pēc apvērsuma un tagad jaundibinātais Vēstures institūts pārņemot slēgtās Vēstures pētīšanas biedrības mantas, lielāko tiesu pierādījumu — kas apstiprinājuši sociāldemokrātu vadošo lomu, tikuši iznīcināti.

No kuņas puses šīs valodas nāca un kādos nolūkos tika izplatītas, bija vairāk kā skaidrs, bet patiesība ir arī tā, ka tās panāca diezgan daudz no tā ko valodu izplatītāji cerēja. Ne viens vien no aktīvajiem 15. maija līdzjūsmotājiem atgāja malā kā skatītāji. Nekas gan nebija jūtams Ulmaņa viesošanās dienā, kad viņu sagaidīja un izvadīja tikpat jūsmīgiem aplausiem un ziedu veltēm kā iepriekšējos apciemojumos.

1. augustā valdība noslēdza līgumu ar kādu zviedru firmu par Ķeguma spēkstacijas būvi uz Daugavas un kad pēc sešām dienām jau uzsāka pirmos darbus, tad visā Liepājā nevarēja atrast nevienu cilvēku, kas par šo valdības pasākumu izteiktu kādu kritiku. Visu domas bija: to mums jau sen vajadzēja.

Bet starplaikā, tepat Eiropas pievārtē, kāda valsts jau bija zaudējusi savu neatkarību. 1935. gada oktobrī itāļu sāktais karš pret Abesīniju bija tikko beidzies un Abesīnijas galvas pilsētā Adisabebā kā itāļu viceķēniņš sēdēja maršals Graciani.

Par vāji apbruņoto abesīņu izmisuma pilno pretestību itāļiem un pēdējo zvēriskumu pret iekaŗotiem, mēnešiem ilgi aviŗu slejās varēja lasīt pat apgalvojumus, ka itāļi pret abesīnieŗiem esot lietojuŗi arī indīgās gāzes un beidzot savu uzvaru sasnieguŗi tikai ar kāda abesīņu fīrsta Ras Haile nodevību.

Un ko darīja Tautu savienība, kuņas locekles bija kā Itālija tā Abesīnija? — Nekā! Tā pat Itāliju no savas vides neizslēdza. Un ko mēs te varējam mācīties? Daudz! Un ko mācījāmieŗi? Nekā!. Mēs vācāŗm naudu Uzvaras laukumam, bet ne uzvaras paturēŗšanai.

Abesīnijā karŗš vēl nebija īŗti beidzies, kad jauns pilsoņu karŗš 17. jūlijā uzliesmoja Spānijā. Un ko mēs, kas savus skatus tālāŗ par Vāciju, Franciju, Angliju, Krieviju un pēdējā laikā Itāliju un Abesīniju metuŗi nebijāŗ, par Spāniju

zinājām? To, ko skolā bijām mācījušies par viņas lieliem jūras braucējiem un asiņainiem kolonizātoriem Dienvidamerikā.

Zinājām, ka tā ir bijusi ķēniņa valsts, bet faktiski līdz 1931. gadam to diktatoriski pārvaldīja Primo de Rivera. Pēc viņa nāves ķēniņš Alfons XII bija atteicies no troņa par labu republikai. Zinājām, ka šī republikas valdība bija samērā sarkana, pat komunisti piedalījās tajā, ko gan bijām lasījuši laikrakstos, kad par oficiālo kara iemeslu minēja kāda monarhistu deputāta Colvo Sotelo nonāvēšanu 13. jūlijā Madridē. Zinājām arī, ka Spānija bija saglabājusi savu feodālo iekārtu un muižniecība spēlēja vienu no galvenām lomām tās politiskajā dzīvē un daļēji arī katoļu garīdzniecība.

Arī mēs 1919. gadā atkratījāmies no baroniem, kuŗi gan nebija no mūsu tautas. Vai tas maz bija kas sevišķs, ka spāņu tauta savā dienvidnieku temperamentā izcīnot politiskās cīņas, bija pārkāpusi piekto bausli? Vai 1905. gadā, prasot savas tiesības, arī mēs to nepārkāpām?

Mūsu simpatijas nekādā gadījumā nebija ģenerāļa Franko pusē, kas no savas soda gārnizona vietas Kanāriju salās, vispirms bija pārcēlies uz Maroku un no turienes ar marokāņu un berberu palīdzību uz Spānijas cietzemi, lai maršētu uz Madrīdi un gāstu tur pastāvošo iekārtu.

No iekš un ārzemju preses un radio ziņām pamazām izlobījās patiesība, ka Spānijā ir iestājusies situācija, kāda tā bija Krievijā 1917. gada revolūcijas laikā, tikai ar to starpību, ka tagad Spānijā valdošo asiņaino terroru pirmie neizraisīja valdības pretinieki, bet pati valdība, ko visspilgtāki apliecināja vēl tanī pašā vasarā kāds gadījums, kas satrauca visu pasauli.

Pulkvedi Moskardo ar 1000 vīriem, kas kaŗoja Franko pusē jau divus mēnešus bija ielencis valdības kaŗaspēks Toledo Alkazārā. Kad kŗaspēks kas aplenca Alkazāru un ko komandēja kāda sieviete — Dolorese Ibaruri, redzēja, ka Alkazāru ieņemt neizdosies, tie mēģināja ar draudiem pret pulkvedi Moskardo izspēlēt viņa 16 gadīgo dēlu. Izkārtojot telefona sarunu ar pulkvedi un pieaicinot sarunā arī viņa

dēlu, un draudot, ja Moskardo nepadosies, tad viņa dēls tiks nošauts. Tad klausule tika iedota dēlam un abu saruna vēlāk bija lasāma visas pasaules preses slejās, jo abās kaņojošās pusēs tika pielaiesti arī ārzemju žurnālisti.

Uz tēva jautājumu: — Ak Dievs, mans dēls, kā tev iet? Pēdējais atbildējis: — Tēvs, cīnies kā vīrs, arī es miršu kā vīrs! Pēc šīs sarunas Moskardo dēls tika nošauts, un ar šo brīdi arī liepājniekiem atvērās acis un tie Spānijas notikumus vērtēja no citas perspektīves.

Ar šiem ārzemju notikumiem pašu māju aktuālītātes nebūt nebija atstātas otrā plāksnē. Tieši pretēji. Notikumi ārzemēs bija kā mēraukla ar ko mērija mūsu valdības veiklību tos izmantot savā labā, un lai laicīgi izvairītos no to radītiem sarežģījumiem.

Ulmanis, kas pēc apvērsuma savās rokās bija paturējis arī ārlietu ministriju, pēc Valsts prezidenta amata pārņemšanas, tās vadību pagaidām bija nodevis finanču ministram Ēķim, ko no minētiem pagaidu pienākumiem atbrīvoja 14. jūlijā, kad par ārlietu ministri tika iecelts Vilhelms Munters.

Muntera vārds liepājniekiem nebija svešs. Kā ārlietu ministrijas augstākā ierēdņa vārds, sakarā ar ministrijas dažādiem līgumiem vēl partiju laikos, jau bieži tika minēts preses slejās. Muntera labā gaume sava apgērba izvēlē un viņa slaidais augums nenoliedzami bija tie ārējie atribūti, kas viņu starp mūsu valdības locekļiem visvairāk izcēla kā valstsvīru un diplomātu. Jautājums tikai bija: — kāds kodols slēpās šai ārējā diplomāta čaulā?

Pirms Munters ieņēma ārlietu ministra amatu un bija tikai šīs ministrijas ģenerālsekretārs, Liepājas sabiedrība par viņu daudz neinteresējās, bet līdz ar viņa iecelšanu šīs atbildīgās ministrijas priekšgalā, visa Liepāja it kā savīļņojās un ļaudis sadalījās divās grupās — vieni par un otri pret.

Tā kā mūsu prese bija nonivelēta un pārstāvēja tikai valdības politiku, tad visas šīs debātes par un pret izskanēja tikai tur, kur sanāca kopā ļaudis: — darbā, viesībās vai vienkārši uz ielas satiekoties. Šie par un pret argumenti bija

tik dažādi un daudzpusīgi un nereti mainījās no dienas dienā, mainoties dažādām politiskām situācijām. Bet strīdi par Munteru nav norimuši vēl šodien trimdas latviešu starpā. Ja visu, kas par Munteru runāts un domāts līdz un pēc mūsu neatkarības zaudēšanai sakopotu vienkopus, sanāktu vesels kopoto rakstu krājums.

Es šai lietai gribu pieskarties tikai tik tālu, kāda tā izskatījās viņās tālās dienās, ar mūsu tā laika domāšanu dažādu notikumu kopsakarībā.

Muntera vācisko izcelsmi neviens viņam nepārmeta un viņa lojalitāti apšaubīja tikai retais. Kaņi, kas sakarā ar viņu tika izkaņoti, patiesībā bija kritika Ulmanim, kas viņu šai atbildīgā amatā bija iecēlis. Tie kas šo iecelšanu apsveica, to galvenā kārtā pamatoja ar Ulmaņa tālredzību un pieņemumu par viņa nodomu vairāk tuvināties Vācijai. Pretinieki turpretī domāja, ka tieši viņa vācietība un pie tam vēl laulība ar krievieti, varētu būt tie iemesli, kas viņam varētu apgrūtināt mūsu valsts interešu aizstāvību. Muntera aizstāvji tieši šo apstākli uzskatīja kā vispiemērotāko pierādījumu par mūsu lojalitāti pret minoritātēm, kuņas Ulmaņa nacionālai politikai sekoja ar aizdomām. Ārēji mums briesmas varēja draudēt tikai no Vācijas vai Krievijas, un tādēļ taisni Munteram, kuņa ģimenē bija apvienotas abas šīs nācijas, bija jābūt tam seismogrāfam, kas reģistrēs pat vismazāko satricinājumu no lielvalstu puses pret mums.

Kad dažus mēnešus pēc Muntera iecelšanas ārlietu ministra amatā, Latvija 8. oktobrī tika uzņemta Tautu savienības padomē, tad mūsu prese šo notikumu izbazūnēja ne tikai kā lielu mūsu ārējās politikas ieguvumu, bet arī kā Muntera panākumu, ko viņa aizstāvji arī tūlīt nekavējās izmantot kā argumentu pret viņa pretiniekiem, kas tomēr ietiepīgi palika pie sava: nogaidīsim, redzēsim, kā ar viņu runās tie, kas šo plāpu parlamentu ir jau atstājuši!

Latviešiem līdzdarbība un spriešana par politiku, gan laikam kā mantojums ir ielikta jau šūpūlī. Līdzdarbībai bija nospraustas zināmas robežas, bet pārrunas par to ierobežot nevarēja, un tā, it sevišķi vecākā paaudze, vienmēr atrada ko

kritizējamu vai slavējamu un nereti savās diskusijās ierāva arī mūs — jaunākos. Mēs Ulmaņa politiku akceptējām un ar visu jaunības dedzību sekojām viņa norādījumiem.

Nodarbināto skaits un eksports nepārtraukti auga. Bija sajūtams — darba roku trūkums, ko aizvietoja ar poļu laukstrādniekiem, ko ik vasaru sezonas darbiem iveda uz laukiem. Mūsu sajūsma par valsts uzbūves darbu bija tik liela, ka arī mēs, personīgi, savā brīvā laikā centāmies pielikt tam savu roku. Kā aizsargu aviācijas piederīgie mēs ziemeļu priekšpilsētā, savā brīvā laikā, būvējām lidlauku, kas nebija tikai aizsargu lidlauks, bet domāts arī mūsu aizsardzībai un satiksmei.

Sirdi pildīja lepnums par mūsu sportistu panākumiem internacionālās sacīkstēs. It sevišķi mūsu basketbolistu izcīnītais Eiropas meistara nosaukums 1935. gadā Žeņevā. Un kur tad vēl 1936. gadā Berlīnes olimpiādē sudraba medaļa Bietagam. Dāliņš un Alfons Bērziņš bija vārdi kuņus pazina pasaule.

Likās, ka saule spīd gaišāki un mēs elpojam tīrāku gaisu, un tomēr, zemapziņā kaut kas nepārtraukti urdza un, saņemot jaunākos preses izdevumus, acis pārskrēja ziņām par notikumiem ārzemēs. Lai arī pēc savas ārienes izskatījāmies bezbēdīgi, sestdienās un svētdienās strādājot lidlaukā, darbu pārtraucām, kad nāca radio ziņu laiks.

1936. gads bija jau iegājis savā pēdējā ceturtdaļā, kad, oktobra beigās, radiofons ziņoja, ka 25. oktobrī Vācija ar Itāliju ir noslēgušas savienības līgumu. Tanī laikā arī nevienam nebija vairs noslēpums, ka Itālija un Vācija neoficiāli piedalās spāņu pilsoņu karā, atbalstot Franko gan ar ieročiem, gan vervējot brīvprātīgos, bet no otras puses, tāpat bija zināms, ka oficiālā Spānijas valdība saņem atbalstu no Padomju Savienības un Francijas.

Vai te uz Eiropas skatuves jau nesākās pirmais cēliens kādai drāmai, kuņas nobeigumu neviens vēl nevarēja paredzēt? Tāda bija arī mūsu preses valoda. Arvien biežāk bija atrodami raksti, ka Spānijas pilsoņu karš pirmām kārtām ir divu diametriāli pretēju pasaules uzskatu pirmā sadursmes

vieta un poligons jaunu ieroču izmēģināšanai. Ka šo divu uzskatu cīņa neizšķirsies tikai Spānijā, likās skaidrs 25. novembrī, kad kļuva zināms, ka Vācija ar Japānu ir noslēgusi Antikominterna paktu.

10. decembrī radiofoni vairs neziņoja par politiku un kaņiem un arī avižu pirmajās lapās par to nekas nebija lasāms, jo noticis bija kaut kas tāds, kas it sevišķi aizņēma sieviešu prātus un sirdis.

10. decembrī no troņa atteicās Anglijas karalis Eduards VIII. Viņš kā Velsas princis, pēc sava tēva Džordža V. nāves tikai pirms nepilna gada, t.i. 20. janvārī, bija ieņēmis viņa vietu.

Atteikšanās no troņa nebūtu bijis nekas sevišķs, ja par iemeslu tam nebūtu bijusi sievietē un pie tam, kāda nearistokratiska šķirtene no Amerikas — Simsona kundze.

Vai tas nebija labākais pierādījums ko nozīmē īsta mīlestība? Kā lai tādu vīru nedievina? Vai tur sirdij nebija jāsažņaudzas un kādai rūgtai asarai jānokrīt pret pašas gribu, it sevišķi vēl tad, ja tas jauneklis, kas kādreiz tikai tevi vienīgo solījās mīlēt, tagad kā vīrs aizvien ilgāk centās pasēdēt draugu pulkā, lai labāk strīdētos par politiku un mājās atgriežoties, pat kāzu atceres dienā ir aizmirsis nopirkt puķes.

Ja neskaita Spānijas pilsoņu kaņus, kas turpinājās ar lielu mežonību, tad 1937.gads Eiropā nekādus jaunus politiskus satricinājumus vairs nerādīja.

Latvijā šis gads iezīmējās kā viens no lielākiem celtniecības gadiem. Bez pasāktā Ķeguma un iepriekšējā gadā nobeigtās Ķemeru viesnīcas, Rīgā būvēja Tiesu pili, Kaņa mūzeju un Armijas ekonomisko veikalu. Daugavpilī Vienības namu, Jelgavā Viestura piemiņas pili un Tērvetes viesnīcu un bez tam vēl daudzas skolu un staciju ēkas visā Latvijā.

Gada pirmā pusē valdība izsludināja Tēvzemes balvu un kā pirmo ar to apbalvoja rakstnieku Jāni Akurāteri. Liepājniekiem atkal radās jauns temats kur piesiet mēles. Akurāters, kas, starp citu bija sarakstījis arī 1905. gada revolūcijas populārākās dziesmas, — Ar kaujas saucieniem uz lūpām un citas, balvu esot saņēmis tādēļ, laibaumotājiem

par valdības iznīcinātiem sociāldemokrātu savākumiem 1905. gada revolūcijas materiāliem, aizbāztu mutes.

Pēc šī apbalvojuma liepājnieku iemīļotākās izbraukumu vietās, sestdienās un svētdienās, notika vairāki provocējoši gadījumi. Minēto dziesmu varēja dzirdēt skaļi dziedam vienā otrā zaļumnieku grupā, kas nāca no cietušo „lāģera” — bijušiem sociāldemokrātu piekritējiem. Nabaga policija, nezinādama kādu stāju ieņemt pret dziedātājiem, tādās reizēs dziedātāju tuvumā nemaz nerādījās.

23. martā radīja jaunu ministriju — Sabiedrisko lietu, un par tās vadītāju iecēla Alfredu Bērziņu, viņa ziņai pakļaujot visas preses, radiofona un biedrību lietas. Viņam uzticēja arī visus rūpniecībā nodarbinātos. Vēl tanī pašā gadā tiem Juglas krastā Bērziņš sarīkoja grandiozus svētkus, kuņķos piedalījās vairāk kā 200.000 rūpniecībā strādājošo no visas Latvijas. Uz šiem svētkiem braukt nevienu nespieda — to varu apliecināt un tomēr arī no Liepājas bija jānorīko vairāki speciālvilcieni priekš braukt gribētājiem.

Arī zemnieki netika aizmirsti. Līdzīgus svētkus tiem sarīkoja Jelgavā kopā ar lauksaimniecības izstādi ar nosaukumu Zemgales atmoda.

15. jūnijā atklāja gaisa satiksmi starp Rīgu un Liepāju. Zvejnieku ostā izplānoja vietu zivju miltu fabrikai, ko uzbūvēja 1938. gadā un pilsētas centrā sāka celt jaunu lombardbanku. Pilsētas viesnīcā un stacijas ēkā sākās pārbūves darbi, piemērojot tās lielākam ceļotāju skaitam.

Atskaitot Spāniju, kur vienmēr vēl plūcās, likās, ka Vācijā ir iestājies kāds nomierināšanās process un ļaudīm, bez politiskiem tēmatiem, atlika laiks pārrunāt arī ikdienišķās dzīves notikumus. Lielākā sensācija bija 7. maijā Amerikā pie Baltimoras sadegušais vācu cepelīns — Hindenburgs, kas jau ilgāku laiku bija uzturējis gaisa satiksmi starp Vāciju un Ameriku un tādēļ jau atzīts par drošu.

Polītiskām pārrunām vielu deva Padomju savienība. Gada sākumā Maskavā bija sākušies vairāki atklāti tiesu procesi pret veciem un pazīstamiem komunistu partijas pirmiem cīnītājiem un Sarkanarmijas virsniekiem. Rezultātā 11. jūnijā

tika nošauts Krievijā un ārzemēs plaši pazīstamais maršals Tuchačevskis.

Šo tiesas procesu rezultātā, kuņi ieguva nosaukumu — partijas tīrīšana, no Sarkanarmijas virsnieku skaita vien ap 25.000 tika nosēdināti uz apsūdzēto sola, no kuņiem par nevainīgu neatzina nevienu. Liepājnieki, kas ar radio un preses palīdzību šīm ziņām bija sekojuši ar pastmarku krājēju rūpību, izrēķināja, ka vislielākie robi tika izrauti tieši no to latviešu komunistu vidus, kas pēc Pirmā pasaules kara, savu uzskatu deļ, Padomju savienību bija izvēlējušies par savu otru tēviju.

Šodien, pēc daudziem gadiem, šo liepājnieku rēķinu apstiprina starp 1960. un 1970. gadiem okupētā Latvijā izdotā Mazā enciklopēdija, kur gandrīz katrā lapas pusē var atrast kāda ievērojama latviešu komunistu vārdu, kas „miris” Padomju savienībā 1937. vai 1938. gadā.

Tādā noskaņojumā, 1937. gadam tuvojoties beigām, savu klātbūtni lielā politikā atkal atgādināja Vācija. 6. novembrī Itālija paziņoja savu pievienošanos Vācijas-Japānas Antikominterna paktam. Radās tā saucamā Berlīnes — Romas — Tokio ass un mums visiem šķita skaidrs, kam ir jānotiek nākošos gados: Vācija un Japāna gatavojās karā pret Padomju savienību.

Vācijai taisnākais ceļš uz to bija caur Poliju. Vai tādēļ arī viņas draudzības līgums ar pēdējo? Arī to kuņu katru dienu varēja pārvērst par Pretkominterna paktu. Bet Vācija savu ceļu uz Krieviju varēja arī paplašināt, ejot cauri Lietuvai, Latvijai un Igaunijai. Ka tas tā tiešām arī tika plānots likās, ka neviens nešaubās.

Radās pat zinātāji, kas apliecināja, ka mūsu padzītie baltvācu muižnieki esot bijuši pirmie, kas saskrējuši Hitlera nacionālzociālistu partijā un tagad arī, droši vien, iestājoties, ka ceļam uz Krieviju jāiet caur Baltijas valstīm. Ne par velti viņi Latvijā savas muižas zaudējot, draudēja jaunsaimniekiem, lai tie savas mājas ceļot uz riteņiem, jo viņi tik un tā drīzi atgriezīšoties.

Ne mazākas briesmas tika paredzētas arī no poļiem. Jo lūk, pēc savas palīdzības mūsu atbrīvošanas cīņu laikā austrumfrontē, viņi ne labprāt vairs gribējuši izvākties no Daugavpils. Viņu muižnieku griba, atgūt sev atsavināto zemi Latgalē, nebūt nevarot būt mazāka, kā padzītiem vāciešiem.

Īsi pēc Itālijas pievienošanās Pretkominterna paktam, vācu preses ievadraksti dienu dienā sāka pieskarties dažādiem ikdienas notikumiem Austrijā, kur tanī laikā valdīja samērā liels bezdarbs. Atminoties, ka tur nebija izdevies nacionālzociālistu apvērsums 1934 gadā un valdības galvas Dolfusa nonāvēšanu, šie raksti neliecināja neko labu. Austrijas valsts priekšgalā toreiz bija Schusnigs — vīrs, kas turpināja Dolfusa politiku un nacionālzociālistu partija tur bija aizliegta.

Pienāca 1938. gads un mēs no valdības saņēmām jaunu civīllikumu, bet pārrunas par to drīz aizēnoja notikumi Eiropas vidienē.

12. februārī Hitlers Berchtesgādenē bija piespiedis Schusnigu parakstīt vienošanos, ar kuŗu nacionālzociālistu partija tika legalizēta arī Austrijā. Komentāri par šo vienošanos no vietējo politiķu mutēm vēl nebija visi izrunāti, kad tā iegāja jaunā fazē, un proti: Schusnigs parakstītā vienošanās protokola vietā, gan laikam saskatīdams Austrijas neatkarības norietu, sadūšojās un 13. martā izsludināja tautas nobalsošanu: vai Austrija vēlas palikt patstāvīga?

Nenogaidījis šo nobalsošanu, Hitlers diplomātiskā ceļā, 11. martā panāca Schusniga atkāpšanos un viņa vietā par valdības galvu nāca Hitlera politikai draudzīgais Seys-Inkquat's. Vācu kaŗaspēks 12. martā pārgāja Austrijas robežu un jau 13. martā Hitlers paziņoja Austrijas apvienošanos ar Vāciju, ko 10. aprīlī apstiprināja Austrijā izvestā tautas nobalsošana.

Laikā, kamēr Austrijā risinājās drāmatiskie notikumi, ne mazāk drāmatiski tie sāka risināties arī mūsu durvju priekšā. Dienā, kad Austrijā atkāpās Schusniga valdība, t.i. 11. martā, mūsu prese ziņoja, ka lietuvju aizsargi nošāvuši kādu poļu kaŗavīru. Nedēļu vēlāk sekoja Polijas sūtņa

iesniegtais ultimāts Lietuvas sūtnim Igaunijā, par diplomātisko attiecību atjaunošanu abu valstu starpā, kas bija pārtrauktas uz lietuvju ierosinājumu 1922. gada 22. februārī, kad Polija atteicās jautājumu par Viļņas apgabalu, kuŗu tā bija okupējusi 1920. gada 9. oktobrī, nodot Hāgas starptautiskai tiesai izlemšanai, jo lietuvieši to uzskatīja par savu.

Liepājā tanī laikā, Kaŗa ostas darbnīcas remontā bija vienīgais Lietuvas kaŗa kuģis Prezidentas Smetona. Tas bija tā paša tipa kā mūsu Virsaitis. Tā kapteinis man stāstīja, ka viņš pa radio saņēmis ziņu, ka pretī Klaipedai neitrālos ūdeņos ir noenkurojusies poļu kaŗa flote.

Laikā, kamēr Lietuva pieņēma Polijas ultimātu, kas ilga gan tikai dažas dienas, arī mūsu armija atradās zināmā trauksmes stāvoklī.

Ka valdībai notikumi aiz mūsu zemes robežām bija sagādājuši vairāk rūpes nekā pašai tautai, rādīja lēmums, ar kuŗu tika radīts Valsts aizsardzības fonds, līdzekļus tam paredzot no nelieliem nodokļu un dzelceļa tarifa paaugstinājumiem un tautas ziedojumiem. Cerības, ka šinī fondā pārskaitīs arī Uzvaras laukumam savāktos līdzekļus, nepiepildījās, bet ka valdība par bruņošanās kāpināšanu ir domājusi nopietni, drīz pieredzējām arī Kaŗa ostas darbnīcās, kad saņēmām Kaŗa ministrijas pirmos pasūtījumus: Bruņoto vilcienu tālšāvēju artilērijai vairākas smagās platformas ar hidrauliski izbīdāmām stutēm, to nostiprināšanai šaušanas brīdī un lielāku daudzumu dažāda lieluma pazemes degvielu tvertnes, norakšanai dažādos stratēģiskos punktus.

Pēc kaŗa kāds bijušais mūsu sapieru pulka kaŗavīrs, kas pats savā laikā bijis nozīmēts pie šo tvertņu norakšanas, piepildīšanas un nomaskēšanas, man ar uzsvērtu lepnumu stāstīja, ka to noslēpums ticis saglabāts tik pamatīgi, ka ne krievi Baigā gadā, ne vācieši visus savus četrus okupācijas gadus, par tām neko neuzzinājuši. Un tā viņš no vienas, kas bijusi viņa dzīves vietas tuvumā, visu kaŗa laiku labus draugus un paziņas, kam bijis vēl kāds iekšdegu motora braucamais, apgādājis ar degvielu. Viņš bija arī pārliecināts,

ka krievi tās vēl nav atraduši līdz šai dienai. Es viņam toreiz devu padomu pēc atmiņas uzskicēt norakto degvielu tvertņu plānu un to nodot mūsu sūtniecībā Londonā vai Vašingtonā.

Artilērijas granātu gatavošanai, ko līdz tam fabrikās gatavoja virpojot, Vācijā nopirka hidraulisko presi. Kad prese ar attiecīgām ierīcēm un sildāmo krāsni pienāca un to uzstādīja smēdē, tad arī pirmie mēģinājumi granātu štancēšanā izdevās nevainojami. Vācijas preseī deva līdz tikai vienu 3'' granātu matrici un tas, bez šaubām, nebija pietiekoši, tādēļ, pēc tās parauga, fabrikā nekavējoši pagatavoja tai līdzīgas, bet nelaime tad tikai sākās. Paštaisīto matriču materiāls neatbilda oriģinālam. Ar tām granātas štancējot, to dornis, kas iespieda granātā sprāgstvielu telpu, pēdējā momentā vienmēr drusku padevās sānis un tā viena granātas siena iznāca vienmēr drusku plānāka, un tai pretī esošā sienas vieta bija biezāka.

Fabrikas vadības pūles, pieaicinot pat universitātes speciālistus, atrast īsto matriču materiāla sastāvu, palika bez sekmēm un tā kā arī no Vācijas vairāk matricēs iegūt nevarējām, tad praktiski dārgā hidrauliskā iekārta mūsu vajadzībām bija bez vērtības.

Tas bez šaubām atkal radīja jaunas valodas par vācu nodomiem pret mums, bet prāts tomēr palika mierīgs. Mūsu bruņošanās vajadzībām kaut kas tika darīts un Kaŗa ostas darbnīcas droši vien nebija vienīgās, kas šīnī nozarē bija saņēmušas valdības pasūtīnājumus. Arī 15. maija armijas parāde apliecināja, ka par bruņošanos tiek domāts un ieroči iepirkti arī ārzemēs. Abi Liepājā stacionētie kājnieku pulki šīnī parādē pirmo reizi bija iznākuši apbruņoti ar jauniem prettanku lielgabaliem.

Augustā, kad Rīgā notika aviācijas svētki, tika rādīti kā tautas ziedojums Anglijā iepirktie 26 Gloster — Gladiator iznīcinātāji un divas tā paša fabrikāta divvietīgās izlūklidmašīnas. Lai gan iepirktais mašīnas nebija pēdējais sasniegums Anglijas aviācijas attīstībā, tomēr mūsu gaisa spēku bruņojumu tās ievērojami uzlaboja.

Iznīcinātāji bija apbruņoti 4 ātršāvēju ložmetējiem, — 2 caur propelleri un 2 iebūvēti plākšņos. To ātrums 5000 mtr. augstumā 450 klm/st. un degvielu tām pietika 2 st. un 20 minūšu lidojumam.

Izlūku mašīnām ātrums bija 300 klm./st. un apbruņojumā 2 ātršāvēju ložmetēji caur propelleri un borta ložmetējs un fotografēšanas iekārta novērotājam.

Dažus mēnešus vēlāk tika nopirkta vēl šī paša tipa 4 mašīnas. Jāšaubās vai par mašīnām tika samaksāts ar tautas ziedotiem līdzekļiem, jo tās tika jau pasūtīnātas 1936. gadā un pirmās no tām, Rīgā jau bija pienākušas 1937. gadā.

2. jūlijā ar valdības lēmumu, Liepājas Kaņa ostas darbnīcas, kā valsts autonomu uzņēmums, tika pārvērstas par akciju sabiedrību Tosmare. Bet vēl pirms tam, Ulmaņa pasāktās lielās saimnieciskās dzīves pārkārtošanas ietvaros, arī Liepājas drāšu fabrika tika atsavināta tās īpašniekam Morozovam un pievienota Kaņa ostas darbnīcām. Morozovs šo atsavināšanu nevarēja sagremot un izdarīja pašnāvību.

Daudz neinteresēdamies par jaunās akciju sabiedrības noteikumiem, strādājošie domāja, ka 51% no akciju kapitāla paliks valsts rokās un 49% ies brīvā tirgū pārdošanai. Tā arī daudz „karostnieki,” kuņiem bija iekrāts kāds lieks grasis, sāka justies kā savas fabrikas līdzīpašnieki. Griba par tādiem kļūt izpaudās sevišķi tad, kad kļuva zināms, ka „karostniekiem” kā nodarbinātiem valsts uzņēmumā, esot iespējas saņemt atpakaļ savas valsts darbinieku pensijas kases iemaksas. To sevišķi izmantoja gados jaunākie, lai par atpakaļ saņemto naudu kļūtu par akcionāru. Starp tiem biju arī es.

Nevienam nebija noslēpums, ka fabrika kā valsts uzņēmums bija strādājusi ar peļņu. Kad gadu noslēdzot daļa no šīs peļņas fabrikas vadībai un tās ierēdņiem tika izmaksāta kā Tantjemās, jau sen kaitināja tos, kas šo peļņu saražoja ar savām rokām. Cerēja, ka tagad viss būs citādi un labāk. Katru gadu akcionāru sapulcē viss būs redzams melns uz balta. Un kam gan nav lielāka interese strādāt pašam priekš sevis, nekā cita?

Bet viss izrādījās citādi. Nekur netika publicēts, kur akcijas varēja iegūt, kam tās jau piederēja un kā tās sadalīja. Tie, kas tādas gribēja iegādāties par savu naudu, griezās pēc informācijas fabrikas direkcijā, bet tur atdūrās kā pret mūri. Tur runāja par nogaidīšanu un apstākļu nepareizu izprašanu. Radās sarūgtinājumi. Īsi pēc tam, šim sarūgtinājuma biķerim tika piejauktas jaunas vērmeles. Likvidēja aviācijas nodaļu. Tā bija radīta tikai pirms trim gadiem, ieguldot daudz līdzekļu dažādiem eksperimentiem un materiālu pārbaudēm un ar panākumiem tika būvēti divu apmācību lidmašīnu tipi KOD-1 un KOD-2, ar kuřām bija apgādāta visa mūsu aizsargu aviācija un aeroklubs. Arī no trešā tipa, KOD-3, viena mašīna jau izmēģināta. Tas viss notika laikā, kad ieroču žvadzināšana aiz mūsu zemes robežām kļuva arvien skaļāka, un mums pašiem rūpes sagādāja apbruņojuma iegūšana mūsu mazajai armijai. Kas gan varēja būt tai labāka rezerve, ja ne aizsargu lidotāji, kas savu lidot māku bija apguvuši savā brīvā laikā.

Likvidētās aviācijas nodaļas telpās iekārtoja ražošanas darbnīcu pienotavu iekārtām. Nenoliedzami, ka arī tās bija vajadzīgas mūsu galvenās eksportpreces ražošanai, bet vai nebija stulbums tādu ražošanas iekārtu darbnīcu ierīkot vienā valsts malā? Tā arī izrādījās. Kad pirmās sviesta kuřamās mašīnas kādai Vidzemes pienotavai bija gatavas, tad to transports un līdzīto montieru komandējuma naudas maksāja vairāk kā pašas mucas, bet šos izdevumus mucu pašizmaksai pieskaitīt nedrīkstēja, tāds bija mājieni no augšas. Tos samaksāja citu darbu pasūtītāji — mūsu rēderejas.

Pārmaiņas notika arī fabrikas direkcijā. Direktors Ķerpe aizgāja uz Rīgu, tādā pašā amatā Vairogā, bet viņa palīgs Jansons kļuva par direktoru Tosmarē un viņam kā palīgu no Rīgas ataicināja agronomu Gustiņu.

Tās pāris reizes, kad man ar Gustiņu iznāca tikties, un no mūsu īsām sarunām, Gustiņš savā vienkāršībā atstāja simpātisku, bez kompleksiem, patīkama cilvēka iespaidu. Bet fabrikā nodarbinātie domāja citādi.

Līdz ar Gustiņu ierašanos sākās fabrikas direkcijas pārkārtošana. Bez fabrikas sekretāra, Zemkopības ministra Birznieka radnieka Cīruļa starpniecības, tur neviens vairs iekļūt nevarēja. Telpas, kas līdz tam bija samērā spartāniski iekārtotas, tika no jauna mēbelētas un pieaicinātie mākslinieki tās no jauna pārkrāsoja un izdaiļoja. Direkcijas šoferi tika ietērti uniformās.

Uzkrātai neapmierinātībai par pieviltām akcionāru cerībām un aviācijas nodaļas likvidēšanu, kaut kur vajadzēja izlādēties un tādēļ Gustiņam pierakstīja visu šo nevajadzīgo greznību. Dziļāks iemesls tam, ka viņš kļuva par visu strādnieku galveno grēka āzi ir meklējams apstākļi, ka viņš nākot no laukiem absolūti nepazina rūpniecības strādnieku dzīvi un psīchi. Tādēļ arī strādnieki viņam atspēlējās, kad tādu iespēju viņiem sagādāja komunisti. Ignorēdams katra strādnieka pieķeršanos „savai” fabrikai, Gustiņš viņus uzskatīja tikai par strādniekiem. Kur un kā viņš šo savu nostāju strādniekiem bija parādījis, es nezinu, bet tā par viņu runāja. Kroni savai stājai Gustiņš uzlika tad, kad iedomājās taupīt tur, kur taupīt nebija iespējams, un proti:

Sakarā ar kuģu remontiem, kuģu kārtībā savešanas termiņi bija atkarīgi no noslēgtiem kravas braucienu līgumiem. Šajā nozarē fabrikā strādāja ļoti daudzas virsstundas. Jau no neatminamiem laikiem bija ieviesusies tradīcija, ka strādājot „visu cauru nakti,” pulksten 2-os strādnieki meta mieru, lai nu kur kuģais nosnaustos, un nākošā rītā pulksten 7-os būtu atkal uz strīpas. Šīs piecas snauda stundas tika uzskatītas kā virsstundas un kā tādas arī tika samaksātas. Gustiņš šo tradīciju gribēja likvidēt un savā centībā aizgāja pat tik tālu, ka pats pēc 2-iem naktī apstaigāja fabriku un sāka gulošos modināt. Kādus vārdus viņš no gulētājiem saņēma, zina tikai viņš viens, un ko pēc strādnieku sūdzībām viņam pateica Jansons, zina tikai viņi divi. Un kaut arī Gustiņa centība šinī virzienā vairs neatkārtojās, strādnieki viņu ignorēja pilnīgi.

Pie fabrikas direkcijas tika radīta arī akcionāru padome. Bez daudzām svešām sejām no ārienes, Liepāju pārstāvēja komercskolas direktors Pelcmanis un laikraksta *Kurzemes*

vārds izdevējs Grāmatnieks. Pēdējais vēl bez jau minētā goda, bija ticis arī pie jauna auto. Un tā strādājošie atkal jautāja, kā šie kungi ir tikuši pie akcijām un Grāmatnieks pie jauna auto?

Strādniekus sakaitināja padomes locekļu parādīšanās sēžu dienās arī ražošanas vietās. Uz viņu ne vienmēr pārdomātiem jautājumiem strādājošo atbildes bija, ja arī ne gluži rupjas, tomēr nelaiņas.

Šāds naidīgs noskaņojums starp strādājošiem bija visās akciju sabiedrībās, kas par tādām bija kļuvušas un nevienam nebija īstas skaidrības kam akcijas piederēja un kur paliek uzņēmuma peļņa. Toties skaidrība bija par to, ka no saražotām vērtībām algas tiek maksātas arī daudziem padomes locekļiem. Praktiski tas nozīmēja, ka no 8000 darba ņēmējiem Liepājas rūpniecībā, 6000 savās darba vietās bija sarūgtināti.

Ka šo 6000 strādājošo acīs Ulmanis un viņa režīms daudz bija zaudējis, es domāju, man šeit nav speciāli jāuzsver, bet uzsvērt es gribu ko citu. Tajā laikā liepājnieku vidū sākās aģitācija pret Ulmaņa ārpolitiku neuzkrītošu sarunu veidā. Šie klusie čukstētāji, izmantodami ārpolitisko stāvokli, centās tautas domas novērst no mūsu šķietamiem sabiedrotiem — angļiem un frančiem un pievērst tās krieviem. Ka viņiem zināmi panākumi šai virzienā bija un no kādas nometnes viņi nāca, to pierādīja 1940. gada notikumi jūnijā.

Vienīgie apmierinātie, ka viņu uzņēmumu pārņēma valsts, ne akciju sabiedrība, bija brāļi Hofi, kam piederēja Liepājas-Aizputes dzelzceļa līnijas darbinieki un tās lietotāji. Dzelzceļš no viena metra platuma tika pāršūts uz 750 mm platumu. Tā sākuma punkts no Jaunliepājas ostmalas tika pārcelts uz galveno staciju un viss ripojošais materiāls apmainīts pret Kaņa ostas darbnīcās būvētiem jauniem vagoniem un ārzemēs iepirktām lokomotīvēm.

Pirms eju tālāk, vēl pāris vārdu par Kaņa ostas darbnīcām, pirms tās kļuva par akciju sabiedrību Tosmare.

Uz mūsu un Polijas valdības nolīguma pamata, Kaņa ostas darbnīcās tika remontēti arī Polijas kaņa kuģi un 1937. gada beigās fabrikas vadība uzsāka arī sarunas ar Polijas valdības pārstāvjiem par tanku būvi tās armijai. Kaut visa šī lieta sarunu laikā tika turēta slepenībā, daļēji tā tomēr kļuva zināma. Caterpillar firmas motorus tankiem bija paredzēts ievest no Amerikas, no kuņienes mēs tos jau toreiz ievēdām priekš būvējamām ceļu planēšanas mašīnām. Kur bija paredzēts ņemt tanku apbruņojumu, nezinu, un nezinu arī kādā sakarībā sarunas izjuka. Es personīgi biju priecīgs, ka tās izjuka, jo mani neatstāja doma, vai tik mēs ar šādu pasūtīnājumu pieņemšanu nesākam gatavot ieročus paši pret sevi un pie tam tanku vajadzība mūsu pašu armijai bija vairāk kā nepieciešama, bet sviesta mucas izrādījās nepieciešamākas par apmācību lidmašīnām un tādēļ arī tanku vietā sākām gatavot lauksaimniekiem gumijas apriepotus ratus ar lodīšu gultņiem.

Tā pamazām pašu mājās notikušās politiskās un saimnieciskās pārvērtības sāka uzņemt ar zināmu kritiku. Izveidojās divu „partiju” uzskati.

Vēl notikumi Austrijā un Polijas — Lietuvas attiecību apraksti no avižu slejām nebija zuduši, bet tikai atbīdīti otrā vietā, kad pirmās lapas pusēs parādījās vārds Sudetija: — Čehoslovākijas ziemeļu vakaru robežapgabals, ap 310 klm gaļumā un ap 45 klm plats, ar 3,4 miljoniem vācu tautības iedzīvotāju, kas pirms Pirmā pasaules kaņa piederēja pie Austro-Ungārijas. Saule vēl nebija sasniegusi zenītu, kad jau 7. jūnijā šie vācu iedzīvotāji Čehoslovākijai pieprasīja savu autonomiju, un ne bez zināma pamata, jo kad 1918. gadā Prāgā tika pasludināta Čehoslovākijas republika un par tās prezidentu ievēlēja Masāriku, viņš nekavējoši okupēja ne tikai Sudetiju un padzina tur jau nodibināto valdību, bet apsolīto autonomiju neiedeva arī Slovākiem.

Čehoslovākija bija izbazūnēta kā stipri nocietināta valsts un ar saviem Sokola - vanagu svētkiem pazīstama visā pasaulē, bet tās iekšpolitikā nepārtrauktās grūtības bija tās, daudzās minoritātes, no kuņām vācieši vien bija 1/4.

Sudetijas vāciešu prasība bez šaubām nenāca bez Vācijas ziņas un Hitlers, ignorējot Padomju savienību, kuŗai ar Čehoslovākiju no 1935. gada bija noslēgts savstarpējs palīdzības pakts, 27. septembrī Minchenē aranžētā konferencē, ar Anglijas-Čemberlena, Francijas-Daladjē un Itālijas-Musolini piedalīšanos, Čehoslovākijas „ādu” sadalīja un jau 1. oktobrī vācu kaŗaspēks iegāja Sudetijā.

Laikrakstu radītajā kaŗa nenovēršamības atmosfērā, ar kādu Eiropa Minchenes konferences laikā lūkojās uz to, un pēc tam Čemberlena vārdi atgriežoties Londonā, — Es jums pārvedu mieru, nedeva atbildi uz jautājumu, kas kavēja Padomju savienību piedāvāt Čehoslovākijai savu palīdzību, noslēgtu ar līgumu un prasīt līdzrunāšanas tiesības Minchenes konferencē. Vai viņas pašas ar iekšējām tīrīšanām radītais vājums?

Vadoties no domas par vācu gatavošanos kaŗam pret Krieviju, mums likās, ka tās vājums ir draudīgs arī mums, jo tas varēja Vācijas nodomu šinī virzienā tikai pasteidzināt.

Vai nu ar norunu, vai bez tās, bet kad pirmais vācu kaŗavīrs spēra savu kāju uz Čehoslovākijas teritorijas, arī Polija iemaršēja Techenāras apgabalā, pievienoja to sev tāpat kā dažus mazākus robežapgabalus Čehoslovākijas dienvidaustrumos steidzīgi paņēma Ungārija, bet ar to vēl čehu sāpju mērs nebija pilns. Slovākijai un Karpatu Ukrainai bija jāpiešķir autonomija.

Ignorējot ka Čehoslovākijas iedzīvotājos, tautību ziņā, nebija viengabalainības, mēs tās sadalīšanu tomēr neakceptējām un visu vainu par to pierakstījām Francijas un Anglijas vienmēr glēvai piekāpībai Hitlera priekšā, kas bija sākusies pēc viņa paziņojuma par obligātās kaŗa klausības ievēšanu, kam beigas vēl nebija saskatāmas.

Laikā, kamēr Eiropas vidienē risinājās minētie svarīgie notikumi, Munters Tautu Savienības 101. sesijā tika ievēlēts par tās prezidentu, un kaut gan šis pļāpu parlaments savai eksistencei neko attaisnojošu uzrādīt nevarēja, mēs Muntera jauno amatu tomēr uzskatījām kā zināma veida aizsargu pret eventuēlo Polijas agresīvu nākotnes politiku, kas vispirms

varētu vērsties pret Lietuvu un tad arī pret mums. Bija ļaudis, kas zināja, ka 1919. gadā kad Polija ieņēma Dancigu, tās plānos esot bijis iekārot arī visu Lietuvu, paņemot Daugavpili un arī Liepāju.

Nostiprinājis savas pozīcijas Austrijā un Sudetijā, Hitlers vēl tanī pašā 1938. gada 6. decembrī, noslēdza neuzbrukšanas līgumu ar Franciju. Un kādam nolūkam tas kalpoja, liepājniekiem bija vairāk kā skaidrs: aizmugures nodrošināšanai viņa gājienam pret Krieviju, un tādēļ sagaidot 1939. gadu, mēs ne bez šaubām paši sev un cits citam jautājām, ko tas nesīs mums katram personīgi un visiem kopā, kā valstij?

Februārī, ar ģenerāļa Franko uzvaru Spānijā, beidzās pilsoņu karš. Kopējos zaudējumus rietumu prese vērtēja ar vienu miljonu kritušiem, bet tie mūsu domas vairs nesaistīja — tās bija pievērstas Vācijai, kur 16. martā Hitlers no Čehoslovākijas prezidenta Hacha izspieda piekrišanu čehu apdzīvoto daļu pārvērst par Reichsprotektorātu Böhmen-Möhren un tanī pašā laikā Slovēkijai, kas pirms 1918. gada, vairāk kā 1000 gadus, ar saviem 3,4 miljoniem iedzīvotāju, kas satāvēja no slovākiem, ungāriem, ukraiņiem un žīdiem, bija piederējusi pie Ungārijas, piešķīra un garantēja patstāvību katoļu garīdznieka Tiso vadībā.

Vēl Hachas piekāpības parakstam, uz Hitlera diktēto Čehoslovākijas iznīcināšanas līgumu tinte nebija nožuvusi, kad mūsu starpā jau radās pareģi, kas paredzēja nākošo Vācijas šacha pieteikumu Lietuvai, prasot no tās atdot viņiem Klaipēdu, ko vācieši sauca par Memel un kas līdz Pirmā pasaules kara beigām, ar saviem 2417 klm² un 154000 iedzīvotājiem, viņiem arī bija piederējusi un kuŗu 1919. gadā ar Verseļas miera līgumu, neprasot šo iedzīvotāju gribu, atdalīja no Vācijas un pievienoja Lietuvai, gan ar 1924. gada nolīgumu, piešķirot tiem samērā lielu autonomiju.

Un tā arī notika. 23. martā vācu robežu un tās kaŗaspēku Baltijas jūras piekrastē, no mums šķīra vairs tikai 50 klm. No Lietuvas bezierunu piekrišanas vācu prasībām palika iespaida, ka tā šī apgabala zaudēšanu pārāk sāpīgi neizjuta, kaut

līdz ar to tā zaudēja savu vienīgo ostu, ja par tādu neskaitīja neizbūvēto Palangu.

Vācijas robežas pietuvināšanās nepalika bez iespaida uz apmēram 5% Liepājas vācu iedzīvotājiem, sevišķi uz tās jauniešiem, kuŗu uzvešanās publiskās vietās kļuva piedauzīga, ko gan nekādā gadījumā nevar teikt par viņu vecāko paaudzi — viņu iespaidā tad arī jauniešu bravurība drīz vien apsīka.

Par lielu pārsteigumu vācu politikas viszinātājiem, divas dienas pirms vācu kaŗaspēka iemaršēšanas Mēmeles apgabalā, 21. martā Vācija iesniedza notu arī Polijai, prasot, tai atdot Dancigas apgabalu un nodrošināt uz to caur poļu koridoru exteritorālu satiksmes ceļu, kā pretvērtību solot garantēt Polijas robežas.

Pirms Pirmā pasaules kaŗa Danciga piederēja pie Vācijas un bija Rietumprūsijas galvas pilsēta, bet Pirmā pasaules kaŗa uzvarētāji to Vācijai atņēma un piešķīra Dancigai brīvpilsētas statusu, ar Polijas muitas noteikumiem.

Nacionālzociālistu partija Dancigā bija atļauta. Pēc Hitlera nākšanas pie varas 1933. gadā, Volkstaga vēlēšanās tā ieguva absolūtu vairākumu, tādēļ Vācijas notu Polijai varēja arī uzskatīt, kā Dancigas iedzīvotāju spiedienu prasības.

Polija 26. martā Vācijas prasības noraidīja un tanī pašā laikā meklēja sev sabiedrotos rietumos, un tādus atrada Anglijā un Francijā, ar kuŗām 31. martā noslēdza savstarpēju palīdzības paktu.

Pēc poļu noraidošās atbildes Vācijas prese kļuva dienu no dienas agresīvāka šinī jautājumā. Starp presē rakstītām rindām varēja lasīt vāciešu nožēlu, ka Polijas priekšgalā nav vairs 1935. gadā mirušais maršals Piļsudskis, ar kuŗu Vācija 1934. gadā 2. janvārī bija slēgusi draudzības līgumu. Tā mūsu pašu vācu politikas viszinātājiem radās attaisnojums par savu maldīšanos: jo lūk, viņi domājuši, ka Polijā vēl pūš tie paši vēji kā maršala Piļsudska laikā. Ja tas tā būtu, tad Vācija un Polija noteikti būtu panākušas vienošanos un kopīgiem spēkiem plānotu uzbrukumu Padomju savienībai.

Tie visi bija minējumi. Īstenība rādīja ko citu: 28. aprīlī Vācija uzteica ne tikai Anglijai 1935. gada 18. jūnijā noslēgto flotes līgumu, bet tanī pašā dienā tā uzteica arī savu neuzbrukšanas līgumu Polijai. Mēnesi vēlāk Vācija sacementēja savas saistības ar Itāliju, noslēdzot tērauda ražošanas kontroles līgumu un militāro savienību, kas nebija paredzēta iepriekšnoslēgtā Antikominterna paktā.

Bet arī Itālijas apetīte auga. Vai nu Vācijas pamudināta, vai pati saviem panākumiem apreibusi iekarojot neapbruņoto Abesīniju, 7. aprīlī okupēja Albāniju, kuŗas ķēniņš Achmeds Cogu, meklējot sev un savām četrām māsām valsti kur apmesties, īslaicīgi uzturējās Rīgā.

Ar Albānijas okupēšanu un Eiropas robežu revidentu patvarīgo rīcību Anglijas un Francijas pacietības mērs bija pilns un tās 13. aprīlī paziņoja, ka ies palīgā Grieķijai un Rumānijai, ja to robežas tiks aizskartas.

Mūsu presē šinī laikā bija atrodamī tikai fakti un atturīgi komentāri par ārzemju politiskām aktivitātēm — radās iespaids, ka mūsu valdība centās turēties pēc iespējas tālu no politiskiem viesuļiem. Tādēļ ar atvieglotu nopūtu uzņēmām ziņu, ka 7. jūnijā Munters Berlīnē ir parakstījis Latvijas-Vācijas neuzbrukšanas līgumu. Ar krieviem mums jau bija miera līgums, kuŗā tie 1920. gada 11. augustā bija atteikušies uz mūžīgiem laikiem no visām tiesībām, kas piederēja cara Krievijai uz mūsu tautu un zemi. Teorētiski tas nozīmēja ne vairāk, ne mazāk, ka pret abām varām, kas uz mūsu zemes bija izcīnījušas savas politiskās domstarpības ne vienu vien reizi, bijām nodrošinājušies.

8. jūnijā Maskavā sākās Anglijas, Francijas un Padomju savienības sarunas par savstarpējo palīdzības līgumu — domājām, ka viņi neaizmirsīs arī mūs, jo angļi un franči bija mūsu draugi.

Sarunas Maskavā ievilkās, bet Polijas, Anglijas, Francijas un Padomju savienības diplomāti un pat Dancīgas Tautu savienības augstā komisāra ceļojumi uz Vāciju atkārtojās līdzīgi rotaļai — Pēdējais pāris ārā!

14. augustā angļu un franču sarunas Maskavā tika pārtrauktas, un paskaidrojumu vietā, 20. augustā vienlaicīgi pasaule uzzināja no Berlīnes un Maskavas, ka iepriekšējā dienā Vācija un Padomju savienība noslēgušas tirdzniecības līgumu 200 miljonu marku apmērā. 24. augusta rītā, kad uz Maskavu bija izlidojis vācu ārlietu ministrs Ribentrops, pasauli no abām galvas pilsētām pārsteidza ziņa, kuņas iespaids bija kā zibens no skaidrām debesīm: iepriekšējā naktī Padomju savienība ar Vāciju bija noslēgušas neuzbrukšanas līgumu.

Jā, ko viss tas nozīmēja? Kāda vērtība vairs bija Vācijas - Itālijas - Japānas Antikominternā paktam? Vai Staļins neticēja Anglijas un Francijas varenībai? Vai krievi bija vāciešus iemanevrējuši kādā dēkā, kuņā tie gribēja palikt kā skatītāji un tad iejaukties izdevīgā brīdī kļūstot par uzvarētājiem? Jeb vai vācieši bija tie, kas tagad arī krieviem bija „vati sabāzuši ausis?”

Tie bija jautājumi kuņiem atbildes meklēt mūsu presē bija lieki. Liepājnieki arī šai mīklai atrada atrisinājumu. Viņi atminējās, ka jau pagājušā gadu simteņa beigās, neviens vien vācu un krievu politiķis, redzot angļu un franču koloniālās varenības pieaugšanu, esot sapņojis par abu valstu savienību, tā apvienojot vācu tehniku un krievu jēlvielu bagātības un cilvēku rezerves, tie saskatījuši kā vienīgo pretlīdzekli angļu un franču hegemonijai.

Par šādas savienības varbūtību bija parādījušies gan īsāki gan garāki apcerējumi arī mūsu laikrakstos. Tomēr neviens no šo rakstu autoriem nepielaida domu, ka šāda savienība varētu rasties laikā, kad abās valstīs valda diametriāli pretēju virzienu režīmi, kaut arī ar līdzīgiem iestādījumiem. Tagad tas bija noticis fakts. Lai kādi bija motīvi krievu - vācu neuzbrukšanas līgumam un krievu - franču - angļu sarunu izjukšanai, mūsu rūpju skala par savas zemes nākotni kļuva atkal garāka.

Bijām savu sen seno ienaidnieku ielenkumā. Mūsu vienīgā cerība pastāvēt slēpās tanī apstākļi, ka ir krievi, ir vāci tīkoja pēc mums vienlīdz stipri. Viens iemesls — neaizsals-

tošās ostas, otrs — dzīves telpa. Iegūt to ar savu pārspēku varēja tikai viens no viņiem, bet tā kā politikā mūžīgā draudzība nekad nav pastāvējusi, tad ticējām, ka mūsu dēļ viņi viens otram neļaus kļūt par stiprāko.

Pēc vācu - krievu līguma parakstīšanas, nākošā dienā — 25. augustā, uz Dancigas Volkstaga ielūgumu tur viesojās vācu kara flotes skolas kuģis Schleswig Holstein dancigiešu jūsmīgi sagaidīts. Mūsu acīs tas izskatījās kā provokatorisks izaicinājums poļiem, jo Schleswig Holstein nebija skolas kuģis parastā nozīmē. 1908. gadā būvētā kreisera sānus, klāju un lielgabalu torņus sedza 100 - 300mm biezas bruņu plātes un apbruņojumā ietilpa 4 — 28 cm lielgabali, 10 - 15 cm lielgabali, 4 — 8,8 cm lielgabali un aviācijas atvaires ieroči, ar 725 vīru lielu apkalpi.

Kā tādās reizēs ir pieņemts, notika arī visas priekšā rakstītās pieklājības vizītes, ir no kuģa komandanta vizīte pie Dancigas Volkstaga prezidenta un Tautu savienības augstā komisāra, ir viņu pretvizītes uz Schleswig-Holsteina. 27. augustā kuģa kapella rīkoja dancigiešiem koncertu un viņi savukārt revanšējās ar dažādiem ielūgumiem, gan kuģa virsniekiem, instruktoriem un matrožiem. Vienīgais, kas no tādas kara kuģa viesošanās programmas izpalika, ka dancigiešiem nedeļa atļāuj kuģa iekštelpu apskatei, un kādēļ, tas atklājās 1. septembrī, kad pulksten 4:45 vācu armija pārgāja Polijas robežu un Schleswig Holsteins tanī pašā brīdī ar minūtes precizitāti atklāja uguni no visiem saviem stobriem pa poļu Westerplati un Dancigā, no savām kuģa iekštelpām, izcēla kājnieku vienību bataljona stiprumā.

Maldījušies savos zīlējumos Vācijas ārpolitikā pret Poliju un Padomju savienību, kas nepiepildījās, liepājnieki ar nepacietību gaidīja kā uz to reaģēs mūsu valdība. Tā reaģēja drīz. Jau tanī pašā 1. septembrī, ne tikai Latvija, bet arī Igaunija un Lietuva, paziņoja savu neitralitāti. Mūsu kara skolas pēdējā kursa kadetus priekšlaicīgi paaugstināja par virsniekiem un nosūtīja uz kara spēka daļām, kuŗiem drīzi sekoja daļa no iesauktiem rezervistiem. Izdeva taupības likumu degvielām, ziepēm un arī cukuram. Pēc trešās cukurfabrikas

uzbūves, tika reklamēts lielāks patēriņš. To darīja arī Ulmanis: — Uz katru glāzi tējas pa karotei no katras cukurfabrikas! Tagad stāvoklis bija mainījies. Igauniem cukurfabrikas nebija, bet viņiem bija degakmens, no kā ieguva bencīnu. Tātad — cukurs pret bencīnu!

Kad 1. septembrī nopirku Polijas karti, pārdevējs man viszinīgi teica: nopērciet nu tūlīt arī visas Eiropas karti, bet es paliku pie sava.

3. septembrī pulksten 11:05 Vācijai kaŗu pieteica Anglija un pulksten 17:00 Francija. Nākošā dienā nopirku Eiropas karti.

Jau 4. septembrī no ārzemju raidītāju ziņām vairs nevarēja izlobīt, kas ir patiesība un kas ir apzināti propagandas meli. Tā, piemēram, ziņoja angļi: — 3. septembrī plkst. 21:00 kāda vācu zemūdene, rietumos no Īrijas, esot nogremdējusi viņu pasažieru tvaikoni Athenia, kas ceļojis no Liverpoolas uz Montreālu un ka starp 112 nogrimušo pasažieru un komandas locekļu starpā, bijuši arī amerikāņi. Bet vācu raidītāji šo angļu ziņojumu par Athenia nogremdēšanu kā nepatiesu kategoriski noraidīja.

Vecākā paaudze notikušo salīdzināja ar piemēru 1915. gadā, kad vācu zemūdene nogremdēja amerikāņu pasažierkuģi Lusitania un dzīvību zaudējuši pāri par 1000 cilvēku. Tas ir bijis Amerikas kaŗā iestāšanās iemesls. Vai tagad amerikāņu reakcija būs līdzīga?

Poļu ziņas vācu valodā man neizdevās uztvert, toties viņu raidītājos arvien biežāk dzirdēja vārdu — uvaga, uvaga — uzmanību, uzmanību, kad tie bŗīdināja iedzīvotājus no vācu uzlidojumiem.

Lai mūsu rēderejas pasargātu no kaŗojošo valstu zemūdeņu pārpratuma uzbrukumiem, valdība izdeva rīkojumu, ka kuģu abos sānos ir jāuzkrāso tā nosaukums — vārds, tad valsts karogs un aiz tā vārds LATVIJA, un pie tam uz katra kuģa, bez jau esošām glābšanas laivām, vēl papildus jānovieto divi glābšanas plosti, kas izbūvēti no tukšām degvielu mucām.

Labā ticībā, ka mēs, kā neitrāla valsts, varēsim pasaules jūrās netraucēti kuģot un savu sviestu un bekonu arī turpmāk pārdot Anglijai, 2324 Br. Reg. tonnu lielais tvaikonis Bārta Tosmarē, kas piederēja Valsts kuģu pārvaldei, tika steidzīgi pārbūvēts par saldētavas kuģi. Līdz tam mūsu tirdzniecības flotē tādu kuģu nebija un ar to domāja aizstāt līdzīga tipa angļu kuģus, ar kuļiem tie no mums pirkto sviestu un bekonu paši transportēja. Vācieši tagad viņu kuļiem bija Baltijas jūru slēguši.

Bārta savā pirmā braucienā uz Angliju par Dancigu tālāk netika. Vācu jūras spēki to aizturēja un pēc kravas dokumentu pārbaudes redzot, ka tā ir domāta Anglijai, vācieši Bārtu tūlīt novirzīja uz Dancigu, kur kravu izlādēja un apķīlāja. Kuģi atbrīvojot kapteinim Andreisonam vēl pietēica, lai nu tik naski steidzoties pēc nākošās kravas, jo arī tā viņiem labi noderēsot.

11. septembrī arī mēs jau jutām kaŗa viesuļu pirmo vēsmu. Šķēdes jūrmaļā bija nosēdies kāds vācu divmotoru bumbvedis ar četriem apkalpes locekļiem. Plašākai publikai palika noslēpums, kā minētais bumbvedis varēja tik tālu nomaldīties no frontes, kā tas tika ziņots mūsu presē, bet no mūsu kaŗavīru aprindām, kas intervēja bumbveŗa apkalpi un pārņēma lidmašīnu, drīzi uzzinājām, ka tas Baltijas jūrā meklējis poļu kaŗa kuģus, kas izbēguši no Gdiņas. Šie nebija vienīgie vācu kaŗavīri, kas mums bija jāinternē. 15. septembrī tiem pievienojās arī pirmie poļu kaŗavīri, kuŗus Liepājā ievēda kāda zviedru motorlaiva.

Kad vācu frontes ziņojumi jau paredzēja drīzu Polijas sakāvi, kā jaunu pārsteigumu mūsu radiofons 17. septembrī ziņoja, ka šinī rītā arī Padomju savienības kaŗaspēks ir pārgājis Polijas robežu un poļi tagad cīnoties divās frontēs. Cik viņu pretestība iedarbīga, jau nākošā dienā vēstīja jauna ziņa, ka krievi un vācieši jau sastapuŗies pie Brest-Litovskas, un abi kopīgi jau svinot uzvaru. Tālāk radio ziņotājs vēl pastāstīja, ka pāri mūsu 105 klm gaŗajai robeŗai ar Poļu ir pārnākuŗi jau tuvu pie 1000 poļu kaŗavīru un civilistu un ka pie mums Daugavpilī nosēduŗas arī 72 poļu lidmaŗīnas.

*Pieminēto vācu lidmašīnu un minētās 72 poļu apmācību mašīnas mūsu armija izjauca un pārveda uz Rīgu, kur novietoja Provodņika fabrikas tukšajās telpās. Vēlāk dažas no poļu mašīnām „aizņēmas” mūsu aviācijas pulks. Pēc krievu ienākšanas „aizņemtās” mašīnas, kopā ar daudzām mūsu pašu mašīnām, novietoja atkal Provodņika telpās, kur tās palika līdz vācu ienākšanai. Kas ar tām notika pēc tam, nezinu.

Internētos vācu lidotājus novietoja kaņavīru sanatorijā Cēsīs, no kurienes viņus, repatriēšanās ietvaros, atlaida uz māju. Poļu vairākums Latviju atstāja no Liepājas, par to pastāstīšu vēlāk.

Ziņotāja tālāk teiktais bija domāts mūsu sūtniecībai Varšavā, kur tās personālam deva norādījumus doties uz Rumāniju. Tātad telefona un telegrafa sakaru ar Varšavu vairs nebija, bet tā nebija problēma, kas nodarbināja liepājniekus. Viņi domāja, ko tagad darīs Anglija un Francija? Pēc viņu līgumiem ar Poliju, tām tagad bija jāpiesaka kaņš Padomju savienībai. Notika tomēr tā, ka arī mans uzskats par to kas ir labs un kas ir ļauns, kas ir bruņniecisks un kas ir glēvums, sāka šķobīties.

Drīzi vien angļi un franči atrisinājumu savai nostājai atrada vārdā — politika. Polija vairs nebija glābjama. Tai uz laiku no Eiropas kartes bija jāpazūd. Jāglābjas bija pašiem un jāglābj bija savas kolonijas. Ar kaņā pieteikumu Padomju savienībai, viņi būtu veicinājuši vācu teknikai tikt pie Padomju savienības jēlvielām. Beigu beigās, poļu austrumu robežas apgabalos, kur krievi tagad soļoja uz priekšu, no visas Polijas iedzīvotājiem, kas 55% bija poļi, neviens nedzīvoja. Tur dzīvoja baltkrievi un ukraiņi. Kādēļ lai krievi toņ nepievienotu savām savienības republikām, pie kuņām tie etnografiski jau piederēja.?

20. septembrī vācu virspavēlniecība ziņoja, ka, izņemot dažas pretestības vietas Varšavā, Polijas akcija esot nobeigta. Kad nedēļu vēlāk arī tās kapitulēja, tad pēdējais poļu pretestības cietoksnis bija Helas pussala, kas kapitulēja tikai 28. septembrī. Hitlers šo pēdējo kaņavīru drosmi respektēja un virsniekiem, kas bija cīnījušies līdz pēdējam, atļāva gūstā paturēt savus zobenus.

Man izgāja tāpat kā daudziem, kas vācu - poļu kaņam sākoties, visu savu uzmanību bija pievērsuši tam un notikumus savā tuvākā apkārtnē atstājuši novārtā.

Dienā, kad kapitulēja pēdējais poļu kaņavīrs, t.i. 28. septembrī, mūsu radiofons vakarā ziņoja, ka igauņu ārlietu ministrs Selters šinīs dienās esot Maskavā parakstījis Igaunijas - Padomju savienības savstarpējo palīdzības līgumu, kas paredzot arī sarkanarmijas un tās kaņa flotes bāzes Igaunijā.

Meklējot pēc iemesliem, kas igauņus spiedis uz šāda līguma noslēgšanu, vienīgais avots, kur tos varēja atrast, bija iepriekšējo dienu laikraksti. Kad sameklēju visu, kas attiecas uz igauņiem un krieviem, šaubu vairs nebija. Igauņi līgumu ar krieviem nebija parakstījuši brīvprātīgi.

Līguma parakstīšanas priekšvēsture bija sākusies jau 18. septembrī, kad Tallinā bija iegriežusies poļu zemūdene Orzel un meklējusi ārsta palīdzību savam slimam komandierim. Igauņi to nebija lieguši, bet tanī pašā laikā arī zemūdeni internējuši un sākuši to atbruņot. Tā kā pirmā dienā to nebija pabeiguši, uz zemūdenes atstājuši sardzi. Sardzi poļi naktī bija pārvarējuši un Orzel no Tallinas izbēgusi.

Ar izbēgušo zemūdeni velns krieviem bija iespēlējis trumpi, kuņi to izmantoja, lai igauņiem pārmestu neitralitātes neievērošanu. Tas apdraudot viņu jūņas ceļus, jo zemūdene, kas bijusi izbēgusi jau nogremdējusi divus viņu kuņus. Tādēļ viņi esot iesūtījuši savus kaņa kuņus Igaunijas neitrālos ūdeņos, lai meklētu zemūdeni. Kad pēc dažām dienām zemūdeni neatraduši, krievu kaņa kuņi atgriezušies savās bāzēs. Licies, ka konflikts līdz ar to ir izbeigts, jo 21. septembrī krievi ielūguši igauņu ārlietu ministri apmeklēt lauksaimniecības izstādi, kas notikusi Maskavā un parakstīt jaunu tirdzniecības līgumu. Kāds šis līgums izskatījās, to uz zinājām 28. septembrī — Sarkanarmijas bāzes Igaunijā.

Kamēr mēs spriedām ko igauņiem vajadzēja un ko, nevajadzēja darīt, bija jau pienācis 2. oktobris un mūsu laikrakstos varēja lasīt ziņu, ka arī Munters kopā ar ārlietu ministrijas līguma departamenta direktoru Kampi ir aizbraucis uz Maskavu, lai kopā ar mūsu sūtni Kociņu ar

krieviem runātu par savstarpēju palīdzību. Par kādu palīdzību? — Par to nebija minēts neviens vārds. Kādēļ mūsu 1. septembrī deklarētā neitralitāte vairs nederēja, arī par to neviena vārda. Aizdomu pilni sākām domāt, ka rūgtais bazes biķeris gaŗām neies arī mums. Un tā domājot bija jājautā arī nākošais jautājums: priekš kam krieviem šīs bazes bija vajadzīgas? Atbildes bija daudz un dažādas, bet to ko baidījāmies izrunāt skaļi, uzskatījām par pareizo: izmantojot kaŗa apstākļus Eiropas vidiē, krievi bija izšķīrušies Baltiju atkal pievienot sev.

1926. gadā, ar vietējo komūnistu palīdzību, Igaunijā un Somijā krieviem tas neizdevās. To piekritēju skaits bija par mazu, bet tagad aiz tiem stāvēs bazēs novietotie kaŗavīri un aiz robežas rezerves būs dabūjamas vienmēr.

Mazas cerības, ka, varbūt, tik traģiski viss nebeigsies, deva jauna ziņa pēc pāris dienām, ka uz Maskavu ir aizbraucis arī starptautisko tiesību speciālists, Latvijas bankas direktors Ozoliņš, par ko toreiz runāja, ka viņš savā laikā, izsūtījumā Sibīrijā ir bijis kopā ar Staļinu un ka tādēļ arī Ulmanis sūtījis viņu Munteram palīgā. Tanī pašā laikā pacēlās arī kritiskas balsis pret Ulmani, kas labāk būtu vēlējušās, lai arī viņš pats dotos uz Maskavu.

5. oktobrī mēs bijām jau līdzīgā stāvoklī ar igauņiem. Kādas vienības būs bazēs un kur tās novietos, no laikrakstiem skaidri zināt nevarēja, bet par tādām minēja Liepāju un Ventspili.

Pilns bažu nolīguma teksts tautai kļuva pieejams tikai piecas dienas vēlāk, kad valdība to bija ratificējusi un to izsludināja 10. oktobra *Valdības Vēstnesī*. Par bažu apmēriem un plašumu tauta uzzināja tikai pēc 23. oktobra, kad jauktā latviešu - krievu komisija bija darbu beigusi. Tad arī izrādījās, ka galvenā krievu bazes vieta ir Liepājas Kaŗa osta, kur bija mūsu armijas Kurzemes divīzija un kam tagad bija Kaŗa osta jāatstāj divu dienu laikā. Kaŗa ostu bija jāatstāj arī kaŗa slimnīcai, Sarkanā krusta kaulu tuberkulozes sanatorijai, Artilerijas laboratorijai un mūsu zemūdeņu un iuŗas aviācijas bāzēm.

Apbrīnošanas cienīga bija precizitāte ar kādu mūsu kaņavīri Kaņa ostu atstāja, un vēl lielāku ievērību izpelnījās virsnieki un instruktori, kuņu ģimenes arī tur dzīvoja, kam bija reizē jābūt pie saviem kaņavīriem, bet jādoma arī par savas iedzīves pakošanu un pārvietošanu.

1. Liepājas kājnieku pulks, kuņa viens bataljons pārcēlās uz Liepājas pilsētu, pārvietojās uz Saldu. 2. Ventspils kājnieku pulks uz Talsiem, Kurzemes artilērijas pulks uz Tukumu, Artilērijas laboratorija uz Cekuli, Jūras aviācija uz Ķīšezeru, Zemūdeņu bāze uz Daugavgrīvu, Kaņa slimnīca uz Jelgavu un Sarkanā krusta kaulu tuberkulozes sanatorija uz Rīgu.

Krievu gatavotā cilpa Lietuvai bija no mīksta materiāla. Par pieprasītām bazēm krievi lietuvjiem piedāvāja viņu veco galvas pilsētu Viļņu, kur pirms mēneša tie bija sakāvuši poļus. 28. oktobrī, kad lietuvji iesoļoja Viļņā, krievi jau bija iesēdušies arī Lietuvā.

Mūsu valdības oficiālā deklarācija, ka bāzes un savstarpējo palīdzības līgumu ir pieņēmusi no brīva prāta, lai pasargātu zemi no kaņa, ticību mūsu ausīs neatrada. No kāda kaņa? Ar Vāciju mums bija neuzbrukšanas līgums, un ja krievi līgumiem neticēja, ko tie paši arī bija ar Vāciju noslēguši un meklēja sev izdevīgas izejas pozīcijas pret to, tad jau taisni šis bāzes līgums būs tas, kas mūs kaņā ieraus. Mums kremta apziņa, ka esam bijuši par glēviem krieviem pateikt nē!

Kad 27. oktobrī Kaņa ostā ienāca pirmie krievu kaņa kuģi - Grosjaščij un Ģnevnij, es kopā ar daudziem aizsargu aviācijas piederīgiem atrados aizsargu aerodromā, kas pieslēdzās Kaņa ostas kanālim. Kuģu tuvošanās jau bija saskatāma. Nogājām kanāla malā, kur bija salasījušies pulciņš ziņkārīgo. Uz abu kuģu klajiem komandas bija nostādītas ierindā ar baltiem cimdiem rokās. No krasta pret tiem neviena roka sveicienam nepacēlās. Mēs uz kuģiem skatījāmies ar asarainām acīm un klusi lamājām savus politiķus un armijas vadību, kas 20 gadu laikā savu armiju bija spējuši apbruņot tikai ar šauteni, bet tagad būvēja Uzvaras laukumu. Kaut gan

vācu iebrukums Polijā pierādīja, ka ar šauteni vien šodien nekāda kaņošana nevarēja sanākt, mēs visi, kas tobrīd tur stāvējām, kā viens būtu bijuši gatavi stāties krieviem pretī, kaut vai tikai ar to pašu šauteni. Tas viss nu izpalika. Tagad varējām noraudzīties lielās „strādnieku paradīzes” kaņā jūrniekos, pie kuņu matrožu parādes tērpā piederēja arī tik buržuāzisks atribūts, kā balti cimdi.

Kāda bija mūsu ticība vadonim tagad? Viņā norādījumiem sekojām, bet viņa sabiedrisko uzstāšanos kritizējām. Kad Tirdzniecības — Rūpniecības kameras pilnsapulcē, lai distancētos no pārējiem, viņš bija pieļāvis vai pavēlējis savu krēslu kā troni nolikt visu krēslu rindu priekšā, mēs sarkām, kad šo foto uzņēmumu ieraudzījām laikrakstos. Vai tad Rīgā tiešām neviens nezināja, ka ar šādiem izlēcieniem Vadoņa sekotāju pulks kļūst arvienu mazāks?

Tas viss nāca atmiņā skatot pirmos krievu kuņus un radās jautājums: vai tāda pati bezgaumība nav bijusi arī viņa politiskā programma. Šādas runas sevišķi sāka cirkulēt pēc 1938. gada februāra, kad no valdības izstājās Marģers Skujenieks. Par viņu pazinēji sprieda, ka viņš esot gaišākā galva valdībā. Tā laikam arī bija, jo nevarēju atminēties, ka būtu kaut reizi redzējis, ka reizēs, kad arī Skujenieks bija Ulmaņa pavadonībā, tos saņemot, skolnieki tiktu norīkoti kaisīt ziedus. Nebija nozīmes domāt tālāk šādas kritiskas domas. Šautene jau mums katram vēl mājā virs gultas karājās, bet valdību iespaidot nebija mūsu varā. Atlika tikai ticība Dievam.

Abi kuņi, iegriežoties Kaņā ostas baseinā, mūsu skatam jau bija pazuduši, bet Kalpaka tilts satiksmei atpakaļ atgriezts vēl netika, tādēļ steidzāmies uz krastu, no kuņā varēja pārredzēt Kaņā ostas reidu. Arī tur jau bija saskatāms kāds krievu kreiseris un daži iznīcinātāji. Pēc mūsu domām to komandas stāvēja pie pielādētiem lielgabaliem un nogaidīja, kā viņu pirmie balti cimdotie biedri tiks uzņemti. Mēs, kas šo pirmo krievu vienību ierašanos mūsu zemē skatījām, bijām palikuši it kā bez jebkāda gribas spēka — pārdzīvotums bija tik liels. Īstenībā mūs atgriezta kāds vīrs, kas seju

mākslīgā smaidā savilcis, noteica: — Tev, latvieti, nav jābaidās, stāv utains krievs pie Daugavas.

Bet ne jau bāzes līgums vien nodarbināja mūsu domas un prātus. Dienu pēc tā parakstīšanas mūsu valdība pārsteidza ar ziņu, kas bija pilnīgi kas jauns un vēsturē vēl nedzirdēts notikums: 6. oktobrī vācu sūtnis Koce bija pieprasījis mūsu valdībai, atļaut visiem vācu tautības pilsoņiem atteikties no Latvijas pavalstniecības un repatriēties uz Vāciju.

Katrs caurmēra latvietis ar vārdu vācietis identificēja muižniekus, viņu varu un netaisnības, ko latvieši gadu simteņos no tiem bija piedzīvojuši. Pirmā brīdī par to nedomājot, nedz arī par to, kā paši vācieši uzņēma šo ziņu. Mūsu domas nodarbināja jautājums, ko viss tas nozīmē un ar kādiem argumentiem Koce savu pieprasījumu ir pamatojis. Mūsu presē ziņas par to neparādījās.

Ka vācieši mūsu zemē bija visvienotākā minoritāte, par to nevienam šaubu nebija. Šaubu arī nebija par to, ka mūsu valdība Koces pieprasījumam šķēršļus ceļā neliks un tā arī visi zinājām, ka vācieši aizbrauks. Jā, bet kādēļ? Kas spieda Hitleru uz tādu soli, kas bija pretrunā politikai kuŗu viņš bija izteicis savā grāmatā *Mein Kampf — Drang nach Osten* un jaunas telpas iegūšanu Baltijā. Atlika tikai minējumi. Tie bija daudz un dažādi, un katram bija arī kāds ticams pamatojums. Vispareizākais šķita pamatojums, ka vācieši nojauš ko nozīmē krievu bāzes un tādēļ aiziet kā žurkas no grimstoša kuģa. Arī tas bija grūti ticams. Labi, līdzīgu repatriācijas pieprasījumu vācieši bija iesnieguši arī Igaunijai. Lietuvai tāds atkrita, jo ar Mēmeles apgabala atpakaļ pievienošanu, vāciešu tur vairs nebija. Bet Padomju savienībā? Tur pie Volgas kaut kur bija vesels vācu autonomas apgabals. Kādēļ Hitlerš krieviem nepieprasīja arī tos?

Oktobra vidū pats Ulmanis ņēma vārdu šinī lietā radiofonā. Vispirms īsi pieskardamies pēdējo laiku notikumiem, kā nozīmīgāko Ulmanis minēja vācu sūtņa pieprasīto repatriāciju, bet nepateica iemeslu ar ko šāda prasība bijusi pamatota. Tālāk runādams par vācu ietekmi mūsu vēsturē

pēdējos 700 gados, vācu minoritātes nopelnus nevienā mūsu dzīves nozarē nepieminēja, bet tūliņ pārgāja uz tematu, kā valdība ir domājusi norēķināties par repatriantu atstājamo kustamo un nekustamo mantu. Viņš savu runu nobeidza pašpārliecināti dusmīgā balsī kliegdam: Lai brauc, lai brauc visi tie kas grib, bet uz neatgriešanos! Ja es nemaldos, Ulmanis atkarņoja to vēlreiz. Bet visi neaizbrauca, apmēram 10000 palika.

Nākošā dienā Ulmaņa runa bija atreferēta visos laikrakstos. Komentātori bija Ulmanim pieglaimojušies ar karikatūrām, kas izsmēja vāciešus. Pirms Ulmaņa runas tādas nekad nebija redzētas. Varu apliecināt, ka pēc Ulmaņa runas vācieši, lielākā vai mazākā mērā, sāka bīties. Viņi bijās, ka latviešu šovinisti, šīs runas ietekmē, varētu sākt izprovocēt pret viņiem lokālus kautiņus vai kādus citus atriebības aktus.

Ka vāciešu bažas šinī virzienā bija pamatotas, pats biju liecinieks, kad *Kurzemes Vārds* izdevējs, Tosmare akcionāru padomes loceklis un aizsargu aviācijas Liepājas eskadriļas ārpus štata komandieris Kristaps Grāmatnieks kafejnīcā Līdo, bagātīgi uzstādamies eskadriļas aizsargiem, bet nezinādams, ka viņu vidū bija arī daži vācieši, uzaicināja tos un pārējos kafejnīcas apmeklētājus vakaros Liepājas ielās, kā viņš burtiski teica, — sist vāciešus!

Kaut Grāmatniekam un viņam līdzīgiem šai virzienā nekādu panākumu nebija, viņa uzaicinājums tomēr nepalika bez atbalss: vāciešus pilsētas ielās vienus vakaros vairs neredzējām.

Libausche Zeitung, kas vislabāk pazina savu tautiešu mentalitāti, un jādodom arī, lai aizbērtu plaisu starp latviešiem un vāciešiem, ko Ulmanis ar savu runu bija izracis, komentēja, ka Ulmaņa vārdi nav bijuši domāti vāciešiem, bet gan uz latviešiem, jo valdībai kļuvis zināms, ka arī visādi Ozoliņi un Bērziņi gatavojoties aizbraukt līdz ar viņiem.

Lai kādi iemesli lika Ulmanim vēlēt ceļu uz neatgriešanos, tie nebija politiski gudri. Ar to mēs pazaudējām daudz draugu, kuņus pilnīgi neesam atguvuši vēl šodien.

Kad pirmais repatriantu kuģis — Steuben, 7. novembrī atstāja Rīgu, tad iepretī Ulmaņa novēlējumam, tie kas aizbrauca pierādīja lielāku gara disciplīnu, kas tikpat labi varēja arī būt viņu patiesā saite ar mums. Kuģim atstājot ostas krastu, viņi visi atsegtām galvām, sapulcējušies uz klāja, dziedāja Dievs, svētī Latviju!

Pieņem, ka šāda vāciešu atvadišanās, lika arī Ulmanim daudz ko pārdomāt, jo presē izaicinošais un zobgalīgais tonis nebija vairs sameklējams.

Oficiālais repatriēšanās protokols starp Latviju un Vāciju gan tika parakstīts tikai 30. oktobrī, bet sagatavošanās darbi bija jau tik tālu paveikti, ka pirmais kuģis, kā jau minēju, aizgāja 7. novembrī un pēdējais — Sierra Cordoba, kā protokolā bija paredzēts, 15. decembrī. Mūsu valsts par 49885 pilsoņiem bija kļuvusi nabagāka, bet tie visi atvadoties mums bija vēlējuši Dieva svētību.

Lai kādas mums katram bija bijušas domas par vāciešiem pēc viņu aizbraukšanas, mēs visi izjutām trūkumu: ielās viņu valodu, — to kā vienīgo viņi lietoja savstarpējās sarunās. Ja arī dažreiz tā mūs bija kaitinājusi, tad tagad to izjutām kā trūkumu. Bija sajūta, ka no mūsu miesas ir izrauts gabals, un tā tik ātri vis nesadzīs. Vai kāds brīnums par to? 700 gadus viņi bija tie, kas Vakareiropas kultūru darīja pieejamu mums. Mūsu amatnieki savu pirmo māku noskatījās no viņiem. Mūsu vecmāmiņas muižās kalpodamas par istabenēm un kalponēm, pārņēma savās ģimenēs viņu dzīvokļu kultūru un no viņām to mantojām mēs. Vai mūsu akadēmiķi gribu par tādiem būt, arī nenoskatīja no viņiem? Visa mūsu tehniskā literatūra, ko lietojām skolās un darbā, ja arī ne baltvācu, tad tomēr bija vācu ražojums, un no tās mēs bijām arī pārņēmuši viņu industrijas normas — DIN.

Tagad, kad vāciešu mūsu vidū vairs nebija, ko Liepājā izjutām sevišķi krasi, jau ar krieviem pieblīvētās Kaņa ostas dēļ un to arvien lielākos daudzumos pilsētas ielās pārdiņanos. Radās sajūta, ka līdz ar vāciešu aiziešanu, krievi mūsu ceļus uz Vakareiropu ir slēguši.

Dažas dienas pēc bāzes līguma noslēgšanas un vācu sūtņa pieprasījuma par vācu pilsoņu repatriāciju, man bija divas nozīmīgas, atsevišķas sarunas ar diviem nopietniem vīriem. Abos gadījumos viņi mani uzrunāja pirmie.

Pirmā saruna bija ar Kalpaka bataljona kaņavīru, — toreiz Lloyd Register of Shipping klasifikācijas ekspertu un *Latvijas Bērzs* direktoru Arturu Ozolu, kuŗu jau pazinu no 1930. gada un kas manus politiskos uzskatus zināja par tik, cik viņš zināja manu piederību aizsargu organizācijai.

Sarunas sākumā, īsi man pajautājis, ko es domājos par krievu bāzēm, saņēma manu atbildi, kas izteica domu, ka pašu spēkiem no viņiem vairs vaļā netiksīm. Tāpat domāja arī Ozols un vēl piemetināja, ka tāpat domājos arī viņa angļu draugi, bez kuŗu palīdzības mēs nevarējuši iztikt 1919. gadā un ka vienīgi uz viņiem varēsīm palaisties arī nākotnē. Viņa tiešais jautājums man bija: vai es būtu gatavs sniegt angļiem visas pieejamās ziņas par krievu spēkiem un apbruņojumu Kaŗa ostā un Liepājas apkārtnē. Arī par visiem būvju darbiem, ja tādi notiktu. Mana atbilde bija pozitīva. No jebkādas atlīdzības kategoriski atteicos, pamatodams to ar uzskatiem, par kuŗiem viņam jau biju minējis.

Līdz Baigā gada sākumam visas savāktās ziņas nodot Ozolam nebija nekāda problēma. Tosmarē remontā vienmēr atradās kāds kuģis, kas bija būvēts pēc Lloyd Register of Shipping noteikumiem un pie kā nosakot remontu, arī Ozola klātbūtne bija nepieciešama. Stāvoklis mainījās Baigajā gadā. Tad visus mūsu kuģus, kas krieviem bija sasniedzami, tie pārņēma. Un pēc sava principa, ka viss pieder visiem, tie arī kuģu remontus noteica paši pēc saviem standartiem. Viņi pievēca kuģu peļņu, vai cieta zaudējumus kuģim bojā ejot.

Baigā gadā ar Ozolu tikos tikai divas reizes, ierodoties pie viņa Rīgā. Pirmo satikšanos ar viņu norunāju, kad tas pēdējo reizi bija Liepājā. Tas notika dienā, kad krievi Lietuvai bija uzstādījuši jaunu ultimātu par papildus spēku ielaišanu viņu zemē. Tā kā līdzīgu prasību no krieviem varējām sagaidīt arī mēs, tad Ozols mani sevišķi lūdza visu vērību veltīt krievu eventuāliem papildus spēkiem. Pirmās

ziņas viņam varēju sniegt svētdienā pirms Saeimas vēlēšanām un nākošās trīs nedēļas vēlāk. Tālākiem sakariem vairs nozīmes nebija, jo pēc angļu diplomātu aiziešanas no Rīgas, Ozolam sakari ar Angliju pārtrūka.

Otra līdzīga saruna man bija ar kuģa Bārtava kapteini Jirgensonu, kas bija pierakstīts Liepājas ostai un piederēja Igaunijas goda konsulam Grīnvaltam. Temats bija tas pats, bet Jirgensonam ziņas vajadzēja priekš Vācijas. Starpība bija tikai tā, ka arī pats Jirgenson bija domājis repatriēties, vai kā viņš teica, Latviju atstāt tikai īslaicīgi, jo nejutoties piederīgs pie Vācijā dzīvojošās tautas. Es vācu baroniem atgriezties negribēju palīdzēt un to arī Jirgensonam pateicu. Tas, ko man Jirgenson nākošā stundā atbildēja, izklausījās kā nākotnes zīlēšana, mani pārliecināja, un es priekšlikumu pieņēmu.

Repatriāciju Jirgenson pamatoja kā labāko pierādījumu, ka Vācija ir atteikusies no kaut kādiem kolonizācijas plāniem Baltijā, un vācu — krievu draudzības līgums būšot īslaicīgs. Galvenais vācu nolūks bijis aizkavēt krievu sabiedrošanos ar angļiem un frančiem, kas tad būtu varējuši Vāciju iemanevrēt divu fronšu kaņā. Vācija pret frančiem un angļiem apmierināšoties tikai ar savu robežu defensīvu sargāšanu un tanī pašā laikā visu savu enerģiju veltīšot, lai sagatavotu uzbrukumu Padomju Savienībai. Tādam nolūkam arī esot radīts Vācijas - Itālijas - Japānas Pretkominterna pakts. Kad lietas būšot tik tālu nonākušas, gan jau tad Vācija atkal atradīšot saprašanos ir ar angļiem, ir frančiem, kuņi jau 1917. gadā atbalstīja krievu kontrrevolūciju. Arī krievi visu to paredzot, tādēļ jau arī bāzes Baltijā. Lai Dievs nedodot, ka vāciešiem viņu nodoms neizdotos, tad Baltijas atpakaļiekļaušana Krievijā, zem komunistu režīma, būšot nenovēršama.

Ziņas man bija jānodod kādai veļas mazgātuves īpašniecei, no kurienes tās tālāk saņemšot vācu tirdzniecības kuģu jūņnieki, kas tur nodošot mazgāšanai savu veļu. Vācu

tirdzniecības kuģi bija tie, kas Liepājas ostā krievu - vācu tirdzniecības ietvaros toreiz visvairāk sāka iegriezties.

Kad otrā dienā pēc manas vienošanās ar Jirgensonu pasauli aplidoja ziņa, ka vācu zemūdenei U-47, komandanta Priena vadībā, bija izdevies ielavīties angļu nožogotā flotes bazē Scapa Flow un nogremdēt 29.000 tonnu lielo kaujas kuģi Royal Oak, kuņam līdzīgi nogrima arī 810 apkalpes vīru, mani pārņēma sajūta, ko varētu saukt par morāliskām pagīrām. Ar Royal Oak nogrimšanu bija nogrimis arī eventuāls ierocis mūsu atbrīvošanai no krievu bazēm, kas jau nenovēršami tuvojās. Es tā nogremdētājam biju apsolījis savu palīdzību.

Pirmie liepājnieki, kas oktobra beigās lietišķo uzdevumu rāmjos nonāca saskarē ar krieviem, bija dažādi valsts un pašvaldību darbinieki, fabriku un uzņēmēju pārstāvji un viņu darbinieki. Pilsētā iedzīvotāji sastapa krievus savā vidū publiskos satiksmes līdzekļos, veikalos, kafejnīcās un retāki arī kādā restorānā. Visur viņu stāja bija disciplinēta un korekti atturīga.

Maz bija tādu, kas centās krievus iesaistīt sarunās par apstākļiem Padomju Savienībā, un, ja arī kāds to mēģināja, tad krievu atbildes bija izvairīgas: — jāstrādā ir pie jums jāstrādā ir arī pie mums!

Kad drīz pēc sarkanarmiešu ierašanās tiem sekoja arī viņu piederīgie, un krievietes atklātībā sāka parādīties izpucējušās ar Liepājā pirktiem naktskrekliem kā kleitām, tad tā bija viela anekdotiem, kuņās krievus kā cilvēkus augsti nevērtēja, bet kā mucā audzinātus, arī nenicināja.

Kādu daļu no savas algas krievi saņēma mūsu valūtā, un kādā ceļā mūsu valdība ar viņiem norēķinājās, nezinu, bet tikko tie bija tikuši pie pirmajiem latiem, sākās viņu iepirkšanās drudzis, un piedzīvojām, ka paši vairs nevarējām nopirkt ne kabatas nazi, ne pildāmspalvu, ne bārdas pindzeli. Pulksteņu veikalos īsā laikā pāri palikuši bija tikai sienas un smagie kamīna pulksteņi. Krievi visas šīs mantas nepirka pa vienai, bet pat dučiem. Tā viens otrs veikalnieks tika vaļā no

mantām, kas jau gadiem bija gulējušas viņu noliktavās un novecojušas.

Darbā man ar krieviem saskarties praktiski iznāca katru dienu. It sevišķi ar viņu diviem pilnvarotiem virsniekiem — Fiļimonovu un Kulaginu, kas bija tiesīgi manam tiešam priekšniekam nodot Tosmarei pasūtījumus savas kaļa flotes vajadzībām.

No sākuma šie pasūtījumi bija necīgi. Viņu rakstiskie iesniegumi bija uz zemas kvalitātes papīra, ar violētu tinti rakstīti, kas nozīmēja, ka viņiem pašiem pat noraksti nepalika. Bet tā kā par katru iesniegto pasūtījumu, pirms tā izpildīšanas krievi gribēja zināt arī tā izmaksu, tad bijām spiesti tos mašīnrakstā ar kopijām pārrakstīt un tad tos ar pārdošanas cenu, vairākos eksemplāros viņiem par jaunu iesniegt akceptam. Tā tas notika arī tad, kad krievu kaļa kuģi jau aizņēma mūsu visus trīs dokus un tā tas turpinājās arī visu Baigo gadu.

Šiem krievu pasūtījumiem bija arī vēl otra ēnas puse, tie noēda mūsu materiālu rezerves. Krāsainie metāli, elektrības piederumi, dažādas blīves un izolācijas materiāli, kusa kā sniegs saulē, un no Vācijas tie vairs nebija saņemami ne tādā ātrumā, ne daudzumā, kā pirms kaļa sākuma. Krāsainos metālus tā nepārdeva nemaz, un krievu solījumi, savām vajadzībām tos piegādāt paši, palika tikai solījumi.

Zināmus sarežģījumus radīja arī apstākļi, ka katram, kas strādāja uz krievu kaļa kuģa, vajadzēja no kuģa komandiera speciālu atļauju uziešanai uz tā. Vēlāk šīs grūtības nokārtojās puslīdz labvēlīgi un pēc pāris mēnešiem atkrita pilnīgi.

Par krievu darba metodēm vēl pieminēšanas vērts ir tas, ka viņi neatzina mūsu kuģu iedokošanas metodi: dokojamais kuģis, ūdens līmenim dokā krītoties, nosēžas uz ķīļblokiem doka dibenā, un tanī pašā laikā kuģa abi sāni ar attiecīga gaļuma baļķu stutēm tiek atstutēti pret doku malām.

Krievu kuģiem katram līdzī bija speciāls dokošanas zīmējums, pēc kuģa pirms katra kuģa iedokošanas, doks vispirms bija jāizsūknē sauss. Tā dibenā abās pusēs jāuzbūvē

papildus ķīļbloki, atbilstoši attiecīgās vietas kuģa profilam, uz kuņiem tad kuģi iedokojot, tas iegūlās tanīs, kā izlietā formā. Krāsojot kuģa dibenu visas šīs papildus ķīļbloku vietas palika nekrāsotas, un tās iztaisīja apmēram 25% līdz 30% no kuģa dibens kvadrātūras, tādēļ procedūru vēlreiz atkārtoja: kuģi izdokoja, doku izsūknēja, uzbūvēja jaunus sānu ķīļblokus, kas atbilstu jau krāsoto vietu profilam. Doku pielaida atkal ar ūdeni un kuģi pēc tam par jaunu iedokoja, lai nokrāsotu iepriekšējo ķīļbloku vietas. Un tā, tik vienkāršu lietu, kā kuģa dibena nokrāsošanu, šāda procedūra sadārdzināja un paildzināja četr un pat pieckārtīgi. Bet kas attiecas uz samaksu, tad to lai kādreiz iekasē mūsu bērnu bērni, un ne tikai to vien, bet arī visu to pārtikas vilcienu vāģu saturu, kas dienu dienā ieripoja viņu bazēs ar mūsu zemes ražojumiem.

Pirmā nopietnākā nesaprašanās ar krieviem mūsu armijas vadībai Liepājā draudēja izcelties 8. novembrī, kad iepretī Liepājai kāda zvejas motorlaiva jūrā izglāba kāda avarējoša vācu hidroplāna četrus apkalpes locekļus un pašu hidroplānu ostā ievilkā loču izsūtītais velkonis Austrā. Krievi domāja, ka par drošību Latvijas piekrastē atbildīgi ir viņi un tādēļ izglābtie vācieši ir jāizdod viņiem, bet latvieši pateica nē un vācu kaņavīrus internēja kādā garnizonā zemes iekšienē un viņu bojāto lidmašīnu pārveda uz Rīgu pie pārējām līdzīgām mašīnām.

Laikā, kad krievi mums iesniedza savu notu par bazēm, tie līdzīgu notu iesniedza arī Somijai, bet somi pateica nē! Un nekā nenotika, krievi pret viņiem nekādas represijas neuzsāka. Jā, kāpēc mūsu triju Baltijas valstu tāda pretim nākšana krieviem? Tas nodarbināja mūsu prātus, kas krievus izjutām kā augoni savā miesā.

Anglijas un Francijas pieteiktais kaņš Vācijai likās it kā iegājis nogaidīšanas stadijā, un ja arī kādas sīkākas sadursmes notika, tad domāt par tām laika nepalika daudz, jo prātam vispirms bija jātagremo notikumi pašu mājās, ko vēl sarežģīja apstākļi, ka iestājās pārāk agra un bargā ziema un temperatūra pie mums nokrita pat līdz -42°C , un arī tai

mēs nebijām sagatavoti. Trūka ogļu, un ne tikai iedzīvotājiem, bet arī rūpniecības uzņēmumiem un to starpā arī Tosmarei.

Valdība steidzīgi sāka organizēt malkas sagādi. Trūka vajadzīgo strādnieku un tos deva rūpniecības uzņēmumi un iestādes. Tiem, savukārt, nebija piemērotu apavu un apģērbu. Tas viss radīja asumus tur, kur Jānim bija jāiet meža darbos, bet Pēterim ne. Vispārībā gan ar zināmu pašlepnumu uzņēma ziņu, kad novembrī Ķegumā sāka darboties jau divas gatavas turbīnas, bet to izmantošana Liepājai nekā neveda, un trūkstošās ogles aizstāt nevarēja.

Mūsu jēlvielu krājumi visās dzīves nozarēs bija tik niecīgi, ka valdība pat uzaicināja krāt visas izlietotās zobu pasta alvas tūbiņas un līdzīga veida alvas iesaiņojumus. Tā, šos grammus kopā savācot, deva tonnas, un bija vīri, kas izrēķināja, ka, ja mēs tā būtu rīkojušies visus aizgājušos divdesmit gadus, mūsu kara flotē būtu pāris zemūdenes vairāk.

Ka krieviem somu pateiktais „nē”, tik vienaldzīgs nebija, kā sākumā likās, pierādījās 26. novembrī, kad krievi apvainoja somus, ka tie esot viņus apšaudījuši, un viņiem esot arī upuri. Ka šāda ziņa bija izdomāta, šaubu nebija nevienam, atlika tikai nogaidīt, kādai vajadzībai? Jāgaida nebija ilgi. Somu „uzbrukuma” dēļ krievi 29. novembrī pārtrauca ar Somiju diplomātiskās attiecības un jau 30. novembrī uzbruka somu Terjokiem. Bet somi šāva pretī un, redzēdami, ka visus uzbrucējus apšaut nevarēs, tūlīt griezās pie Tautu savienības pēc palīdzības. Un tā, mums trijām Baltijas valstīm, „varonīgi” atturoties no balsošanas, Padomju savienību atzina kā uzbrucēju un izslēdza no sava vidus.

Citu palīdzību no pārējās pasaules nesapeņdami, kā tikai visu tautu simpatijas, somi šāva krieviem pretī līdz 1940. gada 11. martam, kad pietrūka pulvera un tie krieviem piedāvāja mieru, uz ko pēdējie atsaucās labvēlīgi jau 12. martā. Tas apliecināja, ka ziņas ko ieguvām no ārzemju raidītājiem par krievu zaudējumiem — desmit līdz divdesmit reizes lielāki kā somiem, bija patiesas.

Somu kaŗš jeb somu - krievu Ziemas kaŗš, ar kādu vārdu tas ir iegājis vēsturē, beidzās somiem zaudējot ap 20000 kritušo un divreiz tik daudz ievainoto. Tomēr bija spiesti krieviem bāzes izīrēt un vēl papildus atteikties no saviem samērā lieliem pierobežas apgabaliem, krieviem par labu.

Tas tad arī bija jauns temats: — vai mēs ar bažu izīrēšanu tomēr nebijām rīkojušies pareizāk? Pamatu šādām jaunām domām deva arī 25. martā Padomju Savienības Augstākās padomes 6. sesijā ārlietu komisāra Molotova ziņojums, kas apliecināja, ka ar Baltijas valstīm noslēgtie līgumi izpildoties apmierinoši un radot labvēlīgus apstākļus tālāko attiecsmju uzlabošanai. Tā kā līdz tam laikam liepājniekiem ar krieviem nekādas grūtības nebija bijušas, tad pat neticīgās jaunatnes daļa, kas bāzes līguma noslēgšanas laikā bija norūpējusies, ka esam iztirgojuši daļu no savas patstāvības un bija gatava par to kauties kaut vai ar kulakiem, pievienojās tās vecākās paaudzes uzskatam, kas paši bija piedzīvojuši cara laikus un revolūciju Krievijā un kas toreiz paši sevi un neticīgo jaunatni mierināja: ja jau mums zināmā neatkarībā zem svešas varas arī īslaicīgi būtu jānonāk, tad labāk zem dumjā krieva, nekā iedomīgā vācieša. Un ne bez pamata, jo atmiņā bija vēl vācu okupācijas četri gadi Pirmā pasaules kaŗa laikā, kuŗus tie bija izjutuši uz savas ādas.

Tie sevišķu pret vācu noskaņojumu toreiz propagandēja tie, kas bija lasījuši Hitlera "*Mein Kampf*." Tie nenoguruši atgādināja ģenerāļa Golca un Bermonta afēras pret mūsu jauno valsti un vāciešus kā sabiedrotos, kas runāja par dzīves telpas iegūšanu austrumos, galīgi noraidīja.

Uzskatam, ka jāsamierinās ar notikušo, pretim runāja tie, par kuŗiem jau minēju, ka viņi krievu mums uzspiesto līgumu uzskatīja par izdevušos krievu blefu. Tam kā pierādījumu minēja laiku, kas krieviem bijis vajadzīgs no somu „nē”, līdz brīdim, kad viņi būs apdomājušies tiem uzbrukt. Krievu iesēšanās Baltijā bijusi vairāk prestiža lieta nekā vajadzība, un tādēļ arī mūsu atbildei vajadzējis būt — mobilizācijai!

Matu skaldīšana notika arī ap vārdiem — mūsu atbildei. Ar tiem bija domātas visas trīs Baltijas valstis, bet tautai, nezinošai mūsu toreizējās vēsās attiecības ar Igauniju, domas dalījās tikai par Lietuvu: vai Viļņas kārdinājums viņiem ļautu pievienoties mūsu noteiktajam „nē?”

Pēc tiesas visi ir gudri, un šie neauglīgie strīdi nevienam vairs neko nedevis, bet latvietis, nebūdams pūļa cilvēks, savas domas un spriedumus veidoja patstāvīgi un tā izkristalizējās jautājums: vai Ulmanim nebija jau pienācis pēdējais laiks, likt tautai priekšā apsolīto satversmes projektu? Šādai „prasībai” arī piepeši radās pamatojums. Aprīlī ģenerāļa Baloža vietā par kaŗa ministru tika iecelts ģenerālis Berķis. Un tad, nelegāli izplatītas „kādas” Baloža vēstules rokraksta dēļ Ulmanim, šis notikums aizēnoja visus pārējos.

Šo Baloža „vēstuli,” kuŗā viņš atteicas no Ulmaņa labvēlības par piedāvāto pensionēšanos, pamatodams to vēl ar solījuma par jaunas satversmes došanas nepildīšanu, ko viņi abi bija devuši 1934. gada 15. maijā tautai, pirmais no Rīgas uz Liepāju bija atvedis *Kurzemes vārda* redaktors Andrejs Vindaus un to, mašīnrakstā pavairojis nedaudzos eksemplāros, iedevis vienam otram labam draugam. Bet tie nebija vienīgie eksemplāri. Drīz Baloža vēstuli, šapirografa tehnikā pavairotu, Liepājā sāka izplatīt kādreizējo sociāldemokrātu organizāciju aprindas. Vēstulēm bija pievienoti arī izplatītāju komentāri un tie atgādināja, ka Ulmanis pēdējās Saeimas vēlēšanās 1931. gadā, mazo balsu skaita dēļ, Saeimā nemaz nav ievēlēts un tur ieticis tikai piespiežot sev par labu atteikties kādu no savas Zemnieku Savienības saraksta ievēlētiem kandidātiem, un tādēļ: — Tautieši uzmanieties! Šis vīrs, kas tagad grib tikt vaļā no mūsu brīvības cīņu uzvarētāja — baltā ģenerāļa, savā patvaldībā, kopā ar mums svešo ārlietu ministru, grib mūs ieraut kuŗā Vācijas pusē.

Manis citētā — komentārā teikto, atkārtoju tikai par tik, cik tas manā atmiņā apmēram pēc satura ir palicis. Tā teksts bija plašāks un agresīvāks.

Kad 16. aprīlī kļuva zināms, ka Balodis ir atteicies arī no ministru prezidenta vietnieka pienākumiem un no valdības izstājies, ticamība par viņa vēstules esamību likās it kā pierādīta. Bet tai pievienoto izplatītāju komentāri lika domāt ko citu: vai šī vēstule tik nebija jau pirmais kreisās pagrīdes atgādinājums par savu esamību? Un ka tas tiešām tā bija, ticams pierādījums radās jau pēc dažām dienām.

* * *

Nodaļu, ko nupat lasījāt, es rokrakstā tikko biju nobeidzis, kad pietuvojās 1959. gada 18. novembris, ko toreiz ar manis komandētās 8503 Labor Service vienības vīriem kopīgi svinējām franču virsnieku klubā Kaiserslauternā, un tur kā mājas tēvs, apstaigājot viesu un vienības vīru galdus un apjautājoties par viņu labsajūtu, piegāju arī pie galda, kur sēdēja Kārlis Balodis, manas vienības vīrs, kas dzimis 1898. gada 12. augustā. Vakara gaisotnes ietekmē noprasīju viņam pus pa jokam, pus nopietni vai viņš nav ģenerāļa Baloža radnieks. Sekoja piekrītoša atbilde un tās ietekmē es pie viņa galda nosēdēju diezgan ilgi, klausoties viņa atmiņas par ģenerāli. Uz manu jautājumu, vai viņš zin kādus tuvākus iemeslus par ģenerāļa aiziešanu no valdības, atbilde bija: Ulmanis, kopā ar pārējiem valdības locekļiem, esot ģenerāli uz to piespiedis, pārmetot, ka viņš sev atvēlētos līdzekļus neesot izlietojis mūsu armijas apbruņojuma papildināšanai. Bet tas esot bijis tikai iegansts, patiesība esot cita: ģenerālis Balodis nepārtraukti Ulmanim atgādinājis 15. maija apvērsumā tautai kopīgi dotā solījuma nepildīšanu par jaunas satversmes izstrādāšanu.

Kad ģenerālis no valdības „izstājies,” viņš visiem saviem radiem izdalījis kāda iesnieguma Ulmanim norakstu, ko toreizējā politiskā stāvokļa dēļ, viņš vispārībai darīt zināmu nav vēlējis, bet ja nu tā sagadoties, ja viņam no pasaules jāaizejot pirms Ulmaņa, tad viņu visu pienākums esot rehabilitēt viņu tautas acīs par apvērsuma laikā dotā vārda nepildīšanu.

Uz manu jautājumu, vai viņam arī ir šī raksta noraksts, atbilde bija — jā! Nākošā dienā Kārlis Balodis man to

parādīja. Rakstīts uz Līgatnes papīra ar latviešu burtu rakstāmmašīnu. Raksts tomēr bija bez Baloža paraksta. Šaubu nebija, tam bija tas pats teksts, ko Vindaus bija atvedis no Rīgas. Un šeit tā teksta saturs un forma, kādu es centos paturēt to pārrakstot uz mašīnas.

1940.g. 3. aprīlī

*Augsti godājamais kungs
Valsts un Ministru Prezident,*

Sakarā ar Jūsu ierosinājumu, lai es, sevis saudzēšanas nolūkā, atkāptos no kaŗa ministra amata, pagodinos Jums deklarēt šādu savu negrozamu viedokli šinī lietā.

Saskatot apdraudējumu ne tikai tautas vienībai, bet pat tautas un valsts eksistencei, 1934. gadā 15./16. maijā Ministru Prezidents K. Ulmanis un kaŗa ministrs J. Balodis kopīgi pārņēma varu, atlaida Saeimu, nodibināja nacionālās vienības kabinetu un apņēmas dot tautai un zemei jaunu satversmi. Tā tad nevis varas vai godkāres dēļ tika izvests 1934. gada maija apvērsums. Tas notika aiz dziļas pienākuma apziņas pret latviešu tautu un valsti. Lai dotu tautai un valstij labāku, stabilāku iekārtu, tika noārdīti vecie pamati, vecā iekārta atcelta, un jauno, mūsu zemei un tautai piemēroto satversmi tautai apsoltīja apvērsuma izvedēji — neatkarīgas, smagās cīņās rūdītās Latvijas pirmais Ministru prezidents un brīvības cīņu virspavēlnieks.

Mēs abi, Prezidenta kungs, Jūs kā Ministru prezidents un es kā kaŗa ministrs, esam uzņēmušies vēsturisko atbildību latviešu nācijai un brīvās, neatkarīgās Latvijas valsts priekšā: nevienam no mums nav tiesības izvairīties no mūsu kopīgā, apvērsuma dienās tautai dotā solījuma izpildīšanas. Mums ir jāpaliek savā vietā līdz jaunas satversmes došanai mūsu zemei, mūsu tautai, un no šīs mūsu misijas mūs var atbrīvot vienīgi Dievs — kādu no mums aizsaucot, — vai bruņots pārspēks.

Ne no Jums, ne no manis nav noņemts mūsu kopīgais svētais pienākums, kas izteikts ar pēdējā likumīgi ievēlētā Valsts Prezidenta A. Kvieša publicēto likumu par Valsts Prezidenta amata varas nodošanu Jums un man, kā Valsts

Prezidenta vietniekam. Izšķirošs ir tas, ka satversmi mūsu zemē iznīcinājām mēs abi, kopīgi apsolīdami zemei dot jaunu satversmi, un ka vēl šo solījumu neesam izpildījuši. Tautas uzticības iegūšanai — 15. maijā apvērsumam mūsu abu kopīgā rīcība, kopīgs solījums, un no tā izriet arī kopīga atbildība.

Ja tagad mums vienam vai otram bažas rada mūsu nodzīvotie gadi un vecums, tad tas tikai nozīmē to, ka mums jāsteidzas un neatliekami jārealizē mūsu solījums par jaunas satversmes došanu mūsu tautai un zemei. Kas zīmējas uz mani, tad es atkārtoti atļaujos Jums norādīt, ka ar šo mūsu solījuma nepildīšanu, aizbildinoties ar visdažādākiem motīviem, izjūtu arvien smagāki. Bet pats pēdējais, ko mēs viens vai otrs drīkstētu sev atļauties pirms jaunas satversmes ieviešanas, būtu — sava posteņa atstāšana.

Mums abiem, Prezidenta kungs, jāpaliek savos amatos un jāizpilda mūsu svētā misija un solījums, ko devām tautai.

Kas attiecas uz mani, Prezidenta kungs, tad savu atbildību latviešu nācijai un zemes priekšā pilnīgi apzinos. Par savu personīgo labklājību un veselības saudzēšanu es domāšu tad, kad būs izpildīts tautai dotais brīvības cīņu virspavēlnieka — kara ministra Jāņa Baloža 1934. gadā apvērsumā dotais vārds. Bet līdz tam laikam es palikšu kara ministra amatā, kas ir, varbūt, mana mūža pēdējais lielais, pat svētais pienākums.

1960. gada pirmā pusē Kārlis Balodis saslima un viņu ievietoja Kaiserslauternas slimnīcā, kur, tā paša gada 29. jūnijā dienu pirms viņa nāves, viņu kā pēdējie apmeklēja kādreizējais mūsu armijas sapieņu pulka leitnants Jāzeps Tjarve un manis komandētās 8503 Labor Service vienības virsseržants Harijs Piešins. Šī apciemojuma laikā, juzdams nenovēršamo, Kārlis Balodis mums jau zināmo ģenerāļa Baloža rakstu un daudzus npublicētus foto uzņēmumus no atbrīvošanas cīņām, kas gan, diemžēl, visi kopēti uz brūna papīra un stipri izbālējuši, tālāk glabāt uzticēja Tjarvem, kas pašreiz dzīvo Frankfurtē.

Ievērojot visu teikto, pagodinos Jums, Prezidenta kungs, izteikt sirsniņu pateicību par rūpēm manas personas labā, bet lūdzu saprast arī manu kategorisku noraidījumu, zīmējoties uz kuŗa resora nodošanu tagadējos apstākļos kādai citai personai.

Patiesā cieņā,

Ģenerālis
Kuŗa ministrs.

Kā pienāca Latvijas pēdējais saules riets Liepājā.

1940. gada aprīlī Liepājā parādījās pirmais nelegālais komūnistu izdevums — laikraksts *Komūnists*. Apmēram 50 līdz 60 eksemplāru no šī izdevuma bija izplatīti arī Tosmarē strādājošo vidū, no kuŗiem kādi 20 drīz pēc tam nonāca manās rokās.

Šodienas Latvijas valdnieki apgalvo, ka minētais laikraksts ticis iespiests nelegālā tipografijā Liepājā, ielā, kuŗa tagad ir nosaukta Miķeļa Būkas vārdā un namā, kuŗa Nr. ir 41.

Manuprāt šāds apgalvojums neatbilst patiesībai. Tas ir tikai viens no tiem daudziem nepatiesības smilšu graudiem, ar ko krievi jau sākot ar 1940. gada 17. jūniju, tos pilnām saujām kaisīdami brīvās pasaules acīs, ir centušies apmiglēt tās skatu un tā noslēpt savus patiesos nolūkus mūsu zemē.

Negrību tālāk analizēt, par cik tas viņiem ir izdevies ārpus savām robežām, jo tas ir temats, kas aizņemtū vairākus sējumus, bet esmu pārliccināts, ka viņu zemes robežās, tādiem un līdzīgiem apgalvojumiem jau ilgi vairs netic neviens, un tādēļ, tāpat kā tur netic nevienam krievu papīram, ja uz tā nav kārtīga pečapte — zīmogs, krievi, lai savu apgalvojumu par laikraksta iespiešanu Liepājā, Toma ielā Nr. 41, kas tagad ir nosaukta par Miķeļa Būkas ielu, padarītu ticamu, tie minētam namam arī ir piestiprinājuši kaut ko

līdzīgu pečaptei — piemiņas plāksnei, jeb kā viņi to sauc — memoriālu plāksni, kuņai tad nu viņu meli ir jāapstiprina redzami un taustāmi.

Šādas līdzīgas piemiņas plāksnes šodienas Liepājā ir pāri par 20, un manuprāt, tās galvenā kārtā ir domātas jaunatnei: redziet, cik varonīgi par komūnismu cīnījās jūsu tēvi! Vai šādam pāraudzināšanas veidam ir arī kādi panākumi? Cik pieejamās ziņas vēsta, tad nē!

Bet tagad tālāk par pašu laikrakstu.

Apskatot šo izdevumu tuvāk nebija ne mazāko šaubu, ka tas ir „Made in UdSSR” un ar mūsu kontrolei nepakļautiem krievu transportiem, vai to kaņa kuģiem, ievests mūsu zemē. Drukas papīrs bija tāds, kādu līdz tam vēl nepazinām.

Visas pasaules laikraksti, savas drukas krāsas iespaidā, ir ar īpatnēju smaku, bet manās rokās toreiz nonākušiem „Komūnists” šī samērā asā smaka nebija. Tie bija piesūkušies ar kādu citu smaku, kas bija sastopama uz visiem krievu kaņa kuģiem, kas pat mašīntelpās bija stiprāka par eļļas izgarojumiem, un bija jūtama ilgāku laiku visur tur, kur kaut tikai īsāku laika sprīdi bijuši daži krievi.

Viss laikraksta saturs bija komūnistiem raksturīgā vulgārā valodā, bez pierādījumu uzskaites, viena vienīga ķengāšanās par mūsu valdību, tās policiju un aizsargiem.

Šo nelegālo laikrakstu fabrikā neviens atklāti dalījies nebija, bet ierodoties darbā, strādnieki tos bija atraduši ģērbtuvēs, aizspraustus aiz skapja durvīm, vai darbnīcās noliktus uz darba galdiem vai mašīnām.

Tosmarē, kur tanī laikā remontā atradās vairāki krievu kaņa kuģi un daudzas brigādes strādāja virsstundas, paliekot savās darbnīcās pat visu nakti, laikraksta izplatīšana minētā veidā nekādas grūtības radīt nevarēja. Šādos apstākļos pārņemt naktssargiem nolaidību bija lieki. Viņu modrība tika pārbaudīta ar visiem zināmiem apgaitas pulksteņiem, un tikai vienu reizi šādu naktssargu novērojot jau varēja droši secināt, pēc cik ilga laika viņš atkal atgriezīsies vietā, ko nupat bija atstājis. Nelegālie izdevumi netika atrasti nevienā

tādā darbnīcā, kuŗā nestrādāja un kas visu nakti bija noslēgtas.

Dūrās acīs samērā mazais nelegālā izdevuma eksemplāru skaits, bet vēlāk uzzinot, ka tas ir izplatīts arī pārējos Liepājas rūpniecības uzņēmumos un ostā, šis jautājums kļuva saprotams.

Mūsu drošības iestādes, kas pilsētā laikraksta izplatītājiem neatlaidīgi sāka dzīt pēdas, Tosmarē, lai eventuālu panākumu gadījumā nebūtu jāsaduŗas ar bāzes krievu personālu, oficiāli nekādu izmeklēšanu par laikraksta iekļūšanas ceļiem fabrikā un meklēšanu pēc tā izplatītājiem neuzsāka, bet aprobeņojās ar ziņām, ko ievāca netieši.

Tosmarē strādājošie par šo nelegālo izdevumu nekādu interesi neizrādīja, un tie, kas to atrada, izlasīja vienu otru virsrakstu, pajautāja saviem darba biedriem vai tie negrib redzēt zilus brīnumus un kad tie bija atmetuši ar roku, laikrakstus parasti nodeva darbnīcu birojos, no kurienes tad tie pēc nepilnas stundas jau sāka krāties uz mana rakstāmgalda.

To rītu kautkādi bija sagādījies, ka mans tiešais priekšnieks inž. Augusts Tolks, jau no paša rīta atradās kaut kādās apspriedēs tehniskā birojā un tā viņu apejot un nezinot, vai fabrikas vadībai notikums ir jau zināms, piezvanīja tieši dir. Arnoldam Jansonam un īsi viņu informējis par laikraksta kaudzītes nokļūšanu uz mana rakstāmgalda, jautāju, vai man tos nosūtīt uz direkciju? Jansona atbilde bija īgna un vārdi aprauti: — Ko Jūs mani traucējiet ar šādām lietām, vai neziniet, ka fabrikā ir ēku pārzinis, kas atbild par tās apsardzību. Piezvaniet viņam un vienojaties ar viņu!

Nevis Jansona atbilde, bet balss īgna is tonis, kādu tas pret mani agrāk nekad nebija lietojis, mani tā pārsteidza, ka brīdi paliku savā krēslā nekustīgi sēžam.

Pāris stundas vēlāk, apstaigājot darbnīcas un doku rajonu, redzēju, ka arī dažās atkritumu tvertnēs ir iesviesti saplēsti un saņurcīti *Komūnista* atsevišķi eksemplāri. Doku

rajona atejas vietā, iekšpusē uz durvīm ar spraudītēm bija piesprausti 2 laikraksta numuri tādā pašā veidā, kā tos piesprauž laikrakstu redakciju vitrīnēs publikas lasīšanai, bet tā kā atejas durvis bija samērā šauras, tad laikraksti bija piesprausti viens virs otra. Uz augšējā laikraksta kāds nezināms vīrs bija uztriepis pamatīgu splāvienu, kuņš jau bija notecējis līdz apakšējā laikraksta vidum.

Šinī pašā vietā es iegriezos vēl pēcpusdienā, tad abi laikraksti no durvīm bija norauti. Saplosīti un samīdīti tie gulēja uz grīdas.

Nākošais nelegālā laikraksta *Komūnists* jauns numurs Tosmarē tika atrasts 1940. gada 1. maijā, kas kopš 1934. gada 15. maija pārmaiņām, kā strādniecības solidaritātes diena, vairs svinēta netika un 1940. gadā iekrita nedēļas vidū — trešdienā. Laikraksta izplatīšana bija notikusi tāpat, kā tas bija pāris nedēļas iepriekš ar tā pirmo numuru un arī laikraksta tālākais liktenis bija tas pats. Laikraksta vulgārais tonis nebija mainījies, bet tā raksti jau saturēja nepārprotamus draudus Latvijas toreizējai iekārtai un pārsteidza ieņemtā nostāja pret Vāciju.

Padomju Savienības attiecības ar Vāciju tanī laikā bija draudzīgas un tā savā presē un radio raidījumos nevērsās pret to, bet visu vainu par kaŗu rietumos uzvēla Anglijai un Francijai, Amerikas Savienotās Valstis neizslēdzot. Tādēļ bija pārsteidzoši, ka otrā *Komūnista* numurā Ulmanis vairs netika lamāts par kapitālistu, bet bija nosaukts par Hitlera paklausīgu kalpu, kas gatavojot Latvijas teritorijas nodošanu viņa rīcībā, jauna kaŗa placdarma radīšanā. Strādnieku izsūkšanā un pārvēršanā par katordzniekiem Ulmanis jau tagad lietojot visas Hitlera metodes, bet par katordzniekiem strādniekus pārvērst Ulmaņa fašistiskai kliķei neizdošoties. Strādnieku naidis un niknums neesot vairs savaldāmi un to triecienu Ulmanis nepārdzīvošot, un tādēļ neesot nemaz jābūt optimistam, lai teiktu, ka nākošā gada 1. maiju Latvijas strādnieki svinēšot savā brīvā Latvijas Demokrātiskā Republikā zem asinssarkaniem karogiem.

Tālākās slejās bija aicināts šī gada 1. maijā neierasties savās darba vietās, bet, ja tas nebūtu iespējams, tad darbu sabotēt.

Ja pēc pirmā nelegālā *Komūnista* numura, pirms pāris nedēļām pēc tā atrašanas, tas jau nākošā pusstundā bija aizmirsts un par to vairs neviens nerunāja, tad šoreiz tā nebija. Kaut arī savāktie numuri uz mana galda ieradās pat ātrāk kā pirmo reizi, to saturs strādājošos tomēr bija satraucis un no daudzu mutēm bija dzirdams jautājums: — Vai mēs paši, remontējot krievu kuģus, nepalīdzam tiem novīt striķi, ar kuģu tie gatavojas mūs pakārt?

Domājot šādas domas, man tomēr bija arī jāpasmaida. Komunistiem atkal kārtējo reizi viņu grafika bija „sagājusi dēli.” Tie izplatīja savu propagandu 1. maijā darba vietās un aicināja šinī dienā darbā neierasties!

Tosmarē katru dienu, vēlākais stundu pēc darba sākuma, algas daļā bija sakopotas ziņas par tiem, kas dažādu iemeslu dēļ, katrā fabrikas nodaļā darbā nav ieradušies. Kopīja no šīm ziņām katru rītu tika piesūtīta manam priekšniekam. Jau gadiem ilgi, darbā neieradušies neattaisnotu iemeslu dēļ bija apmēram 1%, kas mūsu apstākļos bija uzskatāms par normālu, jo attaisnojošās slimību zīmes praktiski tika piesūtītas nākošā dienā.

Arī 1. maijā, šis neattaisnoto iemeslu dēļ darbā neieradušos skaits nebija lielāks kā parasts un kad 2. maijā tika saņemtas attaisnojošās slimību zīmes, tad tās liecināja, ka starp 1. maijā darbā trūkstošiem nav bijis neviena „apzinīgā.”

Arī darbā 1. maijā nekādi traucējumi nenotika, izņemot parastās organizācijas problēmas, kas radās ar krievu lūgumu, lai viņus svētku dienā netraucē un uz viņu kuģiem nestrādā, kas toties paši visu dienu ar saviem skaļruņiem piekiedza fabrikas teritoriju ar „katjušām” un parādes pārraidījumiem no Maskavas un Ļeņingradas.

Tosmares teritorijā bija daudzi zāļu laukumi un tādi bija arī doku rajonā, uz kuģiem saulainās dienās pusdienas pārtraukuma laikā parasti sapulcējās un savas sviestmaizes noēda tie strādnieki, kas neēda fabrikas koptalpa uzturu. Tā

arī 1940. gada 1. maijā tur sasēdās parastie kantīnē neēdēji, kuņiem tūlīt piedroņās krievu matroži, uzbāzdamies ar savām Kazbek un Belomorkanal papiroša paciņām kā dāvanām un aicinādami tos pusdienās pie sevis. Bija arī dažī desmiti ziņkārīgo, kas aizgāja krieviem līdz.

Gadījās, ka arī man tanī pašā dienā tūlīt pēc pusdienām bija kas kārtojams ar doku meistarū Zariņu, kuņū sastapu kanāla krastmalā pie zemūdeņū glābšanas kuņā Komūna. Vēl nebiju ar Zariņū pārmainījis dažus vārdus, kad no Komūnas nosteidzās kāds leitnants un aicināja arī mūs abus virsnieku messē nogaršot viņū svētku mielastū. Aicinājumu pieņēmām. Svētku mielasts sastāvēja no griķū biezputras, ceptām cūkas gaļas šķēlēm, skāba gurķa un paniņām vai piena, pēc izvēles. Nekas, garšoja lieliski.

Uzzinājis, ka *Komūnista* otrais numurs ir bijis izplatīts arī pilsētā, tajās pašās vietās kur tā pirmais numurs un kaut arī tāpat kā Tosmarē, neatradis savam aicinājumam sekotājus, tomēr nenomierināja, radās aizdomas par krievu nolūkiem un tas radīja bažas, ka augonis, kas sācis attīstīties Liepājas miesā, var arī drīzi izplēsties pār visu Latviju.

Kad kādu rītu īsi pēc tam darbā neieradās mans tulks Adamuks, abi ar darba kollēgu Valtu nodomājām, ka puisis ir vienkārši aizgulējies. Pēc kādas stundas man piezvanīja algas daļas vadītājs un pastāstīja, ka viņam nupat bijusi saruna ar politisko pārvaldi, kas paziņojusi, ka Adamuks ir apcietināts par piederību komūnistu pagrīdei un lai viņa atgriešanos darbā vairs negaidot. Mūsu sejas abiem ar Valtu izstiepās, bet par to citā vietā.

Turpmākās nedēļās līdz jūnija vidum Liepājā nekas vairs nevēstīja par tuvojošos nelaimi. Dzīve ritēja savu parasto gaitu un iedzīvotāju uzmanība, kas jau no aprīļa sākuma, — 9. aprīļa, kad vācieši uzsāka desanta operāciju pret Norvēģiju un tanī pašā dienā okupēja arī Dāniju, bija vairāk pievērsta vācu agresīviem panākumiem rietumos, nekā notikumiem pašū mājās un tāda palika vēl pēc 1. maija.

Man nav ziņū cik aktīvi iedzīvotāji pārējā Latvijā sekoja un analizēja kara darbību Eiropā, ko mēs visi izjutām tikai ar

dažādo importēto preču ierobežojumiem, bet liepājniekiem tā toreiz blakus maizes darbam bija otrā nodarbošanās.

Gandrīz katrā otrā dzīvoklī, radioaparāta tuvumā, vienmēr atradās kāds atlase pa ķēriem. Darba vietās sienas bija nospraustas par strādājošo kopā samesto naudu pirkām kartēm, kur darba pārtraukuma brīžos iztirzāja frontes stāvokļus ne mazāk nopietni, kā vienā otrā ģenerālštābā, jo katrs radiofona ziņu raidījums diendienā vēstīja arī jaunas pārmaiņas visā Eiropā.

Dānija vāciešiem padevās bez pretestības un kaut Norvēģijas okupāciju varēja uzskatīt par nobeigtu gan tikai 7. jūnijā, kad tās karalis Haakons aizbēga uz Angliju, tad tas tomēr nekavēja vāciešus 10. maijā vienlaicīgi iebrukt Holandē un Beļģijā. Holandes pretestība bija īsa un tā kapitulēja jau pēc četrām dienām.

Beļģi līdz 28. maijam turējās tikpat varonīgi kā pirmā Pasaules kara laikā, bet tad arī viņu karalis Leopolds III parakstīja kapitulāciju.

Likās, ka šādu lēmumu viņš pieņēma, redzēdams Francijas vājumu, no kuŗas kā vienīgās, beļģi saņēma palīdzību, bet kas pati, pēc 14. un 15. maija vācu caurrāvuma uz Givet un Carignan, vairs nespēja to nosprostot un apturēt vācu virzīšanos uz Lamanšas kanāla piekrasti, kas tanī pašā reizē arī nozīmēja franču - beļģu saskares pārtraukšanu.

Tanīs vācu panākumu dienās Čerčils arī sastādīja savu kara kabinetu un stādīdams to priekšā parlamentam savas valdības programmu pieteica vārdiem, kas toreiz saviļņoja Anglijas draugus un šodien ir jau iegājuši vēsturē. Ticēdams šī kara beigu rezultāta uzvarai par vāciešiem, Čerčils angļu tautai līdz tai dienai solīja tikai sviedrus, asinis un asaras.

Čerčila solītās trīs nelaiemes angļus pirmo reizi piemeklēja ātrāk nekā to varēja gaidīt. 4. jūnijā Francijas ziemeļrietumos vācieši ne tikai ieraudzīja Lamanšas kanāla ūdeņus, bet tur caur Duenkirchenas ostu piespieda atkāpties frančiem palīgā nākušos angļu spēkus.

Pēc mūsu laikrakstu ziņām un foto uzņēmumiem, šī angļu atkāpšanās gan vairāk izskatījās kā to iedzīšana jūrā.

Kad 10. jūnijā arī Itālija nostājās plecu pie pleca, ar savu pretkominterna partneri Vāciju un pieteica kaŗu Francijai un Anglijai, vācieši jau sēdēja 5 Eiropas galvas pilsētās. Angļus no kontinenta tie bija padzinuši un nākošais viņu mērķis nepārprotami bija Parīze. Tad arī likās, ka tālu nav vairs arī tā diena, kad kaŗā iestāsies Spānija, un lai tad, kad vācieši dosies lēcienam uz Albiona salu, itāļi noteikti vienlaicīgi vērsīsies pret angļiem vidus jūrā un nostājoties Vācijas pusē, centīsies no angļiem atgūt sev kādreiz piederošo Gibraltāru.

Šāds varbūtējs turpmāko notikumu pareģojums arī toreiz likās visloģiskākais, bet no tā tūlīt izrietēja jautājums: vai draudzība, ko vācieši un krievi 28. augustā 1939.g. noslēdza Kremlī, vairs bija izdevīga? Vai tiem vienam no otra jau nemetās bailes?

Un tikai tad, tas ir, pēc 10. jūnija, liepājnieku skati biežāk kā līdz tam vērsās uz austrumiem un uzmanīgi vērotāji sāka reģistrēt katru pārmaiņu Kaŗa ostā. Un ne bez pamata.

Liepājas ielās gandrīz katrs piektais gājējs bija sarkanarmietis, vai tā ģimenes piederīgais un skaidrāk kā jebkad pirms 1940. gada aprīļa un maija mēnešiem, kad vācieši gāja no uzvaras uz uzvaru, katrs saprata, ka krievi bāzes līgumu mums neuzspieda lai saulotos Liepājas jūrmalā, bet tam varēja būt tikai divi iemesli, — vai nu lai būtu vāciešiem tuvāk un izdevīgā brīdī tiem ieģrūstu dunci mugurā, kā tie to izdarīja ar poļiem, vai arī tās bija bailes tapt pašiem no vāciešiem pārsteigtiem.

Tanī laikā arī izkristalizējās doma, ka ar bāzes līguma uzspiešanu krievi mūs ir iemanēvrējuši stāvoklī, kas arī mūs, pret savu gribu, var ieraut kaŗā, — un ļaudis domāja atminējuši Prezidenta Ulmaņa domu, aicinājumam par veļas un apavu sagādi 10. februārī vakarētājiem Šķības Ezerkleišos teiktā runā.

Arī jautājums, kāda loma vācu - krievu, vai krievu - vācu sadursmju gadījumā piekristu mums, jau likās atbildēts ar Prezidenta novēlējumu repatriantiem — lai brauc, bet uz neatgriešanās.

Nonākot pie tādām nākotnes perspektīvēm latviešu domas par krieviem, kā mūsu eventuēliem sabiedrotiem pret vāciešiem, dalījās.

Vecākā paaudze, kas bija uzaugusi zem krievu varas, par tiem bija saglabājusi atmiņas, kas sniedzās atpakaļ līdz Kaņa ostas un pilsētas nocietinājumu būves laikiem, matrožu nemieriem, 1905. gada revolūcijai un pēc tam uzplaukstošo Liepājas rūpniecību un tirdzniecību un līdz dienai Pirmā pasaules kaņa laikā, kad vācu flote parādījās pie apvārķņa un krievi panikā postīdami savus gadiem ilgi celtos nocietinājumus, no Liepājas aizbēga.

Par visu šo laiku, kad kaņa osta un pilsēta bija piebīvēta krievu kaņavīriem un civilistiem, šai paaudzei bija izveidojies spriedums, kas krievus raksturoja kā koruptīvus, pārkamus, slinkus un nolaidīgus, kuņus ikviens latvietis līdzīgā pozīcijā vienmēr varēja iebāzt maisā.

Runājot par vāciešiem, visiem rūgtā atmiņā, pēc krievu aizbēgšanas, bija palikuši okupācijas gadi, kas sekoja pēc tam.

Vispretvāciskākās domas paudēji bija tie, kuņi nevarēja piedot ģenerālim Golcam un Bermontam viņu afēras pret mūsu jauno valsti tās sākumā un tie negribēja vairs redzēt vāciešus Liepājas ielās.

Arī jaunākā paaudze vāciešus necieta, bet izjuzdama krievu klātbūtni Kaņa ostā, kā zivis ēdot iesprūdušu asaku zobu starpā, skaļāk kā jebkad pārmeta mūsu abām kaimiņu valdībām nesaskaņoto ārpolitiku, valsts aizsardzības plāna nogulēšanu un krievu ielaišanu Baltijā, jo viņi jau krievu - somu kaņa laikā bija redzējuši, ka Sarkanarmijas kaņot māksla nestāv augstāk par cara armiju. Un kaut vai aiz simpatijām pret somiem, tie krievus kā savus sabiedrotos nevēlējās, bet drīzāk bija gan gatavi, ar vācu palīdzību, tos padzīt no mūsu zemes.

Šīs jaunatnes atgriešanu pie vecāku ticības centās paveikt tie, kas bija jau lasījuši Hitlera „*Mein Kampf*” — kuņā Vācijas vadonis nepārprotami bija pateicis arī savus nodomus, par dzīves telpas atrašanu vācu tautai.

Bet Liepājā nedzīvoja tikai latvieši vien.

Izejot no 1935. gada iedzīvotāju skaitīšanas rezultātiem var pieņemt, ka 1940. gadā Liepājā dzīvoja 57000 iedzīvotāju, no kuņiem 68,5% vai 39000 bija latvieši un 31,5% vai 18000 bija sveštautieši, (žīdi, lietuvieši, krievi un poļi), kuņi savas tautības pārstāvēja nevienādā daudzumā, un to uzskati par vāciešiem un krieviem nevienmēr sedzās ar latviešu uzskatiem.

Ap 8500 žīdu, kuņi visur jutās kā mājās, bet tādu nekur nebija, Pirmā pasaules kara laikā vāciešus Liepājā bija sagaidījuši ar puķēm, bet pēc Hitlera nākšanas pie varas, tos nolādēja.

Baidīdamies, ka mazā Latvija nebūs spējīga dot tiem vajadzīgo drošību eventuēla vācu iebrukuma gadījumā, tie savai eksistencei vajadzīgo drošības garantiju saskatīja Sarkanarmijas bazēs un šim domāšanas veidam apbrīnojami ātri pielaiķoja savu dzīves veidu.

Līdz pat 1940. gada sākumam žīdu savstarpējā saprašanās valoda Liepājā bija — jiddišs, kas kā vācu un hebreišs mišdialekts vidus laikos, bija radusies Vācijā — Frankfurtes/M. Geto, un no turienes izplatījusies pa visu Eiropu, kuņā vācu vārdi bija vairāk kā hebreišs un tādēļ katram vācu valodas pratējam saprotama bez grūtībām.

Aprīļa un maija mēnešos žīdus Liepājā savstarpējā satiksmē runājot jiddišs vairs nedzirdēja, to bija nomainījusi krievu valoda.

Visu Latvijas patstāvības laiku Liepājā žīdu jauniešus bieži varēja dzirdēt savā starpā sarunājoties latviski, par ko neviens latvietis tos neturēja aizdomās, ka tie gribētu pārlatviskoties, bet katrs zināja, ka stingro prasību dēļ, par pareizas latviešu valodas zināšanām skolās, lai to labāk atgūtu, viņi savā starpā sarunājās latviski.

Aprīļa un maija mēnešos žīdu jauniešus latviski runājot vairs nedzirdēja. Tieši viņi bija tie, kas sevišķi skaļi uz ielas un kafejnīcās lepojās ar savām krievu valodas zināšanām un tā no viņu mutes latviešu ausīs toreiz vairs neizklausījās kā runāta labākas apgūšanas dēļ, bet kā izaicinājums.

Lietuvieši, kas pret latviešiem bija vislojālākie un bija apmēram 4250, savā laikā Liepājā bija ienākuši kā vienkārša darba strādnieki un tādi arī savā vairumā palikuši. Līdz Pirmā pasaules kara beigām tie par savu tautību kaunējās un kas vien cik necik pārvaldīja poļu valodu, uzdevās par poļiem.

Viņu tautiskā atmoda sākās pēc 1920. gada 9. oktobra, kad Polija Lietuvai atņēma Viļņu un no tā laika Liepājas nomalēs gandrīz nepagāja neviens sestdienas sarīkojums, kur policija neiemaisījās viņu strīdos un kautiņos ar vietējiem poļiem, kam ieganst nebija „nokantēta” meitene, bet Viļņa.

Kad 1939. gada 22. martā Hitlers Lietuvai atņēma Klaipēdas apgabalu, viņi iesāka vāciešus nīst tāpat kā poļus, bet līdz kautiņiem ar tiem nenonāca. Vācieši priekšpilsētas sarīkojumus neapmeklēja un drīz pēc tam arī visi repatriējās.

Pēc Polijas sakāves, leišu - poļu kaņi Liepājas nomalēs izbeidzās. Krievi viņiem Viļņu bija atdevuši, bet krieviem bija bāzes arī Lietuvā un īsti nebūdami skaidrībā par krievu bažu ieviešanas iemesliem Baltijas valstīs, lietuvju minoritāte Liepāja kļuva paklausīgākā mūsu valdības norādījumu pildītāja par attiecībām uz Latvijas iedzīvotāju stāju pret Padomju Savienībai iznomātās bazēs esošiem sarkanarmiešiem.

Krievi, kas Liepājā sevišķi lielu skaitu sasniedza pagājušā gada simteņa beigās un šī gada simteņa sākumā, savā lielā vairumā 1915. gadā, kopā ar atkāpjošos krievu kara-spēku, aizbēga uz Krieviju.

Apmēram 2000 palikušie veidoja mazāko minoritātes grupu, starp kuņiem, kā vienīgā Liepājas minoritātē vismaz 10% bija tādi, kas vai nu nevarēšanas, vai negribēšanas dēļ, neiemācījās latviešu valodu un kuņu pašu vienotību visā Latvijas brīvvalsts laikā traucēja ticības kaņi starp vec-ticībniekiem un pareizticības baznīcas piekritējiem.

Līdz 1940. gada sākumam ārēji būdami lojāli pret mūsu valdību un latviešiem, to klātbūtni pilsētas dzīvē tikpat kā nemanīja. Uz skatuves viņi uznāca tā paša gada aprīļa un maija mēnešos, kad uzkrītoši daudz viņus dienu dienā varēja

redzēt kopā ar sarkanarmiešiem un to piederīgiem ne tikai uz ielām, bet arī viņu dzīvokļos.

Svētdienās viņu baznīcas bija Dievu lūdzēju pilnas tāpat kā līdz tam, bet viņu savstarpējā nogrupēšanās vecticībniekos un pareizticīgos bija izbeigusies.

Dzērumā izteiktās piezīmes un darba vietās „stratēģu” debatēs aizstāvētie uzskati rādīja, ka sarkanarmiešu baze Kaņa ostā, šinī kādreizējā cara Krievijas impērijas uz rietumiem vistālāki izbīdītā robežpunktā, tie jau toreiz saskatīja cerības par savas nedalāmās mātuškas atjaunošanu, un tā tiem bija svētāka par visām baznīcām kopā.

Poļi, kuŗu pašu starpā valdīja stingra kastu sistēma, uz āru ar savām 3250 dvēselēm bija vienotākā Liepājas minoritāte.

Savā mājas dzīvē stingri turēdamies pie pirms paaudzēm no Polijas līdz atvestiem tikumiem un paražām, tie saites ar Poliju nebija pārrāvuši, un kā nerakstītu likumu paši sev bija uzlikuši pienākumu vismaz reizi mūžā apmeklēt Varšavu un Krakovu, kas it sevišķi poļu jaunatnei nozīmēja to pašu, ko ticīgam muhamedānim Meka.

Organizējušies biedrībā Ognisko, viņi uzturēja pat savu bāriņu namu un tanī pašā laikā arī centās ieaugt latviešu sabiedrībā un saviem bērniem dot iespējamo izglītību latviešu skolās un tā pavērt tiem ceļu uz valsts un pašvaldības iestādēm.

Un tiešām, Liepājas iestādēs arī sēdēja daudz poļu un polietes, kuŗu tautību varēja noteikt tikai pēc to uzvārdiem, jo latviešu sabiedrībā tie poliski nerunāja.

Kad Latvijas pēdējos gados mūsu valdība kā darba spēku lauksaimniecībā sāka ievest poļu laukstrādniekus, likās, ka Liepājas poļu pašlepnums tā kā drusku sašķobījās un viņu saites ar Poliju palika vaļīgākas, bet tas viss bija tikai šķitums.

Ievestos laukstrādniekus uzskatīdami kā savai kārtai nepiederīgus, viņi tos atstūma no savas vides un nereti lietas nogāja pat tik tālu, ka apkārtnes lauksaimniekam uz Liepāju līdz atbraukušais poļu laukstrādnieks, bez sava saimnieka

palīdzības, pat poļu veikalā nevarēja nopirkt kabatas nazi, jo veikala īpašnieks atsacījās ar viņu runāt poliski.

Izteikta poļu lojālitate pret latviešiem turpinājās līdz 1938. gada 1. oktobrim, tas ir, dienai, kad Hitlera armija iesoļoja Čehoslovākijai piederošā Sudētijā un Polija tanī pašā laikā sev pievienoja Čehoslovākijas Čēšinas apgabalu.

No šī brīža Liepājas poļu kolonijas piederīgie vairs nejutās kā mūsu zemes pavalstnieki, bet lielvalsts Polijas piederīgie, un tā vietā un nevietā uzsvēra savu polisko izcelsmi, ko sevišķi ievēroja tie latvieši, kas dienu dienā bija ar tiem kopā, — poļu savstarpējā valoda latviešu vidē vairs nebija latviešu, bet poļu — viņu vīri sāka demonstratīvi lepoties ar Polijas ērgli svārku pogu caurumā un sieviešu kārtas piederīgie šo Polijas valsts simbolu sāka nēsāt pēc savas gaumes un visdažādākās variācijās, — gan iekārtu kakla ķēdītē blakus kristīgās ticības simbolam — krustam, gan izstrādātus kā saspraužamās adatas vai kā piekariņu pie rokas sprādzēm.

Sākot ar 1939. gada sākumu, kad Vācijas prasības Danzigas koridora dēļ pret Poliju pieauga, tam proporcionāli līdz auga arī Liepājas poļu šovinisms, kas vācu iebrukumu laikā Polijā sasniedza tādu vārīšanās punktu, ka par poļu gaitām un Liepājas vācu tautības iedzīvotājiem un viņu īpašumu drošību nepārtraukti nomodā bija jābūt Liepājas policijai.

Kad divas nedēļas pēc vācu iebrukuma Polijā tur iebruka arī krievi un pēc kam arī drīzi sekoja Polijas valsts sadalīšana starp abiem iebrucējiem, Liepājas poļi, tāpat kā pārējie liepājnieki, jutās vīlušies, kad Anglija un Francija nepieteica kaŗu arī otram iebrucējam — krievam. Bet poļu sāpju mērs ar to nebija pilns. Sašutusi par mūsu valdības rīcību, kas tūlīt pēc Polijas sakāves slēdza tās diplomātisko pārstāvniecību, Liepājas poļos varēja novērot arī zināmu naidu pret mums.

Viņi nerunāja par to atklāti un skaļi, bet viena otra netaktiska darba biedra zoboti par Polijas ātro sakāvi, viņi apvainoti un dusmās pateica arī savas domas par mums, un tās mums nekādi komplimenti nebija. Atgādinot, ka Polija ir bijusi vienīgā valsts, kas par savu palīdzību mūsu

atbrīvošanas cīņās nu mums nav prasījusi ne santīma. Viņi izteica apslēptus draudus un lāstus mūsu valdībai, kas labu tagad bija atmaksājusi ar ļaunu.

Saslēgušies savā kopībā vienotāki kā līdz tam, viņi sāka organizēt palīdzību pārbēgušiem un Kaŗa ostā internētiem poļu kaŗavīriem. Pateicoties viņu palīdzības gribai un mūsu uzraudzības iestāžu piemiegtām acīm, līdz laikam, kamēr Kaŗa ostu iznomājām krievu bazēm, tur poļu internēto gandrīz vairs nebija. Katrs, kas tikai bija gribējis, ar Liepājas poļu palīdzību bija atradis ceļu uz Zviedriju.

Pēc krievu iesēšanās Kaŗa ostā un vāciešu repatriēšanās, poļu tērpus vairs nerotāja Polijas ērglis un viņu nacionālā aktivitāte Liepājā uz āru vairs nebija jūtama. Atbilde uz jautājumu, kur palikusi viņu lepņā pašapziņa, gandrīz vienmēr bija viena un tā pati: — Kas nu mēs vairs par poļiem, šeit dzimuši un auguši, bet tas nepārlicināja, jo tanī pašā laikā viņi centās uzņemt sakarus ar vēl pirms neilga laika no sava vidus atstumtiem no Polijas ievestiem laukstrādniekiem.

Es nezinu, pa kādiem ceļiem tanī laikā poļi bija ieguvuši ziņas par notikumiem Polijā pēc tās sadaļīšanas, bet Liepājas poļi bija tie, kas pirmie zināja stāstīt par vācu mežonīgām izrīcībām, it sevišķi pret žīdiem un cilvēku masveidīgu bezvēsts pazušanu krievu ieņemtā teritorijā.

Es nezinu arī, vai šīs ziņas toreiz sasniedza mūsu valdības iestādes un vai tās tām piegriezta vajadzīgo uzmanību, bet caurmēra liepājnieks, tās aiz pieklājības noklausījies, uzņēma neticīgi. Mēs tak nedzīvojam vidus laikos, bet 20-tā gadu simtenī.

Poļu stāstījumus atminējās un tie ieguva ticamību 1940. gada martā, kad kāds Sarkanarmijas krievu virsnieks sašāva taksometra šoferi Jaunzemi un visu pilsētu aplidoja vēsts, ka krievs pret Jaunzemi ieroci paceldams esot saucis: — Tu latviešu cūka, drīz mēs jūs apšausim visus!

Šai vēstij bija maģisks spēks. Pat tie, kas visvairāk baidījās vēlreiz piedzīvot vācu okupāciju un krievos saskatīja zināmu aizsegu, palika domīgi un pievienojās tiem, kuŗi

krievus neieredzēja un lamāja tos jau no pirmās dienas kad viņi Liepājā ieradās.

Pēc šī notikuma divas nedēļas Liepājas ielās krievus vairs neredzēja. Jaunzemis pamazām atveseļojās un liepājnieku spriedums par krieviem kļuva mīkstāks, pat ar anekdotisku pieskaņu, — sak, krievi ir tā apsēsti ar visa kolektivitāciju, ka pat sodus, — iziešanas aizliegumu tie uzliek kolektīvi. Un tā ticība, ka krievi bazes līgumu respektēs lojāli atkal pieauga, it sevišķi laikā no 1. līdz 12. jūnijam, kad Maskavā viesojās mūsu armijas komandieris ģenerālis Berķis ar visu pienākošos godu.

Bet tad, kad 14 jūnija rītā mūsu radiofons ziņoja, ka šodien ir gaidāma vācu kaņaspēka ieiešana Parīzē, tad tikai vairs retais no liepājniekiem tai piegrieza vērību un nodarbojās ar kaņa iznākuma zīlēšanu rietumos. Pārējos satrauca ziņa, ko radio ziņotājs paziņoja pirms nolasīja ziņu par gaidāmo Parīzes krišanu.

Šīs dienas rītā krievi Lietuvas valdībai bija iesnieguši notu, kuŗā prasīja jaunas valdības sastādīšanu un sava kaņaspēka neierobežotā vairumā ielaišanu Lietuvā. Notas saturs izteikts ultimātīvā formā, pārmeta Lietuvas valdībai nespēju nodrošināt iepriekšējā gadā noslēgtās draudzības līguma lojālu izkārtojumu un tanī pašā laikā militāras savienības radīšanu ar Latviju un Igauniju.

Un tad arī daudzi tūlīt atminējās, ka kaut kādas nesaskaņas lietuviešiem ar krieviem jau bija maija beigās, kad krievi tos apvainoja it kā dažu savu kaņavīru pazušanā, bet toreiz, straujo notikumu dēļ rietumos, tam neviens sevišķu uzmanību neveltīja, kurpretī tagad visiem bija skaidrs, ka iepriekšējās nesaskaņas bija gudri pārdomāts krievu šaha gājiens, kuŗa tālākā gaitā pašreizējai Lietuvas valdībai no krieviem jau bija pieteikts mats.

Vakara ziņās visiem klausītājiem kā lielu pārsteigumu radiofons jau ziņoja, ka Lietuva krievu prasības ir pieņēmusi, prezidents Smetona ir atstājis savu zemi un jaunās nodibinātās valdības priekšgalā stājies žurnālists Paļeckis,

kas latviešiem bija pazīstams kā *Jaunāko Ziņu* korespondents savā zemē.

Kāds nemiers pēc dzirdētā norisinājās klausītāju sirdīs un domās, kur notikumi Lietuvā, kas bija sākuši risināties tikai pirms 12 stundām un šai īsajā laikā jau bija tai piedevuši pilnīgi jaunu seju, vislabāki raksturoja klausītāju satraukums ar kādu vienas mājas iedzīvotāji, kas līdz tam savās savstarpējās attiecībās bija ierobežojušies tikai ar sasveicināšanos satiekoties vai dažu nenozīmīgu vārdu izmaiņu, tagad steidzās cits pie cita ar jautājumu: — Vai jūs jau dzirdējāt, un — Ko jūs sakat par to?

Lietuvas valdības piekāpība, prezidenta Smetonas zemes atstāšana bez tuvākas informācijas un krievu pieminētais Latvijas vārds bija rūpju un satraukuma iemesls.

Tai vakarā nosēdēju pie radio aparāta pāri pusnaktij, klausoties vācu raidītājus. Par notikumiem Lietuvā visur atkārtojās tie paši sausie paziņojumi, ko bija ziņojis mūsu radiofons. Nekādi komentāri un arī nekādi pieturas punkti, ka kāda no Eiropas valstīm būtu jau, vai gribētu iemaisīties krievu - lietuviešu attiecībās, nebija šaklausāmi.

15. jūnija rītā mūsu radiofons savas rīta ziņas iesāka ar paziņojumu, kas tanī pašā rītā bija arī lasāms visos rīta laikrakstos:

Kļūmīgs atgadījums pierobežā.

Lta. Rīgā, 15. jūnijā. Sestdienas rīta ausmā mūsu robežsargu mītne Mašlenkos (Abrenes rajonā pie Latvijas - Padomju Savienības robežas) atrasta nodedzināta. Turpat atrasti divi robežsargu un vienas sievietes līķi, kā arī vēl viena smagi ievainota sieviete un tāpat smagi ievainots 14 gadu vecs zēns. Pazuduši arī 11 robežsargi un vairāki turienes iedzīvotāji. Sevišķa izmeklēšanas komisija robežsargu brigādes komandiera ģen. Bolšteina vadībā izbraukusi uz notikuma vietu, lai noskaidrotu kļūmīgo atgadījumu.

Tāpat radiofonā un visos rīta laikrakstos tika paziņots, ka krievu kaņšpēks ir jau pārgājis Latvijas robežu un ir ceļā uz tās iekšieni un arī oficiāls Latvijas telegrafa aģentūras

paskaidrojums par nepatiesībām, ko saturējusi dienu iepriekš krievu iesniegtā nota Lietuvai:

*Lietuva nav iestājusies Latvijas - Igaunijas
militārsavienībā*

Oficiālās padomju aģentūras TASS ziņojumā par padomju - lietuvcju konflikta likvidāciju, starp citu iekts, ka Lietuva iestājusies Latvijas un Igaunijas militārā savienībā, pārvēršot Baltijas antanti triju valstu militārā savienībā. Latvijas telegrafa aģentūra pilnvarota paskaidrot, ka šī ziņa neatbilst patiesībai, jo Lietuva nav pievienojusies Latvijas - Igaunijas 1923. gadā 1. novembra militāram līgumam un nepastāv arī nekāds cits militārs līgums triju Baltijas valstu starpā.

Cik liels klausītāju vai lasītāju skaits šo mūsu oficiālās aģentūras paziņojumu novērtēja kā mūsu valdības vīrišķīgu stāju un cik liels bija to skaits, kas šai patiesībā saskatīja ticību taisnībai un cik liels vispār bija to skaits, kas pēc ziņu noklausīšanās vai raksta izlasīšanas, par kļūmīgo notikumu ar mūsu robežsargiem īsti saprata vai izlasīja arī šo paziņojumu, kas to lai šodien vairs pasaka. Instinktīvi nelaimei nojaušot, vairāk kā jebkad iepriekš, visu skati un cerības bija vērsti uz Rīgu, — uz prezidentu Ulmani. Bet Rīga klusēja.

Ne pusdienu, ne vakara ziņās notikumi Lietuvā un uz mūsu robežas radiofonā vairs netika pieminēti, bet toties jo plaši tika ziņots par Daugavpilī atklāto Latgales mākslinieku izstādi un gatavošanos uz nākošā dienā paredzētiem pirmiem vispārējiem Latgales novadu dziesmu svētkiem, uz kuriem bija apsolījis ierasties arī prezidents Kārlis Ulmanis, un nepacietīgāk kā jebkad liepājnieki sāka gaidīt nākošās dienas pēcpusdienu, lai no Prezidenta svētku atklāšanas runas izlobītu mūsu nākotnes perspektīves.

Svētdien, 16. jūnijā, kaut arī laiks bija silts un saulains, īsi pēc pulksten 16:00 Liepājas ielās kustība bija tikpat kā apstājusies. Liepājnieki sēdēja pie saviem radioaparātiem un gaidīja Prezidenta runu. Kad īsi pirms plkst. 17:00 programmas pieteicējs ziņoja, ka Prezidents Latgales dziesmu svētku

atklāšanas runu teiks no Pils, visi saprata, ka pēdējo dienu notikumi liedz Prezidentam Rīgu atstāt.

Kaut gan Prezidents un pēc tam arī ministrs Alfrēds Bērziņš runājot tieši svētku laukumā, ne ar vienu vārdu nepieminēja ne notikumus Lietuvā, nedz arī uz mūsu robežas, bet viņu dedzīgie aicinājumi palikt uzticīgiem savai tautai un zemei, jau klausītājiem pateica pietiekoši skaidri kādi pārbaudījumi mums ir gaidāmi. Ka to tāpat bija sapratuši arī klausītāji, svētku laukumā Daugavpilī, apliecināja viņu vētrainie aplausi. Valsts Himna, kā šodien vēl atminos, tika atkārtota trīs reizes.

17. jūnijā piepildījās tās nojautas, ko kopā ar pārējiem aizsargu aviācijas piederīgiem izjutu pirms 8 mēnešiem, kad noskatījāmies, ka krieviem iznomātā Kaņa ostā iebruca viņu pirmie kaņa kuģi.

Radiofona rīta ziņas sākās ar valdības paziņojumu, ka vakar ir saņemta krievu nota ar līdzīgām prasībām kā Lietuvai. Notu valdība savā vakardienas sēdē ir pieņēmusi un sākot ar šīs dienas rīta stundām, mūsu zemē ar valdības ziņu ienāk papildus Sarkanarmijas vienības. Tālāk sekoja valdības aicinājums iedzīvotājiem pret ienākošiem sarkanarmiešiem izturēties lojāli un vēlreizējs atgādinājums, ka tie ienāk ar valdības ziņu.

17. jūnijs Liepājā ne ar ko neatšķīrās no pārējām darba dienām un šinī dienā arī Liepājā nekādas papildus sarkanarmijas vienības ne pa zemes ceļiem, ne dzelzceļu, ne jūru, viņu bazē Kaņa ostā neieradās. Pilsētas ielās sarkanarmieši un viņu piederīgie nebija redzami, kas lika domāt, ka tie Kaņa ostā atrodas trauksmes stāvoklī, kas arī bija patiesība. Tosmares teritorijā kaņa kuģu apkalpes bija kaujas tērpos un krasta sardzes pastiprinātas.

Pirmdienas rītos Liepājā *Kurzemes Vārds* neiznāca un tā liepājniekiem par notikumiem, kas skāra mūs visus, bija jāsamierinās tikai ar tām ziņām, ko sniedza radiofons.

17. jūnija rītā, strādnieku vilcienā uz darbu braucot, vagonā, kuņā es biju, kārtējās politisko notikumu analīzes nenotika. Vīri, kas vecā Klaviera vadībā bija apstādinājuši

Bermonta spēkus savas fabrikas vārtu priekšā, nopietnām sejām un sažņaugtām dūrēm, sēdēja klusēdami. Tikai jaunākos bija pārņēmis nemiers. Skaļi slavēdami somus tie mūsu valdībai izteica piezīmes, ko par glaimojošām nosaukt nevarēja. Kad jauniešu balsis kļuva par skaļām un kritika no vienas otras mutes jau sāka izklausīties kā zaimi, vagona stūrī iedārdējās katlu kalēja Oskara Pļavenieka balss: — Eh, puīši, turiet tak mutes, ko jūs plāpājat kā tirgus sievas, vai neziniat, ka ar pliku pakaļu ezi nospiegt nevar? Vienā otrā sejā, kas šo patiesību dzirdēja pirmo reizi, ieviesās viegls smaidis, bet tūlīt arī Pļavenieks savam padomam saņēma atbildi. — Jā, par to tak mēs arī runājam, ka ādas bikses tagad šūt ir par vēlu. Vagonā iestājās klusums un ja arī kāds vēl ko gribēja piebilst, tad blakus sēdētājs to apsauca. Liecies mierā, jānogaida, pusdienā dzirdēsim ko vairāk!

Vienīgais radiouztvērējs toreiz Tosmarē bija strādnieku atpūtas telpās starp mašīndarbnīcu un smēdi un kuņas bija paredzētas tikai darbnīcās strādājošiem, kas atradās doku tuvumā, bet kuņas pēdējos mēnešos vidus Eiropas kaļa notikumu dēļ, telpas pusdienu pārtraukumu laikā vienmēr bija pietikušas visiem „kaļa stratēģiem” no visas fabrikas, kam vien tik interesēja pusdienas ziņu pārraidījumi.

17. jūnijā pusdienas pārtraukuma laikā atpūtas telpas bija par šaurām, lai tur iekļūtu visi interesenti. Bet lielā drūzmēšanās neattaisnojās. Radio aparāts nedarbojās. Vienkārši nedarbojās. Piepeši radās daudz speciālistu, kas bija gatavi to salabot, bet cits cita bojājuma diagnozi apstrīdēja, un kas lai šodien vairs pasaka, kāds īsti bija aparāta bojājums.

Kādā noskaņojumā vīri izklīda, es domāju, man nav jāstāsta, katrs sapratīs, ka vīru noskaņojums izpaudās tik daudz veidos, cik dažādi bija to raksturi un temperamenti.

Starp lamu vārdiem un sašutumu pilnām sejām bija arī tādas, kas klusēja un ņirdzīgi smīnēja.

Īsi pēc plkst. 14:00 fabrikā no mutes uz ausi čukstētas paklīda valodas, ka Ulmanis esot aizbēdzis uz ārzemēm un līdz ar viņu arī abas mūsu zemūdenes. Valodas par zemūdeņu

aizbēgšanu neizturēja kritiku, jo tās apkalpes piederīgie dzīvoja Liepājā un nebija ticams, ka visi vīri vienprātīgi būtu atstājuši savas ģimenes neziņā, un ja arī, tad katrs pats sev jautāja — Kādēļ?

Ulmanis? Jā, tā gan varētu būt patiesība. Arī Smetona tak bija atstājis savu zemi.

Ļaudis baumoja, bet kur bija baumu pirmcēlonis, neviens nezināja.

Mani tirdīja nepacietība pārbaudīt baumu patiesību. Iespējas piezvanīt uz Rīgu, un kam, man bija, bet zināmu iemeslu dēļ no tā atturējos. Pazinu arī dažas Liepājas telefona centrāles „jaunkundzes,” un, kas gan varēja būt labāks patiesības avots kā viņas? — un tā no viņām arī uzziņāju, ka Ulmanis plkst. 13:00 vaļējā auto mašīnā redzēts Rīgas ielās un ka pirmās krievu tanku vienības Rīgā stacijas laukumā ieradušās plkst. 13:30, kur starp visaktīvākiem sagaidītājiem, — Rīgas židiem un tās nomalē dzīvojošiem krieviem, esot notikušas arī sadursmes ar policiju.

Jauno ziņu par Ulmaņa braucienu Rīgas ielās nekavējoši izplatīju tālāk fabrikā nodarbinātiem. Tā netika čukstēta no mutes mutē, bet skaļi pateikta un tā izplatījās ātrāk, kā bauma par Prezidenta aizbēgšanu.

Vakarā, īsi pirms Rīgas vilciena pienākšanas, Liepājas stacijas laukums bija ļaužu pilns. Tie visi gaidīja Rīgas laikrakstus, kuņus tad arī izpirka līdz pēdējam eksemplāram un daudzi turpat stacijas laukumā tos pašķirstot vispirms izlasījuši īsās ziņas par krievu sagaidītāju nekārtībām, apstājās savā gaitā un sāka lasīt turpat ar pilnu tekstu iespiesto, mums iesniegto krievu notu.

Padomju Savienības paziņojums Latvijas valdībai.

Lta. Maskavā, 17. jūnijā. Publicēts šāds oficiāls TASS'a ziņojums par padomju - latviešu un padomju - igauņu attiecībām:

16. jūnijā PSRS tautas komisāru padomes priekšsēdētājs Molotovs valdības vārdā nodevis Latvijas sūtnim Kociņam sekojošu paziņojumu Latvijas valdībai:

Uz padomju valdības rīcībā esošā faktu materiāla un arī uz domu izmaiņas pamata, kas pēdējā laikā notika Maskavā starp PSRS tautas komisāru padomes priekšsēdētāju Molotovu un Lietuvas ministru prezidentu Merķi, padomju valdība uzskata par konstatētu, ka Latvijas valdība ne tikai nav likvidējusi vēl pirms padomju - latviešu savstarpējās palīdzības pakta noslēgšanas radīto militārsavienību ar Igauniju, kas vērsta pret PSRS, bet arī to paplašinājusi, pievelkot šai savienībā Lietuvu, un cenšas ievilkt tajā arī Somiju.

Līdz padomju - lietuviešu savstarpējās palīdzības pakta noslēgšanai 1939. gada rudenī, padomju valdība vēl varēja skatīties caur pirkstiem uz tādas militārsavienības pastāvēšanu, kaut gan tā, pēc būtības runāja pretim agrāk noslēgtajam PSRS un Latvijas neuzbrukšanas paktam. Bet pēc padomju - latviešu savstarpējās palīdzības pakta noslēgšanas padomju valdība uzskata pret PSRS vērstas militārsavienības pastāvēšanu starp Latviju, Igauniju un Lietuvu ne tikai par nepielaižamu un neciešamu, bet arī par dziļi bīstamu un draudošu PSRS robežu drošībai.

Padomju valdība rēķinājusies ar to, ka pēc padomju - latviešu savstarpējās palīdzības pakta noslēgšanas Latvija izstāsies no militārsavienības ar citām Baltijas valstīm un tādā kārtā šī militārsavienība būs likvidēta. Tai vietā Latvija kopā ar citām Baltijas valstīm nodarbojusies ar augšminētās militārsavienības atdzīvināšanu un paplašināšanu, par ko liecina tādi fakti, ka divu slepenu trīs Baltijas valstu konferenču sasaukšana 1939. gada decembrī un 1940. gada martā, lai formāli izveidotu paplašināto militārsavienību ar Igauniju un Lietuvu. Latvijas, Igaunijas un Lietuvas ģenerālstabu sakaru pastiprināšana, ko dara slepenībā no PSRS, speciāla militāras Baltijas antantes orgāna radīšana 1940. gada februārī — „Revue Baltique,” ko izdod angļu, franču un vācu valodā Tallinā.

Visi šie fakti runā par to, ka Latvijas valdība rupji pārkāpusi padomju - latviešu savstarpējās palīdzības pakta, kas aizliedz abām pusēm noslēgt jeb kādas savienības vai piedalīties koalīcijās, kas vērstas pret vienu no līgumslēdzējām pusēm! (līguma 4. pants). Šī padomju - latviešu savstarpējās palīdzības pakta rupja pārkāpšana no Latvijas valdības puses notiek tai laikā, kad Padomju Savienība vedusi un turpina vest augstākā mērā labvēlīgu, noteikti prolatvisku politiku, punktuāli izpildīdama visas padomju - latviešu savstarpējās palīdzības pakta prasības. Padomju valdība atrod, ka tādu stāvokli tālāk vairs nevar paciest. PSRS valdība uzskata par pilnīgi nepieciešamu un neatliekamu sekojošo:

- 1.) nekavējoties sastādīt Latvijā tādu valdību, kas būtu spējīga un gatava nodrošināt padomju - latviešu savstarpējās palīdzības pakta godīgu izvešanu dzīvē.
2. bez kavēšanās nodrošināt padomju kuņaspēka daļu brīvu ielaišanu Latvijas teritorijā, lai to novietotu Latvijas svarīgākajos centros tādā skaitā, kas būtu pietiekams, lai nodrošinātu PSRS un Latvijas savstarpējās palīdzības pakta realizēšanas iespēju un novērstu varbūtējus provokatoriskus aktus pret padomju garnizonu Latvijā.

Padomju valdība uzskata šo prasību izpildīšanu par to elementāro noteikumu, bez kuņā nav iespējams panākt padomju - latviešu savstarpējās palīdzības pakta godīgu un lojālu izpildīšanu.

Un tad mūsu atbilde:

Vēl vakar sūtnis Kociņš nodevis atbildi, kuņā paziņota Latvijas valdības piekrišana padomju valdības noteikumiem.

Un tālāk vēl sekošais:

PSRS tautas komisāru padomes priekšsēdētājs Molotovs 16. jūnijā nodevis igauņu sūtnim Rei paziņojumu Igaunijas valdībai, kuņš ir analogisks paziņojumam Latvijas valdībai. Vēl vakar sūtnis Rei nodevis

atbildi, kuŗā paziņota arī igauņu valdības piekrišana padomju valdības noteikumiem.

Tallinā publicēts šāds oficiāls paziņojums:

PSRS valdība svētdien 16. jūnijā, iesniegusi igauņu valdībai prasības, kuŗu mērķis ir nodrošināt savstarpējās palīdzības pakta izpildīšanu starp Igauniju un Padomju Savienību. Igaunu valdība valsts prezidenta vadītā sēdē šīs prasības pieņēmusi un to paziņojusi padomju valdībai. Sakarā ar to, igauņu valdība iesniegusi atkāpšanās lūgumu, ko valsts prezidents pieņēmis. Tai pašā laikā viņš spēris vajadzīgos soļus jaunas valdības sastādīšanai. Uz vienošanās pamata ar PSRS valdību padomju kaŗaspēks novietosies dažādos Igaunijas centros, kur tas līdz šim vēl nav bijis. Igaunu valdība pārliecināta, ka visi iedzīvotāji izturēsies pret padomju kaŗaspēka ienākšanu labvēlīgi un ar parasto pretimnākšanu un mieru.

Turpat zem kopējā virsraksta — Padomju Savienības valdības paziņojums Latvijas valdībai, bija vēl ziņots:

Padomju kaŗaspēks ieradies Tallinā.

Lta. Maskava, 17. jūnijā.

Maskavas radiofons ziņo, ka padomju kaŗaspēks, kas šorīt iegājis Igaunijā, plkst. 11:00 sasniedzis Tallinu.

Pēdējo trīs dienu satraukumu un rūpes, par cik tālu krievu rīcība apdraudēs mūsu patstāvību, vēl tanī pašā 17. jūnija vakarā, daļēji nomierināja Prezidenta Ulmaņa Rīgas radiofonā teiktās uzrunas nobeigums:

Palieciēt visi savās vietās, kā es palieku savā!

Bet kad 17. jūnija diena tuvojās savam noslēgumam, Ulmaņa nomierinošie vārdi jau sāka zaudēt daudz no sava pirmatnējā spēka, jo pilsētā paklīda baumas, ka vēl šodien Rīgā tiek gaidīta Padomju Savienības speciālā sūtņa Višinska ierašanās.

Ir neticami, cik labi liepājnieki pazina Višinski, tie cilvēki, ar kuŗiem vakarā biju kopā, visi kā viens atminējās

viņa prokurora lomu komunistu partijas un Sarkanarmijas tīrīšanas akcijās, kur viņš no 1933.g. līdz 1938.g., kā odze, kas cenšas aprīt savus mazuļus, tāpat likvidēja savus oktobra revolūcijas līdzcīnītājus, kuŗu skaits sniedzās tūkstošos, un tādēļ arī tīri dabīgi radās jautājums, — vai arī pie mums viņš ierodas kā prokurors?

Es toreiz citādi tik labās liepājnieku zināšanas par apstākļiem Krievijā un Višinska lomu tajā nevarēju izskaidrot, kā tikai ar zemapziņas diktētu piesardzību, kas latviešiem lika biežāk pamest skatu pāri mūsu austrumu robežai un kritiski vērot un atminēties notikumus, kas tur notika. Un tomēr, kā tas tagad varēja gadīties, ka bijām iemanevrējuši strupceļā, no kuŗa, kā likās, izejas vairs nebija. Kas bija vainīgs?

Pat tie vecās paaudzes pārstāvji, kas paši oktobra revolūciju bija pieredzējuši un kuŗi vēl pirms nepilna gada bāžu iznomāšanas laikā komunistu partijas un Sarkanarmijas tīrīšanas akcijas uzskatīja par komunistu partijas iekšēju lietu un mierināja sevi un citus, ka no krieviem nav ko baidīties, jo no revolūcijas esot jau pagājuši vairāk kā 20 gadu un komunistu asiņainās metodes vairs neatkārtosoties, toreiz, runājot par Višinska ierašanos Rīgā, bija pirmie, kas sāka šaubīties par saviem pravietojumiem.

Gluži tāda pati normāla darba diena kā 17. jūnijs, Liepājā bija arī 18. jūnijs. Nekādas pārmaiņas Sarkanarmijas bazēs. Neviena pretvalstiska proklamācija un arī neviens slepeni izkārts sarkanais karogs. Līdz iestāžu slēgšanas laikam pilsētas ielās bija parastā kustība un tās krustojumos kārtībnieki regulēja satiksmi, kā to bija darījuši jau gadiem ilgi. Arī sarkanarmiešu un viņu piederīgo drūzmēšanās gar veikalu skatlogiem un pašos veikalos, kas jau no bāzes sākuma dienām piederēja pie Liepājas ikdienas, un tikai dienu iepriekš nebija redzama, bija atgriezusies vecās sliedēs, un likās, ka tā vēl ir pieņēmusies. Un tomēr, pilsēta savu seju bija mainījusi jau kopš svētdienas. Jūrmala bija no peldētājiem tukša. No apstādījumiem bija pazudušas ne tikai mātes ar saviem mīluļiem bērnu ratiņos un tur vienmēr divatā

sastopamie jaunie ļaudis, kas šo Liepājas zaļo svētnīcu jau no paaudzēm bija iemīļojusi kā vietu, kur viens otram teica vārdus, kas citiem nebija jādzird, no turienes soliņiem lapu pavēnī bija pazuduši arī vecie ļaudis un tās grantētos celiņos nečirkstēja pastaigas cienītāju soļi.

Pēc veikalu slēgšanas pilsēta izskatījās kā izmirusi. Ielās varēja redzēt tikai retu gājēju, kas paātrinātā gaitā steidzās uz savu ceļa mērķi, un kad draugs nejauši sastapa draugu, tie viens otram pa gabalu necēla cepuri un smaidot nēapstājās, bet pienākuši soļa tuvumā viens otram ciešāki paspieda roku un viņu klusinātās sarunas pārtrūka, kad tuvojās kāds nepazīstams.

Jūnija mēnesī plkst. 20:00 Latvijā vēl nav iestājusies vakara krēsla, tādēļ taisni dienas gaisma bija tā, kas tukšām Liepājas ielām piedeva sevišķi baigu noskaņu, ko vēl papildināja tukšo ielas dzelzceļu vagonu braukšana savos noteiktos laikos un to riteņu čīkstēšana nogriežoties ielu līkumos, kas tālu atbalsojās tukšās ielās un izklausījās kā suņu kaukšana mēneša naktī, — kad kādam jāmirstot?

Arī Tosmarē 18. jūnija pusdienas pārtraukumā darba biedrs bēga no biedra. Tiem nebija jāsteidzas uz atpūtas telpām, no kuņģam radioaparāts bija nodots labošanai, bet tie nesusēdās arī vairs pulciņos zāļu laukumos noēst savas sviestmaizes, bet centās nosēsties tālāk viens no otra, un kad maizes bija noēstas, tad neuzsāka arī sarunas par politiku un kaŗu rietumos, bet atlaidās zālē, lai atlikušās minūtes līdz darba sākumam aizvērtu acis.

Arī 19. jūnija rītā izlasījuši *Kurzemes Vārdā* ziņu, ka Rīgā vēl vienmēr notiekot sarunas par jaunās valdības sastādīšanu liepājnieki devās darbā ar atplaukušu ticību, ka Ulmanis paliks savā vietā un katrs varēs palikt arī savā.

Pusdienas laikā radioaparāts bija atkal savā vietā un no tā dzirdētās ziņas vēstīja, ka vecā valdība šodien pulksten 14:00 sapulcēsies uz savu pēdējo sēdi, kas ticību par palikšanu katram savā vietā gan atkal apēnoja, bet, ja jau ir runa par jaunu valdību, tad arī vienreiz ir jānāk tai dienai un stundai, kad vecā valdība sanāk pēdējo reizi!

Gaidīdami darba beigas un cerēdami, ka pēc vecās valdības pēdējās sēdes radiofons vakarā paziņos arī jaunās valdības sastāvu, liepājnieki sagaidīja ko citu, kas tiem gulēt ejot vēl ilgi liedza aizvērt acis.

19. jūnijā notika komunistu aktīva iznākšana no pagrīdes un tā sākās Tosmarē. Plkst. 15:30, izskanot darba dienas nobeiguma svilpes signalam, es vēl kā vienmēr dažas minūtes paliku savā darba istabā nokopt savu rakstāmgaldu. Ar darbu vēl nebiju galā, kad no blakus telpas manāmi satraukts un ar vārdiem, — paveŗaties logā, man jāsteidzas uz direkciju, pie manis ienāca un uz papēŗa apgriezies atkal tūlīt izgāja inŗ. Indriķis Šalme. Tas, ko ieraudzīju, sekodams Šalmes aicinājumam, mani „pienagloja” netikai pie loga, bet arī satrauca.

Maŗindarbnīcas priekŗā, 6 vai 8 vīru apsardzībā, bija nostājuŗies tās strādnieki Ģibietis ar Ģēbeli. Viens no viņiem jau gaisā plivināja sarkano karogu, bet otrais tādu paŗu tikai paŗreiz vilka ārā no azotes un gatavojās piestiprināt kātam, ko pakalpīgi turēja kāds no viņu grupas, kurpretī pārējie tās piederīgi pūlējās sev piebiedrot no darbnīcu ēkām nākoŗos strādniekus, kas ieraudzījuŗi vienu jau gaisā paceltu sarkano karogu pārsteigumā palika stāvot, vai, samazinājuŗi savu gaitu, centās mazo grupiņu apiet.

Laikā, kamēr otrais sarkanais karogs tika piestiprināts kātam un pacelts gaisā, mazās grupiņas vīru skaits pieauga uz 14, varbūt arī 16 vīriem, kas veikli aiz paceltiem sarkaniem karogiem sarindojās pa trim un uzsāka gājienu uz fabrikas galveniem vārtiem.

Strādnieki, kas pie savām darbnīcām bija palikuŗi stāvot, karogu grupai uzsākot gājienu un attālinoties no tiem uz apmēram 50 metriem, tai negribīgi izklaidus sāka sekot, jo pēc darba beigām aiz galveniem vārtiem vienmēr bija padots vilciens strādnieku noveŗanai uz pilsētu.

Vērodams notikumus darbnīcu priekŗā, es pārredzēju arī dokus, kuŗos atradās arī krievu kuŗi. Uz klāja neredzēja jūrniekus, bet toties to apkalpes, it kā kādai pārbaudei, ap-

bruņotas ar šauteni un tai uzsprausto aso krievu durkli, bija nostādītas doku malās.

Kad ceļā uz vilcienu manam logam gažām bija pagājuši attālākās vagonu darbnīcas pēdējie strādnieki, arī es kā pēdējais steidzos pievienoties tiem.

Uzejot uz ceļa, kas gāja uz galveniem vārtiem, redzēju, kā pretēji paradumam, vārti bija plaši atvērti un visa lielā strādnieku masa, kas steidzās uz vilciena stāvēja uz vietas un pat tie, kas kā pirmie uz divriteņiem bija steigušies atstāt fabrikas teritoriju, tagad bija palikuši lielā pūļa aizmugurē, kas daļēji atradās abpus vārtiem. Vilciens nebija redzams, bet totiesu pret to vietu, kur parasti apstājās tā pēdējais vagonš, bija redzami abi sarkanie karogi, kuņu tuvumā kāds, kulakus pa gaisu vicinādams, kaut ko kļiedza, bet visā lielā strādnieku masā, kuņā nekad netrūka gribas bravurīgi un ar veselīgu humoru runāt par ikdienas politiskiem notikumiem, neatšķanēja neviena skaļa balss. Blakusstāvošie savas domas izmainīja čukstoši un viss, ko es no sev tuvāk esošiem dzirdēju, bija kāda galdnieka teiktā piezīme, — „Ka nu tik tie pārgudrie steidzoties uz bērū mielastu neaizrijas!”

Ja ļaužu mazrunība, kas tanīs liktenīgās dienās bija pārņēmusi visu pilsētu, bija nopietnā stāvokļa izraisīta un to izvairīšanās no atklātības nepārtrauktā sēdēšana pie saviem radioaparātiem, tad tosmariešu klusēšana jau bija pilnīga stāvokļa izpratnes un nojautas diktēta piesardzība. Katrs apzinājās, ka blāvēja padzīšana pie velna un viņu sarkano lupatu iznīcināšana, kas noteikti būtu notikusi, ja Čēbelis ar Čībieti savus karogus būtu pacēluši pirms nedēļas, kad Sarkanarmijas nekontrolētās vienības vēl nebija pārplūdinājušas mūsu zemi, tagad radītu ne tikai jaunas grūtības Prezidentam vien, kuņš vienīgais vēl cīnījās par mums visiem, bet tās tūlīt, vai arī tuvākā nākotnē, apzīmogotu arī katra atsevišķa indivīda likteni, kas tagad atļautos kādu varmācību pret paceltiem sarkaniem karogiem, — kuņu patiesie sargi neapšaubāmi bija krievu kaņa jūrnieki.

Kad blāvējs apklusā un karogu pacelšanās un sašūpošanās vēstīja, ka to grupa ir uzsākusi gājienu, visa lielā

strādnieku masa palika stāvēt kur bija, un tikai tad, kad mazā grupa no tās jau bija attālinājusies uz kādiem 50 metriem, kā pirmie pārējo aizmugurē sakustējās riteņbraucēji. Savus zvanus darbinot tie spraucās cauri pūlim un tikuši cik necik klajā vietā, sēdās sedlos un kā kustošs iežogojums apbraukuši karogoto grupu, tie paātrinātā gaitā aizbrauca pilsētas virzienā.

Aiz riteņbraucējiem tūlīt sakustējās arī visi kājām palikušie un ieturot apmēram 200 metrus lielu atstarpi no karogotās grupas, devās tai no muguras. Karogu grupai sasniedzot cukurfabrikas žoga stūri, kur ceļš strauji pagriežās pa labi, redzēju, ka tā ir pieaugusi uz apmēram 30 vīriem un apmēram 20 soļus no tās ir sākusi veidoties otra tāda paša lieluma grupa, kuŗa vēl tomēr kautrējās pieslēgties pirmajai un kuŗā atradās arī pāris riteņbraucēju, kas savus riteņus veda līdzī pie rokas. Šādā kārtībā visi Tosmarē strādājošie 1940.g. 19. jūnijā pēc darba beigām virzījās līdz ceļa atzarojumam, kur no galvenā ceļa nogriežās sānu ceļš uz Ziemeļpriekšpilsētu. Karogotā grupa un tai sekojošā „aste” nogriežās pa to, bet visa lielā atpalikušā grupa, kas kā viena vienība vienādā ātrumā bija gājusi uz priekšu, sadalījās divās daļās. Tie kas devās uz pilsētu virzienā Grobiņas-Liepājas šoseja, tie savu gaitu paātrināja, bet tie, kam dzīves vieta bija Ziemeļpriekšpilsētā un kuŗu ceļš bija tas pats, pa kuŗu aizgāja karogotā grupa ar savu asti, tie savu gaitu samazināja un tā attālums no viņiem līdz sarkaniem karogiem nepārtraukti pieauga.

Sarkankarogotās grupas nogriešanās uz Ziemeļpriekšpilsētu man bija pārsteigums. Pārvarējis tomēr vēlēšanos uzziņāt iemeslu, kāpēc sarkanie karogi novirzījās uz vienu no pilsētas nomalēm, es izšķīros uz māju doties gar Saules muižu un tālāk pa Grobiņas-Liepājas šoseju gar dzelzceļa darbnīcām un Drāšu fabriku, lai redzētu kas notiek tur, jo darba diena tur beidzās vēlāk kā Tosmarē.

Samazinājis savu gaitu un palicis visas lielās kājām gājēju straumes aizmugurē, kas pamazām bija izretinājusies un izstiepusies pāri klm. gaŗumā, es pilsētā iegāju kā viens no

pēdējiem. Bez vajadzības Brīvības ielas ielu dzelzceļa gala piestātnes kioskā pērkot sērkociņus un apjautājoties, kas jauns, uzzināju, ka Dzelzceļa darbnīcās un Drāšu fabrikā pēc darba beigām sarkanos karogus neviens pacēlis nebija un tur nodarbinātie savas rūpnīcas atstājuši kā katru dienu.

Pirms devos uz māju, izšķīros vēl aiziet pie sava friziera, kas dzīvoja netālu no manis, bet lai to sasniegtu no Brīvības ielas, man pie tā bija jāiet mazs apkārtceļš. Kad frizētavu sasniedzu tā bija slēgta. Vīlies, un brīdi uz vietas pamīnājies jau gatavojos doties prom, kad no muguras puses man piesteidzās tās īpašnieks un vārdiem, — Lūdzu nāciet iekšā, atslēdza savu veikalu.

Frizieris bija polis un viņa pakalpojums jau izmantoju gandrīz desmit gadu. Mūsu attiecības bija vairāk, nekā tikai pazišanās vien. Uz manu jautājumu, kas viņam šodien par svētkiem, ka veikalu jau noslēdzis priekšlaicīgi, saņēmu atbildi: — Es nebiju uz svētkiem, bet nāku no teātra, kur pirmais cēliens beidzās ar to, ka Jūsu darba biedri aizgāja pie krievu konsula ar lūgumu pēc maizes.

Veikalā pēc manis neviens vairs neienāca un laikā kamēr frizieris mani apkalpoja, viņš man arī daudz ko pastāstīja par tosmariešu gājiena gaitu, par ko viņa zināšanas bija vairāk kā pārsteidzošas.

Tosmariešu gājenam sasniedzot Ziemeļpriekšpilsētā Ventspils ielu, pa kuŗu tas devies uz Jaunliepāju, tiem tur vēl pievienojušies apmēram 60 krievu tautības pusaudžu, kas patiesībā arī esot bijis īstais iemesls gājiena maršruta izvēlei, jo demonstrācijas pavēļu devēji no augšas ļoti labi zinājuši ar kādu demonstrantu skaitu viņi var rēķināties, un lai nezaudētu seju, tie ar 50 tosmariešiem no 1600 neuzdrošinājās doties uz Drāšu fabriku un dzelzceļa darbnīcām, kur sekotāju skaits par abām fabrikām labi ja būtu sanācis tikai kādi 50 vīru, un tādēļ ar laba režisora veiklību tie gājieni virzījuši cauri Ziemeļpriekšpilsētai, kur iepriekš jau bijuši sagatavoti statisti.

Un tad viņš man jautāja un pats arī tūlīt atbildēja. Vai neesat ievērojis, ka taisni pēdējās dienās, kad pilsētā izbei-

dzas kustība, ielās ir redzamas jaunu cilvēku nepazīstamas sejas. Viņi lielāko tiesu pastaigājas pa diviem vai trim kopā un sev uzmanību pievērš ar nekārtīgo apģērbu. Vai ziniet kas tie ir? Tie visi ir privātā ģērbti sarkanarmieši un pie tam, apmēram katrs otrais no tiem ir ar latvisku izcelsmi. Tie izseko un novēro ļaužu kustību visā pilsētā un it sevišķi ap uzraudzības un pārvaldes iestādēm. Arī no šīs sugas ļaudīm Ziemeļpriekšpilsētā gājienam dažādās vietās pievienojās kādi 80 vīru un demonstrantu skaitu pavairoja tuvu līdz 200 vīriem. Šiem 200 demonstrantiem Ziemeļu priekšpilsētā pretim bija izgājis pilsētas komandants pulkvedis Hasmanis ar grupiņu kareivjiem un 1. Policijas iecirkņa priekšnieks Kalniņš ar pāris kārtībniekiem un uzaicināja demonstrantus neapgrūtināt mūsu valdībai radušos stāvokli un tādēļ izklīst, bet tas jau taisni bija demonstrantu galvenais uzdevums, — demonstrēt pret valdību un tādēļ policijas un kaņavīru iekļaušanās, lai no kuņģa arī tā būtu pavēlēta, bija vairāk kā naīva. Gājiena dalībnieki Hasmaņa uzaicinājumu izklīst izsvilpojuši un demonstratīvi atseguši savas krūtis it kā pret kaņavīru durkļiem un internacionāli dziedot, sākuši provokatoriski grūsties tiem virsū. Tā kā kaņavīri un policija no varas pielietošanas atturējušies, tad tiem cits nekas neatlicis, kā gājienu pavadīt līdz Annas tirgus laukumam un tur noklausīties kā tā vadoņi, kas sevi un savus sekotājus saukuši par tosmariešiem, savās turētās runās lamājuši Ulmani un , vērsties pret viņiem pašiem, nosaukuši tos par Ulmaņa kliķi un pieteikuši, ka šodien pasākto cīņu tie rītu turpināšot jau varenās Sarkanās armijas sargāti.

Apbrīnojams esot bijis Plkv. Hasmaņa miers un uzņēmība, kas neļaudamies iespaidoties ne ar kādiem draudiem, ņēmis vārdu un vēlreiz uzaicinājis sapulcējušos izklīst, kam kā atbilde gan sekojusi viņa pārkliegšana visiem komunistu žargona lamu vārdiem. Pēc šādas izālēšanās demonstranti, atkal kareivju un policijas pavadīti, pašreiz esot ceļā uz Kūrmājas prospektu pie krievu konzula.

Uz manu jautājumu: no kā tad Jūs tik labi uzzinājāt gājiena priekšvēsturi? Saņēmu atbildi: — Pirmkārt, pie

manis apgrozās visādi ļaudis, dažs no tiem ir mazrunīgs un cits atkal runā par daudz. Sava aroda interesēs es nevaru atļauties ar savām kundēm uzsākt strīdu un tā varbūt tos pazaudēt. Tā pa daudziem gadiem, vienmēr tiem pa spalvu glaudīdams, es esmu savu pārliecību paturējis pie sevis, bet saklausījis ziņas, kuņas par dažādiem notikumiem ir pilnīgākas nekā viena otra izmeklēšanas tiesneša aktīs. Otrkārt, Polijā vācieši un krievi savu īsto seju parādīja jau pirms 10 mēnešiem un poļi, ko viņš sevišķi uzsvēra, pret tiem jau arī cīnās šos 10 mēnešus. Pret vāciešiem, kuņi tikai sevi uzskata par cilvēkiem, šī cīņa ir atklāta un nežēlīga, turpretī pret krieviem to ir iespējams vislabāki vest ar viltu un slēpjoties kaut vai viņu pašu dažādās organizācijās.

Kad frizieris aplusa, un kaut arī viņa stāstītais izklausījās ka tāda tiešām varētu būt patiesība, es tomēr iejautājos: — Vai tiešām viss attiecībā uz sarkanarmiešu piedalīšanos gājienā norisinājās tā, kā jūs to teicāt? Apstājies savā darbā frizieris atbildēja — Jā, bet ja šaubaties par maniem vārdiem, tad ejot uz māju, ejiet pāri Annas tirgus laukumam un tur nosvietie izsmēķētie papirosu gali jums apliecinās to pašu, ko es jums stāstīju par demonstrantu piederību, — jau šodien tā notika varenās Sarkanās armijas aizsardzībā, kāda tā izskatīsies rītu, to vēl redzēsīm.

Un tiešām, kad sekoju friziera padomam un šķērsoju Annas tirgu, kas vienmēr pēc plkst. 13:00, kad tirdzinieku laiks bija beidzies, tika kārtīgi notīrīts un sakopts, toreiz bija piemētāts daudziem izsmēķēto papirosu galiem, starp kuņiem krievu resnie un pelēcīgāka papīra ražojumi nebija mazāk kā mūsu pašu populārā „Sports” atliekas.

Pulksten 20:30 aizsargiem bija trauksme, un ne tikai aizsargiem vien, dažas stundas iepriekš trauksme jau bija izziņota arī visiem brīvās maiņas ugunsdzēsējiem un policijai. Kaut viss tas ārēji apliecināja, ka Ulmanis bija savā vietā un mums bija jāpaliek savās, es tomēr, no dienas un vakara pusē pieredzētā un dzirdētā, pirmā brīdī uzņemu dalītām jūtām.

Trauksme?! Ko tā vairs varēja dot un pret ko tā bija vēsta? Arī 1934. gada 14. maija vakarā mums bija trauksme.

Toreiz aicinājumam sekodami mēs vēl nemaz nebijām visi paspējuši vienkopus sapulcēties, kad pirmie jau dabūja savus uzdevumus. Vai šoreiz tie būs līdzīgi, un ja tā, vai nebija jau par vēlu?

15. maija apvērsums gan rādīja, ka visas tā saucamās opozīcijas aplklusināšanai pietika, ja laikā izolēja tās vadoņus, un toreiz Liepājā, atskaitot no kreisām partijām ievēlētos domniekus, tādi, ko politiskā pārvalde vēl īslaicīgi aizturēja, nebija vairāk par 30 personām un visa akcija bija paveikta jau līdz plkst. 04:00, 15. maija rītam. Vai šoreiz tas tā vairs izdosies? Likās ka nē, jo tam par labu nerunāja krievu ultimāts mūsu valdībai, un ne tikai mūsu valdībai vien. Tādi paši bija iesniegti arī lietuvjiem un igauņiem. Vai viss tas bija tikai lielā politika? Vai mums tik nepastāvēja ar krieviem kāda slepena vienošanās, kas tiem tagad vācu priekšā, kad tie jau sēdēja Parīzē, deva kādu ticamu ieganstu izvērst savus spēkus to aizmugurē? Jā, bet notikumi uz mūsu robežas? Un ja arī mēs šonakt atkārtosim to pašu, ko izdarījām pirms gadiem naktī uz 15. maiju, kāda reakcija tam nākošā rītā būs Liepājas krievu un žīdu minoritātē, kas kopā sastādīja 1/6 daļu no Liepājas iedzīvotājiem. Netikai šīs divas minoritāšu grupas bija vērā ņemams pretinieks. Visa tā sociāldemokrātu paaudze, kuņas karjēru Ulmanis bija apturējis, visa kā viena bija pret to, un vai tie šoreiz apmierināsies ar pasīvu novērotāju lomu? 17. jūnija notikumi Rīgā un šīs dienas tosmariešu gājiens liecināja ka nē! Un tad vēl tas, ko bija stāstījis mans frizieris, bet tikpat labi tas viss varēja būt arī skatīts nepareizā gaismā. Uz krievu popirosiem tak nevarēja būvēt apgalvojumu, ka arī tie ir piedalījušies demonstrācijā. Krievi savus popirosus Tosmarē jau mēnešiem ilgi dalīja pa labi un kreisi, un cik reizes es pats no tiem nebiju atteicies, un tas, ka gājienā bez tosmariešiem bijušas arī svešas sejas, arī tas nepierādīja krievu klātbūtni. Svešu seju pēdējā laikā pie krieviem nodarbinātās būvvietās no pārējās Latvijas bija saradušās daudz. Ulmaņa vārdi — Es palieku savā vietā! Ko tie īsti nozīmēja? Krievi tak prasīja jaunu valdību, veco apvainojot līguma laušanā, un kā, tādā gadījumā, Ulmanis

varēja palikt savā vietā? Un jaunā valdība, vai tā maz krieviem bija tik svarīga? Pār viņiem pašiem arī valdīja tikai viens vīrs, un viņa interesēs varēja būt runāt tikai ar vienu vīru. Priekš kā tādā gadījumā vajadzēja jaunu valdību? Vai vāciešu apmuļkošanai?

Tādas saraustītas domas par trauksmi toreiz manās smadzenēs svārstījās starp šaubām un cerībām. Nonākot pie pēdējās, viss piepeši manās acīs izskatījās kā liels teātris, kur ar pirmā cēliena sākšanos tika parādīts ka vācu aizmugurē ciešāk savās pozīcijās nostājas nākošais pretinieks, un tad, kad sāksies otrais cēliens, būs pienācis tas laiks, par ko Ulmanis jau iepriekš brīdināja un kam bija jāgatavojas ar rezerves zābakiem un apakšveļu. Manu sirdsapziņu sāka mocīt pārmetumi par darbiem, ko biju veicis Jirgenšonam.

Nē, man te nekāda riņķu kvadrātūra jāatrisina vairs nebija. Viss piepeši likās skaidrs un saprotams, un ja jau trauksme bija izsludināta, tad tās pavēle varēja nākt tikai no Rīgas un no vīra, kas nepārprotami bija pateicis, ka viņš paliek savā vietā.

Atstājot dzīvokli manu garstāvokli vēl uzlaboja vīri, kas bija tērpti man līdzīgā uniformā, ko ieraudzīju uz tukšās ielas. Viņus gan iepriekš tuvāk nepazinu, bet toreiz, cits citu sagaidījuši, tālākā ceļā turējāmies kopīgi.

Uz Teodora Breikša ielas citu gājēju bez mums nebija. Tāda pat tukša izskatījās arī Raiņa iela, bet uz tās nogriežoties, gandrīz krūtīs saskrējāmies ar diviem nekārtīgi ģērbtiem jauniem cilvēkiem, kuņģiem zobos bija krievu resnie popirosi un kas pēc mūsu paiešanas gaŗām, palika ielu krustojumā stāvēt kur bijuši. Tad man atkal bija jādāmā par pirms dažām stundām notikušo sarunu ar manu frizieri un viņa apgalvojumu par krievu līdzdalību šīs dienas demonstrācijā.

Kad divas šķērsielas tālāk — pretī Jansona Brauna ielai aina bija līdzīga un arī tur divi tāpat ģērbti jauni cilvēki it kā kaut ko gaidīdami pastaigājās turpu un atpakaļ, man vairs nebija šaubu, tie un arī abi iepriekšējie bija krievi un kā tādi iesūtīti pilsētā novērot kustību ielās.

Īsos vārdos savas aizdomas un pamatojumu tām pastāstīju abiem kopējā ceļa gājējiem un darīju tos uzmanīgus novērot katru ielas gājēju, kas tuvākā vai tālākā apkaimē, kaut reti, tomēr bija redzami. Kad nākošos diviem pirmiem līdzīgus novērojām grozoties Raiņa aptiekas tuvumā, man šaubu vairs nebija, tie visi bija krievi. Manas domas atkal sāka nodarbināt jautājums par trauksmes cēloni un vajadzību. Katri nākošie simts metru deva jaunu šaubu piedevu.

Jaunliepājas ostmalā, iesānis, tirdzniecības tilta labā malā pirmo reizi pilsētā bija redzami noparkojušies divi krievu tanki. To tuvumā, vasaras laikam nepiemēroti, ģērbti ziemas šineļos un bruņoti durkļotām šautenēm, uzturējās grupiņa sarkanarmiešu, un, kaut kustība tur bija dzīvāka kā Raiņa un Rīgas ielās, gājēji šķitās tos neredzam, izņemot puiku baru, kas tankus un krievus apbrīvoja pieklājīgā attālumā.

Pārejot tiltu, vecpilsētā, kur gājēju uz Lielās ielas bija vairāk kā Jaunliepājā, likās, ka tur novērošanas posteņu nav, bet rūpīgāk ieskatoties katra gājēja sejā, tādus vēl atklājam pie Helenas ielas, — šķērsielas, kas gāja uz pastu un veselus sešus pie teātra, no kurienes bija labi pārredzama aizsargu nama rietumu ieeja un tā pagalms.

Mums ieejot Aizsargu namā tas jau dūca kā bišu spiets un kaut katra ieroču šķira, kā kājnieki, jūņnieki un mēs, eskadriļļas vīri pulcējāmies tikai savās telpās, tās visiem tomēr piepeši izrādījās par šaurām. Pārpalikums aizņēma koridorus un sporta zāles blakus telpas. Tā toreiz, pirmo reizi, kaut arī bez dzelzceļa aizsargiem, kuŗu mītne bija stacijā, visus kopā redzot, varēja spriest un saprast, kāds valstisks spēks tas bija. Tīri dabīgi, mēs vienmēr piedalījāmies arī mūsu valsts svētku parādēs, bet tādās reizēs tika nozīmētas tikai reprezentējošas vienības un nekad visi.

Vīru garastāvoklis likās būt labs un bravūrīgs, bet tādu to neveidoja katra individuālās domas, bet visu kopā esamība kā tāda. Klausoties un pašam līdzī piedaloties sarunās, atklājās, ka šaubu un cerību dzirkstis, kā elektriskā

dzirkstele, lēkāja no viena baumas pola uz pretējo un visos gadījumos sarunu vedēji no tām centās atrast savai gribai un gaumei piemērotu atrisinājumu. Tā no acu liecinieku izteicieniem, ka šīs dienas tosmariešu delegāciju krievu konsuls nemaz neesot pieņēmis, bet tai pretī iznācis tikai tā sekretārs un arī tas tūlīt, pēc īsiem pateicības vārdiem par apsveikumu, tos visus uzaicinājis izklīst un rītu atkal ierasties savā darbā. Tūlīt radās minējumi, ka tādā gadījumā jau droši vien politiskās pārvaldes ierēdņi ir ceļā, lai šos krievu rokļaižas pievāktu, kas nākošās piecās minūtēs, jau no cita mutes tālāk stāstīts, tika apgalvots kā noticis fakts. Bet ne visi domāja tā. Krievu novērotājus un to tankus ostmalā es nebiju redzējis vienīgais. Vīri, kas bija no dienvidus priekšpilsētas, zināja stāstīt, ka vairāki krievu tanki un smagās mašīnas ar kājniekiem esot arī uz Līvas laukuma un dažādi šaubīgi subjekti ceļā uz šejieni bijuši redzami vai uz katra ielas stūra. Tas nevēstot neko labu.

Vadība bija savā galā un vīri, gaidīdami no tās kādus tuvākus paskaidrojumus, kā pirmo sagaidīja rīkojumu par ieradušos pārbaudi, un kaut tā, kā loģisks sākums bija katrai sanāksmei, man tas toreiz pārpildīto telpu dēļ likās nevajadzīgs, jo tās jau pašas par sevi pierādīja, ka nopietno aicinājumu bija sapratuši un tam sekojuši visi, bet drīz tomēr izrādījās, ka tā nebija. Pēc pārbaudes izrādījās ka trūka 13%, no kuņģam pusei, pēc to darba biedru vai kaimiņu izteicieniem, varēja arī atrast attaisnojošus iemeslus: kā atvaļinājumā esošus, otrās maiņās strādājošos, vai arī saslimušos. Tomēr bija arī tādi, kuņģiem nevarēja nekādus attaisnojošus iemeslus sameklēt. Trauksmes paziņojumu tie bija saņēmuši, bet ieradušies nebija un starp tiem bija arī mūsu aizsargu Aviācijas pulka eskadriļas komandieris Jānis Treimanis, par kuņģu visu laiku bijām domājuši, ka viņš atrodas vadības galā.

Treimanis strādāja Liepājas munitā un dienā savā darba vietā bija bijis. Trauksmes paziņojumu telefoniski gan bija saņēmusi viņa kundze, bet solījusies to pateikt vīram, kas tanī brīdī esot bijis ārpus dzīvokļa. Vēlākai zvanīšanai uz

Treimaņa dzīvokli panākumu vairs nebija, tā telefons klusēja. Treimaņa neierašanās un citu vienību balamutīgāko vīru zobošanās, ka aviācijas komandierim ir vajadzīgas jaunas apakšbikses, kam piekritām arī mēs paši, mums godu tomēr nedarīja.

Pēc vīru pārbaudes mums visiem radās jauns sarunu temats un proti: kas bija tie, kas līdzīgi Treimanim, aizsargu formas tērpu šodien bija atzinuši par gudrāku neuzvilkt un kādi bija iemesli, kas viņus no tā atturēja? Uz jautājuma pirmo daļu vīru spriedums bija iznīcinošs un komplimenti, ar kādiem tie tika apveltīti, šeit nav atkārtojami. Kad vīri tuvāk sāka analizēt jautājuma otro daļu, tad gala slēdziens bija apbrīnojami līdzīgs tam, kādā turpmākie notikumi arī izvērtās.

Tāds noskaņojums, ar trauksmi kopā sapulcinātos, apmēram 600 Liepājas aizsargos, to namā valdīja 1940. gada 19. jūnija vakarā līdz plkst. 22:00, kad 15. Liepājas aizsargu pulka vadība paziņoja mūsu kopā sasaukšanas iemeslus un turpmākos uzdevumus. Nezinu, vai sargājot sporta zāles grīdu no mūsu zābaku pakavotiem papēžiem, vai izvairoties no stāvokļa drāmatizēšanas, visi vienkopus aicināti netikām. Vispirms pulka vadība trauksmes iemeslu darīja zināmu rotu un mazāku vienību komandieriem, tie savukārt savās telpās sapulcējušamies to paziņoja saviem vīriem. Ar šādu trauksmes uzdevumu izskaidrojumu no vairākām mutēm, tā atsevišķos gadījumos tika drāmatizēta, jo bija komandieri, kas bija mētājušies ar vārdiem, ka, ja vajadzēs, mēs labāk stāvus mirsim, nekā atkāpsimies svešu varu interešu priekšā.

Noteikti neatminu, kuŗš no 15. Liepājas aizsargu pulka bataljonu komandieriem, Lēģeris vai Pelcmanis, trauksmes uzdevumus paziņoja mums — aviācijas vīriem, bet vārdi, ar kādiem tie tika paziņoti mums, nekādu drāmatismu nesaturēja.

Kopā aicināti bijām tādēļ, ka rītu, t.i. 20. jūnijā bija paredzams, ka atkal notiks dažādu kreisu elementu provokatoriskas demonstrācijas, par godu Sarkanās armijas papildus kontingentu ienākšanai mūsu zemē. Ja tās nenoritēšot disciplinēti un sākšoties varas akti, ar kuŗiem policija

un Pirmā pulka pirmā bataljona kaņavīri netikšot galā, tad mūsu uzdevums būšot tos atbalstīt, kas gan nekādi neesot ticams, ka tāda nepieciešamība varētu rasties un tādēļ, lai līdz rītam, kad brokastis mēs saņemšot no kaņavīru virtuves, mēs ierīkojamies pēc iespējas ērtāki.

Kad darījām vadību uzmanīgu uz ielu stūros redzētiem krievu novērotājiem, tā jau par tiem zināja un tai pašai bija savi plāni par to izsekošanu, neatkarīgi no pārējām drošības iestādēm, un proti: jūņnieku tērpus pārveidot par civīliem bija visvienkāršāk, jo daudzi spožās pogas ziliem uzvalkiem bija piestiprinājuši ar skrūvveida dubultpogām, kur otrā poga svārku iekšpusē bija ar drēbi apvilktā civilā poga. Atlika tikai to kārtību samainīt, un jūņnieka balto naga cepuri aizmirst uz vadža un no jūņas aizsarga radās civilists. No šādiem vīriem tad arī tika sastādītas vairākas divvīru grupas un izsūtītas pa visu pilsētu, novērot eventuālo krievu vai sarkanarmiešu kustību ielās.

Kad grupas pēc pusnakts atgriezās, to ziņojumi bija līdzīgi. Pilsēta no gājējiem esot kā izmirusi. Kaut gan uz ielu stūriem šaubīgi novērotāji vairs neesot redzami, toties krievu tanki esot pie abiem ostas tiltiem, preču stacijas, bākas un elektriskās spēkstacijas. Notiekot, kaut samērā reta, tomēr intensīva to pussmago vāgu kustība starp Kaņa ostu un dienvidpriekšpilsētu. Licies, ka vienīgā vieta, kur bijusi mūsu kaņavīru sardze, esot pasts un it kā to bruņu cepurēs tērptās galvas redzētas arī aiz politiskās pārvaldes ieejas durvīm. Uniformētie policijas posteņi neesot redzēti nekur, bet toties to modrās acis civilā patruļu veidā esot nomodā.

Dzirdētos jaunumus vīri uzņēma dažādi. Bija tādi, kas tajos nemaz neklausījās, iztraucēti no pirmā miega savās atguļas vietās uz krēsliem vai grīdas, apgriezās uz otriem sāniem un gulēja tālāk, bet bija arī tādi, kas, gaidot patruļu atgriešanos, gulēt vēl nebija sākuši, un tagad, dzirdot to ziņojumus, iesāka nākotnes zīlēšanu.

Krievu tanki pilsētas dažādās vietās nepatika nevienam. Vēl tik trūka, ka tie piebrauktu pie mūsu mītnes abām izejām un iesprostotu mūs kā zivis murdā. Ko tad?

Aizsargi nebija armija, kur padotam bez iebildumiem jāizpilda priekšnieka pavēle. Tie, kas negribēdami piedzīvot ļaunāko varbūtību, devās pie priekšniecības un izteikuši savas aizdomas, nāca ar priekšlikumu, vai nav jau pienācis pēdējais laiks iznīcināt dokumentus un izklīst, lai vēl laicīgi varētu noglabāt ieročus brīdim, kad tos vajadzēs, bet priekšniecība domāja savādāk. Mūsu liktenis izšķirsies Rīgā, un mums nelokāmi ir jāpaļaujas uz to vīru, kas savā pēdējā līdz šim teiktajā vēstījumā ir pavēlējis mums katram palikt savā vietā. Nekādā gadījumā ar viņa muti teiktais neesot teikts nepārdomāti. Tas mums liekot domāt, ka ar krieviem ir panākta kāda mums vēl nezināma vienošanās. Neviena loģiski domājošs cilvēks nevarot neredzēt, kādā nolūkā krievi Baltijas valstis tieši tagad, kad vācieši sākot apzināties savu spēku, pārpludinot ar savu kaņaspēku un droši varot pieņemt, ka krievi nepielaidīšot tādu muļķību, kā mēģinot ierobežot mūsu patstāvību, tie izšķirošā brīdī savā aizmugurē sarīdīšot visas trīs Baltijas valstis pret sevi.

Vadības paskaidrojumi bija tikpat ticami, cik vīru aizdomas un pēdējie savām aizdomām arvien atrada jaunus pierādījumus, pret kuņiem vadības vienīgā atbilde bija — atsaukšanās uz Ulmaņa pēdējiem atklātībā teiktiem vārdiem.

Tad ieskanējās telefona zvans. 20. jūnijā plkst. 3:00 no rīta zvanīja Pirmā pulka pirmā bataljona dežūrvirsnieks, kas sava komandiera uzdevumā nodeva pavēli, ka sakarā ar ēdiena piegādes grūtībām tādu aizsargu skaitu, kas atbilstu vienas pastiprinātas rotas stiprumam, pārsūtīt pie viņiem uz Čakstes laukuma novietni. Šādam skaitam viņu rīcībā arī esot telpas to pagaidu novietošanai.

Kaut kas bija sakustējies un ēdiena piegādes grūtības uzskatījām tikai par maskēšanos. Vīru garastāvoklis, no bezdarbības un neziņas nospiests, strauji pārsviedās uz cerību pilnu darbošanos.

Pieprasītā pastiprinātā rota tika sastādīta no atsevišķām vienībām, kuņai kājnieki, jūņnieki un aviācijas vīri deva atiecīgo vadu skaitu, atbilstoši savam stiprumam. No aviācijas eskadrijas tāds tika nozīmēts gan tikai viens un tanī biju arī

es. Nepilnas pusstundas laikā jaunā rota bija nostādīta un, atvaļinātā rezerves virsleitnanta Brektera vadībā, 180 vīru sākām soļot uz Čakstes laukumu, kur mūsu kaņavīru novietnēs izvietojāmies vairākās tukšās telpās. Drīz arī sagaidījām brokastis, bet neko tuvāk par mūsu uzdevumiem neuzzinājām.

Kāds no tuvumā dzīvojošiem pēc brokastīm bija aizgājis uz mājām un atgriezās ar radio aparātu, kuŗu arī tūlīt likām lietā, bet tanī brīdī priekš mums nekas interesants ārā nenāca un kuŗu visi, izkaisīti pa dažādām tukšām telpām, vienlaicīgi noklausīties nevarējām. Ierīkojušies pēc iespējas ērtāk, spēlējām kaut kur sameklētas kārtis vai mēģinājām nosnausties.

Bataljona kaņavīrus neziņa par turpmāko mocīja ne mazāk kā mūs, bet tā neizpaudās tik atklāti un redzami. Virsnieki, pie kuŗiem atradās arī mūsu rotas komandieris, bija sapulcējušies vienkopus, un kā man likās, — ar nodomu, lai tiem, apgrozoties padoto vidū, nebūtu jāatbild uz jautājumiem. Ar kareivjiem, kas bija norīkoti dažādos darbos, mums saskares nebija, bet instruktori, kuŗi nereti šķērsoja mūsu telpas, centās ilgāk uzkavēties un uzzināt kādus jaunumus no mums, jo paši kazarmes kopš aizvakardienas atstājuši nebija, un par to, kas notika pilsētā, arī mums citu ziņu nebija, kā tikai tās, ko varējām novērot caur logu uz gaŗām ejošo ielu, un caur to skatoties likās, ka dzīve rit parastās sliedēs. Pēc pulksten sešiem no rīta parādījās pirmie gājēji, kas steidzās uz savām darba vietām. Pēc tam no kāda pagalma savās peļņas gaitās izbrauca kāds vieglais ormanis. Pēc astoņiem uz tās galveno kārtu bija redzamas mājas mātes, kas ar iepirkuma groziņiem devās uz tirgu. Dažas stundas vēlāk tās nomainīja bērni, kas aizsteidzās jūŗmalas virzienā un tad uz tās, no mājas uz māju ejot, bija redzams vairs tikai pastnieks.

Pusdienas ziņās radiofons paziņoja jaunās valdības sastāvu, un zinot, ka to varēja sastādīt tikai ar krievu piekrišanu un kaut arī ne visi tās locekļi atbilda mūsu gaumei, pārsteigums par tās nacionālo sastāvu bija vairāk kā liels un

pēc katra jaunā ministra līdzšinējās stājas apskates, mūsu cerību „barometrs” atkal kāpa.

Ministru prezidenta un pagaidu ārlietu ministra pienākumus bija uzņēmis profesors Augusts Kirchenšteins. Tautā pazīstams kā *Jaunāko Ziņu* veselības pielikuma redaktors, ar palamu „vitamīnu profesors,” ar kuņiem tas it kā savā jaunībā, bēgot no cara represijām par piedalīšanos 1905. gada revolūcijā un uzturoties Šveicē, esot izārstējis savu kakla diloni, — tuberkulozi.

Kaŗa ministrs — ģenerālis Roberts Dambītis. Ģenerālis Dambītis bija Lāčplēša kaŗa ordeŗa kavalieris, vecais strēlnieks un atbrīvošanas cīņu dalībnieks. No armijas atvaļināts šī gada sākumā, kur tā pēdējais amats bija Armijas staba priekšnieka palīgs.

Iekšlietu ministrs — rakstnieks Vilis Lācis. Tautā populārs ar saviem darbiem, no kuņiem „*Zvejnieka dēls*,” Ulmaŗa valdības proteŗžēts, tika filmēts un tās personu prototipi, tāpat kā brāļu Kaudzīŗu „*Mērnietu Laiku*” varoņi, tautā drīz iemantoja filmas varoŗa vārdus.

Sabiedrisko lietu ministrs — žurnālists Pēteris Blaus. Blaus bija mūsu cilvēks — aizsargs, nāca no patriotiskas ģimenes, atbrīvošanas cīņu dalībnieks un 5. Rīgas aizsargu pulka rotas komandieris, — *Jaunāko Ziņu* redaktors.

Tautas labklāŗības ministrs un izglītības ministra pagaidu vietas izpildītājs — žurnālists Jūlijs Lācis. Viņš bija žurnāla *Atpūta* redaktors un tautā populāritāti ieguvis ar romānu par uz Brazīliju izceļojuŗo latvieŗu baptistu dzīvi — „*Mūŗa meŗa maldi*.”

Tieslietu ministrs un finanŗu ministra pagaidu vietas izpildītājs — Juris Pabēŗzs. Pabēŗzs, bijuŗais Satversmes sapulces loceklis un pirms Ulmaŗa apvērsuma, daŗādās valdībās gan tieslietu, gan tautas labklāŗības ministra posteŗos.

Satiksmes ministrs — inŗeniens Jānis Jagars. Jagars bija sociāldemokrats, Rīgas centrāltirgus projekta autors un brālis Liepājas elektriskās spēkstacijas direktoram.

Iekšlietu ministra biedrs un politiskās policijas priekšnieks — sabiedrisks darbinieks Vikentijs Latkovskis. Daudz par Latkovski nezinājām, tikai to, ka viņš ir bijis skolotājs un aktīvs sabiedrisks darbinieks dažādās Latgales organizācijās un it kā pašreizējais cietuma departamenta darbinieks.

Par armijas komandieri — ģenerālis Roberts Kļaviņš. Kļaviņš bija bijis vecais strēlnieks un atbrīvošanas cīņu dalībnieks. No armijas atvaļināts, pēc kam nobeidzis augstskolu un it kā pašreiz nodarbojās kā advokāts.

Jaunā valdībā nebija iecelts zemkopības ministrs, bet par to bija teikts, ka līdz tā izraudzīšanai zemkopības ministra pienākumus tālāk pildīs līdzšinējais šī resora vadītājs Jānis Birznieks.

Līdz plkst. 14-iem visus jaunās valdības ministrus un tās eventuēlo turpmāko politiku bijām jau krustām šķērsām izdebatējuši, un kā tas toreiz loģiski bija, — meklējām arī atbildi jautājumam, kāda tad īsti starpība starp veco un jauno valdību varētu būt? Valdības politiku noteica ministru prezidents, un tas nozīmēja, ka Ulmanis turpmāk savā vietā tomēr nepaliks, bet kā Valsts prezidents viņš, kā pirmais vīrs valsts priekšgalā tomēr palika, un tas nozīmēja, ka jaunās valdības Ministru prezidentu bija izraudzījis viņš. Nedomājām, ka mūsu jauno valdību būtu varējis sastādīt arī Višinskis, bet tad, kad savu „cerību pili” bijām jau uzbūvējuši, tā izrādījās tikai kāršu namiņš, kas sabruka vienā momentā, sabruka ar to brīdi, kad kapteinis Riciks, — viens no bataljona rotas komandieriem, mūsu komandiera Brektera pavadībā, skriešus ieskrēja pie mums un saraustītos vārdos pateica apmēram sekošo: — Aizsargi, atstājiet savas šautenes šeit un nekavējoši izklīstiet. Mēģiniet noslēpties pie tuvumā dzīvojošiem vai kādiem paziņām, vai arī kaut kur citur pilsētas dienvidos. Vecpilsētā, krievu kaņķaspēka apsargāts, trako sarīdīts dažādu salašņu pūlis, kas ir jau ieņēmis visus policijas iecirkņus, prefektūru, aizsargu namu un pastu un pašreiz ir ceļā uz šejieni. Nekavējaties, jo tā ir vienīgā iespēja kā novērst sadursmes, kuŗu sekas var būt neaprēķināms.

Mūsu pārsteigums un apjukums pirmā brīdī bija tik liels, ka neviens no mums pavēles devējam, kuŗš pēc pateiktā mūs tūlīt atstāja, nepaspējām uzstādīt nevienu jautājumu, bet Brekteris bija palicis mūsu vidū un nosvērtiem vārdiem deva tālākus rīkojumus: puīši, nezaudējiet galvu, atstājiet šeit arī savu pistoļu kaburus, bet pašas pistoles noglabājiet kabatās, un galvenais, mēģiniet izvairīties no sadursmes!

Kad pavēli dažu minūšu laikā izpildījām un mazākās grupiņās atstājām bataljona mītni, mani pārņēma vilšanās sajūta, bet tanī brīdī par to domāt neatlika laika, — domas nodarbināja tikai viens jautājums, — pavēlē teiktais, — noslēpties, jā, bet kur un kāpēc?

* * *

1940. gada 20. jūnija rītā darbi visos Liepājas uzņēmumos sākās kā katru darba dienu. Starpība bija tikai strādnieku iztrūkstošo skaitā, kas bija lielāks, kā parasti. Vispirms jau iztrūka visi aizsargi, kas bija ieradušies uz trauksmi. Pirmā stundā pietrūka arī visi, kuŗus katrā uzņēmumā pazina kā sevišķi kreisi noskaņotus, kas ar nokavēšanos savās darba vietās plkst. deviņos ieradās krievu automašīnās un to pavadībā, kas tos iepriekšējā dienā pēc tosmariešu demonstrācijas, drošības apsvērumu dēļ, lai tos nākošā naktī neapcietinātu mūsu policija, visus bija pārveduši uz Kaŗa ostu. Viņu pirmais gājiens savās darba vietās bija pie uzņēmumu vadības. Krievi ar savām mašīnām pa to laiku noparkojās uzņēmumu ēku priekšā, lai tā pieteiktu savu klātbūtni. Uzņēmumu vadītājiem bez kāda ievada paziņojot, ka Liepājas strādnieki ir nolēmuši šodien iziet demonstrācijās, lai apsveiktu mūsu zemē ieradušos Sarkanarmiju. Viņi visos uzņēmumos noteica arī laiku, kad jāatskan darbu beigu svilpes signālam. Uzņēmumu vadība, ievērojusi ultimāta iesniedzēju aizmugurē esošos krievus un saprazdama, no kuŗas puses „vējš pūš,” atbildēja: — Nu tad rīkojaties! Un kreisā izlase sāka rīkoties.

Pulksten desmitos, darba izbeigšanās signālam atskanot, un darba darītājiem izbrīnā apstājoties, tūlīt parādījās viņu

darba biedri, kas, krievu atvesti, pavēstīja, ka ar uzņēmuma vadības ziņu un par pilnas darba dienas samaksu, strādniekiem jāpulcējas vienkopus, lai pēc tam visi kopā varētu doties uz Annas tirgus laukumu, kur pulcēsies strādājošie arī no pārējiem Liepājas uzņēmumiem, lai visi kopā varētu apsveikt jauno valdību, kuņas sastāvu šodien paziņošot.

Šāds paziņojums, kas neatbilda patiesībai un paziņots no vīru mutēm, kuņu politiskā stāja un domāšanas veids katram darba biedram bija zināms, lika saprast, ka visa šī lieta ir „šūta ar sarkaniem diegiem,” bet ko tie vairs varēja darīt? Pie uzņēmumu pārvaldes ēkām un vārtiem jau stāvēja krievi. To prasību priekšā arī mūsu valdība bija izrādījusies bez padoma. Katram palika tikai paša rūpes par darba vietas un maizes rieciena saglabāšanu sev un savai ģimenei un tā arī viss lielais vairums Liepājas uzņēmumos nodarbinātie 20. jūnija priekšpusdienā, aiz saviem jaunuzmetušajiem runas vīriem un viņu paceltiem sarkaniem karogiem, sarkanarmiešu apsargāti pulcējās Annas tirgus laukumā un tikai tur, kad lielās cilvēku masas dēļ sarkaniem vadoņiem vairs nebija iespējams acīm kontrolēt katru atsevišķu sava uzņēmuma vīru, vairums dezertēja.

Tosmarē, kur Ģēbelis, Zars un Ģībietis tiešā sarkanarmiešu tuvumā jutās kā savās mājās, un kur dienu iepriekš jau bija piedzīvota viņu nodevība, gaiss bija „elektrizēts.” Pēc darba pārtraukšanas svilpes vīri nevajadzīgi lēni nodeva savus darba rīkus un pārāk ilgi kavējās savās ģērbtuvēs. Uz pulcēšanās vietu pie labierīcības ēkas tie nāca it kā negribēdami un kad Ģēbelis uzsāka savu runu, tad no visas lielās strādājošo saimes tur nebija vairāk kā 150 vīru, bet būdams labs režisors un pazīdams strādājošo noskaņojumu pret atsevišķām vadības personām, viņš tos izspēlēja kā savas runas kodolu pret saviem klausītājiem. Ģēbelis pieprasīja padzīt no direkcijas agronomu Gustiņu un no smēdes tās meistarū — Veidemani, un šādu izrādi vīriem gaŗām palaist negribējās, un Ģēbeļa klausītāju skaits auga. Kad abi pieminētie bija sameklēti, viņu tālākam ceļam līdz fabrikas vārtiem jau gatavībā stāvēja divas tačkas, kuņas, ar varu

iesēdināti un galvā uzmauktiem maisiem, viņi vispirms tika stumti it kā uz Kaŗa ostas kanāli izpeldināšanai, pret kādu varas darbību tad iemaisījās sarkanie jūŗnieki un, norādīdami, ka nevēlamus darbiniekus strādnieki drīkst izsviest tikai ārpus vārtiem, bet tos tiesāt ir likumīgās tiesas daļa, tie abus izstumtos „paglāba” no noslīkšanas.

Kā nākošais tautas tribūns savā pozīcijā jau drošs judamies, Ģēbelis izspēlēja vēl vienu trumpi, ar kuŗu tas cēla strādājošo vērtību pašiem savās acīs. Viņš paziņoja, ka ar šo brīdi fabrikas labierīcības ēka sauksies par Jāņa Rozentrētera ēku un tur tūlīt arī piestiprināja jau iepriekš sagatavotu un līdzi atvestu attiecīgu uzrakstu.

Jānis Rozentrēters bija bijis kreisās strādnieku arod biedrības aktīvs dalībnieks un Liepājas kaŗa ostas darbnīcās sev iztiku pelnījis kā elektriķis, kur 1929. gada sākumā kādā nelaiimes gadījumā elektrisko vadu stabam gāžoties, kuŗa galā viņš strādāja, nosists, bet sava taisnā rakstura, strādīguma un aroda labās prasmes dēļ, viņš bijis savu darba biedru un fabrikas vadības cienīts un atzīts.

Ir patiesība, ka 20. jūnijā Tosmarē nodarbinātie gandrīz visi aizgāja aiz Ģēbeļa sarkaniem karogiem līdz Annas tirgum, bet šādam gājienam bez rūpēm par maizes rīcienu nākotnē un ziņkārības gājiena galā uzzināt ko vairāk, izšķirošais bija tas, ka visiem fabrikā nodarbinātiem dzīves vietas bija pilsētā, un, lai tur šādā neparastā laikā atgrieztos, viņiem bija tikai pašu kājas.

Pēc manis rūpīgi savāktiem materiāliem, komunistu apgalvojums, ka uz Annas tirgus laukuma toreiz sapulcējušies 7000 strādnieku, atbilst patiesībai par tik, par cik mēs vārda strādnieki vietā liekam vārdu ziņkārīgie, un tā ir starpība.

Kad uz Annas tirgus laukuma Ģēbelis un tam līdzīgi Liepājas biedri, visas lielās klausītāju masas priekšā, mūsu pagātni bija pietiekoši nolamājuši, tie uzaicināja strādniekus sev sekot un pārņemt visas pilsētas un valsts administratīvās iestādes. Pēc Ģēbeļa aicinājuma, aiz viņa sarkaniem karogiem, sarkanarmiešu ielenkti, sāka pulcēties apmēram

1500 no sapulcināto kopskaita, bet kādi? Latviešu valodu viņu vidū tikpat kā nedzirdēja, un kad tie pa Kr. Barona ielu sāka virzīties uz Vecpilsētu, vairāk atgādināja pūli, nekā gājienu un tam par pirmo upuri krita Pirmais policijas iecirknis Kr. Barona ielā. Pūlim izkļedzot dažādus revolūcionārus saukļus un sarkanarmiešiem ieņemot sardzi, tur iebruka lielāks skaits vīru ar sprogainām galvām kulakus pa gaisu vicinot un, tos grūstot un bukņijot, pavēlēja policijas kārtībniekiem nolikt savus ieročus un iecirkni atstāt un nekad vairs neatgriezties.

Pārejot tirdzniecības tiltu, no pūļa sarkanarmiešu pavadībā atdalījās vairākas grupas. Pirmā no tām steidzās gar Vecpilsētas ostmalu līdz krastmalas vietai pretī muitai, kur 1919. gadā Ulmanis bija nokāpis no kuģa Saratovs un kur viņš vienā no saviem pēdējiem Liepājas apmeklējumiem bija iestādījis piemiņas ozolu. Grupas vīri izrāva šo ozolu ar visām saknēm un iesvieda ostā. Otrā grupa tanī pašā laikā pie nama Lielā ielā Nr. 6 norāva un sadauzīja tur piestiprināto bronzas piemiņas plāksni, kas vēstīja, ka minētā namā 1919. gadā dažus mēnešus patvērumu bija atradusi mūsu Pagaidu valdība. Trešās grupas uzdevums bija ielausties Helēnas ielā *Kurzemes Vārds* redakcijā, ko tā arī izdarīja iepriekš piekaujot policijas kārtībnieku redakcijas nama priekšā. Ceturtai grupai, kas turpat uz Helēnas ielas centās ieņemt pastu, lieta tik vienkārša vairs nebija. Pastā bija mūsu kaŗavīru sardze un tās priekšnieks kaprālis Strazds neļāvās iebaidīties. Nostājies pret samērā šauru pasta ieeju savas sardzes priekšgalā, viņš ar bruņu cepuri rokā atvairīja visus uzbrucējus. Tie, kas bija ar bruņu cepuri dabūjuši pa pakausi vai pieri, otrreiz vairs netuvojās. Tad iemaisījās sarkanarmieši un, piedraudot ar šaušanu, pieprasīja Strazdam atkāpties, bet Strazds to nedarīja. Uzdevis vienam no saviem vīriem sazvanīties ar savu priekšniecību, Strazds, neklausīdamies uz pūļa draudiem un zaimiem, palika savā vietā un tikai tad, kad viņa sūtītais sakarnieks atgriezās un ziņoja, ka priekšniecības rīkojums ir demonstrantiem ceļu atbrīvot, Strazds atkāpās. Krievu speciālisti devās viņam gaŗām, pārņēma telefona un

telegrafa centrāli, Strazdu un viņa vīrus atbrūvoja un aizturēja sarkanarmieši un tikai nākošā naktī atveda atpakaļ uz viņu novietni Čakstes laukumā, kur tos pret parakstu nodeva dežūrvirsniekam.

Aizsargu nams krita bez cīņas. Tā pagalmā no Teātra ielas puses vispirms iegāja sarkanarmieši, uzaicināja aizsargus nolikt ieročus un namu atstāt caur Bāreņu ielas izeju. Kad aizsargu vadība tam piekrita, no pūļa ieskrēja grupa vīru, kas centās noliktos ieročus pievākt, bet tas tiem ne gluži izdevās. Iemaisījās sarkanarmieši un pievāktos ieročus tiem atņēma, atstājot tikai pāris šautenes.

Līdzīgā kārtā tika ieņemti arī Otrais un Trešais policijas iecirknis, Dzelzceļa policija, Prefektūra un Polītiskā pārvalde, kuŗu pūlis atrada noslēgtu, bez darbiniekiem un iznīcinātiem dokumentiem. Kārtībnieks, kas uz Rožu laukuma iepretī Graudu ielai regulēja satiksmi, saņēma kulaka sitienu sejā un prefekts Ēverts pļauku. No pilsētas valdes tika padzīts pilsētas galva Rimbenieks un Miera un Apgabaltiesās, kur to priekšsēži tanī laikā neatradās, simboliski tika ieņemti viņu kabineti.

No Apgabaltiesas pūlis pagriezās pret mūsu kaŗavīru mītņi, bet redzot, ka kaŗavīri to ir aplenkuši, stāvot vīrs pie vīra ar durkļotām šautenēm ne sarkanarmieši, pie kājām, ne arī pūlis neuzdrošinājās tiem tuvoties un pagriezās atpakaļ, virzienā uz Pēteŗa tirgu. Arī abi cietumi tika saudzēti. Tiem gaŗām ejot pūlis tikai izkliedza savus draudus fašistiem un varmākām un iekšā sēdētājus drošināja ar drīzu brīvības stundu.

Pēc Liepājas "ieņemšanas" visas pūļa atsevišķās grupas sapulcējās uz Pēteŗa tirgus laukuma, kur runāt atkal mēģināja tie, kas savas balsis vēl nebija izklieguši. Tie arī savās runās pateica patiesību, kas bija tie, kas Liepāju ieņēma.

Tā piemēram vienā no vienbalsīgi pieņemtiem apsveikumiem, kas nākošā rītā arī tika publicēts jau iznākušā laikrakstā *Komūnists*, bija teikts:

*Mēs, Liepājas strādnieki, savā demonstrācijā,
kas rīkota par godu PSRS valdībai un vispasaules*

*proletāriāta vadonim biedram Staļinam, lūdzam
pieņemt mūsu sirsnīgāko pateicību par
sniegto palīdzību, atpestot mūs no visu strādnieku
nicinātās fašistiskās Ulmaņa valdības,
kas nevēlējās dzīvot patiesā draudzībā ar
Padomju Savienības tautām.*

*Mēs, Liepājas strādnieki, sūtam tāpat savu
sirsnīgāko sveicienu neuzvaramās Sarkanās Armijas
kaņavīriem un komandieriem, tāpat arī
Sarkanai Flotei, kas apsargāja mūs pret
Ulmaņa valdības patvarībām ...*

Kaut gan šis apsveikums pēc kara ir atkārtots arī grāmatā *Revolucionārā Liepāja*, foto materiāli par 20. jūnija notikumiem, kuņus pagatavoja paši komunisti, atskaitot divus uzņēmumus, nav publicēti nekur, un nav arī brīnums kāpēc, jo man bija iespēja tos iegūt, bet, diemžēl, tie manā rīcībā vairs nav, un tā nevaru vairs uzskatāmi pierādīt, kas tiešām bija tie, kas pirmie lauzās mūsu uzraudzības iestādēs un piespieda Liepāju kapitulēt.

20. jūnija vakarā, it kā nokaunējušies par savu bezspēcību, liepājnieki ātrāk kā parasts noslēdza savu namu priekšdurvis un aizvēra logu slēģus, bet kad nākošā rītā atkal modās darba dzīvei, tad pirmais, ko tie ieraudzīja uz ielām kur bija stāvējuši kārtībnieku posteņi, bija sarkanarmieši, un, gribēdami nopirkt *Kurzemes Vārdu* tā vietā saņēma laikrakstu *Komūnists*. Sociāldemokrāts Dreifelds, kas laikrakstu *Komūnists* bija sagatavojis, ar to saviem biedriem Rīgā bija aizsteidzies priekšā. Tur laikraksts *Cīņa* sāka iznākt tikai 22. jūnijā, bet notikumiem, cik bēdīgi un traģiski tie arī likās, bija sava komiskā puse.

Iepriekšējā dienā no savām darba vietām padzīti, tur vairs neatgriezās policijas un pilsētas valdes darbinieki, bet jau plkst. 10.00 priekšpusdienā tie paši, kas viņus no turienes padzina, sāka viņus meklēt pa dzīvokļiem un, piedraudot par darbā neierašanos sodīt, pavēlēja tiem atgriezties savās darba vietās, un tā notika, ka jau 21. jūnija pēcpusdienā atkal varēja redzēt mūsu policijas darbiniekus savās uniformās.

Bet kādā vietā stāvoklis bija gluži pretējs, proti, *Kurzemes Vārda* redakcijā. 20. jūnijā to ieņēma komūnisti un 21. jūnijā jau tur iznāca viņu laikraksts *Komūnists*, un 21. jūnija rītā savā darba vietā atpakaļ, negaidīts un neaicināts, ieradās izdevniecības *Kurzemes Vārda* atbildīgais vadītājs Kristaps Grāmatnieks. Jaunie redakcijas saimnieki ar pirms 15. maija bijušo Liepājas Pilsētas domes sociāldemokrātu frakcijas locekli un *Strādnieku Avīzes* redaktoru Nikolaju Dreifeldu priekšgalā, nebūdami droši par jaunās valdības turpmāko politiku, neuzdrošinājās Grāmatnieku no uzņēmuma padzīt līdz laikam, kamēr notika tā oficiālā nacionālizēšana.

Kad liepājnieki uzzināja, ka Grāmatnieks vēl vienmēr ir savā vietā un izdod laikrakstu *Komūnists*, to pārsteigums bija negatīvs, un daudzi tam pierakstīja nodevību, bet tad atklājās patiesība, visi apbrīvoja viņa uzņēmību un smējās par Liepājas komūnistu apjukumu un nespēcību no viņa tikt vaļā.

*

Mūsu kuņģu novietni atstāju kopā ar diviem saviem Tosmares darba biedriem — aizsargiem, lidotājiem Žani Valtu un Jāni Pēteronu un, klausot dotiem norādījumiem, devāmies pilsētas dienvidu virzienā, ar nolūku iegriezties kādā savrūpmājā un tur, ar tās iemītnieku starpniecību uzņemt sakarus ar savām ģimenēm un tā tikt pie privātiem uzvalkiem. Māja, kuņģi iegriezāties, piederēja pilsētas valdes darbiniekam Rolavam un tur vispirms sastapām tā pārbiedēto kundzi, kuņģi kā pirmie pastāstījām, kas pilsētā bija noticis, bet tad arī mūsu pašu spēki bija galā. Pēdējo dienu nervu saspīlējums lauzās uz āru un man personīgi tas izlauzās asarās. Tās atvieglāja sirdi un domas. Acis sāka atkal visu skatīt bez kādām ilūzijām. Mani sāka nodarbināt doma par to, kas bija tās smadzenes, kas noorganizēja un vadīja visu Liepājā notikušo? Pūli varēja vadīt uz vienu mērķi un pēc tam uz otru, bet vienā reizē to saskaldīt un vērst pret dažādiem mērķiem, tā bija lieta, kas jau iepriekš bija jāizkārto. Kad pēc gada man radās iespēja visu šo lietu vēlreiz restaurēt, es to darīju nekavējoši.

Atklājās, ka viss Liepājas ieņemšanas plāns mūsu pagrīdniekiem naktī uz 20. jūniju Kaņa ostā no krieviem bija nodots gatavs, un ne tikai plāns vien, tā 100% izpildei viņiem tika piedalīti arī Krievijas latvieši un sarkanarmiešu apsardzība. Vīri, kas šādas liecības nodeva, nebija Liepājā daudz vairs palikuši, un tie, kas vēl bija, ir arī vēl šodien, jo viņu liecību svarīguma dēļ mēs viņus, kā eventuēlus „kroņa” lieciniekus par krievu ekspansijas metodēm un politiku mūsu zemē, vāciešiem nenodevām un tālāk nevajājām.

Kontaktu ar savu dzīves vietu uzņemt varēju gan tikai 21. jūnijā agri no rīta, kad arī tūlīt pēc tam sieva man atveda privātu uzvalku un pastāstīja, ka viņai piezvanījis direktors Jansons un lūdzis, tikko par mani esot kādas ziņas, lai es nekavējoši ierodos fabrikā. Jansona rūpes sapratu. Fabrikā remontā atradās Lietuvas kuģis Mariampole, kuģam šinīs dienās vajadzēja būt gatavam. Viss uz tā izvesto darbu saraksts un to pēckalkulācija atradās manās rokās un bez remonta samaksas fabrika kuģi izlaist nevarēja.

Kad es ar taksīti cauri visai pilsētai devos uz savu darba vietu, vispirms izprašāju šoferi par jautājumiem, kas man interesēja. Bet to, ko viņš man zināja pastāstīt, daļēji redzēju pats savām acīm. Pilsētas seja nebija mainījusies, ielās bija tā pati kustība kā vienmēr, vienīgā starpība bija tā, ka ielu krustojumos, kur senāk satiksmi regulēja mūsu kārtībnieki, tagad to darīja sarkanarmieši tērpušies zilos virsvalkos un sarkaniem karodziņiem rokā.

Fabrikā nepiestāju pie savas darba vietas, bet pie direkcijas ēkas un tur vispirms devos tieši pie direktora Jansona, ko arī laimīgā kārtā sastapu vienu. Ulmaņa bilde viņa kabinetā pie sienas vairs nekarājās un tamdēļ tūlīt atļāvos jautāt: — Kāds gaiss ir fabrikā? Un Jansons manam jautājumam arī atbildēja: — Domāju, ka jūs neviens šeit neaiztikts. Darbnīcās viss norit normāli un arī neviens no aizsargiem, par cik tie ir atkal ieradušies darbā, nav aiztikti. „Viņi” pašreiz ir pārāk aizņemti ar citām lietām, — kā fabrikas komiteju un sienas avižu taisīšanu.

Uz savu darba vietu devos cauri kuģu būves un katlu smēdes darbnīcām. Jansonam bija taisnība, tur tiešām nekas neliecināja, ka būtu kas mainījies. Jaunie mani sveicināja kā līdz šim un vecie amatnieki, kad sniedzu tiem roku kā vienmēr aizbildinājās, ka viņi manējo nosmērēs. Darbnīcu kantorī, bez meistariem Siseņa un Kļavas un rakstveža Gūtmaņa, vēl sastapu divus jaunus man nepazīstamus cilvēkus, kas tur uz papildus sagādāta galda cītīgi kopā lipināja dažādu avižu izgriezumus. Kad uz savu visiem kopīgi teikto labrīt no abiem jauniem cilvēkiem pretsveicienu nesaņēmu, es tiem tūlīt noprasīju: — Vai varu arī jūs apsveikt kā jaunus pienācējus tosmariešu saimei? Bet atbilde atkal izpalika. Tās vietā saņēmu caur pieri vērstus skatus, ko redzēja arī Kļava, un tas, lai palīdzētu man tikt pāri mazam apjukumam, paspēra soli tuvāk vienam no tiem, un uz mani norādīdams teica: — Mūsu kuģu būves tehniķis! Uz šādu manu tiešu iepazīstināšanu, jauneklis drusku sagumzījās un ar tikko jūtamu sveša akcenta pieskaņu atbildēja: — Nē, nē, mēs te nepaliksīm, mēs tikai ierādam, kā tiek taisītas un kādām jāizskatās sienas avīzēm. Tūlīt sapratu, no kurienes šie jaunieši bija un man piepeši gribējās ar viņiem parunāties. Uz galda, ar izgrieztām slejām, bija arī vairāki krievu žurnāli un laikraksti. Uz tiem norādīdams, jautāju: — Vai domājat arī tos izmantot? Pie mums nav daudz tādu, kas pārvalda krievu valodu. Atbildi, ko saņēmu, negaidīju: — Kā tā, Liepāja tak pirms 20 gadiem piederēja Krievijai un vecā paaudze krievu valodu mācījās skolās un jaunajai tā būs atkal jāmacās tagad. Man nebija vairāk ko jautāt.

Par abiem jaunekļiem, kuņģiem pusdienas pārtraukumā pakaļ atbrauca krievu garnizona mašīna un pēc tam atkal atveda atpakaļ, man ar Kļavu vēlāk bija gaŗāka saruna, kad viņš man jautāja: — Vai tad jūs nejutat, ka tas otrs bija krievs, un tad tūlīt turpināja: — Tas, kas jums atbildēja kāda izskatīsies mūsu nākotne, ir Krievijas latvietis. No vakardienas, kad viņi abi šeit ieradās un viņš par tādu uzdevās, mēs abi ar Gūtmani visādi izmēģinājāmies ar to nabaga zelli uzsākt sarunas, bet kad viņš likās nesapratis mūsu jautājumu,

no kāda laika un no kādas puses viņa vecāki Krievijā ir ieradušies un redzējām, ka tas otrs, kas ir īsts krievs, uz mūsu cenšanos ievilkta viņa kollēģi sarunās reaģēja aizvien biežāk ar atkārtotu zīmīgu noklepošanos, sapratām, ka puisim var rasties nepatīkšanas un nepiegiezām tam vairs nekādas vērības. Viņa atkarība no krieva ir pat tik liela, ka viņš bez tā ziņas nedrīkst iziet pat sevis pēc.

No katlu smēdes ar drusku satrauktu sirdi devos uz smēdi, no kuņas bija padzīts tās meistars, bet arī tās patumšās telpās nekas neliecināja, ka kāds manu svārku kabatā gribētu paslepeni ielikt no frikcijas preses nākošu karstu kniedi. Tvaika veseļu radītā troksnī smēdē sarunāšanās vienmēr bija bijusi grūta un tādēļ to arī nemēģināju, bet no vīriem, kuņiem gāju gaļām un ar roku pamāju sveicienu, tādu pašu arī saņēmu atpakaļ. Smēdes kantorī sastapu tās rakstvedi Juriku un par padzītā meistara galdu noliekušos divus mācekļus, kas arī tur gatavoja sienas avīzi un kas kā pirmie atņēmuši manu sveicienu, tūlīt bez kāda ievada griezās pie manis: — Jums mums ir jāpalīdz uzzīmēt sirpis, zvaigzne un uzraksta burti. Mācekļu priekšā uz vairākiem piezīmju papīriem bija redzami viņu mēģinājumi, ar dažādu pašu izdomātu burtu formām, veidot vārdu Sarkanais kalējs un turpat bija arī dažādi krievu žurnāli, ko jau biju redzējis pie katlu smēdes „redaktoriem,” bet negribēdams izrādīt, ka par tiem ko zinu, neitrāli ievaicājos: — Jā, bet kas tad visus šos darbus jums koordinē, kādēļ negriežaties pie tā? Atbilde nenāca no mācekļiem, tiem priekšā aizsteidzās Juriks un dziļi neapmierināts sāka sūdzēt savas bēdas: — Kas viņus koordinē un kas te vispār ko koordinē, — neviens! Man vienam pašam tagad viss šeit jāpadara. Šorīt gan šeit bija ienācis Jansons un gaļākā sarunā ar vīriem ieteica tiem uz ātrāko vienoties un no sava vidus izbīdīt jaunu meistarū, un kādi ir rezultāti, — nekādi. Vīri gan sprieda un debatēja, bet tad atmeta visam ar roku un pateica, ka tā ir vadības darīšana, un tie, kas šeit vakar tik enerģiski izrīkojās, šodien fabrikā neviena vairs nav, tie pilsētā dibina „jaunu pasauli” un tā man vienam pašam tagad ir jādara viss. Jāraksta akorda kartes, materiālu

pieprasījumi, jāpieņem pasūtīnājumi no citām darbnīcām un jāzina, kā tos sadalīt un kuŗam amatniekam nodot un vēl beigās jāpalīdz šiem te avīze taisīt, jo paši viņi krievu valodu nepārvalda.

Smēdes rakstvedis bija noskaities ne pa jokam un arī abi mācekļi izskatījās bezpalīdzīgi. Lai tādā veidā saruna vairs neturpinātos, ieminējās: — Bet Jansons nupat pirms dažām minūtēm man teica, ka fabrikā esot sākusi veidoties strādnieku komiteja, kādēļ negriezaties pie tās? Strādnieku komiteja? Varbūt tāda šeit būs nākotnē, bet patlaban par tādu ir uzmeties tikai viens vīrs — Ģībietis. Jā, kāpēc tad negriezieties pie viņa? Kā tad ne, vēl šorīt runāju ar viņu, bet kādu atbildi saņēmu? — Man nav laika ar jums vien nodarboties, tieciet pats ar savām problēmām galā. Patiesību sakot, viņam arī tiešām nav laika, jo viņš visu rīta pusi bija apsēsts no tiem, kuŗiem nekad nekas nav bijis pa prātam un kuŗu galvenās sūdzības ir, tieši viņiem noteikto akorda cenu zemais līmenis, bet jūs pats, kā daudzu darbu kalkulētājs, drīz ar viņiem piedzīvosit to pašu.

Mācekļiem pateicu, ka Mariampoles dēļ, kam rītu jābūt gatavai, palīdzēt nevaru. Dažādu burtu paraugus avīzes uzrakstam tie var dabūt konstrukciju birojā un ieteicu pie tās pašas reizes mēģināt sev par palīgiem iesaistīt tur strādājošos zīmētājus, bet ja tas neizdodas, tad sirpi un zvaigzni no krievu žurnāliem uz avīzi pārkopēt ar kopējamā papīra palīdzību, vai vēl vienkāršāk, — tos izgriezt un uzlīmēt. Par avīzes nosaukumu — *Sarkanais Kalējs*, izteicu piezīmi, vai neizklausītos labāk, ja to nosauktu par *Laimes* vai *Nākotnes Kalēju*, par ko viņiem bez šaubām iepriekš jāvienojas ar pašiem kalējiem.

Zināmu iespaidu kāds gaiss fabrikā valdīja biju ieguvis. Saindēts tas nebija un jaunās varas balsti likās diezgan vientuļi un nestabīli. Ilgāk smēdē kavēties arī nevarēju. Mani gaidīja mana paša darbs un gājiens uz mašīnu darbnīcu, kur cerēju sastapt arī Ģībietai un tā ko vairāk uzzināt par noskaņojumu pret sevi. Un tā arī notika. Tikko kāju biju spēris pāri mašīnu darbnīcas sliedzīnim, pirmais ko ieraudzīju bija

Ģībietis. Viņš vairs nebija tērpies savā zilā darba blūzē, bet jau ar „krāgu un šlīpsi.” Pamanījis mani un atņemot manu labrītu, viņš savu roku sniedza jau pagabalu un tūlīt jautāja: — Nu kur tad jūs bijāt vakar, laikam gan aizsargu namā, un vai nobijāties ar? — Nē, Aizsargu namā es nebiju, bet formas tērpu uzvilcis biju gan un nedomāju, ka ar to kādreiz kādam esmu nodarījis ļaunu. Ģībieša seja kļuva lietišķa, bet viņa valodas laipnais tonis nemainījās. Nē, nē, jūs jau nekāds briesmonis neesat, tāds pats kā mēs visi un paldies Dievam, ka šodien ieradāties darbā. Jūs jau ziniet, tās pašas Mariampoles dēļ. Tad, viegli ar pirkstu man pie elkoņa pieskāries, Ģībietis ar galvas mājienu uzaicināja mani paiet atpakaļ uz darbnīcas durvju pusi, kā tuvumā nebija nevienas darba mašīnas, nedz darba galda un līdz ar to arī neviena strādnieka. Manas aizdomas, ka Ģībietim ir man vēl kas sakāms, un ka viņš nevēlējās citu tuvumu, tūlīt arī piepildījās.

— Vai jums ir revolveris? — Jā! — Nu redziet, tie aizsargiem noteikti drīz būs jāatdod, un tādēļ labāk atdodiet to man, un, ja jums ir tas klāt, tad labāk jau tūlīt. Mans Walters man tiešām bija bikšu kabatā, bet pārsteigts par Ģībieša jautājumu es viņam atbildēju, ka ieroča pie manis nav un tad sāku viņam paskaidrot, ka ja tiešām tāds rīkojums būs, tad tos tak nesavāks kā malkas pagales. Ieroči ir ierakstīti ne tikai katra aizsarga dienesta apliecībā, bet tie ir ievesti arī aizsargu staba kartotekā un to nodošanas gadījumā kā man, tā katram to īpašniekam pienākas kvīte par pilsoņa pienākuma izpildīšanu. Ģībietis kādu brīdi neatbildēja nekā, bet tad atkal neatlaidās: — Bet vai jums nav zināms kāds, kam ierocis ir un nav reģistrēts? Atbildēju, ka diemžēl tādu nevienu nezinu un ja arī kādam būtu, tad tas, tāpat kā līdz šim glabātu to tālāk. Lamatas tās nebija. Ģībietim kaut kāda iemesla dēļ vajadzēja revolveri un tādēļ turpināju: — Jums tak tagad tāds pienākas, kad varbūt drīz neviens vien ienaidnieks uz jums griezīs zobus un kā komunistu pagrīdniekam dabūt ieroču atļauju jums tak nav problēma. Uz manu padomu Ģībietis palika man atbildi parādā, bet šķiroties tikai vēl noteica: — Nu bet padomājiet, varbūt jums tomēr rodas iespēja man to

pagādāt, tādā gadījumā nekad jums to neaizmirsīšu.

Mana pārlicība bija, ka Ģībietis pagrīdnieks un komūnists nebija, vismaz līdz šim tāds nebija bijis. Pirms Ulmaņa apvērsuma viņš bija aktīvi līdz darbojies strādnieku arodbiedrībās un kamdēļ gan ne, vai tādu bija mazums, kas arī pēc tam vēl tur ieņēma savus posteņus, bet Ģībietis kaut kāda iemesla dēļ starp tiem nebija. Fabrikā viņš strādāja kā atslēdznieks un savā arodā bija sasniedzis pirmās šķiras pakāpi. Ilgus gadus viņu neko daudz neievēroju, bet, kad sāku pa otram lāgam nodarboties ar Liepājas vēstures izsekošanu un lasot par 1905. gada notikumiem, vairākkārt uzdūros uz vārda Ģībietis. Savā galvā biju ieņēmis domu, ka mūsu Tosmares Ģībietis ir to pēctecis. Šī doma manī vēl vairāk nostiprinājās, kad ievēroju, ka Ģībietis gluži neatbilst sava amata augstai kvalifikācijai, bet kuņģā viņš ar zināmu izmaņu tomēr prata noturēties. Liekas, ka to viņš bija ieguvis par tēva nopelniem, kad Liepājas strādnieku kustības priekšgalā bija krietnākie no tiem. Vai tas tā tiešām bija, nekad netiku pārbaudījis un arī toreiz man likās, ka viņa līdzdalība pēdējos notikumos nebija viņa iekšējā pārlicība, bet kaut kādas neizprotamas godkārtības dēļ ģimenes tradīciju turpināšana. Labās attiecības ar viņu sabojāt negribēju, bet par revolūcijas gādāšanu viņam gan nedomāju nevienu brīdi.

Pēcpusdienā no pilsētas fabrikā ieradās vairākas „skrejošas” jaunu neredzētu cilvēku aģitatoru grupas, kuņas dodoties cauri visām darbnīcām, aicināja strādājošos vakarā dažādās pilsētas daļās ierasties uz sarkanarmiešu koncertiem. Nākošā dienā šīs pašas grupas atkal aicināja vakarā ierasties uz Rīgas vilciena pienākšanas laiku stacijas laukumā un tur sagaidīt no Rīgas cietumiem atbrīvotos cīnītājus par strādnieku valsti.

Ka kādi desmit tādu pašu cīnītāju, reizē ar Rīgas cietumos atbrīvotiem, bija atbrīvoti arī Liepājā, par to zināju no laikraksta *Komūnists* un man tūlīt bija jādomā par Adamuku, un tā arī man tūlīt radās kāds nodoms, kas vēl bija pārrunājams ar Valtu, bet par to vēlāk.

Mariampoles lietu nobeidzu laicīgi un pēc darba beigām ejot uz vilcienu biju apņēmis ierasties stacijas laukumā vakarā, lai vaigu vaigā redzētu tos, kuŗi zem vārda Jūdass ir iemūžināti bībelē, bet manam nodomam strīpu pārvilka sievas asaras un rūpes. — Un ar tādiem, kuŗiem vienīgā autoritāte ir smirdošie krievi, tu gribi iet kopā, vai tev ir prāts, kas tur tik viss nevar notikt. Pietiek tiem atkārtot savas prasības par policistu un aizsargu sodīšanu un kādam ar pirkstu parādīt uz tevi, lai tu no viņiem tūlīt saņemtu dusmu izverdumu kulaku veidā.

Sievai likās būt taisnība un tā uz staciju neaizgāju. Atbrīvoto atbraucēju vārdus nākošā dienā varēju izlasīt visos Liepājā dabūjamajos laikrakstos, bet tā kā neviens no viņiem līdz tam ne ar ko ievērojami nebija, tad viņu pieminēšana šeit ir lieka. Pieminēšanas vērts ir gan kas cits. Ar to pašu vilcienu Rīgas biedri „Sarkanai Liepājai” atsūtīja palīgspēkus pilsētas pārņemšanai un tās jaunās valdes, ko *Komūnists* jau 23. jūnijā sauca par komiteju, radīšanai.

Atsūtīts ar skaņīgu amata nosaukumu, kā LKP Kurzemes apgabala sekretārs, bija Pēteris Plēsums — vīrs ar pietiekamu cietuma stāžu un partijas biedra karti no 1917. gada. Tam līdzī, jau kā jaunās pilsētas izpildu komitejas loceklis, jaunāka gada gājuma pagrīdnieks, Jānis Pelnēns, kuŗa papildus uzdevumā vēl ietilpa pārņemt pilsētas tirdzniecības uzņēmumu komjauniešu vadību. Plēsums ar saviem uzdevumiem kavējies tiešām nebija un tā liepājnieki jau otrā dienā uzzināja, ka turpmāk par viņiem kā pilsētas galva rūpēsies Edziņš — plašākām iedzīvotāju masām nepazīstams. Par viņa vietnieku bija izraudzīts polis Biļevičs, līdz 1934. gada 15. maijam Liepājas Kaŗa ostas darbnīcu materiālu iepirkšanas nodaļas vadītājs, pēc tam apcietināts un pēc atbrīvošanas ar direktora Ķerpes labvēlību, tādā pašā amatā Liepājas Drāšu fabrikā. Par to sekretāriem bija izraudzīti pagrīdnieki — Tosmares atslēdznieks Zars un ostas strādnieks Būka. Nikolaju Dreifeldu droši vien neuzskatīdami par savu īstu cilvēku, laikrakstam *Komūnists* kā redaktors bija atsūtīts Arnolds Krievs, — ar ne mazāku

cietuma stāžu kā Plēsumam, labu Maskavas skolu un partijas piederības karti no 1922. gada.

Tālāk lasot par „sagaidītāju tūkstošiem un ļaužu gavilēm” divi notikumi, kas stacijas laukumā bija norisinājušies, avīzē pieminēti nebija, un proti tas, ka Liepājas bagātākais žīds Ādolfs Levi no stacijas ēkas norāva un ar kājām samīdīja mūsu valsts karogu, un ka tāds pat mēģinājums izdarīts pie Elektriskās iestādes pārvaldes ēkas neizdevies tās kādreizējam darbiniekam Jagminam, kuŗam ceļā stājās iestādes direktors Jagars. Pieminot šos divus gadījumus gribu arī pastāstīt, kā mūsu valsts karogi uz minētām ēkām radās.

Jau ar Latvijas pirmiem sākuma gadiem mūsu valdība 22. jūniju izsludināja kā varoņu piemiņas dienu un kā tāda svinama un nami karogojami. Vēlākos gados tās oficiālo svinēšanu atcēla un atcēla arī rīkojumu par vispārēju namu karogošanu, nosakot, ka šinī dienā karogojamas ir tikai valdības un pašvaldības iestādes, un tā, 1940. gada 22. jūnijā uz Liepājas stacijas un Elektrības uzņēmuma pārvaldes ēkas, kuŗas „strādnieki” divas dienas iepriekš ieņemt nebija uzdrošinājušies, jo nezināja ko ar tām iesākt, to vadītāji 22. jūnijā uzvilka mūsu karogus.

Komūnista izbazūnētie sagaidītāju tūkstoši sastāvēja no apmēram 200 komūnistu līdzskrējējiem, divas reizes vairāk vietējiem žīdiem un no tās ikvakara stacijas laukuma publikas, kas tur ieradās saņemt „savu avīzi,” un no kuŗas sastingušais miera stāvoklis un klusums Lēvim bradājot mūsu karogu un viņa tautas brāļiem aplaudējot, daļēji pārsviedās arī uz oficiālo sagaidītāju grupu, — gan laikam vienam otram no tiem asins balss bija ņēmusi virsroku par Marksa un Ļeņina evaņģēliju.

Bet Rīgas vilciens atveda vēl ziņu, ka Rīgā ir nošāvijs ģenerālis Bolšteins. Tas rādīja, ka Rīgā briest dziļāki notikumi, kas skars mūsu dzīvi, kas Bolšteina kā patriotam nebija pieņemami. Ka tas tiešām tā bija, apstiprināja 24. jūnijā saņemtā ziņa, ka Rīgā nošāvijs arī mūsu armijas Informācijas daļas priekšnieks pulkvedis Celmiņš.

Ar jaunās valdības 24. jūnija rīkojumu pie policijas tika radīts palīgdienests, kas tanī laikā un apstākļos bija tai atvieglinājums. Komunistu provocēta un nāves sodus prasot, policijai savs dienests, kaut ierobežots, tomēr bija jāpilda. Palīgdienesta locekļi bija paredzēti izraudzīt vēlēšanu ceļā un Liepājai to skaits bija noteikts 45, bet ka vēlēšanas kaut kur būtu izsludinātas un arī notikušas, to tiešām nezinu. Tādas gan bija sākušas praktizēt laukos, bet redzot, ka ievēlētie nāk no aizsargu vidus, vēlēšanas steidzīgi pārtrauca un palīgdienesta vīrus nozīmēja no pagastos jaunradušajiem jaunās valdības slavinātājiem.

Palīgdienesta vīri dienestu pildīja privātā tērpā un viņu pazīšanas zīme bija balta rokas lenta ar melniem burtiem PD, par ko ne mazums dzirdēja ironiskas piezīmes, kā tie var mums pūst

Liepājas PD vīri gandrīz visi komplektējās no bijušiem sociāldemokrātu organizāciju piederīgiem, vai, pareizāk sakot, no kādreizējās Strādnieku Sports un Sargs — SSS piederīgiem un tādiem, kuŗiem pēc 1934. gada obligātoriskais kaŗa dienests bija jānokalpo iedalītiem darba komandās, kur tie pārskoloja arī savu sociālo domāšanu uz komunistisko. Pēc 24. jūlija, kad policija tika nosaukta par Tautas miliciju un policijas vecie darbinieki atlaisti, tie veidoja Tautas milicijas jaunos kadrus. Lai kāds vēlāk bija katra policijas darbinieka liktenis, vismaz mēnesi līdz savai atlaišanai, savu dienestu pildot kopā ar vienu PD vīru, tiem vairs nebija jābaidās, ka pārkāpuma izdarītājs aizturēšanas brīdī sāks to skaļi lamāt par strādnieku slepkavām, kā tas pēdējās dienās bija gadījies. Ieroču problēmu jauno PD locekļu apbruņošanai nekādu nebija, jo jau 25. jūnijā sekoja kaŗa ministra ģenerāļa Dambiša izdota instrukcija par ieroču nodošanu, kas atradās pie aizsargiem un privātām personām. Kaut tanī pašā un arī nākošās dienās visās avīzēs, kas katru dienu publicēja jaunās valdības rīkojumus, varēja lasīt ar Ulmaņa parakstu publicētās pavēles Aizsargu pulkiem, ar kuŗām viņš atvaļināja vai atcēla vecos komandierus un iecēla jaunos, šaubu par turpmāko aizsargu organizācijas likteni vairs nebija. Gudri un

velnišķīgi izdomāts plāns, kādā veidā komunisti tika pie lielākās un nacionāli stabilākās organizācijas materiāliem, bet tūlīt arī radās jautājums, — vai Ulmanis vispār šīs atcelšanas un iecelšanas bija parakstījis? Vai arī viņš kā krievu gūsteknis, ar mums nezināmiem draudiem, apzināti tādā veidā tika pazemots, lai salauztu viņa pēdējo pretestību, un ka tādu viņš krieviem izrādīja, nešaubījās neviens.

Nospiestam gara stāvoklim dziedinošu plāksteri 28. jūnijā uzlika Sabiedrisko lietu ministra, ejot atpakaļ un sākot ar 21. jūniju, noteiktais algas paaugstinājums par 15 — 20% visiem rūpniecības, amatniecības un tirdzniecības uzņēmumos nodarbinātiem. Tanī pašā dienā izdots valdības rīkojums un noteikumi par strādnieku komiteju vēlēšanām darba vietās pierādīja, ka arī mūsu jaunā valdība ir tikai ierocis mūsu pašu komunistu rokās, kas atradās krievu pavadā. Kaut izdotā rīkojumā bija nepārprotami pateikts, kādā kārtībā un cik strādnieku komitejas locekļi pēc strādājošo skaita ir jāvēl, tomēr nezinu nevienu gadījumu, kur Liepājā šādas vēlēšanas būtu notikušas. Tosmarē tāda bija iesākta jau 20. jūnijā un līdz 28. jūnijam tā bija „komplet,” bet cik liela bija tās autoritāte pašu strādājošo vidū, pierāda kāda mana saruna, kas tanīs dienās notika ar vienu no šīs komitejas locekļiem — katlu kalēju Freimani, ja nemaldos, viņa priekšvārds bija Fricis.

Freimanis bija atbrīvošanas cīņu dalībnieks un, cik zināju, viņš fabrikā strādāja jau no pirmiem Latvijas sākuma gadiem. Savu arodu viņš pārzināja labi un ar kādu rūpību un precizitāti viņš to veica, ar tādu mērauklu bija pats pret sevi. Fabrikā viņa darba drēbes, par cik viņa arods to atļāva, bija vienmēr tīras un smagie darba apavi kopti. Zināju arī, ka viņa kundzei skārnī piederēja gaļas produktu pārdošanas galds un pilsētā tos abus bieži biju saticis, gan teātŗa, gan operas izrādēs. Mana saruna ar Freimani notika uz peldošā doka, kad uz Ledlauža Lāčplēsis pārbaudīju tur veiktos darbus. Brīdī, kad atsēdos uz mašīntelpas iluminatoriem, atzīmējot tos savā piezīmju grāmatiņā, pārtraucis darbu un aizsmēķējis papirosu, man blakus apsēdās arī Freimanis un tūlīt bez kāda

ievada man ironiski noprasīja: — Nu, kāda dūša jums ir? S..., vai ne? Nu vairs nevarēs spēlēt kungu, ko, vai ne?

Vīri, kas strādāja uz kuģa klāja un bija dzirdējuši Freimaņa jautājumus man, laikam sava „pārstāvja” iedrošināti, atstāja savus darba rīkus, aizsmēķēja papirosus un sanāca puslokā ap mums. Es viņus visus pazīnu. Ja ne viņu personīgo dzīvi, tad viņu darbu fabrikā, kas bija smagākais un neveselīgākais no visiem arodiem. Viņi zināja, ka gadījumos, kad bija domstarpības par viņu akorda izpeļnām, vienmēr atbalstīju viņu viedokli un biju puslīdz drošs, ka, ja gadījumā ar Freimani sanākšu asumos, zināmu atbalstu no viņiem varēju gaidīt un tādēļ mana atbilde Freimanim, ka dūša man tiešām s..., bija patiesa. Ne jau par ko citu, kā tikai par to, ka bagātākais Liepājas žīds, kas savus tūkstošus rausdams, nekad savās rokās tulznas nav dabūjis, uzdrīkstējās nesodīts nonicināt mūsu valsts karogu un ka tie, kas viņam par šādu varonību aplaudēja, visi ir tādi, kuņiem pašiem sev uzvalkus pērkot nekad vekselis nav bijis jāparaksta, bet gan tos parakstītus ir kasējuši no mums. Ja mūsu karoga krāsas kādā dienā mums tiešām vairs nepatiks, tad tās mainīt ir tiesības tikai mums. No apkārtstāvošo vīru mutēm, ja arī ne skaļi, tad tomēr skaidri pateikts un ar galvas vairākkārtīgu palocīšanu manis teiktais tika apstiprināts, bet Freimanis sakauts vēl nejutās. Pārmainījis sejas izteiksmi no ironiskas uz nopietnu, viņš atbildēja: — Jā, bet Ulmanis mūs piekrāpa!

— Kā, vai tad jūs savu jaunsaimniecību nesaņēmat?

— Neesmu zemnieks, man tādu nevajaga!

— Nu, tad jūs to pārdevāt?

Freimanis manam jautājumam atbildi palika parādā, bet biju iekaisis un turpināju:

— Labi, tā ir jūsu lieta, bet ko domājat, sacīdami, ka spēlēju kungu? Tādu nekad neesmu spēlējis, bet savās attiecībās ar citiem par tādiem vienmēr esmu uzskatījis savus sarunu biedrus un kā tāds vienmēr arī esmu juties tad pats. Ja domājat, ka manis ieņemtais stāvoklis darbā mani pieraksta tai šķirai, ko mēs latvieši saprotam zem vārda kungs, tad varu

jums apgalvot, ka šeit fabrikā tādu nav. Tie, kas savas baltās apkaklītes un kravates dēļ par tādiem tiek dēvēti, nav nekas cits, kā tikai atsevišķi locekļi kopējā darbinieku ķēdē. Neaizmirstiet vienu, lai kāda arī nebūtu valsts iekārta, vai arī tikai mūsu fabrikas turpmākā pārvalde, viens likums nekad negrozīsies: Mēs visi pa ielu staigāsim arī turpmāk, bet visi to neslaucīsim nekad. Atkal saņēmu piekrītošas atbildes no vīriem, kas stāvēja mums apkārt un tagad viņi arī jautāja: — Kā tas nākas, ka jaunā valdība varēja paaugstināt algas, bet vecā ne? Kur palika līdz šim visa lielā peļņa ko priekš fabrikas nopelnījām?

Tādā un līdzīgā veidā mūsu sarunas draudēja ievilkties gaļumā, tādēļ teicu: — Jūsu pārstāvjiem fabrikas grāmatvedība tagad ir pieejama, kādēļ tie neizmanto savas tiesības un neatklāj, kur palikusi peļņa?

Freimanim man nekas sakāms vairs nebija. Toties, nosaucot viņu par puskungu, visi metās tam virsū, jo pusi no sava darba laika viņš pavadot visādās sēdēs. Sienas avīzēs parādoties raksti tikai par darba ražības celšanu, bet kā tikt sadalīta peļņa, vēl neesot bilsts ne vārda.

Mana saruna ar vīriem bija atklājusi, ka vislielāko opozīciju komunisti nākotnē varēja sagaidīt tieši no tiem, kuŗus viņiem būs grūti nosaukt par strādnieku lietas nodevējiem.

Pieminētais algas paaugstinājums, kas skāra ievērojamu skaitu liepājnieku, daudz ko no pēdējo dienu notikumiem lika tiem aizmirst. Mūsu vecās valdības ierobežojumi, kas galvenā kārtā skāra degvielu patēriņu, atcelti gan nebija, bet praksē tie vairs neeksistēja. Sarkanarmieši satiksmi vairs neregulēja, bet to darīja atkal mūsu pašu vecie policisti, un kas par to, ka viņiem bija piedoti palīgi, — jo daudzi tuvojās pensionēšanās vecumam! Aizsargus uz ielām formas tērpos gan neredzēja, bet tie kā organizācija pastāvēja. Vēl vienmēr laikrakstos varēja lasīt pārmaiņas par to vadības sastāvu. Ieroču nodošana, — jā, priekš kam viņiem tie bija mājā jāglabā?

Cilvēki bija atguvuši valodu un katra paša maks, kas šķita jau smagāks kļūvis, bija padarījis vieglākas ikdienas rūpes un tie atminējās, ka pašu māju notikumu dēļ bija aizmirsuši, ka Vidus Eiropā ir kaŗš un ka vācieši jau bija Franciju piespieduši parakstīt kapitulāciju tajā pašā vietā mežā pie Compagne un tajā pašā vagonā, kuŗā franči 1918. gadā tādu bija piespieduši parakstīt Vācijai. Darba vietās, pusdienu pārtraukuma laikā, varēja atkal dzirdēt minējumus par Vācijas turpmākiem soļiem un sienas avīzes, lai nezaudētu savu lasītāju skaitu, lielo pusi no atļautās telpas bija spiestas izmantot par šo pašu tematu.

5. jūlijā ar Ulmaņa parakstu tika izsludināts jaunās Saeimas vēlēšanu likums, kuŗā skaidri un nepārprotami viss bija pateikts, kā un kur un ar cik parakstiem un līdz kādam laikam ir jāiesniedz nākošo deputātu kandidātu saraksti. Tas algas pielikumam saņēmušo sejas darīja vēl pašapzinīgākas un kad pēc tam darba vietās to komitejas, par šādu jaunās valdības dāvanu, aicināja strādniekus uz demonstrācijām, tad tās tiešām bija vienīgās visā Baigā gadā, kuŗās darba darītāji piedalījās brīvprātīgi. Nākotne tomēr atradās mūsu pašu rokās! Vēl tikai dažas dienas jānogaida! Redzot kandidējošo partiju un to kandidātu sarakstus, atlika tikai izšķirties par kuŗu no tiem balsot? Bet īss bija šis prieks. 10. jūlijā atklātībā kļuva zināms, ka dienu iepriekš vienīgais otrais Saeimas kandidātu saraksts, pretī jaunās valdības atbalstītam Latvijas darba tautas bloka sarakstam, nav pielaists un tā iesniedzēji un paši kandidāti apcietināti. Dienu pēc tam visos laikrakstos, atkal ar Ulmaņa parakstu, tika izsludināts 8. jūlijā ministru kabineta jaunpieņemtais likums par Aizsargu organizācijas likvidēšanu. Tad katram, kas pēdējo nedēļu notikumus vairs nebija vērtējis kritiski, kļuva skaidrs, ka Ulmanis nebija tikai krievu gūsteknis, bet viņu apcietinātais un padots visām tām krievu spīdzināšanas metodēm, par kuŗām mūsu zemē liecinieki, pēc komunistu revolūcijas Krievijā un to okupācijas 1919. gadā Vidzemē un Latgalē, bija radījuši priekšstatu par jauno krievu seju, kas

ne tuvu nelīdzinājās tai, kādu liepājnieki atcerējās pirms Pirmā pasaules kara.

Nagus Ulmanim gan laikam vēl nemauca, bet tos draudot nomaukt citiem, viņa garīgos spēkus salauza un piespieda viņu parakstīt visu, ko nolika viņa priekšā. Un tikai tā, un ne citādi, ir izskaidrojams viņa paraksts par Aizsargu organizācijas likvidēšanu, kuŗu viņš ar savu un Valtera parakstiem 1919. gada 20. martā Liepājā bija radījis.

Un mūsu valdība? Kaut arī par to nevienam vairs šaubu nebija, kā pavadā tā atradās, pārsteidza tikai tas, ka starp tās piederīgiem neatradās neviena ar mugurkaulu, kas sava lepnuma un tautas interesēs būtu bijis gatavs iet to pašu ceļu, kādu izvēlējās ģenerālis Bolšteins.

Bet daudz par šīm lietām nebija laika domāt. Katru nospieda paša rūpes un izšķiršanās par savu stāju gaidāmās vēlēšanās. Par tām radiofonā un presē nepārprotami katru dienu bija dzirdami un lasāmi brīdinājumi tiem, kuŗu pasēs vēlāk nebūs atrodams zīmoga nospiedums, ka tie vēlēšanās ir piedalījušies. Pirmā vēlēšanu diena, 1940.g. 14. jūlijs, bija pienākusi saulaina un briedīgas vasaras smaržas pilna, bet cilvēku sejās, kuŗus sastapu sarauktām pierēm un sakniebtām lūpām, tā neatspīdēja. Ne tikai tas vien vēstīja, ka viņu sirdis ir ļaunu nojautu pilnas. Ierautos plecos pieliektās galvas rādīja, ka katrs no tiem nesa kādu neredzamu smagu nastu, kas ļodzīja viņa ceļus un gaitu darīja nedrošu. Un vai kāds brīnums? Jau kā pirmie pirms 60 gadiem cēlušies pret apspiedējiem, nebaidoties aizstāvēt savas intereses, kuŗu gala mērķis bija tautas brīvība un sociāla taisnība, tie piepeši atradās nezināmas nākotnes priekšā.

Nekas ļauns vēl nebija noticis, tikai pilsētas centrā no pāris mājām bija iedzīvotājiem jāizvācas, bet tā kā pilsētā dzīvokļu trūkuma nebija, tad tas nekādas sevišķas grūtības neradīja. Tas, ka „Zilā un Sarkanā brīnumā”^{*} kādas speciālas amatnieku grupas, kuŗas it kā dzīvojot Grobiņas lidlaukā vai Kaŗa ostā, būvējot pazemes cietumus, bija tikai

^{*} (Zilais brīnums — augstākā Liepājas ēka. Sarkanais brīnums — ēka tai iepretī, ko bija jau pārņēmuši krievi. Vēlākā laikā čekas mītne).

runas, kuņām pierādījumu trūka. Apcietināts neviens vēl nebija un tas, ka pēdējā laikā vairs nebija redzams dzelzceļu policijas uzraugs Ļuļļa, vēl neko neizteica. Bija vasaras vidus un atvaļinājumu laiks. Pirmā policijas iecirkņa priekšnieku un prefektu neviens vairs redzējis nebija, bet toties *Grāmatnieks* „izdeva” laikrakstu *Komūnists*. Saņemtais algas pielikums bija realitāte, bet šādai sevis mierināšanai panākumu nebija un smagums visu plecos ar to vieglāks nekļuva. Vēsture bija atkārtojusies, mūsu zemē bija atgriezušies klaušu laiki, ar jauniem „muižniekiem” sarkanarmijas izskatā. Tie tāpat kā pirms gadiem to priekšteči, kas bija nākuši gan no dienvidiem un prasīja nodevas no mūsu senčiem, šodien tās atkal prasīja no mums. Toreiz par nodotām nodevām katra birkā iegrieza attiecīgu robu. Kam gada beigās viņa birkā tādu robu nebija pietiekošā daudzumā, tam savas mājas bija jāatstāj.

Nodevas ko prasīja no mums ar svariem mēramas gan nebija, bet taisni tādēļ, ka jaunie muižnieki no mums prasīja mūsu „jā” balsi tam vagaru barām, ko tie bija izraudzījuši mūsu gribas ierobežošanai, tas mums nenozīmēja tikai nodevas vien — tas nozīmēja sevis paša noliegšanu.

Mūsu „birkas” toreiz bija mūsu pases, un lai tos, kuņi tanīs nebūs saņēmuši attiecīgu zīmogu par muguras liekšanu „jauno baronu” priekšā visātrākā laikā varētu atsijāt kā neuzticīgus, šīs jaunās Saeimas vēlēšanas, atšķirībā no iepriekšējām pirms Ulmaņa apvērsuma, kad katrs savu balsi varēja nodot vienalga kuņā no pilsētas vēlēšanu lokāliem, bija organizētas policijas iecirkņa rajona robežās un katram vēlētajam jau iepriekš tika paziņots, kur tam sava „jā” balss ir jānodod, — jaunievedums, lai pēc vēlēšanām visīsākā laikā varētu konstatēt, kuņi ir tie, kas tās bija ignorējuši.

No mājām mūs visus izlikt nevarēja, jo tādas mums visiem nepiederēja, bet katram bija sava darba vieta un no tās padzīt varēja. Ka krieviem vajadzēja vergus Baltās jūras kanāla nobeigšanai un Sibīrijas sniegu laukos, to zināja katrs un tādēļ 1940. gada 14. jūlija saulainā diena visiem bija tik drūma.

Neskatoties uz domu izmaiņām ar sev līdzīgiem, par nostāju pret uzspiestām vēlēšanām, un mūsu „jā” balss vajadzību vai nevajadzību jauniem zemes kungiem, tāpat kopējo atzinumu, ka vienīgais iedarbīgais līdzeklis cīņā pret komunistiem ir viņu pašu taktika, — noiešana pagrīdē un sevis izsargāšana no katrām aizdomām, un no tāda secinājuma pamatots lēmums, ka vēlēšanās ir jāpiedalās, es tomēr tanī rītā cīnījos pats ar sevi. Kaut uzcēlies jau agri, ilgi kavējos ar savu rīta tualeti un no brokasta galda piecēlos tikai tad, kad pulkstenis blakus istabā jau nosita desmito stundu. Viss mans saprāts, viss cilvēcīgais lepnums un pat katrs ķermeņa muskulis un nervs sacēlās pret uzspiesto un jutu, ka pats ar saviem spēkiem un gribu līdz vēlēšanu lokālam, kas no manas mājas atradās tikai 6 līdz 7 minūšu gājiena attālumā, aiziet tomēr nebūšu spējīgs. Saīdzis un pēc brokastīm nevarēdams neko labāku izdomāt, nosēdos dzīvokļa ielas puses istabā patālāki no loga un cauri aizkaru vienai malai sāku novērot ielu. Uz tās nekādas kustības nebija, tikai pretējā pusē, patālāk no manas mājas, uz ietves divas meitenītes lēca „ķeseli.” Svētdienu rītos es viņas biju bieži redzējis kopā rotaļājamies. Vienmēr glīti apģērbtas un dzīves priecīgas. Kas man todien pie vienas no viņām sevišķi saistīja uzmanību, bija tās jaunais priekšauts ar sārziem burtiem izšūto uzrakstu: — Es, latvju tautas meitiņa!

Iela, no kuņas es varēju pārredzēt tikai vienu pusi, kas man pirmā brīdī likās klusa un bez gājējiem, tomēr tāda nebija. Drīz manam logam pagāja gaņām trīs sarkanarmieši un tad piepeši abas meitenītes, tos pamanīdamas, spēli pārtrauca, brīdi sasprindzinātas baiļu pilnām acīm noraudzījušās tiem pakaļ, ne vārda savā starpā nepārmīdamas, pazuda mājas priekšdurvīs, it kā bēgtu no kaut kā nelaba.

Jā, savādi, ko sarkanarmieši šeit meklēja? Es dzīvoju sānis no galvenām ielām un līdz šim šeit sarkanarmiešus nebiju redzējis. Vai šodien tie bija veikli izvietots pastiprinājums mazajai komunistu saujiņai?

Iekšējais nemiers manī pieauga un lai to pārvarētu, piecēlos un piegājis pie grāmatu skapja centos tur sameklēt kaut ko tādu, ko lasot nebūtu jādomā par šīs dienas „pienākumu.” Pacilājies vairākus sējumus jutu, ka lasītājs tomēr nebūšu. Atgriezos atkal krēslā pie loga, lai turpinātu novērot ielu. Abas meitenītes nebija atgriezušās un cik tālu varēju redzēt, slēpjoties aiz aizkariem, neredzēju neviena gājēja. Tikai pēc laba brīža pa ielas vidu Annas tirgus laukuma virzienā aizbrauca kāds riteņbraucējs, pie vienas rokas turēdams mazu brūnu šuneli. Tā gaŗi izkārtā mēle liecināja, ka tam nebija viegli turēt līdzī sava kunga gaitai. Un tad uz ielas atkal neviena neredzēju, līdz pēc minūtēm piecām vai sešām mani iztraucēja durvju zvans.

Kas tas? Zvanītājs pie durvīm varēja būt pienācis tikai no Raiņa ielas puses, nākot pa to pašu ielas pusi, kuŗā atradās mana māja, jo logiem gaŗām nebiju redzējis to ejam.

Kad atvēru durvis, manā priekšā stāvēja divi jauni zēni, tā ap 11 vai 12 gadus veci. Abi bija tērpušies baltās blūzēs, bet viena sarkanais kaklauts nepārprotami liecināja, ka tas pieder pionieŗu saimei. Pionierim rokā bija uz mašīnas rakstīts saraksts un īss zīmulis. Otram nebija nekā, bet tam bija piespiesti skaļa korrekta balss. Pēc abu priekšzīmīgā labrīt un kad pirmais bija salīdzinājis manu vārdu sarakstā ar vārdu zem durvju zvana pogas un noprasījis man, vai es tiešām esmu es, manu apstiprinošo atbildi savā sarakstā pie mana vārda atzīmēja ar krustu, otrais vienā laidā norunāja iemācītu frazi: — Pilsoni, neatliekat ar savu sievu balsu nodošanu uz pēcpusdienu. Jūsu vēlēšanu iecirknis ir Raiņa ielā Nr. 2.

Sekodams acīm zēna pievilktam krustam pie manavārda, redzēju, ka zem tā ir arī mana namsaimnieka un viņa meitas vārdi, bet tā kā zēns papīru bija tā salocījis, ka vairāk nekā saskatīt nevarēju, tad noprasīju:

— Kur tad jūs tik steidzīgi, vai esmu palicis pēdējais?

— Pēdējais ne, bet tie tur sāk uztraukties, ka nāk ļoti maz vēlētāju. Pie šiem vārdiem zēns izplēta sarakstu manā priekšā un turpināja: — Šie te visi ir no Teodora Breikša ielas. Tie pastrīpotie, — viens, divi, trīs, četri, pieci un seši ir

savas balsis nodevuši, bet pārējie, vairāk kā trīsdesmit ne, un pie tiem mums jāiet.

Zēna vārdos bija saklausāma neapmierinātība, tādēļ jautāju: Vai tad Teodora Breikša ielā vien dzīvo ilgie gulētāji?

Nē, bet mums pionieriem un komjauniešiem ir uzdota katram sava iela, jau no plkst. 10:00 esam ceļā.

Jā, bet kas tad tavs biedrs ir par pionieri, ja viņam nav pat sarkans kaklauts?

Viņš nemaz nav pionieris, mēs dzīvojam vienā mājā. Man vienam bija kauns iet un tādēļ pierunāju viņu nākt līdzi.

Vai tad tev to atļāva?

Jā, kad viņi redzēja, ka vēlētāji nenāk, un mēs teicām, ka iet pa vienam mums ir bailes un kauns klauvēt pie svešiem dzīvokļiem, jo tik daudz nesanāca, lai varētu iet pa diviem, tad viņi teica, lai mēs paši sameklējam sev līdzi gājējus. Lielākos pionierus un komjauniešus viņi gan kaunināja, un tie aizgāja vieni paši.

Pagriezies pret otru zēnu turpināju jautāt: — Un tev nav bailes?

— Nē, mans tēvs ir seržants!

— Vai tad viņš tevi laida?

— Viņš nav mājās, bet Čakstes laukuma kazarmās!

— Un māte?

— Viņa ir slimnīcā un gaida man māsiņu!

— Vai tad tev mājās nav neviena, kas tevi uzrauga?

— Ir, vecā māte!

— Un vai viņa tevi laida?

— Viņa jau zina, ka mēs ar Viesturu esam draugi. Kad viņai teicu, ka man viņam jāpalīdz, tad tikai pieteica, lai uz pusdienām esam mājā. Pēcpusdienā iesim uz slimnīcu pie mammās.

Pagriezies atkal pret pirmo zēnu noprasīju: — Un kas tad īsti ir tavs tēvs, ka esi tik bailīgs?

Es nemaz tik bailīgs neesmu. Kad mamma ar papu iet uz teātri, es dzīvoklī vienmēr palieku viens, bet tagad tā, pie

svešiem dzīvokļiem klauvēt man ir kauns un bailes tikai no tā, ka nesajūk teicamais!

— Vai tad viņi tevi neiemācīja, kas ir sakāms?

— Es to papīru, kur tas uzrakstīts, iedevu Jurim!

Seržanta dēls drusku piesarka un tūlīt atbildēja: — Man to vairs nevajaga, esmu visu iemācījies no galvas!

— Jā, bet tu man nepateici, kas tad īsti ir tavš tēvs?

— Skolotājs!

— Nu tad tev bēdu ar mācībām nav un vari būt arī pionieris?

— Es jau labāk gribēju būt skauts, bet biju par jaunu, lai iestātos. Pionieris esmu tikai drusku vairāk kā nedēļu, pēc tam, kad kādu vakaru pēc papus pārnākšanas no skolas, uz kuriem viņš bija izsaukts, mamma man teica, ka man jāklūstot par pionieri!

— Un kur tad šodien ir tavš papus?

— Tur pie viņiem, Raiņa ielā Nr. 2, viņš tur raksta viņiem uz mašīnas!

Atvadoties no zēniem, iedevu katram 20 santīmus saldējumam, ko tie saņēma pateikdamies. Kad viņi jau bija nokāpuši no namdurvju sliekšņa, Viesturs nelaimīgs atminējās, ka bez manis šeit dzīvo vēl citi vēlētāji, un lai zēniem vienu uztraukumu aiztaupītu, apsolīju, ka savam saimniekam un viņa meitai viņu atgādinājumu pateikšu. Viesturs savā sarakstā tūlīt ievilka divus krustus vairāk un tad, vēlreiz pateicoties, aizsteidzās abi pie nākošās mājas ieejas.

Kamēr sarunājos ar zēniem, uz brīdi biju aizmirsis dzīves īstenību, bet kad aiz viņiem aizslēdzu durvis un atgriezos savā krēslā pie loga, izjutu visus pagājušo pēdējo nedēļu notikumus kā garīgas paģiras.

Komūnisti beidzot bija parādījuši savu īsto seju un pateikuši kādam liktenim būsīm padoti un kāda būs mūsu vērtība jaunās varas rokās. Pēdējā cerība un ticība bija saplakusi. Ielās ļaudis bija tikai tad, kad tika izdzīti demonstrācijās. Pārējās dienās līdz veikalu slēgšanas stundām, kuŗos katrs, kam vēl bija kāds lieks lats, centās tos

pārvērst precēs, kuņu plauktos redzēja arvien mazāk un mazāk.

Arī mūsu preses valodas stils bija radikāli mainījies. Tur dienu dienā varēja atrast tādus vārdus, kā: asins suns, imperiālistu kalps, strādnieku izsūcēji, nodevēju kliķe, un vēl daudz citu vārdu, kas līdz tam mūsu valodā netika lietoti un bija sveši mūsu garam un cieņai. Tie apvainoja un sāpēja. Sāpēja apziņa, ka esam par maz, lai visu šo nelaimi nokratītu, un latviešu sejas sadrūma vēl vairāk. Katrs ierāvās sevī un klusēja. Tie atgādināja mazgadīgus bērnus, kas uz pirkstgaliem iedami sapulcējušies pie mātes slimības gultas, jūzdami nenovēršamo, apzinājās, ko tā viņiem bija nozīmējusi.

Pēc izrunāšanās ar Viesturu es zināju, ka šis pārmaiņas latviešu attiecībās un sejas pazudušie smaidi, nav tikai sāpes par zaudēto brīvību un apziņa par savu bezspēcību, bet tās ir arī bailes, bailes no kaut kā nezināma, bailes par rītdienu, par sevi, savu ģimeni, piederīgiem un savu tautu.

Viestura tēvs jau šīs bailes bija skatījis vaigu vaigā un viņa instinkts diktēja piesardzību. Labāku līdzekli neatradis kā vairogu pioniera izskatā bija izvēlējis savu dēlu.

Tas, kas manī norisinājās, bija viss kas cits, bet nekādā gadījumā bailes. Cīņas pozīcija, kuņā brīvprātīgi atrados, kad apsolīju savus pakalpojumus divām lielvalstīm, prasīja savaldību un pārdomātu rīcību. Bailes tur nederēja un, kāds liktenis mani sagaidītu iekrišanas gadījumā, ilūziju nedrīkstēja būt. Ka savaldīties protu, pārbaudījumu izturēju pēc pārmaiņu dienām, domu izmaiņā Tosmarē ar jaunās varas balstiem un pratināšanās par Liepājas aizsargu aviācijai piederošām mantām, kas nebija vairs atrodamas. Pēdējā gadījumā manas atbildes un argumenti par mantu pazušanu bija jāizvēlas sevišķi uzmanīgi. Tām bija jābūt ticamām, kas neapvaino pratinātājus un lai pēdējais vārds paliktu man. Mantas, kuņas pratinātāji meklēja, jau bija viņu pašu kabatās.

Kad pirms nedēļas laikrakstos izlasīju, ar Višinska svētību sastādīto jaunās Saeimas Latvijas darba tautas bloka kandidātu sarakstu, kuņā kandidēja arī visi mūsu jaunās

valdības locekļi, man visi minētie vārdi riebās kā liekuļu un nodevēju valkāti, vēl vairāk tādēļ, ka arī mūsu jaunā valdība, kas savā amatā bija jau vairāk kā trīs nedēļas, nebija attaisnojusi tās cerības, kādas uz to likām, Čakstes kazarmās trauksmē sapulcinātie aizsargi.

Riebums pret minētiem kandidātiem man vēl pieauga, kad kļuva zināma otrā kandidātu saraksta aizliegšana un tādēļ arī apzinājos, ka manas jūtas būs stiprākas par prāta apsvērumiem un uz vēlēšanām aiziet nebūšu spējīgs.

Bet pēc iepazīšanās ar Viesturu un, pārdomājot viņa tēva rīcību, atminoties paša nostāju pret pratinātājiem, man piepeši radās citas domas: Nevar būt, ka visi simts kandidāti, starp kuņiem atradās vīri, kas bija palīdzējuši Latviju izcīnīt ar ieroci rokā, vai saviem darbiem cēlušī tās labklājību, ir bijuši vai kļuvuši nelieši. Vai starp viņiem tomēr nebija arī vīri, kas nav nodevēji un, tagad bailes nepazīstot, bruņojušies ar lapsas viltību, pieņēma tiem piedāvāto kandidatūru, lai tādā ceļā iekļūtu čūsku midzenī un tā varētu kā pirmie uzzināt, kas un pret ko tur tiek plānots, lai savlaicīgi brīdinātu tos, kas tuvojošās briesmas vēl nenojauž.

Šādu domu vadīts, sameklēju laikrakstus, lai vēlreiz pārlasītu vienīgā saraksta vēlēšanu lozungus, to vīru vārdus un par viņiem sniegtās biografiskās ziņas, kas komunistu acīs bija atzīti par līdzvērtīgiem, lai ar tiem runātu par saviem turpmākiem nodomiem mūsu zemē.

Latvijas darba tautas bloks Saeimas vēlēšanās izgāja ar sekojošiem lozungiem:

- 1. Par mieru, par maizi, par tautas brīvību!*
- 2. Ja gribi taisnīgu, brīvu dzīvi — balso par „Latvijas darba tautas bloku!”*
- 3. Kas grib mieru — stiprina draudzību un nesaraujamu savienību ar PSRS!*
- 4. Lai dzīvo nesaraujamā strādnieku, zemnieku un darba intelīgences draudzība!*

5. Sarkanajai armijai paldies, kas sargā darba ļaužu, zemnieku un darba intelīģences mierīgo darbu!

6. Stiprināsim draudzību ar vareno Padomju Sociālistisko Republiku Savienību!

7. Zemniek! Ja gribi nodrošināt un nostiprināt savu saimniecību, balso par Latvijas darba tautas bloku!

8. Zemnieki! Latvijas darba tautas bloks prasa no valsts bezzemnieku un sīkzemnieku nodrošināšanu ar zemi! Balsojiet par „Latvijas darba tautas bloku!”

9. Veltīsim mūsu rūpes un mīlestību Sarkanajai armijai, kas mūs sargā no briesmām un nodrošina mierīgu darbu. Lai dzīvo Padomju Savienības Sarkanā armija!

10. Tautas ienaidnieki un apspiedēji noveduši Latviju postā. Nost ar tēvijas nodevējiem! Lai dzīvo tautas valdība!

11. Visi, kas ir par mieru un tautas laimi, balso par „Latvijas darba tautas bloku!”

12. Lai dzīvo Latvijas Komūnistu partija!

13. Lai dzīvo brīva Latvijas sievietē! Sievietes, balsojiet par tautas draugiem — „Latvijas darba tautas bloka” kandidātiem!

14. Visi, kas ir par tautas valdību, par tautas laimi un brīvību, balso par „Latvijas darba tautas bloka” kandidātiem!

15. Mēs prasām pilnīgu armijas demokratizāciju!

16. Mēs prasām nodrošināt strādnieku un zemnieku demokrātisko vārdu, preses, sapulču un biedrošanās brīvību!

17. Mēs prasām pilnīgu darba invalīdu nodrošināšanu un strādnieku un strādnieču nodrošināšanu vecumdienās!

18. Kas grib, lai strādnieki, kalpotāji un darba inteliģence būtu nodrošināti pret bezdarba postu, lai visiem būtu darbs, maize un brīvība, tas balso par „Latvijas darba tautas bloka” kandidātiem!

19. Par darba algas pacelšanu strādniekiem un kalpotājiem, par labklājības pacelšanu darba ļaudīm!

20. Mēs prasām nesaudzīgu cīņu ar bezdarbu un plašu palīdzību bezdarbniekiem!

21. Mēs prasām plašu apdrošināšanu slimību un nelaimes gadījumos! Mēs prasām plaši noorganizēt darba aizsardzību rūpniecībā, transportā un būvniecībā!

22. Garīgā darba darītāji, ja gribat mūsu tautas kultūras, izglītības, zinātnes un mākslas uzplaukumu, balsojiet par „Latvijas darba tautas bloka” kandidātiem!

23. Kalpotāji un darba inteliģence, balsojiet par „Latvijas darba tautas bloka” kandidātiem, jo viņi cīnās par jūsu dzīves līmeņa pacelšanu, par bezdarba izskaušanu inteliģences aprindās!

24. Strādnieces, zemnieces, darba sievietes, kalpotājas, namamātes, jūsu intereses aizstāv „Latvijas darba tautas bloks!” Apvienojaties visas ap „Latvijas darba tautas bloku,” balsojiet par bloka kandidātiem!

25. Par Latvijas sievietes brīvību un pilntiesību!

26. Paveģiet ceļu līdztiesīgai un brīvai sievietei brīvā Latvijā!

27. Mēs prasām mātes un bērna aizsardzību! Mēs prasām organizēt zīdaiņu un bērnu namus un bērnu dārzus! Par mūsu bērnu laimīgu un priecīgu nākotni!

28. „Latvijas darba tautas bloks” cīnās par strādnieku un zemnieku jaunatnes brīvu attīstību, par jaunatnes tiesībām, par garīgo un fizisko kultūru! Lai dzīvo Latvijas darba jaunatne!

29. Latvijas jaunekļi un jaunavas, brīvajā Latvijā jūsu priekšā paveras visi ceļi uz izglītību, darbu un mākslu; visu to jums nodrošina „Latvijas darba tautas bloks!”

30. Vecais policejiskais režīms ne tikai sēdināja cietumos labākos tautas pārstāvjus, bet centās visu Latviju pārvērst par darba ļaužu cietumu. Nost reakcionāro kliķi un viņas līdzskrējējus! Kas ir pret ienīstās pagātnes atgriešanos tas balso par „Latvijas darba tautas bloka” kandidātiem!

31. „Latvijas darba tautas bloks” prasa, lai Latvijas armija ietu kopsolī ar tautu, sargājot viņas brīvo dzīvi, lai armija piedalītos valsts politiskajā dzīvē, lai armija būtu pilnīgi demokratizēta. Lai dzīvo Latvijas demokrātizētā armija!

32. Mēs prasām, lai tautas izglītība būtu bez maksas un pieejama visiem, lai vidus- un arodskolu durvis būtu plaši atvērtas darba ļaužu bērniem. Par šīm prasībām cīnās „Latviešu darba tautas bloks.” Balsojiet par šī bloka kandidātiem!

33. Vecais reakcionārais režīms saindēja tautas apziņu nacionālā neiecietībā un naidā. Nost šovinismu un nacionālo naidu! Lai dzīvo visu tautību vienlīdzība!

34. Stiprināsim Latvijas tautas organizētību, vienību un disciplīnu! Nesaudzīgu cīņu ar tautas ienaidniekiem, provokātoriem un melnešiem!

35. Nevienu balsi mūsu platformas un prasību pretiniekiem!

36. 14. un 15. jūlijā visi pie balsošanas urnām, par pilnīgu „Latvijas darba tautas bloka” uzvaru.

Zem šiem saukļiem piecos vēlēšanu apgabalos par cienīgiem atzīti tos turpmāk iedzīvināt bija izraudzīti sekojoši kandidāti:

Rīgas vēlēšanu apgabalā kandidēja:

1. Vilis LĀCIS, iekšlietu ministrs, populārais tautas rakstnieks, ir Rīgas vēlēšanu apgabala pirmais kandidāts. Viņa literārā darbība guvusi tik plašu atsaucību galvenā kārtā tāpēc, ka viņa romānos ļaudis un notikumi ir tautai tuvi un saprotami, ka autora simpatijas aizvien bijušas darba ļaužu pusē. Īpašu ievērību guva viņa pirmie romāni — *Piecdāvinā pilsēta*, *Putni bez spārniem*, *Pasaule izlēkusi no sliedēm* un pēdējā laikā romāns *Zvejnieka dēls*.

V. LĀCIS dzimis 1904. gadā Mangaļos, amatnieka ģimenē. Kaŗa laikā ar vecākiem kā bēglis nonāca Sibīrijā, kur turpināja izglītību Barnaulas skolotāju seminārā. Sibīrijā sākusies arī Lāča literārā darbība. Kaŗa un revolūcijas gados strādāja dažādus darbus *Altaja kalnos*. 1921. gadā atgriezies Latvijā un strādāja gan uz kuģiem, gan kā jūrnieks. Bijis bibliotēkārs.

Lāci tautā populāru padarīja izdevējas Benjāmiņas žurnāls *Atpūta* un laikraksts *Jaunākās Ziņas*, kur viņa darbi starp 1934. un 1940. gadu piedzīvoja savus pirmiespiedumus. Tie visi lasījās viegli un sociālisma propagandu tanīs sameklēt bija grūti. Taisni pretēji, savā romānā *Vecā jūrnieka ligzda*, Lācis pat ļoti dzīvā valodā bija notēlojis krievu komunistu mežonības revolūcijas laikā, bet visos viņa darbos arī izpaudās viņa varoņu neapmierinātība ar laikmetu, kādā tie dzīvoja. Vai tāds neapmierinātais bija arī viņš pats un tādēļ tagad iekrita Višinskim klēpī kā nogatavojies auglis?

2. Žanis SPURE dzimis 1901. gada 10. septembrī Rīgā, strādnieku ģimenē. Savas darba gaitas sācis uz laukiem kā gans. 1917. gadā iestājies jaunatnes organizācijā. Strādāja *Dombrovska* koku zāģētavā. 1920. g. iestājās partijā un *Komunistiskajā jaunatnes savienībā*. *Tanī pašā gadā tika pirmo reizi arestēts. Otrreiz arestēts 1922. gadā. 1923. gadā viņu apmaiņas kārtībā izsūtīja uz PSRS. Sākot ar 1936. g. strādā nelegālajā Latvijas Komunistiskajā partijā. Šī gada aprīlī tika arestēts un ieslodzīts Rīgas Centrālcietumā, no kuŗa to atsvabināja*

tauta 21. jūnijā. Tagad Ž. Spure ir Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas 2. sekretārs un partijas Rīgas organizācijas sekretārs.

Kad Spure kādā priekšvēlēšanu mītiņā vecās latviešu biedrības zālē sadzītiem tosmariešiem stādījās priekšā, tad pirmais iespaids, ko radīja viņa elegantā āriene un nevainojami šūtais uzvalks, bija vairāk kā labs, bet tikko viņš atdarīja muti, tad jau ar pirmiem vārdiem pateica, kāds kodols slēpjas zem elegantās čaulas. Pateicis, ka jau no 1930. gada, viņš kā Padomju Savienības sakarnieks ar Latvijas darba ļaudīm, vairākkārt nelegāli šķērsojis robežu, bet tagad viņš šeit esot ieradies ar Sarkano armiju un šeit arī palikšot. Tālākās runas laikā, solīdams paradīzi zemes virsū un lamādams Ulmani, tās beigās vēl savu atlikušo žulti izgāza uz aizsargiem, uzaicinādams visus klātesošos tos sist, neatkarīgi kur un kādā vietā un kādā laikā tos sastopot. Šāds Spures aicinājums klausītājos, kuŗos bijām arī apmēram 50 aizsargu, atbalsi neatrada, pret mums neviena roka nepacēlās.

Ja par Spuri rakstītā biografijā ziņa, ka viņš aprīlī ticis apcietināts bija pareiza un ja par pareizu pieņēma arī viņa apgalvojumu, ka viņš esot ieradies ar Sarkano armiju, tad tas nozīmēja, ka viņš bija ieradies jau 1939. gada oktobrī, krieviem iznomāto bažu kaŗaspēka aizsardzībā un ka viņš nebija vienīgais tāds iesūtītais, lai grautu mūsu valsts pamatus, par to pierādījumi jau bija pietiekoši.

3. Ieva VĪNHOLDE dzimusi 1893. gadā Kuldīgas apriņķī, rokpeļņa ģimenē. Vienpadsmit gadu vecumā sākusī darba gaitas kā gane un vēlāk kā kalpone. Vācu okupācijas laikā aizbraukusi uz Ļeņingradu, kur iemācījusies šuvējas arodu. 1917. gadā iestājusies Komunistiskā partijā, strādājusi drēbniecības fabrikā, kur darbojusies fabrikas komitejā un vēlāk arī arodbiedrībā. 1921. gadā atgriezusies dzimtenē un darbojusies šuvēju arodbiedrībā un nelegālā Komunistiskajā partijā. Pēdējā laikā ir Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas komitejas un Centrālkomitejas locekle.

4. Pēteris BLAUS, sabiedrisko lietu ministrs, dzimis 1900. gadā Ērgļos, rakstnieka un skolotāja Pēterā Blaua ģimenē. Studējis Latvijas universitātē architektūru. 1918. gadā brīvprātīgi iestājies Rīgas skolnieku rotā, bet gadu vēlāk Baloža brigādes 3. atsevišķā bataljonā, no kuņģenes pārskaitīts uz Latvijas kara skolu. Kara skolas pirmā izlaiduma sastāvā piedalījies cīņā pret bermonciešiem. 1921. gadā demobilizējies leitnanta dienesta pakāpē. Kādu laiku strādājis valsts dienestā, tad pārgājis uz žurnālistiku un strādājis vairākos Rīgas laikrakstos. No 1937. gada līdz iecelšanai par ministru bija Jaunāko Ziņu atbildīgais redaktors.

Kaut arī Blaua uzsvērti nacionālā biografijā nebija minēts, ka viņš ir bijis arī 5. Rīgas Aizsargu pulka kādas rotas komandieris, man viņa kandidātūra no komunistu žēlastības izskatījās kā pīrgāšanās par mums, vai viņš, varbūt, bija viens no tiem, kas šo pazemojumu pieņēma, lai palīdzētu citiem?

5. Kārlis GAILIS dzimis strādnieku ģimenē 1903. gadā. Nodarbojās kā oststrādnieks. Par līdzdarbību transportstrādnieku organizēšanā un cīņās vairākkārtīgi arestēts. Pēdējo reizi no cietuma atbrīvots sakarā ar amnestiju š.g. 21. jūnijā. Aktīvi darbojies strādnieku arodbiedrībā.

Bija arī laikraksti, kuŗos Gaiļa biografijā bija minēts, ka viņš jau no 1931. gada ir bijis Kompartijas biedrs un no 1939. gada Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas loceklis.

6. Jānis GUSTSONS pēc izglītības tālbraucēju kapteinis, bet pēc nodarbošanās - ostas strādnieks. Dzimis 1906. gadā Valmierā, galdnieka ģimenē. Beidzis Rīgas jūrskolu ar tālbraucēja kapteiņa diplomu, apbraukājis daudzus zemju ostas kā kuģu stūrmanis. Taču mūžīgie konflikti ar rēdereju īpašniekiem, aizstāvot jūrnieku un zemāko kalpotāju intereses, panāk to, ka Gustsons tika ieskaitīts „kaitīgo un nevēlamo” darbinieku vidū un

spiests atstāt darbu. Tādā kārtā beidzamajos trīs gados viņš strādā vienkāršu fizisku darbu kā ostas strādnieks. Pazīdams darba tautas dzīves apstākļus un vajadzības, viņš arī prātīs būt šo ļaužu aizstāvis.

Arī par Gustsonu citos laikrakstos publicētās biografijās bija, ka jau ar 1937. gadu viņš bijis Kompartijas biedrs.

7. Miķelis JOFFE — Rīgas apgabala kandidāts, ir viens no populārākiem žīdu tautības ārstiem un sabiedriskiem darbiniekiem. Viņam 43 gadi. Specializējies iekšējās slimībās, darbojies Rīgas pilsētas 2. slimnīcā, pašreiz žīdu slimnīcā. Vairākus gadus kā violončellists darbojies arī Nacionālās operas orķestrī. Jau no jaunības pieslēdzies kreisajai kustībai. 1920. gadā apcietināts, beidzamajos gados aktīvi darbojies Sarkanajā partijā.

8. Roberts DAMBĪTIS dzimis 1881. gadā Trikātas pagastā. Kaņavīra gaitas iesācis 1899. gadā, iestādamies kā savvaļnieks 109. Volgas kājnieku pulkā. 1902. gadā beidzis Viļņas kara skolu. Pasaules kara, Krievijas armijas dažādās daļās, ieņēmis atbildīgus amatus intendantūras nozarē. 1916. gadā pārvietots uz Otro latviešu strēlnieku brigādi. Latvijas armijā iestājies tūliņ pēc valsts proklamēšanas. 1918. gada novembrī iecelts par apsardzības ministra biedru un ministrijas pārvaldnieku. 1919. gadā iecelts par Liepājas kaŗaspēka un vēlāk par Lejaskurzemes kara apgabala pārvaldes saimniecības priekšnieku. 1920. gadā iecelts par armijas saimniecības pārvaldes priekšnieku. 1933. gadā par apgādes pārvaldes intendantūras daļas priekšnieku, bet 1935. gadā par armijas staba priekšnieka palīgu. Latvijas republikas valdībā ir kara ministrs. Ģenerālis R. Dambītis apbalvots ar Lāčplēša kara ordeni un vairākiem citiem augstākiem ordeniem un goda zīmēm.

Pretēji mūsu armijas tradīcijām, kas noliedza kaņavīriem aktīvi nodarboties ar politiku, tagad stāvoklim diametrāli mainoties, palika jautājums, — vai Dambītis savai kandidatūrai un vēl pirms tās, uzņemdamies kara ministra

pienākumus, kad daži augstāki Latvijas armijas virsnieki jau bija izdarījuši pašnāvību, piekrita tai savas karjēras dēļ, vai arī pieņēma to lai glābtu, kas vēl glābjams?

9. *Andrejs JABLONSKIS dzimis 1880. gadā Durbē, kalpa dēls. Jau 9 gadu vecumā sāk darba gaitas. Vēlāk izmācās par burtlici un strādā grāmatrūpniecībā. Sociālistiskā kustībā sāk darboties jau 1899. gadā. 1905. gada revolūcijā ņem visaktīvāko darbību, izpilda daudzus svarīgus partijas uzdevumus. 1906. gada beigās otrreiz krīt žandarmērijas rokās un nosēd cietumā līdz 1907. gada beigām. Pēc izkļūšanas no cietuma emigrē uz ārzemēm un nodzīvo Berlīnē līdz pasaules kara sākumam, darbojoties šīn laikā Latvijas sociāldemokrātiskajā vietējā pulciņā Ārzemju zēni. Šīn laikā Jablonskis daudz strādā pie savas vispārējās izglītības izkopšanas. Kad 1914. gada janvārī Briselē notiekošajā partijas kongresā lielinieckais virziens pirmo reizi iegūst vairākumu un kongresa partijas Centrālajā komitejā ievēl lieliniekus, starp ievēlētiem ir arī Jablonskis.*

1914. gada vasarā Andrejs Jablonskis, saskaņā ar partijas rīkojumu, ierodas Rīgā un uzņemas Centrālās komitejas pienākumus, bet rudenī atkal krīt žandarmērijas rokās un nosēd cietumā ilgāku laiku. Cietuma šausmīgie apstākļi kara laikā salauž Jablonska veselību un pēc 1917. gada revolūcijas partija viņu nosūta uz Krimu ārstēties, kur viņš atkal stājas lielinieku partijas biedru rindās.

Latvijā ieradies, Jablonskis tūlīt stājas strādnieku kustības aktīvu cīnītāju rindās, darbojoties galvenā kārtā arodkustībās un strādnieku apdrošināšanas laukā. Saraksta vairākus darbus par arodkustības, darba aizsardzības un sociālās apdrošināšanas jautājumiem. Strādā visu laiku ciešā kontaktā ar nelegālo Latvijas Komunistisko partiju. Pēc 1934. gada 15. maija fašistiskā apvērsuma nododas pilnīgi nelegālajam partijas darbam, galvenā kārtā strādājot partijas preses

izdevumos. 1939. gadā LKP februāra konferencē tiek ievēlēts Centrālajā komitejā un CK sekretāriātā, kā arī nelegālās „Ciņas” un citu partijas izdevumu redakcijā. Apcietināts 1940. gada 9. aprīlī, atbrīvots no cietuma 21. jūnijā. Patlaban viens no LKPCK sekretāriem un LKP centrālorģāna Ciņas redaktors.

Jablonskis no 1921. līdz 1938. gadam bija Rīgas grāmatrūpniecības slimo kases sekretārs un paralēli no 1924. līdz 1933. gadam ieņēma Latvijas slimo kases savienības priekšsēdētāja amatu.

10. Jānis PUPURS, Rīgas lielvecākais, kā tāds no Kirchenšteina valdības 18.6.40.g. iecelts atceltā Roberta Liepiņa vietā, dzimis 1901. gadā Vecpiebalgā, strādnieku ģimenē un jau Madonas reālskolā piedalījies komunistiskajā jaunatnes pulciņā. Pats pelnīdams iztiku, Rīgā apmeklējis un beidzis vakara vidusskolu un strādājis kreisās strādnieku arodbiedrībās un strādnieku kooperācijā. Vēlākos gados viņš par to vairākkārt apcietināts. Vēlāk bijis Rīgas pilsētas domes kreisās strādnieku frakcijas priekšsēdētājs. J. Pupurs tagad varēs kārtot pilsētas pašvaldības lietas, agrākos gados iecerētā garā, visu pilsētas iedzīvotāju labā.

11. Pēteris KURLIS dzimis 1910. gadā Valmieras apriņķī, laukstrādnieku ģimenē. No mazām dienām aktīvi piedalās revolūcionārā kustībā. Jau kopš 1924. gada līdzdarbojas Latvijas Kompartijas jaunatnes šūniņā. 1927. gadā tiek arestēts un ieslodzīts uz 2 un pus gadiem cietoksnī. Iznākot no cietuma Kurlis turpina darboties strādnieku kustībā Valmierā. 1931. gadā tiek ievēlēts Saemā un Valmieras pilsētas domē no kreisās strādniecības un zemniecības listes. Šai pašā gadā Kurli atkal arestē uz Kerenska likuma pamata un apcietinājumā viņš pavada veselu gadu. Pēc tam Kurlis ierodas Rīgā un darbojas par Darba Jaunatnes Savienības Rīgas komitejas sekretāru. Šā gada sākumā Kurli atkal arestē un atbrīvo tikai 21. jūnijā kopā ar citiem brīvības

cīnītājiem. Tagad Kurlis ir Latvijas Darba Jaunatnes Savienības Centrālās komitejas sekretārs, t.i. faktiskais Komunistiskās jaunatnes vadītājs. Kurlis tic šīs Saeimas vēlēšanām, jo šoreiz darba ļaudis ir apvienoti, bet pretinieki sašķelti.

12. Arnolds TABAKS dzimis 1907. gadā Bēnes pagastā. Tēvs pārmijnieks. 1923. gadā Tabaks beidzis pamatskolu un iestājies Valsts Jelgavas skolotāju institūtā. Ziemu viņš mācījies institūtā, bet vasaru pelnījis ar dažādiem darbiem. 1928. gadā Tabaks beidzis skolotāju institūtu un tā paša gada rudenī iestājies Latvijas universitātes matemātikas fakultātē. Reizē ar to sācis strādāt algotu darbu dzelzceļu virsvaldē dažādās daļās. Tabaks iestājies studentu biedrībā "Zemgalija;" 1932. gadā bijis tās priekšsēdētājs. No 1933. gada beigām gūst kontaktu ar nelegālās Komunistiskās partijas darbiniekiem un pēc 1934. gada 15. maija iestājas Latvijas Komunistiskajā partijā. Sākumā bijis propagandists, vēlāk viņam uzticēta revolūcionārās studentu kustības vadība. 1940. gada 9. aprīlī viņš apcietināts. No cietuma, kopā ar citiem politieslodzītiem, atsvabināja 21. jūnijā. Tagad Tabaks ir valsts kontrolieris.

13. Pēteris BRIEDIS dzimis 1905. gada 28. martā Skultē, laukstrādnieku ģimenē. Rīgas ostas un gadījuma darba strādnieks. No 1927. gada PSKP biedrs. Par nelegālu komunistisku darbību no 1931. līdz 1937. gadam atradies apcietinājumā. Pēc tam LKP pagrīdes Rīgas organizācijas 11. rajona vadītājs. Tagad LKP Rīgas organizācijas pirmā rajona sekretārs.

14. Aleksejs ŠERŠUNOVŠ, skolotājs.

15. Alfrēds NURŽA dzimis 1905. gadā Rīgā. 1925. gadā beidzis Rīgas amatnieku skolu. Jau zēna gados piedalījies strādnieku kustībā. No 1930. gada ir Latvijas Komunistiskās partijas biedrs. Trīs reizes apcietināts un cietumā pavadījis vairāk kā 4 gadus. Arī pēdējā laikā bi-

jis apcietināts un atsvabināts 21. jūnijā. Daudz zināšanu piesavinājās pašmācības ceļā. Sācis darbu partijā kā vienkāršs biedrs, bet patreiz ir CK loceklis. „Mans nodoms ir,” — saka Nurža, „arī turpmāk tikpat dedzīgi kalpot brīvai latviešu tautai kā līdz šim. Pat ja man vajadzētu atdot dzīvību par ideju, kuŗai ticu, tad to darītu bez apdomāšanās.”

16. Jānis JANSONS — skolu departamenta direktors, Kirchenšteina iecelts, dzimis 1908. gadā laukstrādnieku ģimenē Elejā. Beidzis Jelgavas Skolotāju institūtu. Līdz 1934. gada rudenim bijis skolotājs Rīgas pilsētas amata mācekļu internātā. Šinī pat gadā par politisku darbību apcietināts un notiesāts uz 4 gadiem spaidu darbos. Sodu izcietis, bet atkal šī gada aprīlī politiskās darbības dēļ apcietināts par jaunu un atbrīvots uz amnestijas likuma pamata.

17. Herberts LĪKUMS dzimis 1902. gadā strādnieku ģimenē Rīgā. Vispārējo un speciālo izglītību ieguvis Krievijā. Atgriezies Latvijā, Līkums iestājās Mākslas akadēmijā. Ar 1924. gadu darbojās par dekorātoru Nacionālajā, Dailes teātrī un Nacionālajā operā, bet tad Strādnieku teātrī. Studiju nolūkā 1927. gadā komandēts uz Vakareiropu, bet 1933. un 1934. gadā viņš apmeklēja Padomju Savienību, lai iepazītos ar mūsu draudzīgās kaimiņvalsts mākslas dzīvi. Atgriežoties no komandējuma Latvijā, viņu apcietināja. 1936. gadā Nacionālajā operā veicis operas "Hamlets" dekoratīvo ietērpu. Tagad sabiedriski — kulturālā departamenta direktors.

18. Olģerts KRASTIŅŠ — strādnieka dēls, dzimis 23.12.1917. gadā Rīgā. Pagrīdnieks no 1934. gada, par ko izslēgts no 2. Jelgavas vidusskolas. Pēc tam gadījuma darba strādnieks un jūrnieks. Vidusskolu pabeidzis kā eksterns.

19. Jānis VĀGNERIS dzimis 1869. gadā Iecavas pagastā. Beidzis Pēterpils universitātes juridisko fakultāti. Jau

studenta gados Vāgners piedalās "Jaunstrāvnieku" kustībā un līdzdarbojas *Dienas Lapā*. Ilgāku laiku Vāgners kā advokāts bija *Stučkas palīgs*. 1905. gadā Vāgners ir viens no revolūcionārās kustības vadītājiem Bauskā. 1906. gadā spiests emigrēt uz Somiju, Zviedriju, vēlāk uz Šveici, kur vada sociāldemokrātu latviešu sekciju un tai pašā laikā ir krievu sociāldemokrātu sekcijas sekretārs. 1921. gadā Vāgners atgriezās Latvijā un visu laiku nodarbojās advokātūrā. Pēc 1934. gada puča tiek atlaists no finansu ministrijas juriskonsulta amata. Pēdējos 20 gados J. Vāgners piedalās gandrīz visās politiskās prāvās kā aizstāvis, bieži vien pat bez atlīdzības.

20. Jānis SALNIS dzimis 1883. gadā Valmieras apriņķī kā pusgraudnieka dēls. Ar marksistisko literātūru iepazīnās 1901. gadā. Uzliesmojot 1905. gada revolūcijai, aktīvi piedalījās masu organizēšanā. Kad ieradās soda ekspedīcija, bija spiests bēgt uz Rīgu un dzīvot zem sveša vārda. Rīgā ņēma dalību marksistiskās literātūras izplatīšanā. 1906. gadā Salni arestēja un sasita līdz asinīm. Salnim izdevās caur trešā stāva logu izbēgt.

Atgriežoties no kara dienesta 1912. gadā iestājās Latvijas sociāldemokratijā, kur nodarbojās līdz 1915. gadam. Pēc tam aizbrauca uz Krieviju un strādāja Vladimiras guberņā. Kopā ar dažiem biedriem noorganizēja īsi priekš revolūcijas Soc-dem. strādnieku partijas grupu. Piedalījās aktīvi 1917. gada revolūcijā kā padomes un partijas komitejas loceklis. 1921. gadā pārbrauca Latvijā un uzņēma sakarus ar Komunistisko partiju un darbojās partijas rindās, beidzamā laikā kā Centrālās komitejas loceklis. 1940. gada 11. aprīlī Salni arestēja, bet, pierādījumu trūkuma dēļ, atsvabināja.

21. Ludvigs KAŽEMAKS — dzelzceļnieks, dzimis 1910. gadā Daugavpils apriņķī kā mazzemnieka dēls. Strādājis meža ciršanas darbos. 1933. gadā beidzis Daugavpils dzelzceļu tehnisko vidusskolu. Pēc tam strādājis par

kurinātāju, atslēdznieku, lokomotīves mašīnistu un vēlāk par Zemgales stacijas tehnisko aģentu. Pagājušā ziemā iestājies Daugavpils tehnikuma mechanikas nodaļā. Jau jaunībā interesējies par strādnieku dzīvi. Bijis daudzu strādnieku organizāciju biedrs.

Kažemaks no 1937. gada bija komunistiskās partijas biedrs un kā tāds no 1938. līdz 1940. gadam darbojās pagrīdē LKP Rīgas organizācijas 15. rajonā. No Kirchenšteina valdības tika iecelts par darba tautas komisāru, — respektīvi par darba ministri.

Vidzemes vēlēšanu apgabalā kandidēja:

1. Profesors Dr. Augusts KIRCHENŠTEINS — ministru prezidents un pagaidām ārlietu ministrs, — dzimis 1872. gadā Mazsalacā. Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas profesors un agronomijas zinātņu doktors, studējis Tērbatas veterinārā institūtā. Bijis veterinārārsts Valmierā un Limbāžos, 1905. gadā emigrējis uz Šveici. Cīriches universitātē klausījies zooloģijas un socioloģijas lekcijas, vēlāk specializējies bakterioloģijā un piena izmeklēšanā. Strādājis tuberkulozes pētīšanas institūtā Davosā. Bijis 2 gadus bakteriologs Serbijas armijā, tad atgriezies Šveicē un strādājis Žeņevas universitātes higiēnas institūtā. 1917. gadā pārnākot Latvijā, prof. A. Kirchenšteins piedalījies Latvijas universitātes organizācijas darbā. Pēc vācu okupācijas varas sabrukuma prof. A. Kirchenšteins iestājies armijā, kur iecelts par veterinārās pārvaldes priekšnieku. 1919. gadā ievēlēts par docentu universitātē un, pēc doktora disertācijas aizstāvēšanas, 1923. gadā ievēlēts par profesoru pie lauksaimniecības fakultātes.

No 1923. gada vada lauksaimniecības fakultātes serumstaciju Kleistos. Bijis Rīgas domnieks, Latvijas tuberkulozes apkarošanas biedrības un veselības veicināšanas biedrības līdzdibinātājs.

Neskatoties uz to, ka gandrīz visiem jaunās Saeimas kandidātiem to biogrāfijās bija uzsvērti viņu nopelni sociālistisko ideju populārizēšanā, Kirchenšteina biogrāfijā nebija minēts iemesls viņa emigrācijai uz Šveici — piedalīšanās 1905. gada revolūcijā. Tāpat viņa biogrāfijā nebija atrodams neviens vārds, ka viņš ir arī krievu — latviešu tuvināšanās biedrības valdes loceklis un *Jaunāko Ziņu* līdzstrādnieks, kur viņa raksti par vitamīnu nepieciešamību uzturvielās parādījās gadiem ilgi, kādēļ tautā viņš bija iesaukts par “vitamīnu profesoru.”

Kirchenšteinam bija ļoti sievišķīga balss un bija zinātāji, kas zināja stāstīt, ka tā nākot no viņa mākslīgās balss rīkles, kuŗa atvietojojot jaunībā ar tuberkulozi saslimušo un izoperēto.

Pēc viņa valdības nodibināšanās Liepājā pakļida valodas, ka Kirchenšteins pašam Višinskim varot izrādīties arī par klupšanas akmeni, jo komūnisti Krievijā esot nošāvuši Kirchenšteina brāli, kuŗa divas meitas viņš uzaudzinajis un tādēļ tagad, kur viņam kā ministru prezidentam vismaz teorētiski ir visa vara, tas savam amatā ielicējam, ja ne ilgstoši, tad vismaz īsi un izšķirīgi var arī sabojāt karjēru. Kaut tā būtu!

2. Jānis KALNBĒRZIŅŠ (*Zaķis*) dzimis 1893. gadā Katlakalnā, enkurnieku ģimenē. Viņa tēvs ir 1905. gada revolūcijas kaujas pulciņa dalībnieks. Komūnistiskā partijā iestājās 1917. gada februārī, un kopš tā laika nepārtraukti strādā partijas visaktīvāko darbinieku rindās. Kalnbērziņš piedalījies partijas 5. 6. un 8. kongresos. Pēc 1919. gada viņš dažus gadus uzturas Padomju Savienībā, kur apmeklē un beidz Sarkanās profesūras institūtu partijas vēstures pētīšanai, pēc kam strādā kā mācības spēks un propagandists. Trīs gadi viņš darbojies Sarkanajā armijā. Piedalījies arī Kominternas Izpildu Komitejas 11. 12. un 13. plēnumos. Atgriezies 1925. gadā Latvijā, viņš pilnīgi nododas partijas nelegālajam darbam un sekmīgi to vada līdz 1939. gada 6. jūlijam, kad viņu arestē. 1940. gada 21. jūnijā Rīgas

revolūcionārais proletāriāts viņu atsvabina no cietuma. Tagad viņš ir Latvijas Komūnistiskās partijas Centrālās komitejas pirmais sekretārs.

Kalnērziņš uz Višinska pieprasījumu no apcietinājuma jau tika atbrīvots 18. jūnijā, 3 dienas pirms Valsts prezidents Ulmanis bija izsludinājis jaunās valdības pieņemto amnestijas likumu, kuŗš likumīgi stājās spēkā 1940.g. 21. jūnijā plkst. 13:00. Pierādījums ne tikai tam, cik svarīga loma uz 8 gadiem notiesātam Kalnērziņam, režisora Višinska uzdevumā bija paredzēta, bet galvenais, — kā rokās atradās visa vara Latvijā.

3. *Augusts MATISONS dzimis strādnieka ģimenē 1898. gadā Turaidas pagastā, kuŗā vēlāk darbodamies dažādās komūnistiskās, gan nelegālās, gan legālās organizācijās, tas no 1929. gada arī kļuva par Kompartijas biedru un Saeimas vēlēšanās, kas notika pirms Ulmaņa apvērsuma 1931. gadā, tika no Strādnieku un darba zemnieku — komūnistu saraksta tanī ievēlēts. 1933. gada 21. novembrī Saeima visiem septiņiem ievēlētiem komūnistu deputātiem atņēma neaizskaramības tiesības un par pretvalstisku darbību un valsts nodevību nodeva tiesai. Tos apcietināja un notiesāja ar cietuma sodu.*

4. *Ansis RUDEVICIS dzimis 1890. gadā Raņķu pagastā kā mežsarga dēls. Piedalījies 1905. gada revolūcionārā kustībā uz laukiem. Par nelegālu darbību no cara valdības apcietināts 1907. gadā. Vēlāk vairākkārtīgi vajāts no cara policijas un administrārtīvi izsūtīts. Strādājis fabrikā kā metālstrādnieks — Rīgā un Pēterpilī. 1917. gada marta revolūcijas laikā bijis Krievijas Strādnieku un Zaldātu deputātu padomes loceklis. Latvijas laikā sastāvējis sociāldemokratu partijā un bijis agrāko Saeimu deputāts. Pēc 15. maija apvērsuma un pilsoniskās demokrātijas sabrukuma Eiropā, revidējis savus agrākos uzskatus par reformistiskā sociālisma politiku. Aktīvi darbojies nelegālā revolūcionārā vienotās frontes*

kustībā, kā Latvijas Sociālistiskās Strādnieku un Zemnieku partijas biedrs, kādēļ arī 4 gadus un 8 mēnešus 15. maija režīma laikā pavadījis nometnē, cietumos un emigrācijā. Tagad Latvijas Komunistu partijas biedrs un viens no partijas centrālorgāna *Ciņa* redaktoriem.

5. Milda BUNDULE — BIRKENFELDE dzimusi 1903. gadā, Valmieras apriņķī, rokpeļņa ģimenē. Jau agrā bērnībā sākusi strādāt kā bērnuaukle, gane un vēlāk kā laukstrādniece. Beigusi Mazsalacas vidusskolu. Aizbraukusi uz Padomju Savienību, no kurienes atgriezusies Latvijā 1928. gadā, lai darbotos Komunistiskā partijā. 1929. gadā arestēta un notiesāta uz 7 gadiem spaidu darbos, bet arī pēc soda izciešanas, uz Kerinska likuma pamata nav atbrīvota līdz 1939. gada 15. maijam. Pašreiz ir Latvijas Komunistiskās partijas — Daugavas — (domāju ka tā ir drukas kļūda un ir jābūt Daugavpils) organizācijas sekretāre.

6. Fricis BERGS dzimis 1900. gadā Mērsragā, zvejnieka ģimenē. Mācījies Mērsraga krievu skolā un vēlāk papildinājies pašmācības ceļā un tautas augstskolā. Ar revolūcionāro kustību iepazinies jau 1912. gadā, kad sastapies ar nelegālās Talsu organizācijas biedriem. Pasaules kara laikā kalpojis Valkas Sarkanā gvardē, bet 1919. gadā Tukumā iestājies Sarkanā armijā, piedalīdamies cīņās Valkas frontē. Pēc tam kalpojis 5. kājnieku pulkā par bibliotekāru. 1921. gadā par komunistisku darbību arestēts, bet vēlāk amnestēts. 1924. gadā kā Saeimas kandidāts no Strādnieku — Zemnieku frakcijas arestēts un pavadījis apcietinājumā trīs un pus gadus. 1930. gadā arestēts par kandidēšanu atkal, bet pēc gada kā Saeimas deputāts atbrīvots. Pēc Strādnieku — Zemnieku frakcijas likvidēšanas 1933. gadā notiesāts uz 8 gadiem spaidu darbos. Organizējis Lauku strādnieku arodbiedrības un aktīvi darbojies Talsu un apkārtnes laukstrādnieku un darba zemnieku organizāciju sabiedriskā dzīvē.

7. Pēteris JUNGE, skolotājs.

8. Jūlijs LĀCIS, tautas labklājības ministrs, dzimis 1892. gadā Lēdurgas pagastā, pusgraudnieka dēls. 1914. gadā Rīgas politehniskā institūtā sācis studēt ķīmiju, bet pasaules karš nodomu izjaucis, un kara laikā Jūlijam Lācim bija jāpiegriežas žurnālistikai. 1921. gadā viņš studijas atjaunoja Latvijas universitātē. Blakus studijām sāka darboties *Jaunāko Ziņu* un vēlāk arī *Atpūtas* redakcijā. 1925. gadā devās uz Parīzi, lai studētu žurnālistiku augstāko sabiedrisko zinātņu institūtā. Rakstījis ievadrakstus, feļetonus, ceļa piezīmes un citus rakstus. Viņa pirmais dzejoļu krājums *Saules zeme* parādījās 1923. gadā. Bez tam J. Lācis sarakstījis vairākus romānus, no kuriem sabiedrībā ievērtību izpelnījies romāns no latviešu izceļotāju dzīves „*Mūža meža maldi.*”

Vai Lācis par komunistiem prātis tāpat pazoboties kā pieminētā darbā par baptistiem? Maz ticams!

9. Roberts KĻAVIŅŠ, ģenerālis, armijas komandieris, dzimis 1885. gadā. 1903. gadā iestājies Viļņas kara skolā, kurū beidzis 1906. gadā, kad iedalīts 180. Ventspils kājnieku pulkā. Ar šo pulku, izceļoties pasaules karā, izgājis uz fronti. 1915. gadā pārnācis uz latviešu strēlnieku pulkiem, kur 2. Rīgas latviešu strēlnieku pulkā komandējis bataljonu.

Nacionālā armijā iestājies pēc Latvijas neatkarības proklamēšanas un 1918. gadā iecelts par Latvijas zemessargu virspavēlnieka palīgu. 1920. gadā iecelts par galvenā stāba nodaļas priekšnieku, 1922. gadā paaugstināts par pulkvedi, bet 1931. gadā divīzijas komandiera palīga amatā un paaugstināts par ģenerāli. Ģenerālis R. Kļaviņš beidzis universitātes juridisko fakultāti.

Pēc 15. maija pārmaiņām Kļaviņu no armijas atvaļināja, pēc kam viņš sāka studēt tieslietas un tās nobeidzot 1939. gadā sāka darboties kā zvērināta advokāta palīgs, līdz to

jaunā Kirchenšteina valdība iecēla par Latvijas Tautas armijas komandieri.

10. Teodors GULBIS, zemkopis.

11. Lauksaimnieks un dārzkopis Jūlijs MEŽAPUĶE dzimis 1901. gadā Rembatē, kalpa vīra ģimenē. Beidzis Bulduru dārzkopības skolu un kā eksterns sagatavojies vidusskolas kursam. Mežapuķe daudz interesējies par sabiedriski-politiskiem jautājumiem, piedalīdamies sabiedriskā un politiskā dzīvē. Ievēlēts Rīgas apriņķa valdē, kur strādājis vairākus gadus. Par strādnieku interešu aizstāvēšanu apcietināts un pēc 1934. gada 15. maija vairākus mēnešus turēts koncentrācijas nometnē. Pēc atbrīvošanas nodarbojies ar lauksaimniecību un dārzkopību savās mājās Lielvārdē. Šinīs dienās iecelts par Rīgas apriņķa vecāko.

12. Kārlis ŠICS dzimis 1904. gadā Alojās pagastā dienasstrādnieka ģimenē. Bērniību pavadījis grūtā cīņā par eksistenci. Ar trūkumu cīnoties, paspējis apmeklēt tikai pamatskolu, bet daudz nodarbojies ar pašizglītību, it sevišķi ilgajos gados cietumā. Jau no mazām dienām ir bijusi tieksme iemācīties amatu. Šics izmācās par kurpnieku, un tagad ir plaši pazīstams Rīgas amatnieku aprindās. Tāpat jau no mazām dienām Šics pieslienās strādnieku kustībai un kopš 1927. gada ir Latvijas Komunistiskās partijas biedrs. Vairākkārtīgi arestēts un ieslodzīts, bet nekad nav pametis savus pienākumus Latvijas darba ļaužu atbrīvošanas cīņā. Patreiz Šics ir Latvijas ādu apstrādātāju rūpniecības arodbiedrības valdes loceklis un Centrālās vēlēšanu komisijas loceklis.

13. Haralds LŪKINS Jaunāko Ziņu redaktors, dzimis 1906. gadā Rīgā ārsta ģimenē. 1923. gadā beidzis Rīgas pilsētas 2. ģimnaziju. Pēc tam studējis medicīnu. Kā ārsts homeopāts meklējis jaunus ceļus ārstniecībā. Kādu laiku strādājis Rīgas pilsētas 2. slimnīcā. Rediģējis rakstu krājumu Literāras piezīmes krievu valodā, ko

cenzūra aizturēja, bet tagad tas parādījies atklātībā. Šint rakstu krājumā apskatīta arī Sarkanās armijas varenība.

14. Kārlis KRŪMIŅŠ ka kalpa dēls dzimis 1905. gadā un arī pats vēlāk strādājis kā kalps. Pagrīdnieks un komunistiskās partijas biedrs no 1925. gada, par ko vairākkārt ticis apcietināts. Tagad ir LKP Madlienas rajona komitejas sekretārs.

15. Otomārs OŠKALNS dzimis 1904. gadā kā lielsaimnieka dēls Ķeipenes pagastā.

Pirms apmēram gada kādās viesībās Rīgas jūrmalā tiku iepazīstināts ar Oškalnu. Oškalns 1926. gadā bija beidzis Rīgas skolotāju institūtu un pēc tam iestājies Kaŗa flotes instruktoru skolā Liepājā, kuŗu nenobeidzis atgriezies pie tēva, kas, starplaikā pēc savas saimniecības izsaimniekošanas, bija kļuvis par Benjāmiņa Fābu pils pārzini Rīgā un Otomārs Oškalns uzsācis skolotāja gaitas Balvu apriņķī. Man palika iespaids, ka viņš ir ļoti apdāvināts, daudz lasījis un apveltīts ar labu atmiņu. Veikls runātājs un interesants sarunu biedrs, kas pēc vajadzības prata melnu pataisīt par baltu vai otrādi. Avantūristiska rakstūra. Vienmēr ar kaut ko neapmierināts un pilns dažādu ideju par cilvēces sadzīves formu pārveidošanu.

Kaut viņa biografijā bija uzsvērti arī sakari ar komunistisko pagrīdi, man likās neticami, ka pēc tā, ko no viņa mutes biju dzirdējis pirms gada, ka ar tādiem uzskatiem, kas par visu augstāk vērtēja katra cilvēka personīgo uzskatu brīvību, viņš varēs iekļauties komunistu uzspiestos rāmjos.

16. Arvīds KALNIŅŠ dzimis Skujenes pagastā 1904. gadā kalpa ģimenē. Komunistiskās partijas biedrs no 1921. gada. 1926. gadā aizbrauca uz Maskavu, kur 1931. gadā beidza Rietumtautu komunistisko universitāti, pēc kam atgriezās Latvijā un strādāja pagrīdē. 1932. gadā apcietināts. Tagad ir LKP Vidzemes apgabala komitejas pirmais sekretārs.

17. Alberts MIEZIS dzimis 1908. gadā Kronvircavas pagastā lauksaimnieka ģimenē. 1929. gadā beidzis Jelgavas Skolotāju institūtu, pie kam no institūta par nelegālu darbību divi reizes izslēgts. Kā Latvijas Darba jaunatnes savienības centrālās komitejas loceklis nelegāli darbojies pēc 1934. gada 15. maija. Tāpat nepārtraukti darbojies biedrībā "Darba Jaunatne." Šī gada 11. aprīlī apcietināts, bet 21. jūnijā amnestēts. Laikraksta *Brīvā Jaunatne* redaktors.

18. Marija REZGALE, strādniece. Pagrādniece.

19. Viktors TENISONS, dižkareivis.

20. Eduards ELIASS dzimis 1893. gadā rentnieka ģimenē Jaunvāles pagastā. Kopš 1919. gada Kompartijas biedrs. 1921. gadā arestēts un 1923. gadā apmaiņas kārtībā izsūtīts uz PSRS. 1928.g. nelegāli atgriezies Latvijā un bija viens no Kompartijas Rīgas pagrādes organizētājiem. 1929. gadā apcietināts par jaunu. Tagad ir LKP Vidienas apgabala komitejas otrais sekretārs.

21. Valdis KALNĀRE, darba departamenta direktors, Kirchenšteina iecelts, dzimis 1909. gadā, Rīgā, skolotāja ģimenē. Universitātē studējis tieslietas, līdzstrādādam strādnieku organizācijās un studentu biedrībās "Zemgālija" un "Vilnis." 1939. gadā bijis Latvijas kreditkooperatīvu savienības juriskonsultācijas darbvedis. Pēc universitātes beigšanas 1934. gadā kā tieslietu maģistrs nevarējis atrast darbu, tādēļ strādājis gadījuma darbus kā krāsotājs un sētnieks. Ar 1937. gadu bijis darba kameras referents tieslietu jautājumos.

22. Eduards MIKELSONS, operdziedātājs, dzimis 1896. gadā Allažu pagastā laukstrādnieka ģimenē. Mācījies Rīgas elementārskolā un Maskavas drāmatiskā skolā. No 1921. gada ir Nacionālās operas solists — bass ar plašu repertuāru. Strādā arī konservātorijā par

docentu. Šo pavasari Miķelsons sarīkoja Padomju Savienības tautas dziesmu koncertu.

Par Miķelsonu Liepājā runāja, ka viņš visās Padomju Savienības sūtniecības rīkotās viesībās Rīgā esot bijis vienmēr neiztrūkstošs viesis.

Latgales vēlēšanu apgabalā kandidēja:

1. **Juris PABĒRZS**, tieslietu ministrs. Līdz iecelšanai par ministru bijis Daugavpils apgabaltiesas vicepriekšsēdētājs. Viņš dzimis 1891. gadā Kalupē, zemkopja ģimenē. Studējis Pēterpils universitātes juridiskā fakultātē. Darbojies par miertiesnesi. Vācu okupācijas laikā J. Pabērzs bija izsūtīts uz Vāciju. Viņš bijis Satversmes sapulces un Saeimas loceklis. 1927. gadā ministrs bez portfeļa Latgales lietās. No 1929, līdz 1931. gadam J. Pabērzs izpildījis tieslietu ministra pienākumus un 1934. gada sākumā bijis tautas labklājības ministrs.

Kaut kāda necaurredzama persona, jo kā apgabaltiesas vicepriekšsēdētājam un pat tieslietu ministram mūsu patstāvības laikā, viņam iznāca sadurties arī ar tiesājamo komunistu pagrīdnieku lietām. Vai viņš tās iespaidoja labvēlīgā virzienā, ka jaunie varas kungi tagad to izvēlējās par deputātu?

2. **Vikentijs LATKOVSKIS**, iekšlietu ministra biedrs un politiskās policijas priekšnieks, (Kirchenšteina iecelts) dzimis 1899. gadā Dagdas pagastā. Pirmajos Latgales skolotājuursos 1918. gadā Latkovskis ieguvis skolotāja tiesības, pēc kam ilgus gadus darbojies par tautskolotāju dažādās Latgales skolās. Kā eksterns nolīcis pārbaudījumus pie Daugavpils komercskolas. Pēdējā laikā studē lauksaimniecības akadēmijā un ir studentu biedrības "Montānija" loceklis. Latkovskis — pazīstams sabiedriska darbinieks Dagdā un plašā apkārtnē. No 1928. līdz 1931. gadam bijis Daugavpils apriņķa valdes loceklis. Vēlāk darbojies par cietuma

skolas inspektoru un aktīvi piedalījies vairākos citos kulturāli — sabiedriskos pasākumos. Darbojies līdzī arī vairākos Latgales laikrakstos. Dibinājis un līdzdarbojies vairākās kulturālās un sabiedriskās organizācijās.

3. Alfons NOVIKS dzimis 1908. gadā mazzemnieku ģimenē. Cīnīdamies ar trūkumu un strādādams grūtu darbu, Noviks pabeidzis vidusskolu. Viņš rosīgi darbojas arī novada strādnieku organizācijās, cīnoties par darba ļaužu labāku nākotni. Noviks iestājies arī universitātē, bet nav varējis izglītību turpināt, jo pastāvīgi vajāts par revolūcionāru darbību. 1933. gadā Noviks apcietināts un notiesāts uz 8 gadiem spaidu darbos. Atbrīvots pēc jaunās valdības amnestijas akta.

4. Roberts NEILANDS dzimis Jelgavā, 1899. gadā. Dzīvojis un uzaudzis Rīgā. Tēvs strādāja Rīgas elektriskā stacijā kā melnstrādnieks un māte kā veļas mazgātāja. 12 gadu vecumā beidz elementārskolu un sāk strādāt algotu fizisku darbu. 1919. gadā brīvprātīgi iestājas Padomju Latvijas armijā, no kuŗas vēlāk pārgāja Padomju Savienības Sarkanā armijā. Piedalījies kaujās pret ģenerāļiem Deņīkinu un Vrangeli. 1924. gadā darbojies Latvijas Komūnistiskās Jaunatnes Savienībā un Latvijas Komūnistu Partijā. 1924. gada beigās apcietināts un 1926. gada oktobrī notiesāts uz 6 gadiem spaidu darbos. 1926. gada decembrī izmainīts kā ķīlnieks uz Padomju Savienību, kur strādāja un papildināja zināšanas. 1931. — 32. gadam atkal darbojās Latvijas Komūnistu Partijā un 1932. g. augustā no jauna arestēts un notiesāts uz 8 gadiem spaidu darbos. No cietuma atbrīvots 1940. gada jūnijā uz jaunās Latvijas tautas demokrātiskās valdības amnestijas likuma pamata. Patlaban ir LKP Latgales apgabala komitejas sekretārs.

5. Jāzeps TRUKŠĀNS, strādnieks.

6. Faivišs FRIDMANS, redaktors, dzimis 1908. gadā daudz bērnu ģimenē Daugavpilī. Ar 1927. gadu

piedalījies revolūcionārā kustībā. 1929. gadā viņu apcietina. No cietuma iznāk 1934. gadā, bet jāatstāj Daugavpils. Viņš aizbrauc uz Rīgu, strādā fabrikās un turpina revolūcionāro darbību. 1938. gadā atgriežas Daugavpilī un līdz šim laikam ir Kompartijas apgabala komitejas loceklis un *Latgaļskaja Pravda* redaktors.

7. Bronislavs KUDEIKO dzimis 1911. gada zemnieka ģimenē Kalupes pagastā. Beidzis Malnavas lauksaimniecības vidusskolu un nolīcis reālģimnazijas eksterna pārbaudījumus pie izglītības ministrijas. Studējis lauksaimniecību, vēlāk tautsaimniecību. Strādā valsts saimniecības departamentā. Br. Kudeiko vienmēr interesējies par sociāliem jautājumiem un jau no skolas laikiem pievērsies strādnieku kustībai cīņā par labāku nākotni. Kudeiko tic, ka jaunajā demokrātiskajā Latvijā jaunatnei būs brīvs ceļš uz vidējo un augstāko izglītību, viņš tic, ka jaunie mūsu zemes likteņu kārtotāji nesīs mums gaišākus un laimīgākus laikus.

8. Stepans MOROZOVS dzimis 1902. gadā strādnieka ģimenē. Divus gadus apmeklējis pamatskolu, bet materiālo apstākļu dēļ viņam izglītību nav bijis iespējams turpināt. Bijis kurpnieka māceklis. Zellis, dzelzceļa strādnieks, transporta strādnieks un kvalificēts būvstrādnieks. Aktīvi darbojies kreiso strādnieku arodbiedrībās "Spēks" un "Āmurs" un Grīvas būvstrādnieku arodbiedrībās. Bijis arī Grīvas pilsētas domes strādnieku frakcijas domnieks un kandidējis 1931. gada Saeimas vēlēšanās Strādnieku — Zemnieku sarakstā. Pēc tam arestēts un notiesāts 4 gadus pārmācības namā. Pēc atsvabināšanas no cietuma 3 gadus atradies policijas uzraudzībā. Komūnistiskā partijā sastāvs no 1926. gada un bijis Daugavpils rajona un pilsētas komitejas loceklis. Pašreiz Morozovs ir Latvijas Komūnistiskās partijas Ilūkstes apriņķa komitejas pirmais sekretārs.

9. Galaktions **ĪLJIŅŠ** dzimis 1898. gadā Kaunatas pagastā zemnieka ģimenē. PSKP biedrs no 1925. gada, 1928. — 31. gadam bija LKP Latgales apgabala organizācijas Kaunatas rajonasekretārs, no 1931. gada LKP Latgales apgabala komitejas loceklis. 1932. gadā arestēts un notiesāts spaidu darbos. Tagad ir LKP Rēzeknes apriņķa komitejas pirmais sekretārs.

10. Viktors **PUDĀNS**, lauksaimnieks.

11. Jēzups **DEGLIS** dzimis 1910. gadā laukstrādnieka ģimenē, Mērdzenes pagastā. Pēc vidusskolas beigšanas strādājis Mērdzenes pagasta valdē par kancelejas darbinieku. Šeit viņš iepazīst Latgales zemnieku un strādnieku grūto dzīvi visos sīkumos. Šai pašā laikā viņš nododas sabiedriskam darbam. 1931. gadā iestāties komunistu šūniņā, bet drīz tiek arestēts. 1933. gadā atkal tiek arestēts un atlaists no darba. Pēc atbrīvošanas no cietuma Deglis iestājas universitātē un šī gada pavasarī universitāti beidz kā inženieris. Deglis līdzdarbojas latgaliešu presē un arī **Dienas Lapā** līdz 15. maija pučam. Pēc šī gada jūnija notikumiem Deglis enerģiski uzsācis organizēt Latgales studentus. Deglis ir sarakstījis vairākus apskatus, ievadrakstus un feļetonus, tādā veidā arī žurnālistikā cīnoties par Latvijas darba tautas interesēm.

12. Bronislavs **TRUBIŅŠ** dzimis 1897. gadā Daugavpīlī, sīkzemnieka ģimenē. Lai gan trūkums ir Trubiņa bērniņas draugs, viņa vecāki un arī pats jauneklis cenšas pēc izglītības. Pēc ģimnazijas beigšanas Trubiņš iestājas Pēterpils universitātē, bet pasaules karš studijas pārtrauc. Trubiņu iedala flotē. Pateicoties izcilām spējām, Trubiņu nosūta uz jūrskolu un pēc tās beigšanas paaugstina par virsnieku. Atgriežoties pēc kara Latvijā, Trubiņš iestājas Latgales darba partijā un aktīvi līdzdarbojas partijā līdz pat 1934. g. maijam. Trubiņš ir vienmēr interesējies par strādnieku un sīkzemnieku stāvokli. Pats labi pazīdams trūkumu, viņš

labi pazīst arī darba ļaužu vajadzības. No 1921. — 1926. gadam Trubiņš ir Latgales rajona darba inspektors un šai laikā darba ļaužu labā ir daudz darījis. Bet darba ļaudīm pašķirt ceļu uz brīvāku un laimīgāku nākotni viņš cer tikai tagad demokratiskajā Latvijā.

13. Florians RUDOVICS, skolotājs.

14. Jānis NIEDRA dzimis 1909. gadā Krustpils pagastā stlkzemnieka ģimenē. Beidzis Līvānu pagasta pamatskolu un 1927. gadā Jēkabpils vidusskolu. Sākot ar 1927. gadu J. Niedra sāk Rtgā pastāvīgi strādāt, sākumā kā būvstrādnieks, vēlāk valsts vēsturiskajā mūzejā kā archivāra palīgs, etnografijas nodaļas pārziņa palīgs un mūzeja bibliotēkārs. 1928. gadā sāk darboties strādnieku jaunatnes biedrībā "Darba jaunatne." 1929. gadā arī Latvijas Sociāldemokratu partijā un 1934. gadā Latvijas Komūnistiskā partijā. Ar žurnālistiku nodarbojas no 1928. gada, sarakstījis arī vairākas literāras grāmatas, bet 1933. gadā par zinātnisku darbu etnografijā ieguvis Kr. Barona prēmiju. 1934. gadā 19. augustā apcietināts par politisku darbību, tiesāts, nosēdējis cietumā līdz 1937. gada 7. jūnijam. Pēc iznākšanas no cietuma strādājis kā būvstrādnieks, no 1938. gada bijis par privātbibliotēkas bibliotekāru, privātsēkretārs, bet no 1939. gada veselības veicināšanas biedrībā. Kopš 1934. gada J. Niedra ir nelegālo strādnieku izdevumu līdzstrādnieks un redaktors. Pašreiz preses un biedrību departamenta direktors.

15. Antons STABROVSKIS, students.

16. Bronislava JUCHNO dzimusi 1911. gadā zemnieka ģimenē. Apmeklējusi pamatskolu, bet vidusskolu beigt nevarējusi grūto materiālo apstākļu dēļ. Par piederību pie Latvijas Komūnistiskās partijas 1935. gadā sodīta ar ievietošanu pārmācības namā uz 3 gadiem.

17. Pēteris BAŠKO dz. 1901. g. Tautskolu inspektors.

18. Jānis ANCĀNS, agronoms.

19. Antons KOTANS, ārsts.
20. Antons BELANČONOKS, zemkopis.
21. Aleksanders ALEKSANDROVS dzimis 1904. gadā Tveras guberņā. Padomju Savienības pavalstnieks un kopš 1924. gada PSKP biedrs. Tagad PSRS sakaru tautas komisāriāta pilnvarotais Latvijā.

Mūsu pazemošanas kalngals. Ārzemnieks jāievēl mūsu likumdošanas institūcijā.

22. Staņislavs ČEMIS, atslēdznieks, dzimis 1905. gadā Daugavpilī strādnieku ģimenē. Pasaules kara gadus pavadījis Ļeņingradā un Ukrainā. 1919. gadā atgriezies Latvijā. Grūtu materiālu apstākļu dēļ nevar nobeigt pamatskolu. Jau 15 gadu vecumā strādā mežu darbos un maiznīcā. 1923. gadā iestājas dzelzceļu galvenās darbnīcās Daugavpilī kā atslēdznieka palīgs un strādā līdz šim laikam. Ir dzelzceļu strādnieku arodbiedrības valdē un galvenās darbnīcu strādnieku komitejas priekšsēdētājs.

23. Antons RUBINS dzimis 1898. gadā Asūnes pagastā kā zemnieka dēls. Beidzis pilsētas skolu, pēc kam sagatavojies eksterna pārbaudījumiem, kurus arī izturējis. Mācījies arī Viļņas kaņaskolā. 1918. gadā beidzis pirmos latviešu skolotājus kursus Latgalē. Kā eksterns ieguvis mežkopja gradu un strādājis Līvānu, Ludzas un pēdējos 13 gadus Krāslavas virsmežniecībā un darbojies aktīvi sabiedriskā dzīvē.

24. Pēteris ŠADURSKIS dzimis 1893. gadā Makašenu pagastā, zemnieka ģimenē. Beidzis Pēterpils ģimnaziju un Latvijas universitātes juridisko fakultāti. Šadurskis daudz darbojies Latgales kooperātvos uzņēmumos un Latgales avīzēs. Kopš 1924. gada ir Latvijas hipotēku bankas valdes loceklis. Šadurskim vienmēr ir tuvs Latgales zemnieku un strādnieku liktenis. Viņš ilgus gadus ir Latgales darba un progresīvās partijas biedrs. Šadurskis ir viens no mūsu labākiem lauksaimniecības

un mājturības pazinējiem. Šadurskis pilnīgi pievienojies Latvijas darba tautas blokam un tic, ka tie principi, kas ir Darba tautas bloka pamatos, vedīs visu Latvijas tautu, bet sevišķi Latgali, uz gaišāku nākotni.

25. **Tomas STRUPOVIČS** dzimis 1882. gadā Kaunatas pagastā sīkzemnieka ģimenē. Beidzis pamatskolu un strādājis savā tēva saimniecībā, vienmēr cīnoties ar trūkumu. Šī cīņa norūda un ievirza Strupoviču darba zemniecības aktīvo cīnītāju vidū. Revolūcijas sākumā Strupovičs strādā zemes ierīcības komitejā Rēzeknē, vēlāk pāriet kooperācijas darbā. Strupovičs ir bijis Rēzeknes pilsētas valdes loceklis, vēlāk pāriet uz Rīgu un iestājas Latgales darba partijā. Vairākus gadus Strupovičs ir līnu apstrādāšanas savienības valdes loceklis, bet vēlāk šīs pašas savienības direktors. Bez tam Strupovičs ir Rīgas latviešu krāj-aizdevu sabiedrības priekšsēdētājs un Latgales lauksaimniecības kooperatīva valdes loceklis. Strupovičs tic, ka jaunā Saeima visām šķirām radīs vienādus dzīves apstākļus, kas līdz šim nav bijis. Vecā valdība ļoti maz vērības pievērsa Latgales darba ļaudīm, bet brīvajā un demokratiskajā Latvijā Latgales iedzīvotāji ies labklājības un kultūrālās attīstības ceļu.

26. **Pāvels DERGAČS** dzimis 1912. gadā lauksaimnieka ģimenē, Kārsavas pagastā. PSKP biedrs no 1936. gada. Revolūcionārās gaitas Latvijā sāka 1937. gadā LKP Latgales apgabala organizācijā, tanī pašā gadā apcietināts. Tagad ir LKP Abrenes apriņķa komitejas otrais sekretārs.

27. **Aleksandrs EIZAKS**, kaņavīrs.

Zemgales vēlēšanu apgabalā kandidēja:

1. **Fricis DEGLAVS** dzimis 1898. gadā Embūtes pagastā laukstrādnieka ģimenē. Strādājis kā laukstrādnieks, vēlāk kā pagasta darbvedis. Revolūcionārā kustībā piedalās no 1918. gada. Latvijas Komunistiskās partijas

biedrs no 1920. gada. 1919. gadā vācu dzelzdivīzijas vājāts pāriet fronti pie Ventas un brīvprātīgi iestājas Sarkanā armijā 2. latviešu strēlnieku pulkā. Pēc Padomju Latvijas krišanas atkāpjas kopā ar Sarkanā armiju uz Padomju Krieviju. 1923. gadā no jauna atgriežas Latvijā nelegālā darbā un strādā kā Latvijas Komunistiskās Jaunatnes CK sekretārs. 1923. gadā tiek arestēts un vēlāk notiesāts uz 4 gadiem spaidu darbos. 1927. gadā apmaiņas kārtībā tiek izsūtīts uz Padomju Savienību. 1930. gadā atkal sāk aktīvi darboties LKP rindās. Kopš partijas VIII. kongresa 1931. gadā ir partijas CK loceklis. Pašlaik strādā kā CK loceklis un viens no Cīņas redaktoriem.

2. Jānis VANAGS, zemkopības ministrs, dzimis 1907. gadā Lietuvā, sīkzemnieka ģimenē. No 1931. gada viņa tēvs pārgājis dzīvot Latvijā, iepērkot nelielu saimniecību Sesavas pagastā. J. Vanags 1927. gadā beidzis 2. Jelgavas valsts ģimnaziju, vairākus gadus strādājis tēva saimniecībā, pēc kam iestāties universitātes lauksaimniecības fakultātē, ko beidzis pirms 4 gadiem un atstāts pie universitātes sagatavoties zinātniskam darbam. J. Vanags strādājis par asistentu pie augkopības katedras, bet pirms iecelšanas zemkopības resora vadītāja amatā vadījis mācības saimniecību Pūrē.

3. Kārlis PLĀTERS dzimis 1899. gadā kalpa ģimenē Bīriņu pagastā. Pilsoņu kara laikā bijis Sarkanā armijā, pēc kara strādāja vadošā saimnieciskā un partijas darbā Vjazmas apriņķī. Kompartijas biedrs no 1924. gada. 1934. gadā beidzis Rietumtautu-komunistisko universitāti Maskavā, pēc tam partijas pagrīdes darbā Latvijā, kur 1935. gadā viņu apcietināja un notiesāja spaidu darbos. Tagad ir LKP Zemgales apgabala pirmais sekretārs.

4. Voldemārs STRAUTNIEKS, skolotājs.

5. Olga AUGUSTE-GULBIS dzimusi 1896. gadā skolotāja ģimenē Viskaļos. 1915. gadā pasaules kara laikā, kopā ar Unions fabriku un fabrikas strādniekiem, evakuējās uz Harkovu. Šai rūpniecības uzņēmumā, kas vēlāk, pēc oktobra revolūcijas, izvērtās par vienu no lielākiem uzņēmumiem Padomju Ukrainā, nostrādājusi 18 gadus. Tur arī, sākot ar 1920. gadu, sāka aktīvi piedalīties politiski-sabiedriskā dzīvē. Komunistiskās partijas biedre no 1925. gada. Beidza Komunistisko universitāti. Sākot ar 1935. gada beigām atrodas Latvijas Komunistiskās partijas nelegālā darbā. 1939. gadā krita polit-spiedzes rokās un pēc tam ievietota Termiņcietumā. 1940. gadā 21. jūnijā viņu atbrīvoja. Ir LKPSK locekle.

6. Jānis KRONĪTIS dzimis 1905. gadā Bērzaunes pagastā. Beidzis Cīravas meža skolu un no 1927. gada mežzinis. Bezpartejisks.

7. Ansis LEJA dzimis 1902. gadā Vecauces pagastā. Kā eksterns nolicis ģimnazijas gala pārbaudījumus un beidzis tautas universitātes tiesību zinātņu fakultāti. Leja jau kā 15 gadus vecs skolnieks sācis aktīvi darboties sociālistiskā kustībā. Kā Maskavas latviešu sociālistiskās jaunatnes pārstāvis, 1918. gadā piedalījies Krievijas komunistiskās jaunatnes savienības dibināšanas kongresā. Bijis šīs savienības Maskavas komitejas priekšsēdētājs un vēlāk arī centrālās komitejas loceklis. Ar 1921. gadu darbojas Latvijā kā viens no redzamākiem organizāciju darbiniekiem. Bijis strādnieku kooperātīvu savienības padomes loceklis, lauku strādnieku arodbiedrības centrālās valdes loceklis, vadījis kreisās strādniecības frakciju Auces pilsētas domē un no 1928. — 1934. gadam bija kreisās strādniecības pārstāvis Latvijas pilsētu savienības padomē. Par savu politisko darbību vairākkārt ticis apcietināts un ieslodzīts cietumos. Līdz 1937. gadam dar-

bojies Auces pilsētas pašvaldībā un ilgus gadus bijis Latvijas pilsētu savienības padomes loceklis.

8. Edmunds ŠNORE dzimis 1904. gadā Jelgavā strādnieka ģimenē. Aktīvi piedalījies revolūcionārā kustībā. Darbojies kreisās ārodu biedrībās un slimo kasē. Bija LKP Jelgavas rajona komitejas loceklis. Vairākkārt apcietināts. Tagad Jelgavas linu fabrikas direktors.

9. Rūdolfs LAPIŅŠ dzimis 1898. gadā Lēdurgas pagastā. Viņa tēvs bija drēbnieks. 1913. gadā tēvs viņu nodevis pie kurpnieku meistara Rīgā mācīties amatu. 1916. gadā viņam rodas izdevība stāties sakaros ar revolūcionāro strādnieku pagrīdes kustību. 1917. gadā Lapiņš ar 6. Tukuma strēlnieku pulku dodas uz Ļeņingrādu, lai kopā ar Padomju Savienības proletariātu noturētu strādnieku varu. 1921. gadā Lapiņš atgriezies Latvijā un piedalās cīņās par strādnieku tiesībām un viņu materiālā stāvokļa uzlabošanu. 1925. gada beigās Lapiņš iestājās Komunistu partijā. Vairākus gadus no vietas Lapiņš vada nelegālās un pagrīdes arodbiedrības streiku kustību Rīgā un provincē. Desmitām reižu viņš apcietināts. Parakstījis un izdevis daudz nelegālu un legālu uzsaukumu. Piecas reizes sēdējis Rīgas Centrālcietumā par komunistisku darbību. 1933. gadā Lapiņu apcietina kā Saeimas deputātu un notiesā uz 8 gadiem spaidu darbos. 1936. gadā Lapiņu atsvabina no cietuma uz amnestijas akta pamata. Iznākot no cietuma, Lapiņš tūlīt stājas sakaros ar Komunistu partiju un organizē streiku kustību, kas vainagojas panākumiem. 1939. gadā Lapiņu apcietina no jauna un ievieto Rīgas Centrālcietumā. Pateicoties Latvijas un vispasaules revolūcionārai kustībai un neuzvaramai Sarkanai armijai, Lapiņu kopā ar pārējiem ieslodzītiem biedriem atsvabina no cietuma 21. jūnijā.

10. Kārlis ŠUBA dzimis 1906. g. Mežmuižas pagastā kā lauksaimnieku dēls. Revolūcionārās gaitas sāka 1928.

gadā un Kompartijas biedrs no 1929. gada. Divas reizes apcietināts. Tagad ir LKP Jelgavas pilsētas komitejas pirmais sekretārs.

11. Aleksandrs MAZJĒCIS, strādnieks.

12. Trīne BIRĢELIS, pagrīdniece.

13. Dāvids KOMISĀRS, zemkopis.

14. Dāvids KRŪZE, zemkopis.

15. Arvīds ROGULIS, ārsts.

Kurzemes vēlēšanu apgabalā kandidēja:

1. Kārlis KĀRLSONS, finanšu ministrs, dzimis 1907. gadā Rīgā, kalēja ģimenē. Studējis mūsu universitātē ķīmiju un strādājis slimo kasē. Fakultāti beidzis ar inženiera — ķīmiķa gradu 1936. gadā. Bijis subasistents rentgenografijā pie prof. Ieviņa. 1937. gada rudenī iestājies Šmita cementfabrikas dienestā un komandēts uz ārzemēm specializēties savā nozarē. Brocēnu cementfabrikā strādājis par inženieri. Jau no agras jaunības rostīgi strādājis strādnieku organizācijās un studentu biedrībā „Vilnis.”

2. Pēteris PLĒSUMS dzimis 1895. gadā Rites pagastā kalpa ģimenē. Piedalījies cīņās par padomju varu un bijis Kremļa apsardzē. Komūnistiskās partijas biedrs no 1917. gada. Mācījies Rietumtautu komūnistiskā universitātē Maskavā. No 1931. gada pagrīdes darbā Latvijā. 1932. gadā apcietināts. Tagad ir LKP Lejas Kurzemes apgabala sekretārs.

3. Ansis BUŠĒVICS dzimis 1878. gadā Popes pagastā. Studējis Pēterburgā tieslietas. 1899. gadā piedalījies revolūcionārā kustībā. Studiju laikā divreiz arestēts. 1902. gadā vadījis nelegālās literātūras transportus. No 1904 — 06. gadam nelegālās Latvijas sociāldemokrātu partijas centrālās komitejas, 1905. gadā Rīgas federālās komitejas loceklis. 1906. gadā piedalījies Krievijas sociāldemokrātu strādnieku partijas apvienošanas kongresā Stokholmā kā latviešu pārstāvis. 1911. gadā

izsūtīts uz *Toboļskas guberņu*, no kurienes atgriezies 1914. gadā. 1916. gadā vācu okupācijas varas arestēts un ievietots koncentrācijas nometnē Vācijā līdz 1918. gada rudenim. Pēc Vācijas revolūcijas 1918. gadā Liepājas strādnieku deputātu padomes sekretārs. 1919. gadā bijis Liepājas pilsētas galva. No 1918. — 1919. gadam Tautas padomes, 1920. gadā Satversmes sapulces loceklis, viens no agrārreformas likumprojekta autoriem. 1923. gadā bijis finanšu ministrs. Deputāts visās Saeimās. Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma ievietots Liepājas koncentrācijas nometnē, pēc kam Bušēvicam atņēma uz laiku advokāta praksi.

1920. gadā Bušēvics bija arī viens no Latvijas delegācijas locekļiem slēdzot mieru ar Padomju Savienību un tagad bija vēlamās Saeimas centrālās vēlēšanu komitejas priekšsēdis. Otrā kandidātu saraksta nepielaišana jau skaidri parādīja, kādos ratos Bušēvics bija pārsēdies.

4. *Vilis ĢĒBELIS* dzimis 1903. gadā strādnieku ģimenē Liepājā. Kompartijas biedrs no 1924. gada. Revolūcionāra gaitas sāka jau 1919. gadā. 1925. gadā buržuāziskās Latvijas varas iestādes Ģēbeli apcietināja un notiesāja spaidu darbos. Pēc tam strādnieks Liepājas pilsētas Kaņa ostas darbnīcās — Tosmarē. Darbojās LKP Liepājas pilsētas un Lejaskurzemes apgabala pagrīdes organizāciju komitejās. Vadīja fašistiskās iekārtas gāšanu Liepājā.

Par tik, par cik Ģēbeli biju novērojis viņa darbā un šad un tad pārmijis ar viņu arī dažus vārdus, man bija radies iespaids, ka viss, kas saistījās ar viņa darbu, tam likās kā uzspiests un netaisns. Viņa seja bija vulgāra un tā neprata smaidīt. Visa viņa stāja bija izaicinoša un kustībās izpaudās kaut kāda mākslīga palēninājuma bremze.

5. *Paulis GALENIEKS*, lauksaimnieks un Lauksaimniecības akadēmijas profesors, dzimis 1891. gadā Rubas Birzēs, mežsarga ģimenē. Beidzis Rīgas politehniskā institūta lauksaimniecības nodaļu un papildinājies vairā-

kās ārvalstīs. *Universitātē strādā no 1921. gada. Profesors P. Galenieks ierīkojis pagaidu botanisko dārzu Dreiliņos, pētījis Latvijas augu ģeografiju un floras vēsturi, Varves purva kūdras slāni pie Daugavpils, ledus laikmeta augu atliekas pie Bātes, Kurzemes brūnogļu izcelšanās problēmas. Sarakstījis vairākus zinātniskus darbus.*

Profesors Galenieks arī ļoti daudz, tekošā un saprotamā valodā, *Jaunākās Ziņas* rakstīja populāri zinātniskus rakstus, ko tauta lasīja ar lielu interesi. Pēc 1934. gada 15. maija pārmaiņām tur pat parādījās arī kāds viņa raksts, kam ar dabas zinātnēm nebija nekas kopīgs, bet kuņā viņš apskatīja, aizstāvēja un pierādīja, ka katras atsevišķas valsts lielākiem un patiesākiem patriotiem ir jābūt tieši tās strādniekiem un zemniekiem.

6. Jānis VIERPA, lauksaimnieks.

7. Ieva PALDINA — RŪSIS dzimusi mežstrādnieku ģimenē 1896. gadā Sabilē. Revolūcijas kustības dalībniece, partijas un padomju darbiniece. Kopš 1917. gada PSKP biedre. Pilsoņu kara dalībniece un no 1921 — 1923. gadam vadošā darbā Stavropoles guberņā. No 1923. gada pārmaiņus dzīvoja Latvijā, kur strādāja nelegālā partijas darbā, gan studēja Rietumtautu komunistiskajā universitātē Maskavā, kur beidza 1930. gadā un pēc tam tūlīt nelegāli atgriezās Latvijā, kur tika apcietināta un ieslodzīta cietumā. No 1939. — 1940. gadam bija viena no LKP Talsu pagrīdes organizācijas vadītājām un LKP Ventspils apgabala organizācijas organizatore. Tagad ir LKP Ventspils apgabala komitejas pirmā sekretāre.

8. Pēteris RIZGA, biškopsis, Lauksaimniecības akadēmijas ārkārtējs profesors, dzimis 1883. gadā Sēlpils pagastā lauksaimnieka ģimenē. Beidzis Bostonas universitāti un vada akadēmijas biškopības kabinetu. Sarakstījis vairākus zinātniska un praktiska rakstura

apcerējumus par biškopības jautājumiem, kā arī daudz rakstījis speciālajā lauksaimniecības presē.

Jā, pēc visa tā, kas no jauniem zemes saimniekiem par strādnieku grūto stāvokli buržuāziskā un fašistiskā iekārtā bija dzirdēts, medus tiešām viņiem bija nepieciešams.

9. Jānis **LIEKNIS**, izglītības ministra biedrs, dzimis 1883. gadā Ezeres pagastā. Strādājis par skolotāju Sēces pagastā, Liepājā un Rīgā, kur ilgus gadus darbojies 12. pilsētas pamatskolā. Piecus gadus bijis Raiņa ģimnazijas direktors. Blakus skolotāja darbam dzīvi piedalījies sabiedriskā dzīvē. Bijis bezzemnieku partijas Vidzemes zemes padomes izglītības valdes sekretārs un darbojies arī strādnieku deputātu padomes skolu nodaļā par vadītāju. Kā Rīgas pilsētas pārstāvis piedalījies starptautiskos kongresos 1924. gadā Lokarno un 1932. gadā Nicā. Beidzis mūsu universitātes filoloģijas un filozofijas fakultāti ar vēstures maģistra gradu un ir vairāku mācības grāmatu autors. Sakārtojis Manaseina revīzijas dokumentus un nodevis tos Latvijas vēstures institūtam.

10. Andrejs **UPĪTIS**, rakstnieks, dzimis 1877. gadā kā laukstrādnieka — pusgraudnieka dēls. Līdz savam 20. gadam strādājis visus lauku darbus, tad pašmācības ceļā ieguva tautskolotāja un mājskolotāja tiesības. 1918.—1919. gadā 12. armijas kara darbos bijis Strādnieku deputātu padomes izpildu komitejas un samierināšanās kameras loceklis. 1918. gadā ievēlēts Rīgas pilsētas domē pēc toreiz vēl vienotās Latvijas sociāldemokrātijas saraksta. 1918. gada beigās līdz ar citiem ieslodzīts vācu cietumā, no kuŗa atsvabināts 1919. gada sākumā. Padomju Latvijai 1919. gadā nodibinoties, Upītis ieņēma mākslas nodaļas vadītāja posteni, nodibināja operu, strādnieku teātri, konservatoriju un mākslas akadēmiju. Bermonta bandām iebrākot Rīgā, A. Upītis aizbrauca uz Padomju Krieviju, kur zināmu laiku uzņēmas latviešu lietu pārstāvniecību pie Nacionālo lietu komissāriāta. Atgriezoties no Padomju Krievijas Latvijā 1920.

gada sākumā, A. Upīti ievietoja Centrālcietumā, kur viņš nosēdēja līdz minētā gada rudenim, kad tika atsvabināts uz Satversmes sapulces amnestijas likuma pamata. Pēc tam A. Upītis nodevās tikai rakstniecībai. Daudzi A. Upīša literārie darbi pārtulkoti krievu, vācu, čehu, baltkrievu, angļu un citās valodās.

11. Arnolds JANSONS, inženieris, dārznieka dēls, dzimis 1885. gadā Krimuldā. Akciju sabiedrības Tosmare direktors.

Tālāk Jansona biogrāfiju vairs nelasīju, jo ko tā man vairs varēja pateikt par vīru, zem kuŗa virsuzraudzības 8 gadus dienu dienā nostrādāju tikpat kā vienā istabā, un 8 gadi ir pietiekoši ilgs laika sprīdis, lai arī priekšnieku, ar kuŗu nav citas saistības, kā tikai darba, iepazītu tuvāk.

Jansons dzīvoja fabrikas teritorijā iekšpus žoga un darbā katru rītu ieradās dažas minūtes pēc sākuma svilpes un pirmās 10 līdz 15 minūtes veltīja *Kurzemes Vārda* un līdz 1934. gada 15. maijam arī *Strādnieku Avīzes* caurskatīšanai, ko viņam katru rītu no pilsētas atveda viena no mašīndarbnīcas birojā strādājošām darbiniecēm.

Pusdienas viņš ēda savā dzīvoklī un uz tām ejot savu darba vietu atstāja dažas minūtes pirms pusdienu pārtraukuma un tāpat dažas minūtes pēc pārtraukuma atkal atgriezās savā kabinetā. Apmēram stundu pirms darba beigām viņš katru dienu devās uz direkciju un no turienes pēc darba beigām tieši uz savu dzīvokli. Šādu viņa darba dienas iedalījumu ar pulksteņa precizitāti dzīvoju viņam līdz 8 gadus, līdz viņš pats kļuva par uzņēmuma direktoru, bet ar to viņa darba diena vēl nebija galā. Kad strādāju virsstundas, kas atgadījās ļoti bieži, tad nereti redzēju arī Jansonu savas kundzes pavadībā izstaigājot 376 hektāri lielo fabrikas teritoriju, kas nozīmēja, ka šādos gājienos bija savienots praktiskais ar lietderīgo; ar tiem Jansons ieguva kopēju iespaidu par dienā padarīto un kopā ar savu dzīves biedri, tas priekš viņiem nozīmēja arī atpūtas pastaigu.

Jansons bija nesmēķētājs un nelietoja arī alkoholu, ar ko, ievērojot fabrikas īpatnējos darba apstākļus, viņam

iznāca sadurties arī darba laikā, jo no kuģu īpašnieku puses, pēc katra noslēgtā remonta līguma, kapteiņa zalonā pie kopējām pusdienām tās tika ar to apslacītas. Jansons vienmēr atrada iemeslu izpalikt no šādām pusdienām. Un ja uz pusdienām neieradās arī direktors Ķerpe, tad parasti aizsūtīja savu palīgu inž. Saddi un kādas pāris reizes pat mani. Ja apstākļi tiešām tā sagadījās, ka viņam tanīs bija jāpiedalās, tad vēlākais pēc pusstundas viņš jau prata atrast iemeslu, lai no tām aizietu.

Viņš bija arī mazrunīgs, un tā, vai nu tā iemesla dēļ, vai citu apstākļu dēļ, es nekad netiku dzirdējis, ka viņš ar kādu runātu par tematiem, kas neattiektos tieši uz darbu, kaut saskāre ar sev līdzīgiem Jansonam iznāca vai katru dienu, jo, nerunājot nemaz par kuģu īpašniekiem, pārējie pasūtītajumu devēji vai pieņēmēji no Rīgas pilsētas, Dzelzceļu virsvaldes, Pasta un telegrafa departamenta vai Kaŗa ministrijas, viņa kabinetā kārtojot oficiālās lietas, arī ne reti pieminēja lietas, kas uz tām nemaz neattiecās: vai nu par mūsu pašu politisko un saimniecisko dzīvi, vai arī notikumiem ārzemēs. Jansons tos visus negribīgi smaidod pacietīgi noklausījās un tad, kad pienāca kārtā viņam ko teikt, viņš sarunu veikli ievirzīja atkal lietišķā gultnē.

Apstājoties to rītu pie Jansona vārda kā jaunās Saeimas topošā deputāta, mani nodarbināja kādas citas domas par viņu, un ne tikai to rītu vien, tās mani bija nodarbinājušas jau visus gadus, kuŗos strādāju zem viņa. Tā bija kāda Jansona piezīme, ko, 1930. gadā, mani darbā pieņemot, viņš man teica.

1928. gada vasarā Liepājas Kaŗa ostas darbnīcās biju jau nostrādājis kā praktikants divus mēnešus un tādēļ 1930. gadā pēc Valsts Jelgavas arodu skolas beigšanas, domājot par iekārtošanos nākotnei vispirms savas acis vērsu atpakaļ uz Liepāju un tad tālāk uz minētām darbnīcām. No prakses laika jau zināju, ka pie Jansona, kas arī pirmais intervēja, katru fabrikā pieņemamo, kā arī faktiskais noteicējs par darbā pieņemšanu vai noraidīšanu, piekļūt varēja samērā viegli, un tā arī, tā paša gada kādā jūlija dienā fabrikas vārtu

sargam, lūdzu mani kā darba meklētāju pieteikt Jansonam.

Vārtu sargs, simpatisks večuks, tomēr mani nobaidīja: — Pieteikt jau es jūs varu, bet jūs nākat sliktā laikā. Laikam arī šogad skolu beidzāt? Tādi jau te pirms pāris nedēļām nāca strīpām, bet daudzi aizgāja man pat vairs ardievas nepateikuši. Jā, jā, pašreiz ir sliktks laiks. Dokos arī ir tikai viens pats kuģītis un pie vagoniem jau visiem darba nepietiek, nu, bet varbūt jums laimēsies? No kādas skolas tad jūs īsti nākat? Ak Jelgavas, nē, tur es neesmu bijis. Vai tur nedzīvo pārāk daudz vāciešu? Ak tā, ne vairāk kā Liepājā? Jā, jā, Jelgava, mums jau arī te ir viens inženieris no Jelgavas, tāds Sadde. Viņa tēvam tur esot piederējusi fabrika un viņa viena māsa esot mūsu tagadējā jaunā valsts prezidenta sieva un otra māsa atkal ir sieva mūsu direktoram Ķerpem. Redziet, radu būšana visur palīdz. Varbūt jums palīdzēs tas, ka esiet no Jelgavas? Nu, tad redzēsīm, es tūlīt zvanīšu, bet zvanam nebija atbildes. Tas nekas, jāpaciešas, tas inženieris Jansons jau te fabrikā ir galvenais noteicējs un tādēļ pie rakstāmgalda vien sēdēt nevar, viņam jau viss jāredz un jāzina. Tad, pamatīgi iztaujājis mani, kādēļ no Jelgavas esmu braucis uz Liepāju, sargs zvanīja otrreiz, bet atkal bez panākuma. Paraustījis plecus un noplātījis rokas, viņš brīdi neteica nekā, bet tad par jaunu cēla telefona klausuli un noteica: Es zvanīšu uz direktiju, varbūt Jansons ir tur. Telefona otrā galā kāds atsaucās un no sarga uzrunas, — inženiera kungs, es noprātu, ka Jansons tiešām tur ir. Mani pieteicis un vēl telefonā pāris reizes noteicis jā, un pie katra jā arī reizi līdzī paklanījies, viņš, uzliekot klausuli, pret mani pagriezies, priecīgs teica: Jelgava līdzēja. Nu tik turieties pats. Jansons ir direktijā.

Direkcijā bez Jansona atradās arī direktors Ķerpe un inženieris Bors. Kad biju sevi iepazīstinājis kā sarga pieteikto darba meklētāju, un gatavojos Jansonam iesniegt rakstisku lūgumu, viņš ar rokas mājienu to noraidīja un tūlīt jautāja: — Jūs pirms diviem gadiem šeit bijāt atsūtīts kā praktikants un toreiz strādājāt vagonu nodaļā Lūkina brigādē? Mani pārsteidza Jansona atmiņa, jo, kad pirms diviem gadiem, kopā ar otru skolas biedru Šķērsi, bijām pie viņa pieteikušies

un nodevuši no skolas līdz doto vēstuli, mūsu saruna bija ilgusi kādas pāris minūtes un vienīgie vārdi, ko Jansons toreiz mums pateica bija: — Piesakieties pie meistara Strīgeļa, viņš visu izkārtos, un prakses laikā Jansona redzes loku šķērsojis vairs netiku.

Kad biju atbildējis, ka tiešām tā bija, Jansons jautāja tālāk: — Vai jums fabrikā strādā kādi piederīgie vai radnieki?

Nē!

Vai jūs savā prakses laikā esiet arī ar kādu tuvāki sadraudzējies?

Nē!

Tad ierunājās Ķerpe: — Ko tu tirdi to puisī, vai tu neredzi, ka viņš ir lietas koks un cilvēku tev vajaga, un tad, pagriezies pret mani, turpināja: — Tu puisī, esi atnācis sliktā laikā. Jansons ar rītdienu aiziet divas nedēļas atvaļinājumā, atnāc pēc tam, tad viņš tevi pieņems! Pateicies un īsi ar galvu paklanīties, gatavojos jau direkciju atstāt, kad atkal ierunājās Ķerpe: — No kā tu šeit Liepājā tās divas nedēļas dzīvosi? Atbildēju, ka esmu apmeties pie māsas un svaiņa, kuņģiem jau tā esmu liels parādnieks no skolas laikiem, bet, kad sākšu strādāt, visu atlīdzināšu. Un tad Ķerpe, pagriezies pret Jansonu un rādīdams uz mani, teica: — Vai es neteicu, būs lietas koks un ja tev vajaga, arī es tev varu aizdot pārdesmit latu un jau grāba kabatā pēc naudas maka. Pateicos Ķerpem par piedāvājumu, un noraidīju to, sacīdams, ka parādus ir vieglāk atmaksāt, ja tie vienā vietā. Uz to Ķerpe tikai gaži novilka: tā, tā, tev ir taisnība, tu proti kalkulēt. Pēc divām nedēļām meklē tieši Jansonu.

Vecā vārtu sarga acīs jau pa gabalu ieraudzīju līdzjūtību, kad viņš mani pamanīja tik ātri atgriezoties, bet kad uz viņa jautājumu: — Nelaimējās? Atbildēju ar — laimējās, tad arī vecā sarga seja kļuva gaišāka, un viņš pašapzinīgi noteica: — Es jau jums tūlīt teicu, ka jums tā Jelgava līdzēs!

Pēc divām nedēļām, bez kādas manis tālāk izjautāšanas, Jansons mani pieņēma darbā, bet ne kā biju lūdzis — tehniskā birojā, bet tieši savā rīcībā. Ievedot mani man

paredzētā atsevišķā istabā, kas atradās aiz viņa un tā palīga inž. Saddes kopīgā kabineta, Jansons teica: — Es paļaujos, ka jūs sapratīsiet, ka jūsu turpmākā darbā šeit, šinīs abās telpās runātam, arī šinīs sienās ir jāpaliek, un neatkarīgi, par ko tiek runāts un ar ko tiek runāts. Vai nu tas attiektos uz fabrikas ražošanas procesu, atsevišķu strādnieku dažādām vajadzībām tiem griežoties pie manis, kuņi bez šaubām arī nākotnē mēģinās izmantot jūsu starpniecību, ko kategoriski noraidiet, vai arī par dažādām finansiālām problēmām ar pasūtītajumu devējiem, it sevišķi kuņu būves nozarē, kas savā vairumā tiek kārtotas šinīs sienās. Tāpat absolūti neizpaužama ir fabrikas atsevišķo darbnīcu amortizācijas % tabula, kuņu saņemsit. Pasteidzos atbildēt, ka jau tagad varu apsolīt, ka šinīs punktos viņam nebūs manī jāviļas un domāju, ka arī dotos uzdevumus varēšu pildīt. Tieši uz manu atbildi vairāk nekā nepateicis, Jansons turpināja: — Ar jūsu uzdevumiem jūs iepazīstinās inž. Sadde, bet pirms tam vēl kas. Es nevēlos, ka jūs šeit strādājot, sadraudzētos ar kādu no šinī pašā uzņēmumā nodarbinātiem. Neciemiņoties ne pie viena un arī nelūgt kādu ciemiņoties pie sevis. Esiet korekts sarunās par jautājumiem, kas ar citiem būs jākārt — īss un bez komentāriem. Saskaņā ar strādniekiem ievērojiet to pašu un sasveicinoties nesniedziet tiem roku. Solījos arī to visu ievērot, kaut Jansona pēdējā piezīme bija tā, par kuņu jau minēju un tā manas domas ir nodarbinājusi gadiem ilgi, bet toreiz, darbu meklējot un apzinoties, ka tā tirgus nemaz tik plašs nav, Jansona piezīmi biju spiests akceptēt bez papildus jautājumiem, kaut mani jau tūlīt nodarbināja doma: kādēļ Jansons prasīja no manis mākslīgo norobežošanu no cilvēkiem, ar kuņiem nākotnē būšu sajūgts kopējā ražošanas procesā? Savā acu priekšā kā dzīvas bildes skatījos notikumus, lasītus sakarā ar 1917. gada revolūciju Krievijā, kur strādnieki kādā metalla lietuvē savu nodaļas vadītāju bija iesvieduši izkausētā metalla masā. Jansons bija Krievijā studējis un varēja būt līdzīga notikuma acu liecinieks. Vai tas viņu spieda no strādājošiem distancēties? Vai tiem vīriem, tuvu pie 1400, kas Kaņa ostas darbnīcās strādāja, bija kāda

līdzība ar krievu mežonību? Vai pastāvēja kāds naidīgs noskaņojums pret vadību, un ja jā, tad kāds bija iemesls? Jeb vai Jansons turējās pie vecās skolas, kas mācīja, ka katra strādnieka vērtība ir tik liela, cik liels ir pieprasījums pēc tiem? Tas nelaimīgā kārtā 1930. gadā bija mazāks nekā piedāvājums.

Savā prakses laikā neko tādu nebiju novērojis ne dzirdējis, ka strādājošie būtu pret fabrikas vadību. Jansons visu acīs bija bijāta autoritāte. Algas visiem bija labas un arī es, kā 16 gadīgs skolnieks, nedēļā nopelnīju jau 28 latus, ar ko biju vairāk kā apmierināts. Savu tagadējo algu es vēl nezināju, to man Jansons solīja pateikt pēc pāris nedēļām, bet man nevienu brīdi nebija radušās šaubas, ka ar to varētu būt neapmierināts.

Liepājas Kaņa ostas darbnīcas bija valsts autonomas uzņēmums un padots valdības kontroles orgāniem, kas bieži mainījās un tādēļ, vai fabrikas vadības atsevišķiem vīriem izlēcieni bija maz iespējami? Atbildes saviem jautājumiem toreiz atrast nevarēju un necentos tās arī meklēt, jo biju pārliecināts, ka tās radīsies pašas no sevis, ja ne tuvākā, tad drusku tālākā manā darba dzīves nākotnē.

Varbūt Jansons man būtu devis vēl kādus norādījumus, bet kabinetā bija atgriezies inženieris Sadde un, pamanījis mūs blakus telpās, tūlīt ienāca pie mums, un Jansons, mani ar viņu iepazīstinājis, arī tūlīt nodeva mani viņa rīcībā. Pajautājis man dažus jautājumus un uzzinājis, ka esmu jau fabrikā strādājis kā praktikants, Sadde mani tūlīt uzaicināja fabriku vēlreiz izstaigāt kopā ar viņu.

Šai gājienā Sadde mani iepazīstināja ne tikai ar nodaļu meistariem un atsevišķo brigāžu vadītājiem un to sadalījumu, bet arī ar daudzām tehniskām iekārtām un to kopsakarību. Uzkavējoties ilgāk pie kāda darba procesa, Sadde ierunājās: — Jums nākotnē vienmēr ar šiem cilvēkiem būs jāsadurās. Paturiet prātā, viņi visi ir lielākā vai mazākā mērā, pēc savas prakses ilguma, pirmklasīgi amatnieki. Esiet vienmēr laipns un draudzīgs pret viņiem. Tā jūs no viņiem ne tikai daudz

mācīsaties, bet iegūsit arī viņu simpatijas un tādas dzīvē nekad nevar būt par daudz.

Fabrikā ir arī tādi, kas nekad un ne ar ko nav apmierināti un domā, ka valkājot zilo darba blūzi, viņiem ir pienākums kritizēt katru, kas savus pienākumus dara citā tērpā, vai ieņem labāku stāvokli par viņiem. Šie cilvēki savā aroda attīstībā par palīgstrādniekiem tālāk nav izvirzījušies un tādu fabrikā nav daudz. Viņu pirmais mērķis, pret ko tie vērs savu kritiku, ir brigadieris un tādēļ arī tie ir pirmie, kas ar nodaļas meistara palīdzību cenšas no viņiem atbrīvoties. Iepazīstieties arī ar tiem un jūs redzēsiet, ka tā būsīt paplašinājuši savu redzes loku.

Pēc šīs manas pirmās darba dienas, kuŗā no diviem priekšniekiem biju saņēmis divus diametrāli pretējus norādījumus par savu izejas stāvokli cīņā uztura dēļ, brīdi šaubījos vai varēšu diviem kungiem kalpot, bet turpmākie gadi tomēr pierādīja, ka arī to var. Jansonam doto solījumu pildīju, — neviens man uz pleca uzsisit nebija un ar „tu” mani uzrunāt neviens nebija atļāvies.

Saddes norādījumi jau paši par sevi bija kaut kas no mana rakstura.

Jansona vispusīgās zināšanas par fabrikas tehnisko iekārtu un pat par tās katru mazāko darba mašīnu un tās izmantošanas iespējām, bija vairāk kā pārsteidzošas, kam pamatā varēja arī būt viņa arodnieciskā interese, bet paturot savā kontrolē arī visu fabrikas ražošanas procesu un visu strādājošo akorda darba izpeļņas karšu kontroli, kuŗās viņš akorda izpeļņas summas nereti samazināja, par ko šinī virzienā strādājošie viņu neieredzēja, bet kā autoritāte par katra fabrikā nodarbinātā spējām un varēšanu, tika atzīts un bijāts. Nolaidības un paviršību viņš necieta un, kas tādas bija pielaiduši, tiem fabrika bija jāatstāj, un ja viņš kādam arī kādu mazāku grēku piedeva, tad bija jāpaiet gadiem, līdz tas viņa acīs atkal atguva uzticību. Un tā, arī kaut bijāts, viņu tomēr fabrikā nodarbinātie uzskatīja par tās sirdi un dvēseli.

Bet tad nāca gadījums, kur Jansons sevi parādīja arī citā gaismā, ne tikai kā priekšnieks, kas vienmēr cenšas uzlabot

fabrikā ražoto preču kvalitāti un samazināt tās pašizmaksas.

Manas vainas dēļ fabrikai radās zaudējumi vairāk tūkstoš latu vērtībā, un ja Lloyd Register of Shipping klasifikācijas eksperts, inženieris Ozols nebūtu tam atradis atrisinājumu, kas ne gluži saskanēja ar viņa priekšrakstiem, zaudējumi būtu sasnieguši vairāku desmittūkstošu latu vērtībā.

1937. gada agrā pavasarī fabrikā tika iešlepēts viens no Grauda kuģiem, kuņī visi sākās ar vārdu „Ever--” un tādēļ par tā nosaukumu vairs pilnīgi drošs neesmu, bet domāju, ka tas bija 4107 BRT lielais Everton, kas Ļeņingrādā bija uzņēmis gabalpreces — zvērādas izstrādājumus, un ceļā uz Londonu Somu jūras līcī, kas vēl atradās ledus apstākļos, bija salauzis stūri un tā palicis jūrā braukt nespējīgs. Gadījums fabrikai iepriekš bija pieteikts kā ļoti steidzīgs un tādēļ, minētam kuģim ierodoties Liepājā, viens no dokiem bija tam rezervēts un arī tūlīt iedokots pielādētā stāvoklī. Kad nākošā rītā Grauda klātbūtnē kuģim nodarītie ledus bojājumi un to remonta apmēri no klasifikācijas un apdrošināšanas biedrību ekspertiem tika uzņemti, kā vienmēr, no fabrikas puses darbu priekškalkulācijas izvešanai minētos ekspertus pavadīju es, un stūres steidzamā remonta dēļ, tai paredzētās remonta brigādes brigadieris Balcers bija manā tuvumā.

Stūres kāts un tās plate bija saliekti, tās rokas daļēji ielauztas un stūres ballers savērpts. Klasifikācijas eksperta prasība: stūri atjaunot, bet, ja gadījumā, fabrikai nebūtu vajadzīgie materiāli, tad stūri izjaukt, saliektās daļas siltā stāvoklī iztaisnot un lūzumus sametināt, bet tikai vienam braucienam, līdz Londonai, kur kuģim jāiet dokā un stūre jāatjauno.

Lai lasītājam no klasifikācijas eksperta izteiktās piezīmes — ja fabrikai nebūtu vajadzīgie materiāli,— nerastos iespaids, ka Liepājas Kaņa ostas darbnīcās, kuņās kuģu remontu ieņēma vienu no tās galvenām ražošanas nozarēm, nav bijusi nekāda plānošana un materiālu rezerves pat tādām daudzumam, kas nepieciešams tikai vienai stūrei, vispirms daži vārdi par kuģu būves noteikumiem.

Visas brīvās pasaules kuģi tiek būvēti, to remonti noteikti un uzraudzīti pēc zināmu klasifikāciju biedrību noteikumiem. Tikai uz šo klasifikāciju biedrību ekspertu izdoto apliecību pamata par kuģa jūras spējām dažādos apstākļos ārpus „Forse Major” robežām, kuģis tiek pielaists braucieniem un apdrošināšanas biedrības uzņemas tā, vai arī tikai kravas apdrošināšanu. Tas nozīmē, ka klasifikācijas biedrības visos tādos gadījumos, kur kuģi nav izturējuši tiem paredzētos jūras apstākļus, atbild morāli un materiāli par tā un kravas vērtību un komandas dzīvībām. Lai tādi gadījumi nebūtu, jeb būtu minimāli maz, tās ir izstrādājušas noteikumus, pēc kuŗiem zināmās kuģa vietās drīkst iebūvēt tikai tādus materiālus, kuŗu ražošana un pārbaude notikusi viņu ekspertu uzraudzībā, par ko apstiprinājums uz attiecīgiem materiāliem ir viņu iesists zīmogs. Pie tādiem materiāliem pieder arī stūrei vajadzīgie un tādēļ ekspertu piezīme bija vietā.

Pēc ekspertu atzinuma Grauda nepacietīgais jautājums man, kas tūlīt sekoja: — Vai vajadzīgie materiāli fabrikas rīcībā ir, bija vairāk kā pašsaprotamš. Kāda nozīme viņam bija stūri labot tagad tikai vienam braucienam un pēc tam kuģi Londonā par jaunu iedokot un tā zaudēt lieku laiku, nemaz nerunājot par to, ka kuģa otrreizēju dokošanu un divreizēju stūres remontu apdrošināšanas biedrība tam nemaksās.

Atbildei Grauda jautājumam, ar Balcera palīdzību ātri uzņēmu salauztās stūres visu daļu izmērus un lai pats varētu palikt ekspertu klātbūtnē, kuŗi sāka apskatīt kuģa dibenu un tā sānus, lapiņu uz kuŗas izmērus biju uzrakstījis, no piezīmju grāmatiņas izplēsis un iedevis to Balceram, aizsūtīju viņu uz noliktavām pārbaudīt to esamību un pozitīvā gadījumā tūlīt noorganizēt to transportu uz darbnīcām tālākai apstrādāšanai. Nepagāja ne 15 minūtes, kad Balcers atspiedies uz sava divriterņa, ko lielā attāluma dēļ starp atsevišķām darbnīcām, darba vietām un noliktavām ne reti lietoja darbu vadītāji, no doku augšmalas man sauca, ka minētie materiāli ir un tiek jau uzlādēti uz truļiem transportam uz darbnīcām. Grauds mūsu sarunā bija noklausījies un

savā nepacietībā par kuģa ātrāku dabūšanu kārtībā, griezās pie manis un jautāja: — Kur tad kavējas vīri, kas salauzto stūri nomontēs? Izklusējās kā pārmetums. Mana atbilde, ka pirms ziņām par materiālu rezervēm to uzsākt nevarēja un tagad darbu uzsāks nekavējoši, viņu neapmierināja. Kuģis no salauztās stūres ir jāatbrīvo, vai nu to tikai labo, vai arī atjauno! Atbildēju, ka pirmā gadījumā process vispirms ir jāuzsāk ar tās atkniedēšanu no saturošām rokām un ballera atskrūvēšanas no kāta, kas noteikti prasa vairāk laika, kā otrā gadījumā, ja tā ir jāatjauno un mēs to no kuģa varam atbrīvot ar autogēna aparātu palīdzību, kāds process ir ātrāks un lētāks. Grauds vēl kaut ko piebilda un man likās, ka tas attiecās uz lētumu, kas viņu neinteresējot, jo to maksājot apdrošinātāji.

Kad apmēram pēc pusstundas viss kuģa dibens un sāni bija apskatīti, kur nekādi ledus bojājumi konstatēti netika un doku atstājām, lai uz kuģa vēl apskatītu tā stūres mašīnu, pie kuņas izjaukšanas Balcera vīri jau strādāja, redzēju, ka pie stūres sastatnes jau bija uzceltas un to tuvumā doku dibenā ceļamais krāns pašreiz nolaida autogēnā dedzināmā aparāta piederumus. Stūres mašīnai nekādi bojājumi nebija un vīri, kas bija to izjaukuši, varēja atkal sākt salikt. Grauds likās apmierināts. Pateicis tam un abiem ekspertiem, ka pēc stundas tie sava apskates protokola noslēgšanai vajadzīgo remonta izmaksas summu varēs uzzināt pie Jansona, tos atstāju un steidzos uz savu biroju minēto summu kalkulēt.

Kad iegāju mašīndarbnīcā, tur jau jaunais stūres ballers un kāts bija ievesti, bet pēdējais man izskatījās aizdomīgi īss. Balcera tuvumā nebija un papīra lapiņa ar uzņemtiem stūres izmēriem, ko biju izplēsis no piezīmju grāmatiņas un iedevis viņam bija vienīgā, pēc kuņas es atvestos materiālus varēju pārbaudīt.

Visu klasifikācijas biedrību, fabrikas noliktavās atrodošos, materiālu saraksta viena kopija glabājās arī manā rakstāmgaldā un, orientējoties pēc tā, man Graudam bija jādod atbilde, vai vajadzīgie materiāli mums ir vai nav. Grauds, kas fabrikā bija ieradies jau iepriekšējā vakarā un

pārgulēja uz sava kuģa, jau no paša rīta līdz ar darba sākumu uznāca pie manis un bez kādām formālitātēm apsēdies manā krēslā, pieteica vairākas telefona sarunas ar Rīgu, uz kuņām gaidot, viņš vispirms sagaidīja Jansonu un drīzi pēc tam arī abus ekspertus. Tā visas sarunas par eventuālo kuģa remontu un tā ātru vajadzību notika pie manis, kuņā laikā arī abi eksperti, pretēji ieradumam iet uz viņiem paredzēto istabu kompresoru mājā, pārgērbās pie manis, un, viņu priekšzīmei sekojot, tūlīt darīju arī es. Tad jau arī Grauds savas veikālnieciskās sarunas ar savu māju un biroju bija beidzis un mūs visus ātrāk skubināja uz kuģa apskati un tā es uz to aizgāju pilnīgi nesagatavojies. Materiālu saraksti palika manā atvilktnē un kad radās jautājums par to esamību, uzticēju Balceram to pārbaudīt tieši uz vietas noliktavā.

Dažos lēcienos veicu trepes līdz otram stāvam, kur bija mans birojs un kad ar stūres materiālu sarakstiem biju atpakaļ pie atvestiem un sāku tos pārmērīt un salīdzināt ar manā tabulā atzīmētiem, tad izrādījās, ka gaŗāku kātu mums tiešām rezervē nebija un atvestais izskatījās pārāk īss.

Acīm meklēdams kādu, kam uzdot sameklēt Balceru, ieraudzīju viņu pašu. Nākdams no lietuves viņš aiz sevis braucošam krāna vadītājam norādīja vispirms uz atvestiem materiāliem un tad uz virpām, uz kuņām tie jāuzceļ. Nesagaidījis līdz Balcers pienāk pie manis, steidzos tam pretī un noprasīju, vai viņam ir vēl manis iedotā lapiņa ar stūres mēriem, ko Balcers arī tūliņ izņēma no virskabatas un iedeva man. Tikai acis tai uzmetis jau redzēju, ka mana nojauta bija piepildījies. Atvestais kāts bija par veselu metru īsāks nekā mums vajadzēja. To strauji pateicis Balceram, vēl uzsaucu: — Visu pārtraukt un skriešus devos uz doku, kuņā atradās bojātais kuģis. Kad sasniedzu vietu, no kuņas varēju pārredzēt kuģa pakālgalu, autogēna aparāta vīrs jau izdzēsa savu degli. Stūres kāts, īsi pirms tā savienojuma ar balleri, bija jau pārdedzināts. Tanī brīdī es vēlējos, kaut zeme atvērtos un man vairs nevajadzētu acīs skatīties ne Jansonan, ne Graudam un nevienam no pārējiem, ar kuņiem vēl pirms dažām minūtēm biju kopā.

Starplaikā pie manis bija pienācis arī Balcers. Sapratis kas noticis, viņš liķa bālumā pats sev sāka izteikt pārmetumus, bet man ar to līdzēts nebija, jo visa atbildība gulās tikai uz mani. Darbus uzņemt, kalkulēt un pateikt vai tos varam darīt, bija uzdots man un ne Balceram. Vecais stūres kāts bija pārgriezts un rezerves mums nebija. Par tā sametināšanu nevarēja būt ne runas, tik tālu mūsu tehniskā varēšana, kā sametināt divus 180mm resnus gabalus, vēl nesniedzās. Vēlreiz atgādinājis Balceram, lai visu pārtrauc, sāku soļot atpakaļ uz savu biroju, jo zināju, ka Jansons savā kabinetā bija. Kad izskrēju tam cauri meklēt materiālu sarakstus, viņš sēdēja pie sava rakstāmgalda un, kā man šķita, mani pat neievēroja. Tikko pie viņa piegāju, Jansons pacēlis galvu no pasāktā darba, jautāja, ko eksperti ir atraduši un ko nolēmuši, uzrunāja mani pirmais. Izstāstīju, kas bija noticis. Likās, ka Jansona seja satumsa, bet tikai īsu brīdi, un tad viņš jautāja: — Kur ir Grauds un eksperti? Tie visi bija kapteiņa salonā uz kuģa. Jansons, ne vārda neteicis, paņēma cepuri un aizgāja turpu.

Minūtes neskaitīju un nezinu, cik ilgs laiks bija pagājis, kad caur savu logu ieraudzīju Jansonu abu ekspertu un Grauda pavadībā, nākot atpakaļ uz savu kabinetu. Laikā, kamēr Jansons atradās uz kuģa, jau biju savācis savas personīgās mantas, jo pēc pamatīga „pērkona,” ko no Jansona sagaidīju kā pašsaprotamu, sagaidīju arī tūlītēju sevis atlaišanu. Un savādi, tā mani nebaidīja, bet tūlīt sāku analizēt, kāpēc notiek pārskatīšanās un kādas ir ikreizējās sekas.

Laikrakstos šad un tad varēja lasīt, ka aiz pārskatīšanās limonādes vietā kāds ir iedzēris kādu skābi, kas bijusi līdzīgā pudelē, vai arī, kādam tīrot ieroci, ko tas uzskatījis par nepielādētu, piepeši gājis vaļā šāviens, ar ko tas ievainojis vai nu pats sevi, vai arī kādu citu. Šādi gadījumi man vienmēr bija nesaprotami, — kā cilvēki varēja būt tik neuzmanīgi?

Kad gāju ganos, kādā dienā visas aitas piepeši saskrēja jaunos rudzos. Tanī brīdī no kārkla zara griezu stabuli un, pamanījis aitu nedarbus, skrienot tās no rudziem izdzīt,

atvēzto nazi kabatā biju iebāzis neaizvērtu un ganīklā, nelaimīgi krītot, savainoju sevi, un no tā man vēl tagad kājā ir redzama sprīža gaļumā rēta. Vai šī rēta arī ir nolaidības sekas? Man likās, ka ne. Tā drīzāk ir lieciniece manai pienākuma apziņai! Un vai šoreiz nebija bijis tāpat, kad Grauds, manā krēslā sēdēdams, ekspertus skubināja pārgērbties šeit pat un Jansonam bija pateicis — „Aber,” tad, kad zināsim, kas ir jādara, dariet iespējamo un strādājiet cauri 24 stundas. Kas bija jādara, man bija skaidrs un tādēļ, ejot uz kuģa apskati, man līdz bija jāņem arī stūres materiālu saraksts, bet vai es varēju tam „naudas maisam,” kas sēdēja manā krēslā un katru gadu nopirka pa jaunam kuģim un bija viens no fabrikas labākām kundēm pateikt: — Pieceļieties, man jātiek pie galda atvilktnes! Kad viņš piecēlās, man vairs neatlika laika pie tās pieiet. Jansons man nodeva savus rīkojumus: — Balcers ar savu brigādi būs jūsu rīcībā. Kad vajadzīgie darbi būs zināmi, lai viņš tūlīt stājas pie to izpildīšanas, bet jūs ķeraties pie kalkulācijas un vēl pirms pusdienām nododiet to man. Jansona rīkojums bija skaidrs un noteikts, ka kaut kādas citas domas nemaz vairs nepielaidu un tā vajadzība izņemt materiālu sarakstu no atvilktnes no atmiņas vienkārši pagaisa. Bet ko tas vairs līdzēja. Kaut pārskatījies bija Balcers, kas fabrikā strādāja ilgāk par mani, rīkojums par salauztās stūres kāta pārdedzināšanu, bija nācis no manis. Sevis mierināšanai mēģināju atcerēties vēl kādu gadījumu, kad pārskatīšanās dēļ fabrikā būtu notikusi līdzīga lieta, bet tādas nebija.

Jansons ar visu savu pavadonību ienāca savā kabinetā, bet pie manis neviens ne nāca, ne arī sauca ko paskaidrot. Man likās, ka neviens no viņiem uz manām atvērtām durvīm pat nepaskatījās. Tā arī bija labi, jo aiz kauna nevienu no viņiem vairs redzēt negribēju.

Caur atvērtām durvīm dzirdēju, ka tika runāts par pārdedzināto stūres kātu ar urbumiem vispirms vājināt un tad ar salašojumiem atkal pastiprināt. Stūres saturošās rokas problēmas neradīja, tās tika paredzēts atmontēt, karstā stāvoklī iztaisnot, lūzumu vietas sametināt un atkal pievienot

iepriekš iztaisnotai stūrei. Savērtam stūres balleram mums materiāls bija, tas bija jāatjauno. Ozols visam savu piekrišanu deva, bet tikai braucienam līdz Londonai, kur kuģim par jaunu ir jāiet dokā un stūres plate un kāts jāatjauno.

Grauds un eksperti vēl Jansona kabinetu nebija paspējuši atstāt, kad Jansons jau telefoniski pie sevis izsauca mašīndarbnīcas meistaru Strīgeli un tam izstāstījis darāmā darba secību, uzdeva Balcera brigādi nomainīt ar citu un darbus pašam pārraudzīt. It kā nekas nebūtu noticis, Jansons atkal sāka kontrolēt strādnieku akordu izpeļņas kartes, no kā ar savu Ījāba vēsti biju viņu iztraucējis. Brīdi vēl nogaidījis, vai viņš mani nesauks, jau sāku nožēlot, ka tad, kad Jansons aizsteidzās uz kuģi, fabriku nebiju atstājis uz visiem laikiem. Tagad tas bija par vēlu un tādēļ pieteicu sevi viņam.

Uzmetis man īsu skatu, Jansons atkal pievērsās akordu kartēm kas bija viņa priekšā. Kad viņš būs apstiprinājis kaudzītes virspusē atrodošās un gatavosies nolikt pie caurskatītām, tad gribēju viņam jautāt, kam lai nododu savus pienākumus, bet pie šāda jautājuma netiku. Ar iniciāli apstiprināto kartiņu atstājis savā priekšā, Jansons pagriezās pret mani un iesāka runāt pirmais: — Jūs gan, laikam, šodien dabūjāt savu dzīves lielāko skolu? Viņam kaut ko arī atbildēju, bet ko, to biju jau aizmirsis nākošā minūtē. Arī šodien vairs neatceros, kas tas bija. Noteikti kaut kas muļķīgs un nepiemērots, bet nekādā gadījumā necentos meklēt vēl kādu vainīgo. Tad Jansons runāja tālāk: — Lietas, par kuŗām atbildīgs esat jūs, nekad neuzticat citam un darbs, ko neesiet padarījis pats, ir nepadarīts. Un tagad esiet uzmanīgs, jo nelaime nekad nenāk viena!

Mana atlaišana man nebūtu sāpējusi, bet Jansona piedošana tā samulsināja, ka no tās attapos tikai pēc viņa otrreiz jautātā: — Nu, vai sapratāt?

Stundas laikā uzmetu izvedamā darba priekškalkulāciju un kad to pasniedzu Jansonam, viņš drusku smīnot noprasīja: — Vai tā ir pareiza? Sāku jau savu darbu aizstāvēt, uzskaitot visas darba fāzes un ilgumu, bet Jansons mani

pārtrauca: — Ir jau labi, un manu priekšskalkulāciju nolika pie darbiem, kas nebija steidzami.

Nākošā rītā „Everton” bija gatavs un kad to izdokoja, ar gatavo darba sarakstu un pēckalkulāciju atkal stāvēju Jansona priekšā. Salīdzinājis pēckalkulāciju ar vakar viņam iedoto priekšskalkulāciju, kas saskanēja gandrīz uz santīma, Jansons tās abas sasprauda kopā un nolika pie papīriem, kas nebija steidzami. Gatavā darba sarakstā nemazs neieskatījies tūlīt skubināja mani to nodot mašīnrakstītājam pārrakstīšanai un pēc tam par izdarītiem darbiem, kā parasts, no kapteiņa dabūt parakstu. Iebildu, ka darba sarakstam vēl trūkst viņa uzliktās pārdošanas cenas, uz ko Jansons atbildēja: — Šoreiz bez tām, — vēlāk! Un tā arī notika, Grauds par minēto stūres remontu toreiz rēķinu nesaņēma. Kuģu viņam bija daudz un tie katru gadu iegriezās pie mums remontā un es neaizmirsu Jansona teikto: — vēlāk, un tā summu, ko fabrika toreiz manis dēļ norakstīja zaudējumos, es laika tecējumā piekalkulēju klāt pārējiem Grauda kuģiem.

Jansona padomu aizmirsis nebiju, bet par to arī vairs nedomāju, jo kas vēl varēja notikt ja apzinājos, ka savus pienākumus pārvaldu pilnīgi un ka tanī pašā laikā tie man nav tikai maizes darbs vien, bet arī mans prieks un patika. Un tomēr jauna pārskatīšanās notika.

Pašos karstākos vasaras mēnešos doki parasti stāvēja tukši un ja kāds kuģis pie mums iegriezās, tad tie bija avārijas gadījumi, kas notika samērā reti. Un tā dažus mēnešus gadā vienmēr savā speciālitātē biju „bezdarbnieks,” kad Jansons man uzticēja citus uzdevumus.

To vasaru, kad pavasarī bija noticis negadījums ar Evertona stūri, fabrikā bija paredzēts uzbūvēt jaunu metināšanas darbnīcu. Tās vieta un lielums bija paša Jansona iecerēti. Plānu un jumta konstrukciju izstrādāt viņš uzdeva man. Darbs, priekš kuŗa man vairāk laika nevajadzēja, kā tikai kādas pāris nedēļas. Par palīgu man iedeva kādu studentu, praktikantu un proti, paša direktora Ķerpes dēlu. Tēvs negribēja viņu novietot tehniskā birojā starp daudziem darbiniekiem, kuŗu priekšnieks viņš, varbūt, nākotnē varēja

kļūt, un izvēlēts tiku es, jo atrados tālu no tādas lielas darbinieku saimes.

Sastrādājāmie labi, bet jāatzīstas, ka uzdodot viņam kādus uzdevumus jutos mazliet neērti un minētās metinātavas projekts mums abiem tā īsti kur pieķerties, bija par mazu.

Kad metinātavas projekts bija izstrādāts un to sāka jau būvēt, tad kādu rītu Jansons ienācis pie mums, man teica: Jūs ziniet, tur, pie lietuves ārsienas, vēl no tās būves laikiem, atrodas piebūvētais ar roku darbināmais krāns. Tas tur nav bijis vajadzīgs gadiem ilgi un nevajadzēs arī nākotnē. Paredziet tam vietu jaunā metinātavā pie gala sienas pretī ieejas durvīm. Atteicu, ka saprotu un ar to mūsu saruna bija galā. Gatavojos jau zvanīt uz tehnisko biroju, lai no turienes atsūta man vecā krāna tehnisko detaļu mapi, jo par visām ceļamām ierīcēm un iekārtām, kas bija padotas fabriku inspekciju kontrolei, tehniskā birojā glabājās visi vajadzīgie dati. Tad ierunājās mans praktikants un piedāvājās krānu izmērīt un uzskicēt dabā uz vietas, kam arī piekritu. Kad Ķerpe juniors gatavo skici man nodeva, tad konstatēju, ka krānu metinātavā iebūvēt nevar. Kad savu problēmu pateicu Jansonam, viņš momentā tai atrada atrisinājumu: par tik, par cik krāna roka ir par augstu, lai to varētu nodarbināt 180°, ielaidied krāna pamatu zem grīdas un radušos padziļinājumu ar grīdu izlīdziniet, to pārklājot ar rievotu skārdu. Tā arī visu izdarīju un vēl tanī pašā dienā mūrniekiem iedevu skices, cik dziļi krāns zem grīdas ir jāielaiž un kur tādā gadījumā sienā ir jāiemūrē tā stāva noenkurojamās bultas. Nokārtoju arī, lai krāns no lietuves sienas tūlīt tiktu atmontēts un tā pamata un stāva enkura bultas nodevu mūrniekiem.

Kad pēc pāris nedēļām cementā iemūrētais krāna pamats un tā enkura bultas bija jau pietiekoši nocietējušas, uz jauno metinātavu pārveda un uzstādīja arī pašu krānu, un tā ceļamā roka taisni par tik, par cik pats krāns bija ielaists zem grīdas, atradās zem jumta konstrukcijas šķērssiļām. Ķerpes juniora skice, ko bija redzējis arī Jansons, vēl bija pie manis un tajā krāna lielums bija uzdots par vienu metru gaļāks, nekā tas

patiesībā bija. Kaut šoreiz savu vainu neapzinājos un par tādu to neuzskatīja arī Jansons, tā mani tomēr vēl ilgi nopieda, jo metinātavas autors tak biju es.

Jansons bija arī aizsargs. Par tādu viņš kļuva, kad Liepājas aizsargu aviācijas eskadriļas komandieris bija Ķerpe un kad Liepājas Kaļa ostas darbnīcas aizsargu un aērokluba vajadzībām būvēja lidmašīnas. Jansons Liepājas eskadriļā bija goda komandieris, tāds pats, kādi bija tās atbalstītāji, — Drāšu fabrikas inženieris Sņikeris, *Kurzemes Vārda* redaktors Grāmatnieks, pilsētas galva Rimbenieks, cukurfabrikas direktors Splīts un vēl dažas Liepājas prominences no tiesu resora. Vienu reizi, un tikai to vienu reizi, Jansonu redzēju pilnā formas tērpā, kas, starp citu, viņam ļoti labi piegulēja. Tas bija Aizsargu namā, kad 1937. gadā to nodeva aizsargu rīcībā.

Kad 1938. gadā Liepājas Kaļa ostas darbnīcas pārvērtā par akciju sabiedrību un Ķerpe aizgāja uz Vairogu Rīgā, Jansons kļuva par jaunās sabiedrības Tosmare direktoru un man likās, ka tas notika pret viņa paša gribu. Līdz tam Ķerpe ar plašu vērienu bija gādājis fabrikai pasūtīnājumus un Jansons bija centies tos izpildīt zem konkurences cenām. Viņu abu laikā fabrikā izvestie modernizēšanas un paplašināšanas darbi rādīja, ka viņi no tās bija paredzējuši pirmām kārtām izveidot smagās rūpniecības uzņēmumu. Līdz ar akciju sabiedrības statusu, fabrikā vispirms saradās padomes locekļi, jauni komerc un tehniskie direktori, kuři ne reti uz apspriedēm ieradās pilnās aizsargu formās, piešus skandinot. Tas nepatika nevienam fabrikā nodarbinātam un vismazāk Jansonam, kas gadiem ilgi ar stingru roku bija taupījis katru latu uzņēmuma tālākai paplašināšanai. To nojauta visi un saprata, ka tagad no fabrikas tīrās peļņas zināmu % kā algu saņems arī šie jaunradītos posteņos iesēdinātie, — par ko?

Aviācijas nodaļas likvidēšana, kuřā bija ieguldīts tur nodarbināto lielāks entuziānisms nekā fabrikas līdzekļi, un tās vietā nodibināto lauksaimniecības un piensaimniecības iekārtu gatavošanu par ko jau tiku minējis, visi uzskatīja par lielāko muļķību.

Un ja nu kāds no to dienu fabrikas pārorganizēšanas līdzatbildīgiem autoriem lasa šīs rindas un grib tās apstrīdēt ar apgalvojumu, ka valdības rūpes bijušas strādniekiem sagādāt ilgstošu darbu, tad varu tam atbildēt, ka pēc aviācijas nodaļas likvidēšanas, no tās darbiniekiem uz jaundibināto lauksaimniecības nodaļu, protesta dēļ, nepārgāja neviens vienīgs bijušās aviācijas nodaļā nodarbinātais. Tie vai nu fabriku atstāja, vai arī centās iespieties citās ražošanas nozarēs. Tā kā bezdarbnieku toreiz Liepājā nebija, tad lauksaimniecības nodaļu bija jāsāk organizēt ar „krustdēļiem,” kuņus sagādāja jaunās Tosmares padomes locekļi.

To rītu, kavēdamies zīmīgākās atmiņās, kas mani ar Jansonu saistīja, mani visvairāk nodarbināja kāda cita doma, un proti: kas bija tie, kas Jansonam uzspieda deputāta kandidātūru? Ka tā viņam, kas ar politiku nenodarbojās, bet visu sevi bija atdevis tikai savam arodam, ir uzspiesta, nešaubījos nevienu brīdi. Uzspiedēji varēja būt vai nu tie, no kuņiem viņš vienmēr distancējās un kas ar to gribēja pateikt, ka lomas turpmāk būs mainītas un uz priekšu viņš būs viņu „melnā” darba darītājs. Vai arī, tā viņam tika uzspiesta no aprindām, kas pazina viņa darba spējas un zināšanas un ar viņu kā deputātu gribēja saglabāt autoritāti fabrikā? — Bet tādā gadījumā, — no kurienes šīs aprindas ar tādu teikšanu nāca? Vai no krievu flotei iznomātās bazes vadības?

Atbildi šiem jautājumiem neatradis, meklēju tālākās biografiskās ziņas vēl palikušiem četriem Kurzemes deputātiem.

12. Kārlis Žanis PRIEŽE, dzimis 1907. gadā Ventspilī. Strādnieks. No 1926. gada piedalījies revolūcionārā kustībā un no 1929. gada ir Kompartijas biedrs. No 1929. līdz 1933. gadam bija LKP Ventspils apgabala komitejas loceklis. Vairākkārt apcietināts. Tagad ir LKP Ventspils-Talsu-Tukuma apgabala komitejas sekretārs.

13. Kārlis PALDIŅŠ, dzimis 1911. gadā. Komunistiskās partijas biedrs no 1930. gada. Pagrīdnieks un vairākkārt apcietināts. No 1940.g. jūnija ir Talsu apriņķa vecākais.

14. *Ilona JAKUBOVSKA, skolotāja.*

15. *Stmanis SIMANOVIČS, vienīgais, pie kuŗa vārda pat nebija pieminēts viņa arods.*

Jā, tāds bija šis varenais simts.

Jansons un Ģēbelis, divas pretējas pasaules. Un kā bija ar daudziem citiem vēl tādiem pat kā viņš? Arī par tiem atbildes sevī neatradu, bet sieva sauca pusdienās un vēl atcerējos, ka neesmu izpildījis Viesturam solīto, — paziņot saimniekam un viņa meitai viņu pienākumus. Kad to izdarīju, tad izrādījās, ka arī saimnieks visu rīta cēlienu pa pusparvērtiem vārtiem bija vērojis ielu un manu sarunu ar abiem zēniem dzirdējis.

Vēl nebiju labi apsēdies pie galda, kad atkal ieskanējās durvju zvans. Tās atvērt gāja mana sieva. Kad zvanītājs viņai sevi bija iepazīstinājis ar vārdu Mūrnieks un par vēlēšanām nerunāja, bet prasīja pēc manis, tad gāju, lai uzzinātu, ko svešais viesis no manis vēlas, jo ar uzvārdu Mūrnieks nevienu nepazinu.

Kad atnācēju redzēju vaigu vaigā, tad tomēr viņu pazinu. Tas bija Tosmares mašīndarbnīcas atslēdznieks, vīrs pāri pusmūža gadiem. Fabrikā man ar viņu nekāda tieša saskare nebija. Zināju tikai tik daudz, ko biju dzirdējis no viņa brigadiera, ka tas ir vīrs, kaut drusku pagauss, kuŗa darbam pakaļ nav jāskatās. Pēdējos mēnešos viņš bija viens no tiem, kas Madonā uzstādīja Tosmarē būvēto 230mtr. augsto radioantēnas torni. Kad visa brigāde no turienes atgriezās, tad uzzināja, ka Mūrnieks jūnija dienās, kad krievi pārplūdināja mūsu zemi, strādādams torņa pašā spicē, esot uz tā uzvilcis sarkano karogu, jo esot vecs pagrīdnieks. To dzirdot Mūrnieku novēroju drusku tuvāk, bet nekādu viņa politisku aktivitāti fabrikā saskatīt nevarēju.

Uz manu jautājumu, ar ko varu viņam pakalpot, viņš vispirms paskatījās uz manu sievu, kas nozīmēja, ka grib runāt ar mani vienatnē, ko sieva arī tūlīt saprata un mūs atstāja vienus.

Pagauss, kā brigadieris viņu bija raksturojis, par sava apmeklējuma iemeslu tūlīt nevarēja atrast Istos vārdus un

runāt sāka tikai tad, kad biju viņu apsēdinājis un piedāvājis papirosu.

Kāpēc jūs kavējaties ar vēlēšanām? Ieteicu jums uz tām iet nekavējoši. Raiņa ielā visu vēlēšanu iecirkni pārzina tosmarieši. Tur uz jūsu vārda speciāli uzsēdies ir Ģēbelis, Zars un vēl citi. Neieteicu jums savas domas vēl ilgāk tik atklāti parādīt, gala rezultātā uz vēlēšanām aiziesit tik un tā.

Kad Mūrniekam jautāju, kāda iemesla dēļ viņš ir iedomājies mani apciemot un no kā viņš ir uzzinājis kur dzīvoju, viņa atbilde bija: — Jūsu adrese jau tur bija priekšā. Viens no iemesliem ir tas, ka es negribēju, ka jūs šodien mazo zināšanu dēļ par nākotni, variet pats sev nodarīt ļaunumu, ko nekad vairs nevarēsit izlabot. Atceļā uz māju man jūsu dzīves vietas dēļ nekāds lieks solis nebija jāmēro. Iedomājos pateikt to, ko tur dzirdēju. Mūrnieks man nepateica kādus tiešus draudus dzirdējis pret mani izteiktus, bet varēju noprast, ka tie viņa raksturam bija sveši un likās nekrietni. Kad šķīroties pateicu paldies, viņš vēlreiz man atgādināja iet uz vēlēšanām nekavējoši.

Kad sarunu atstāstīju sievai, rezultātā pusdienas palika neēstas un mēs devāmies ceļā. Pirmais, ko uz tukšās Raiņa ielas sastapām, divu krievu jauniešu pavadībā, bija kādreizējais Kaņa ostas darbnīcu materiālu iepirkšanas daļas vadītājs Biļevičs.

Lai gan man ar viņu fabrikā nekāda saskare nebija bijusi, tikai zinājām viens par otru kur katrs strādājam un viņam tas, ka esmu aizsargs. Ieraudzījis mani, viņš demonstratīvi noklepojās, un, kad bijām pietuvojušies uz pāris soļiem, provokātoriski mērķēja splāvienu uz manām kājām, kas tomēr mērķi nesasniedza. Par to, ka es viņam par šādu izrīcību neiecirtu plauku, varu pateikties tikai sievai, kas mani parāva sānis un paātrinot soli steidzīgi rūpējās, lai attālums mūsu starpā palielinātos.

Pie vēlēšanu iecirkņa nekādas rindas nebija. Kad tanī iegājām, visu darbinieku skati vērsās pret mums. Pirmais, kas ar vēlēšanu zīmēm rokā piesteidzās, bija Ģībietis. Iespiedis tās mums rokās, pakalpīgi atprasīja mūsu pases un norādīja

urnu, kur vēlēšanu zīmes iemetamas. Līdz ar to, jaunās Saeimas deputāti ieguva manu un manas sievas balsi.

Baigais gads.

1940. gada 16. jūlijā visos rīta laikrakstos un radiofonā, par notikušām Saeimas vēlēšanām, vēlreiz gaŗi un plaŗi izklāstot lielo tautas sajūsmu par tām, rezultāti tika paziņoti vienādi lakoniski:

Saeimas vēlēšanās 1940. gada 14. un 15. jūlijā, pa visiem vēlēšanu iecirkņiem un apakšiecirkņiem Latvijā, nodotas 1.179.649 balsis, no tām par Latvijas darba tautas bloka kandidātu sarakstu Nr.1 — 1.151.730 balsu, jeb 97,6% no visa nodoto balsu kopskaita.

Man pašam, pazīstot tikai vienu vēlēšanu iecirkni, praktiski, ja negribēja sevi atklāti parādīt kā jaunās iekārtas pretinieku, izdarīt kaut kādus saraksta strīpojumus nebija iespējams. Redzot, ar kādu neatlaidību vēlētaji tika uzmanīti izpildot savu pilsoņa pienākumu, un, pieņemot, ka minētie apstākļi visā Latvijā līdzīgi, bija jāpieņem, ka komunistu uzdotie skaitļi varēja būt tuvu īstenībai. Atlika tikai jautājums, cik no vēlētajiem tiešām savu balsi nodeva ar sajūsmu? Lai to cik necik noteiktu, sāku izvērtēt pēdējās Saeimas vēlēšanu rezultātus no 1931. gada un ziņas par politisko partiju biedru skaitu.

1931. gadā Saeimas vēlēšanās piedalījās 80% no visiem balstiesīgiem, kas nozīmēja, ka nepiedalījuŗies 20% bija politiski neaktīvi un tā „sajūsminātos” vēlētajus varēja meklēt tikai starp minētām 80%. Par tādiem vispirms uzskatīja toreizējos trīs, apslēpto komunistu dažādu nosaukumu strādnieku sarakstus, par kuŗiem aptuveni kopā bija nodotas 71.00 balsis.

Tām pieskaitīju visas 1931. gadā nodotās krievu sarakstu balsis, aptuveni 65.000.

Noteikti jaunam režīmam simpatizēja žīdi, un viņu balsu skaits 1931. gadā bija 45.000.

Kaut gan lietuvieši bija vislojālākā mūsu minoritāte, bet, pieņemot, ka viņos zināmu prieku izraisīja Viļņas atpakaļpievienošana savai senču zemei, „sajūsminātiem” vēlētājiem pieskaitīju arī šīs grupas 3000 balsis.

Lielais nezināmais palika kādreizējā sociāldemokrātu partija ar 12.000 biedriem. Par to 1931.g. vēlēšanās bija nodotas 186.000 balsis. Cik no tiem tagad varēja justies sajūsmināti? Par tādiem vispirms pieņemu 12.000 bijušos partijas biedrus un no kopējā viņu kādreizējo vēlētāju skaita tiem pieskaitīju 10%, kas kopā aptuveni deva 30.000.

Saskaitot šos, pēc manas pārliecības brīvprātīgos vēlētājus, sanāca kopā 214.000, kas ir 18,1% no kopējā vēlētāju skaita.

Pieņemu, ka minētie trīs apslēpto komunistu sarakstu vēlētāji 1931. gadā visi 71.000 bija latvieši. Pie tiem vēl pieskaitīju kādreizējos sociāldemokrātu 30.000 vēlētājus. Šie 101.000 vēlētāji jaunai Saeimai deva tikai 8,6% latviešu balsis. Visi pārējie par to bija balsojuši tikai tādēļ, lai pasē iegūtu vēlēšanās piedalīšanās zīmogu.

1940. gada 16. jūlijā vēl nezināju, ka Londonas BBC raidītājs jau 15. jūlijā, (vēl pirms vēlēšanu noslēguma) kā TASS oficiālu ziņojumu, bija paziņojis Latvijā notikušo vēlēšanu rezultāta skaitļus, kaut gan pie mums atklātībai tas tika ziņots tikai 16. jūlijā, t.i. pēc vēlēšanu noslēguma. Par BBC ziņu drīz sāka čukstēt visa Liepāja, bet toreiz to pārbaudīt nebija iespējams. Tagad mēs visi zinām, ka Londonas BBC TASS ziņojumu par **notikušām** vēlēšanām Latvijā, tiešām bija noraidījis jau 15. jūlijā, kad vēlēšanas vēl nemaz nebija noslēgušās. Manā aprēķinā, par sajūsminātiem balsotājiem, tas tomēr neko negroza, tikai parāda krievu „tālredzīgo” plānošanu.

Kad pēc gada no krieviem un viņu ievazātā komūnisma tikām vaļā, viens no maniem pirmiem uzdevumiem, ko sev uzliku pārņemot Politisko policiju Liepājā, bija noskaidrot, kur ir palikuši Baigā gada Saeimas vēlēšanu rezultāti un kādi tie patiesībā bija? Diemžēl, viss, ko varēju noskaidrot, bija tas, ka pēc vēlēšanu lokālu slēgšanas Liepājā un tāpat visā

pārējā Kurzemē nodotās balsis uz vietas nav skaitītas. Tās nodotas krieviem, kas ieradušies mūsu komunistu funkcionāru pavadībā. Tie tās vai nu sabēruši līdzī papemtos maisos un tad tos aizzīmogojuši. Par to uzrakstījuši aktu, parakstījuši un nodevuši vēlēšanu lokāla vadītājam. Bet tad, papemot nodotās balsis, līdz paņēmuši arī pašu lokāla vadītāju ar viņam izsniegto aktu, it kā kopīgam braucienam uz Rīgu, kur balsis tikšot skaitītas!? Bet mana tālākā meklēšana Rīgā ar tās Politiskās policijas darbinieku palīdzību pēc nozudušām balsīm, nekādus rezultātus nedeva.

Stokholmā izdotā Latvju enciklopēdija, zem vārda Inkorporācija, raksta autors piemin, ka pēc krievu padzišanas ir arī atrastas sabojātas un tukšas vēlēšanu aploksnes, kas bijušas iesvietas vēlēšanu urnās. Viņš diemžēl nepiemin no kāda vēlēšanu apgabala tās bijušas.

Jaunā Saeima bija „ievēlēta.” Jau kādā pirmsvēlēšanu runā Spure bija pateicis, ka tā būs Saeima, virs kuņas plīvos sarkanais karogs. Tas arī nevienam vēlētajam nelika vairs šaubīties, kādā virzienā izpaudīsies tās darbība. Krievu režisori tomēr tanī bija iekalkulējuši arī savas drošības faktoru: No 100 ievēlētiem deputātiem 52 bija kompartijas biedri. Drošs paliek drošs, lai paredzēto dienas kārtības punktu pieņemšanā, kādam arī no pašu 52 deputātiem nesašķobītos sirdsapziņa, tautai atkal bija jādemonstrē un jāsaka, kas jauniem deputātiem ir darāms. Un kas tiem būs darāms, to lasīju 16. jūlija pēcpusdienā ejot cauri Tosmares krāsotāju darbnīcai, kad redzēju tur strādnieku komitejas uzraudzībā gatavojamos plakātus, zem kuņiem tosmariešiem nākošā dienā būs jāsoļo:

Mēs prasām Latviju pasludināt par Padomju Latviju!

Mēs prasām Latvijas iekļaušanu draudzīgo Padomju republiku saimē!

Mēs prasām visas lauksaimniecībai derīgās zemes un mežu nodošanu valsts īpašumā!

Mēs prasām visu lielo uzņēmumu un banku nacionālizāciju!

Mēs prasām — un mēs sveicam u.t.t. Tur gatavoja vēl daudzus līdzīgus plakātus, bet ko tie vairs varēja pateikt

vairāk par tiem, kuŗus jau esmu uzskaitījis un kuŗi visi bija rindā salikti uz dēļu galdiem, lai baltās krāsas burtiem žūstot, tā notecētu uz sarkanā audekla, uz kuŗa tie bija uzkrāsoti.

Nezinu, cik daudz tosmariešu šos plakātus bija redzējuši vēl bez manis, nezinu arī, cik plaši par to gatavošanu fabrikā izplatījās ziņa. Mani nodarbināja tikai viena doma: atrast kādu iemeslu, lai nākošā dienā man zem tiem nebūtu jāsoļo.

Kad nākošā diena pienāca un tosmarieši nodurtām galvām pulcējās gājienam, mani no tā paglāba inž. Tolks, pasakot, ka man ar Valtu jāpaliek fabrikā viņa rīcībā. Tā patiesībā bija arī Tolka paša paglābšanās no apkaunojošā gājiena, kuŗam kā segumu viņš izraudzīja arī mūs.

Jaunā Saeima uz pirmo sēdi sanāca 21. jūlijā. Lai latviešiem viņu pazemojuma mērs būtu lielāks, tās režisors to bija sasaucis nevis Saeimas namā, bet Nacionālā teātrī, — ēkā, kuŗā 1918. gada 18. novembrī tika proklamēta neatkarīgā Latvijas valsts.

Tas, ko tosmarieši tai bija prasījuši un kuŗu prasības gandrīz burtā līdzinājās pārējo Latvijas rūpniecības strādnieku prasībām, jaunā Saeima arī savā triju dienu ilgstošā sesijā 100% izpildīja.

21. jūlijā tā vienbalsīgi pasludināja satversmes maiņu un līdz ar to pasludināja Latviju par sociālistisku republiku un pieņēma lēmumu, ka tajā visa vara pieder darba ļaužu padomēm. Vienbalsīgi arī pieņēma lēmumu, lūgt Padomju Savienību uzņemt jauno Latvijas sociālistisko republiku, Padomju Savienības brālīgo tautu vidū.

22. jūlijā tā pieņēma likumu par visas zemes, banku un rūpniecības uzņēmumu nacionālizāciju.

Un 23. jūlijā tā ievēlēja 15 deputātu komisiju, jaunās sociālistiskās Latvijas konstitūcijas izstrādāšanai un izraudzīja delegācijas sastāvu, kas dosies uz Maskavu realizēt tās 21. jūlija vienbalsīgo lēmumu — lūgt Latviju uzņemt Padomju Savienības brālīgo tautu vidū.

Saeimai sanākot, visos 21. jūlija rīta laikrakstos un radiofonā tika paziņots, ka dienu iepriekš, t.i. 20. jūlijā, valdība ir pieņēmusi likumu par aizsargu organizācijas

likvidēšanu, kas tanī pašā dienā arī ir apstiprināts no valsts prezidenta Ulmaņa un sabiedrisko lietu ministra Blaua un ar 20. jūliju arī stājas spēkā. Kā nākošo tautas valdība bija pieņēmusi grozījumu likumā par valsts prezidentu, nosakot, ka ar jaunās Saeimas sanākšanu valsts prezidenta pienākumus izpilda ministru prezidents. Un tā, Saeimai sanākot, uz Rīgas pils torņa prezidenta standarts tika nolaists. Kāds liktenis sagaidīja Ulmani, to vēl tai brīdī nezinājām neviens. Kad pēc pāris dienām oficiāli tika paziņots, ka Ulmanis izbraucis uz Padomju Savienību, tad arī drīz no auss uz ausi uzzinājām, ka uzticīgs viņam līdz pēdējam bija palicis viņa sekretārs Rudums, kas pats lūdzis atļauju Ulmani pavadīt viņa trimdas ceļā.

Šajās Staļina lielās ģirgāšanās un zaimu dienās, ilgāku laiku laikrakstos aprakstus par notikumiem pašu mājās nelasīju. To vienkārši nespēju, jo tie derdzās valodas, stila un satura dēļ, kas, bez mūsu pagātnes nonicināšanas un Staļina slavēšanas līdz histērijai, vēl saturēja melīgus apgalvojumus par mūsu rūpniecībā atbrīvotās strādniecības ražošanas kāpinājumu līdz nejdzībai.

Tanīs dienās pēc darba ilgi klaiņoju pa Jaunliepājas nomalēm, Ziemeļu priekšpilsētu un Raiņa parka apkārtni, kur dzīvoja vairums rūpniecībā nodarbināto, kuņģi krievu komunistu režijā kā pirmie tika izmantoti viņu pavēlētām, spontānām demonstrācijām. Agrāk viņus pēc darba varēja redzēt strādājot savos piemājas dārzos, vai piekopjot savu pašu māju fasādes. Tagad tos vairs tur neredzēja un piemājas dārzos nezāles ravēja tikai atsevišķas sievietes. Visus nospieda neziņa, kur būs tā robeža, pie kuņas apstāsies ierastās dzīves noārdīšanas process?

Šajos rajonos dzīvoja arī lielais vairums Liepājas krievu, bet arī viņus ārpus mājas nesastapu. Viņu dzīves vietas un noskaņojumu nodeva, pa atvērtiem logiem uz ielas izplūstošās, patafonu atskaņotās un bravurīgi līdz dziedātās „katjušas.”

29. jūlijā valdība, realizējot Saeimas lēmumu par visas zemes nacionālizāciju, pieņēma arī likumu, ar kuņu noteica,

ka zemnieku lietošanā nodotās zemes platība nedrīkst pārsniegt 30 ha (hektarus).

Tālāk jaunais likums par zemi noteica, ka ar to pašu dienu valsts zemes fondā vispirms ir ieskaitāma visa lauksaimniecībā izmantojamā zeme, un otrkārt, valsts zemes fondā pāriet arī visu baznīcu, klosteru un draudžu zeme, neatkarīgi no platības. Atgriezumi no esošām saimniecībām, kas pārsniedz 30 ha un visu tautas ienaidnieku un spekulantu zeme paredzēta sadalīt kā 10 ha jaunsaimniecības bijušiem laukstrādniekiem, rentniekiem un graudniekiem. Ar to mūsu laukiem tika pieteikti jauni „Mērnieku laiki.”

2. augustā, šī milzīgā darba paveikšanai un koordinēšanai, valdība pie Zemkopības ministrijas nodibināja galveno mērniecības padomi, bet jau dienu iepriekš, t.i. 1. augustā LKP CK pieņēma lēmumu, ka visa jaunā agrārā reforma jānobeidz līdz 25. septembrim.

Augusta pirmās dienās katrā pagastā tika nodibinātas zemes ierīcības komiteja sešu vīru sastāvā, kas arī tūlīt uzsāka savu darbu, un tas līdz 22. septembrim bija paveikts. Latvijā bija radītas 47.487 jaunas saimniecības, kuŗas bija saņēmuši (!?) 63, 1% bijušie laukstrādnieki un 36,9% bijušie rentnieki vai graudnieki. 22.882 mazzaimniecības bija saņēmušas piegriezumus, kas tās, lielākā vai mazākā mērā, tuvināja jaunām 10 ha saimniecībām.

Vai šie manis uzdotie skaitļi atbilst gluži patiesībai, neņemos apgalvot. Pēc izvestās zemes reformas, toreiz publicēti komunistu kontrolētā presē, starp dažādiem laikrakstiem, tomēr bija ar mazu starpību. Šeit minētos skaitļus esmu ņēmis no LPSR Mazās Enciklopēdijas.

Tiem bijušiem zemes kopējiem, kuŗu mūŗa sapnis bija pašiem tikt „pie sava kaktiŗa, sava stūrīŗa zemes,” ar saņemtiem 10 ha likās šis ilgu sapnis piepildīts. Savā priekā tālāk par komunistu turpmākiem nodomiem nedomādami, viņu skaļi un atklāti izrādītais prieks nepalika bez iespaيدا uz tiem, uz kuŗu rēķina viņi par jaunsaimniekiem bija kļuvuŗi. Bet zemei ar tās kopējiem vien nepietika. Radās problēmas. Kur ņemt vajadzīgo inventāru, darba rīkus un būvmateriālus?

Valdība solīja palīdzēt, bet, tā pa lielākai daļai varēja notikt uz iepriekšējo zemes īpašnieku rēķina, kuņiem uz atstātiem 30 ha to dzīvais inventārs vairs uzturams nebija, bet pret daļēju tā nodošanu jaunsaimniekiem, tiem radās zināma spītība. Un tā, no vienas kā otras puses, dusmās izteikts vārds, kāda divdomība vai „aizmirsts” labrīt, laukos cilvēkus sarīdīja vienu pret otru. No jaunsaimniekiem, kuņi nebūt nebija sliktāki latvieši kā viņu kādreizējie darba devēji, veidojās it kā no kopējās lauku sabiedrības „maizes klaipa atgriezta šķēle,” kas pie klaipa vēl turējās tikai ar savu apakšējo „garozu.”

Ūdens bija saduļķots un zveja varēja sākties. Tā domāja tie, kuņi savos melos līdz šim vēl nav pārspēti, bet viņu nodoms šai virzienā ne gluži izdevās. Katram jaunam 10 hektārniekam piešķirtais zemes gabals bija jāierāda un jānodod, ko ar šablonisku svinīgumu visos Kurzemes pagastos izdarīja, atceltā pagasta vecākā un tās valdes vietā, „ievēlētā” izpildkomiteja, tās priekšsēdis un tam asistējošie vīri no zemes ierīcības komitejas, bet tur vienmēr bija klāt arī vairāki „biedri” no pilsētas. Iekārtojušies atsevišķās telpās, tie katru jauno zemes ieguvēju aicināja uz pārrunām. Tad, kad aicinātais šo telpu atstāja, viņa sejā bija saskatāmas rūpes, vilšanās, īgnums, kauns.

Daudzi šīs notikušās sarunas uzticēja saviem piederīgiem un to rezultātā jaunais 10 hektārnieks otrā dienā atkal devās uz izpildkomiteju ar ciešu apņemšanos atteikties no viņam piešķirtās valsts labvēlības, kas izdevās gan tikai mazai daļai. Ja atmiņa mani neviļ, tad visos 100 Kurzemes pagastos tas izdevās tikai nepilniem 400, bet pārējie, tur otrā dienā atnākušie, apveltīti lamu vārdiem, kaitnieks, sabotieris, vai kulaku rokaiža, kuņu patieso nozīmi tie īsti nevarēja aptvert, no „savas” zemes vaļā vairs netika. Kad tie atgriezās mājā, viņu gadu nasta dažu stundu laikā bija pieaugusi par gadu desmitiem.

Jaunais zemes ieguvējs sāka savas saimnieka gaitas kā uz nāvi notiesāts, nezinot kad tiks izpildīts spriedums. Cik ilgi cilvēks šādu stāvokli var izturēt? Pie tam vēl apstākļos, kur visa enerģija bija vajadzīga jaunās dzīves radīšanai, par ko at-

skaites pagasta izpildkomiteja nekautrējās prasīt jau pēc nedēļas. Kad jaunā 10 hektārnieka sirdsapziņai uzliktā nasta kļuva par smagu, to atvieglot mēģināja pie sava bijušā saimnieka, kuŗa gaitas un katrs izteiktais vārds tam bija jāiegaumē. Sastapis to vienatnē jaunais saimnieks pateica, par kādu cenu viņš tam atsavināto zemi ieguvīs un brīdināja viņu no nepārdomātiem vārdiem ļaužu sabiedrībā kopā ar viņu. Bet arī šī divsaruna nepalika tikai starp viņiem. Jau drīz vien visā Kurzemē jaunie 10 hektārnieki un vecie saimnieki, viens no otra izvairījās kā spītālgais no veselā.

Pagāja daži mēneši un lauku izpildkomitejās atkal ieradās daži „biedri” no pilsētas un dažās vietās pat tādi, kam latviešu valodas nepārziņāšanas dēļ, līdzī bija jaunas žīdītes — tulces.

Iekārtojušies atkal atsevišķā istabā un tur vispirms īsāku vai gaŗāku laika sprīdi izrunājušies ar izpildkomitejas priekšsēdi, katru tās locekli un milici, pienāca kārta uz pagastmāju aicinātam 10 hektārniekam. Kaut viņa paša apņemšanās un vēl sievas piekodinātam, neizteikt nevienu sliktu vārdu ne par vienu, viņš tomēr iekrita.

Tirdīts un pratināts viņš tomēr nevarēja noliegt, ka nekad nav pārmijis nevienu vārdu ar savas zemes bijušo īpašnieku. Sakot tikai to labāko, viņš jautājumam, ko tad bijušais saimnieks saka par ātņemto zemi, labāku atbildi neatrazdams, atbildēja, ka saimnieks teicis — labi vien esot, viņam vairs neesot tik daudz darba un rūpes un maizes pietiekot. Tirdītājs tikai nosmīn un kaut ko pierakstot nosaka: — Ak tā, saimniekam darba mazāk, nu nekas, mēs viņam to sagādāsim atkal vairāk.

Jaunais 10 hektārnieks, atstājot veco pagasta māju, atvieglots noslauka sasvīdušo pieri un priecīgu soli, ka ne par vienu cilvēku neko sliktu nav teicis, steidzīgi dodas uz māju.

Pagāja atkal dažas nedēļas un tad uz veco pagasta māju tika aicināts vecais saimnieks. Tas no turienes savās mājās vairs neatgriezās.

Tā visā Baigā gadā, vēl pirms 14. jūnija izsūtīšanās, no Kurzemes laukiem pazuda 296 cilvēki.

Visu šeit aprakstīto varēju restaurēt gan tikai tad, kad pats jau strādāju politiskā policijā, kur bijām savākuši pierādījumus, ka gandrīz visiem 10 hektarniekiem to zeme bija „jāpērķ,” ar parakstu apsoties sniegt ziņas par saviem līdzilvēkiem Padomju savienības (ne Padomju Latvijas) drošības iestādēm un tādēļ tūlīt bija jājautā: vai mums bija tiesības un pienākums vērsties pret šiem cilvēkiem?

Dažos gadījumos, kur jaunais 10 hektārnieks bija bijis palīgdienestā un vēl sastāvējis kādā no komunistu organizācijām, mēs to darījām.

Kad 1941. gadā, kaņam sākoties, laukos kā pirmie sāka organizēties paš aizsardzības pulciņi un vienības, tad tanīs netrūka arī 10 hektārnieku, kas ar šādu soli steidzās komunistiem atprasīt savu nolaupīto sirdsapziņu.

Ar visu iepriekš pateikto, par izvestiem „Mērnieku laikiem,” vēl ne tuvu neesmu pateicis visu par to haosu, ko krievi radīja mūsu lauku dzīvē un kas noveda pie tā, ka sākot ar 1941. gada 15. maiju mūsu lauksaimnieku ražotiem produktiem, kas līdz tam bija pārpilnībā, kā gaļa tā sviests, — iepirkšanas daudzumi tika racionēti.

Vēl pirms lielo „Mērnieku laiku” darba nobeigšanas valdība jau augusta otrā pusē izdeva rīkojumu, ka zeme, kas ir valsts īpašums, turpmāk kā nodrošinājums lauksaimnieku prasītiem kredītiem netiks pieņemta. Tas praktiski nozīmēja, ka lauksaimniekiem saņemt kredītu vairs nebūs iespējams. Ar otru rīkojumu, arī izdotu augustā, valdība noteica, kāda labība katram lauksaimniekam ir sējama, kādas saknes stādāmas un līdz kādam laikam tas ir jāizdara. Tiem, kas to burts burtā neizdarīja, savas mājas bija jāatstāj ar spieķi rokā. Bet tie nebija vienīgie, kas uz spieķa atspiedušies ceļu krustcelēs zīlēja, uz kuņu pusi iet? Tiem drīz pievienojās arī tie, kuņu saimniecības „Mērnieku laikā” tika atzītas kā paraugsaimniecības un uz kuņām 30 ha platības robeža neatiecās. Tos 1941. gada sākumā no mājām padzina ar to, kas tiem bija mugurā un viņu saimniecības pārņēma valsts. Lai jauniem sarkaniem muižniekiem mūsu zemē būtu vieglāk iedzīvoties, tās nosauca Krievijas valsts saimniecību vārdā par

Sovhoziem. Bet tie nebija pēdējie, kam arkls bija jāatstāj tīrumā, arī saimniecības, kur tika ierīkoti traktoru un dažādu lauksaimniecības mašīnu iznomāšanas punkti, to bijušiem saimniekiem pa savas mājas gatvi, tās uzticīgā Kriķša pavadībā bija jāatstāj.

Noteikti pateikt nevaru; cik šādu padzīto lauksaimnieku ģimeņu visā Kurzemē bija, bet to skaits nekādā gadījumā nebija zem 300.

Nākošie, kuri no laukiem gan padzīti netika, bet kas tos masveidīgi atstāja paši, bija laukstrādnieki, kuņus jaunā valdība, jūnijā paaugstinot algas rūpniecībā nodarbinātiem, bija „aizmirsti.” Otrā algu paaugstināšanas reizē septembrī, kad rūpniecībā tās atkal paaugstināja par 40%, laukstrādniekiem tās noteica tikai 15 — 20% augstākas kā līdzšinējās, bet arī tās ne visi saimniecību „īpašnieki” vairs spēja samaksāt. Radušās sekas, — trūkstošo darba roku trūkumu laukos, valdība centās novērst ar pilsētās strādājošo „brīvprātīgām” talkām. Tas tomēr daudzās saimniecībās ražas palikšanu uz lauka un tās sapūšanu novērst vairs nevarēja.

Nobeidzot jauno zemes reformu, tika pārkārtoti arī lauksaimnieku nodokļi. Kādā attiecībā tie bija pret iepriekšējiem, vairs pateikt nevaru, bet zinu, ka maniem radiem, lai tos samaksātu, valdībai bija jānodod apmēram 40% no visiem ienākumiem. Šos nodokļus 1941. gada maijā vēl paaugstināja, nosakot nodokli par katru lauksaimniecībā nodarbināto zirgu, kas bija apmēram ap 300 rubļu par pirmo un pieauga par katru nākošo. Vai nodokļi bija jāmaksā arī par citiem mājlopiem, vairs neatminu, jo to iekasēšanu mēnesi vēlāk pārtrauca karš.

Tanī pašā dienā, kad Saeima visu zemi pasludināja par valsts īpašumu un kam 29. jūlijā sekoja valdības lēmums par tā iedzīvināšanu, no kuņa formulējuma, ka lietošanā nodotā zeme nedrīkst pārsniegt 30 ha, likās, ka zemes kopējiem vēl zināma patstāvība tiks atstāta. To nekādi nevarēja teikt par Saeimas otru lēmumu, ar kuņu tā par tautas īpašumu paslu-

dināja visus lielos tirdzniecības, rūpniecības un transporta uzņēmumus un arī visas bankas.

Latvijas dzelzceļus un lielākos rūpniecības uzņēmumus savā pārziņā, nemaz nenogaidot Saeimas lūdzēju delegācijas izbraukšanu uz Maskavu, pārņēma dažādie Padomju Savienības Tautas komisāriāti Maskavā. Liepājā tādi uzņēmumi bija Liepājas drāšu fabrika, kuņu tūlīt nosauca par Sarkanu metalurgu un Tosmare, kas tika pārdēvēta par Sarkan- karogotās Baltijas jūras kaļa flotes bāzes remonta darbnīcām — Tosmare.

Tanīs jūlija pēdējās dienās, kad viss tika nacionālizēts un atsavināts, atcelti un iecelti, atlaisti un nozīmēti jaunie iestāžu vadītāji, jaunā vara tomēr nevērsās ne pret vienu lielākos rūpniecības uzņēmumus. Tieši pretēji, tā draudēja saviem līdzskrējējiem, kas pirmā sajūsmā vienā otrā gadījumā bija vērsušies pret uzņēmumu vadību, vai pat savu tiešo priekšniecību, ka tā tādus darba traucētājus necietīs un vērsīsies pret tiem ar visbargākiem sodiem.

Tosmarē, neatlaižot nevienu no vadības personāla, tiem blakus nosēdās no Maskavas atsūtītā jaunā fabrikas vadība. Fabrikas direkciju pārņēma kaļa flotes pirmā ranga kapteinis Tjereņķevs. Technisko biroju tāda paša ranga virsnieks Gorelkins. Par fabrikas poļitruku tika atsūtīts pirmā ranga kaļa flotes poļitiskais vadītājs, latvietis, bijušais latviešu strēlnieku pulka piederīgais Arturs Pētersons, kuļa oficiālais amata nosaukums bija: direktora palīgs poļitiskos jautājumos. Tosmariešiem, līdz tam nepazīstamā amatā, — kadru daļā, par priekšnieku iesēdās pirmā ranga kaļa flotes poļitiskais vadītājs Jermolovs. Liela un spēcīga auguma, brutāla izskata krievs, kuļa pirmais darbs bija 6 lpp. biezu aptaujas anketu izdalīšana visiem tosmariešiem, kuļās katram bija jāatbild uz apmēram 90 jautājumiem. Kuļos bez jautājumiem par paša personālijām, piederību organizācijām un sakariem ar ārzemēm, bija jāuzskaita visa savu radu cilts, kas bija dzīvojuši pirms paša anketes izpildītāja un kas dzīvoja vēl tagad. Kā latvieši smējās, no līkā bērza loka līdz baltās ķēves septītām augumam. Ar šīm aptaujas anketām katram

sevi bija „jāizgērbj” un jānoliek krievu poļitrukam uz delnas. Kaut kas pretīgs un neparasts mūsu raksturam, it sevišķi vēl tādēļ, ka mūsu patstāvības gados Tosmarē un arī nevienā citā Latvijas uzņēmumā nevienam nodarbinātam citas ziņas neprasiņa, kā tikai tā personālijas, ģimenes stāvokli, dzīves vietu un ziņas par aroda zināšanām, kas bija jāpierāda izmēģinājuma laikā.

Bez šiem vadošos posteņos iesēdušajiem militāriem darbiniekiem, tiem līdz ieradās vēl vesela varza dažādu krievu abu dzimumu civilistu, kuņus kā palīgus, vai pareizāk sakot, kā ražošanas un administrācijas spieģus piekomandēja esošiem speciālistiem un kuņi pirmās dienās fabrikas kantīnē redzot, ka tur bez lētām pusdienām var dabūt arī pienu, jogurtu, saldo un skābo krējumu, ar kuņu nodarbinātie varēja papildināt savas maltītes, to vienmēr izpirka. Nākošās dienās šie produkti bija jāpasūtina arvien vairāk un vairāk.

Pēc mēneša piena centrāle tos vairs nepiegādāja, bet tad jau arī pilsētā šie produkti bija retums. Tie aizgāja uz „brālīgām” republikām, kuņas mums bija palīdzējušas „atbrīvoties no kapitālistiem.”

Ar ieradušos krievu varzu, vietējiem komunistu līdzskrējējiem nekādu augstu amatu vairs pāri nepalika. Tiem atļāva sēdēt tikai fabrikas strādnieku komitejā un katrā nodaļā ierīkot sarkano stūrīti, kur tie no avižu izgriezumiem un jaunā direktora palīga politiskā darbā noteiktiem saukļiem, kas visi mudināja uz ražības celšanu, gatavoja sienas avīzes. Un darba ražība arī „tiešām cēlās.”

Notika tā, ka taisni tanīs dienās, kaut arī vasaras vidū, Tosmare saņēma niecīgu pasūtījumu no krievu kuņa flotes bāzes vadības, — izgatavot 200 ledus kapājamos tērauda asmeņus, ar ko ziemas laikā notīrīt no kuņu klājiem tur radušos atkala ledu. Pēc klāt pieliktās skices asmeņi ne ar ko neatšķīrās no tiem, kādus mūsu sētnieki jau gadiem ilgi lietoja atbrīvojot ietnes no ledus.

Pirms pasūtījuma nodošanas darbnīcā, saņēmu uzdevumu izdarīt izmaksas priekškalkulāciju. Asmeņu skice rādīja, ka vīrs, kas to bija gatavojis ir speciālists. Lai asmeņa

gatavotājam darbu atvieglinātu un līdz ar to palētinātu izgatavošanu, skicē bija parādīts, ka asmenim bija jābūt no zināma platuma plakantērauda. Tā malās pret vidu līdz zināmai vietai to ar šķēri iegriežot un tad no vienas šīs iegrieztās plakantērauda puses uzkalst cauruļveida uzbāzni paredzētam kātam, bet otras puses malu atstājot taisnu, kalšanas procesā tikai uzasināt. Šāds pagatavošanas veids bija praktisks un lietderīgs. Pēc nokalšanas asmenis vēl bija pietiekoši karsts un to iemetot aukstā eļļā, tas tūlīt tika arī norūdīts un pārklāts ar pasargājošu oksidācijas kārtu pret rūšēšanu.

Izejot no apsvēruma, lai kalējam ledus kapļi nebūtu jāgatavo akorda tempā, kalkulāciju izvedu augstākā mērā korrekti, un tanī no materiālu saņemšanas brīža, līdz gatavās preces nodošanai, paredzēju kalējam pat laiku, kas tam būs arī jāzaudē ikdienas sienas avīzes lasīšanai, proti ar 100% uzviju — 64 darba stundas.

Īsi pēc tam, tikko pasūtīnājums bija nodots smēdē, pie manis, strādnieku komitejas pārstāvja Freimaņa pavadībā, ieradās kalējs, kam darbs bija nodots. Nosvieduši man ledus kapļu skici uz galda paziņoja, ka 64 stundās kapļi nav nokaļami.

Man tas 10 gadu laikā bija pirmais gadījums, kad kāds būtu bijis ar manu priekškalkulāciju neapmierināts, un tā, ka kalēju un Freimani labi pazinu, pus pa jokam, pus nopietni tiem atbildēju: Ja Jūs to nevariet, tad mums mūsu bodīte ir jātaisa ciet! Šādus ledus kapļus, drusku plānāka materiāla, bet toties ar visu kātu, pagājušā ziemā katrā dzelzs veikalā varēja pirkt par latu gabalā.

Uz šiem maniem vārdiem kalējs neatbildēja neko, bet Freimani tie bija skāruši kā apvainojums. Izplūzdams pret mani vārdiem, — aizsargs, Ulmaņa kliķe u.t.t., viņš skici nesavācis un pametis ar roku kalējam, lai tas viņam seko, izmetās pa durvīm.

Stāvoklis bija nepatīkams. Kapļu pārdošanas cena ar pasūtīnātājiem bija jau nolīgta un tā augstāku kalkulāciju vairs nepieļāva. Laimīgā kārtā, tanī brīdī abi pilnvarotie

krievu pasūtīnājumu virsnieki — Fiļimonovs un Kulāgins, ar jauniem pasūtīnājumiem atradās pie inž. Tolka. Citu padomu neatrazdams, klauvēju pie viņa durvīm un izstāstīju notikušo. Tolks to pārtulkoja abiem krieviem, tie sasmaidījās un pēc tam viens no viņiem atbildēja: — Dodiet tik daudz stundu, cik strādnieku komitejas pārstāvis prasa, ilgi jau tas tā nebūs.

Drusku aizvainots savā pašapziņā, devos uz smēdi, kur kopā ar tās meistarū un Freimani beidzot vienojāties, ka 68 stundās 200 ledus kapļus varēs nokalt.

Kad kapļi bija gatavi, tad izrādījās, ka to pagatavošanai bija bijušas vajadzīgas tikai 32 stundas: „Strādājošie sajūsmā par atgūto brīvību, darba ražību sociālistiskā sabiedrībā bija cēluši vairāk kā par 100%.”

Šis ir tikai viens piemērs, bet tādi pirmās jūlija nedēļās Tosmarē bija desmitiem. Ne tikai Tosmarē. Pēc avīžu ziņām ražošana visā Latvijā bija gandrīz dubultojusies. Jā, pat zāle laukos bija izaugusi divas reizes gaŗāka un zemnieki ievāca dubultu siena ražu.

Pēc izbazūnētiem sasniegumiem, kad nākošā algas izmaksas dienā jaunie sociālistisma cēlēji savu algu saņēma tikai par faktiski izlietotām, bet ne „kalkulētām” stundām, to sejas pastiepās gaŗākas un „vēlētiem” strādnieku komitejas vīriem, kuŗi visus tos, kas noteica darba stundu kalkulācijas, pēdējās nedēļās bija turējuši šachmatā, tagad nenācās viegli atkauties no pieviltajiem, kuŗus tie mēģināja kompensēt ar uzslavas rakstiem sienas avīzēs, vai pasniegtiem sarkaniem standartiem, ar ko izgreznot savus darba galdus.

Bet drīz visa šī kalkulācijas lieta pārsviedās otrā galējībā. Strādājošiem nepārtrauktos mītiņos, kas gan vairs nenotika darba laikā, bet uz kuŗiem pēc darba bija jāierodas pilsētā lielākās sanāksmju zālēs, kur tad teorētiski tika mācīts, kā ir ceļams sociālistisms. Ievada sauklis tur vienmēr bija, ka tā slaistīšanās, kas līdz šim sociālistiski bijusi attaisnojama, lai nevainrotu kapitālistu un izsūcēju ienākumus, tagad, kur viss piederot pašiem darba darītājiem, ir jāizbeidz. Ir jāstrādā ātrāk un labāk. Tie bija strādnieku komitejas vīri, kas

kalkulētājiem, nodaļu meistariem un brigāžu vadītājiem skatījās uz pirkstiem, dodot padomus, kur ietaupīt un kā ražot vairāk.

Piedzīvojumi jau gadiem ilgi rādīja, ka viens virpotājs, uz speciālas virpas, 8 stundās var novirpot dzelzceļu preču vagona rokas bremzes dubultpakāpes kvadrātu vītņu 3 skrūves. Nāca rīkojums virpas ātrumu palielināt un jaunā norma bija 4 skrūves. Iebildumi no tiem, kas līdz šim bija atbildīgi ne tikai par ražošanu, bet arī par ražošanas ierīcēm, netikai ievēroti, un sekas: vispirms virpojamās skrūvēs tika ierauti robi, tad lūza kalti un pēdīgi salūza arī virpas zobrati.

Nodaļā, kuņā tas notika, pirmo reizi atskanēja vārds — sabotāža. Dievs vien zina, kā visa šī lieta būtu beigusies, ja direktoram Jansonam — jaunās Saeimas deputātam, nebūtu izdevies savam palīgam politiskos jautājumos, Pētersonam, tīri matēmatiski pierādīt, ka virpas ātrumu pie minēto skrūvju virpošanas palielināt nedrīkst.

Tanī pašā laikā, vairāk kā nedēļu, pie manis nosēdēja Freimanis un centās iepazīties ar visām manām mērauklām un normām, kādas pielietoju kuģu remontu priekšskulācijām. No viņa bravurīgās stājas nekas pāri palicis vairs nebija un tādēļ, atbildot uz viņa jautājumiem, atklāju viņam arī vienu otru sava aroda noslēpumu, pēc kam viņa vārdi, kad viņš no manis šķīrās, bija: piedodiet, es savam jaunam uzdevumam liekos lieks.

Pēc tam vēl dažas dienas redzēju Freimani staigājam ar „krāgu un šlipsi,” bet tad, kādā pirmdienas rītā ģērbusošs savā virsvalkā, redzēju viņu iznākam no darbu rīku izsniegšanas telpām, ar spiestā gaisa āmuru plecos.

Laikā, kamēr Tosmarē cēlām darba ražību, kādu rītu piedzīvojām jaunu pārsteigumu, kas parādīja ko komūnistiem nozīmēja sarkanā krāsa.

Mašīnu un darba rīku tīrīšanai lielos vairumos patērēja mazgātas lupatas, un fabrika tās iepirka no vecu tekstīliju savākšanas punktiem. Lupatas nebija tikai dažādas kvalitātes, bet dažādās krāsās, piemēram, spilvenu dūnu kulēm — sarkanas.

Tanī rītā strādnieku komitejas vīri bija samobilizējuši visus sienas avīžu redaktorus un tos, kas krievus sagaidīja ar paceltām dūrēm, bet vēl bija palikuši bez kaut kādiem amatiem.

Sadalījušies vairākās grupās, tie vispirms pārbaudīja katra strādājošā darba galda un skapja atvilktnes, meklējot pēc sarkanām mašīnu tīramām lupatām, un, tādas atraduši, tūlīt izņēma no apgrozības. Pēc tam tāda pati lupatu šķirošana notika arī fabrikas noliktavās.

Kas ar savāktām sarkanām lupatām notika, — nezinu. Ja ar tām vairs nedrīkstēja tīrīt mašīnas, tad sadedzināšana varēja būt vēl lielāks grēks? Un varbūtība, ka no tām tika gatavoti sarkanā karoga standarti, darba normu pārsniegušo apbalvošanai, nav izslēgta.

Krievu varza jeb kā strādnieki viņus sauca — „auf-paseri,” fabrikā līdz jūlija beigām jau bija saradušies tādā vairumā, ka tiem galvenā pārvaldes ēkā vietas nepietika, kādēļ tur ar lielu steigu tika pārkārtots telpu iedalījums un iekārtoti jauni kabineti uz samazināto gaiteņu kvadrātūras rēķina. Krieviem vajadzīgās mēbeles tādā triecienu tempā pagatavot nevarēja un tā savi rakstāmgaldi daudziem latviešiem, arī man, bija jāatdod tiem, pašiem jāapmierinās ar no kantīnes paņemtiem ēdamgaldiem.

Vienā no šiem jauniekārtotiem kabinetiem iesēdās kāds pajauns kaŗa flotes poļitruks virsleitnanta pakāpē. Šī poļitruka pirmais rīkojums vispirms skāra fabrikas „tipmamzeles,” un proti, tām katru rītu vajadzīgo koppelīru bija jāsaņem no viņa un pirms darba beigām atkal jānodod atpakaļ. Rakstāmmašīnas to lietotājām pēc darba beigām bija jānes uz stāvu zemāk atrodošos uguns drošo archīva telpu, kur tās tad pieņēma minētais krievs un katru rītu atkal izdeva. Vienai otrai mašīnrakstītājai, kuŗu sīkais augums pie tādās fiziskas piepūles nebija radis, sagādāja ne tikai fiziskas grūtības, bet no tā rītos cieta arī viņu darbs.

Ar tādu pašu piesardzību jaunais poļitruks pārņēma arī visus materiālus, kas attiecas uz tehniskā biroja zīmējumu pavairojamām ierīcēm un attiecīgiem papīriem. Kopējamiem

darba zīmējumiem vajadzīgo papīra daudzumu kopētājs saņēma pret parakstu un pēc tam izgatavotās kopijas nodeva tur, no kurienes papīru bija saņēmis. Tālākā procedūrā zīmējumu lietotājus pārstāvēja darbnīcu meistari un jaunais politruks tos izsniedza tikai pret parakstu. Pēc attiecīgā darba procesa nobeigšanas zīmējumi, kas bija kļuvuši nevajadzīgi bija jānodod atkal politrukam. Vienā dienā viss tas, kas Tosmarē tika ražots, bija kļuvis par valsts noslēpumu. Bet ar to vien viss jaunā politruka darba lauks nebija izsmelts! Viņš pārņēma arī fabrikas tehnisko bibliotēku un viņa izrīcības ar to, kas skāra gan tikai divas grāmatas, lika domāt, ka viņš ir latvietis, vai vismaz pārvalda latviešu valodu. Fabrikas centrālās apkures krāsnī kā pirmā ielidoja 1938. gadā izdotā profesora Bīmaņa Ūdens Apgāde, kuŗas vispusīgā satura dēļ tai līdzīgi darbi nebija atrodamī neviēnā svešvalodā un kuŗai ar politiku bija tikai tikdaudz sakara, ka Bīmanis grāmatas priekšvārdā bija pieminējis Ulmaņa vārdu. Kā otra tai sekoja Margēra Skujeniekas Latvijas 20 gadu statistiskais atlasis.

Laikā, kuŗā visa mūsu pagātne tika nonicināta, nevarēja tak atstāt pierādījumus, kas visus krievu melus apgāza un tādēļ arī 11. septembrī sāka likvidēt arī pašu statistisko pārvaldi, tās vietā gan radot jaunu LPSR Tautsaimniecības statistisko pārvaldi, kas nozīmēja, ka tā savu darbu sāks no nulles, kuŗai pieskaitīs savus melu sasniegumus.

Ja pirmā brīdī likās, ka šāda pārspīlēta uzraudzība par pavairojamām iekārtām un krieviem nepatīkamām grāmatām attiecas tikai uz viņu tiešai vadībai pakļauto Tosmari, tad tas bija maldīgi. Drīz vien visos laikrakstos un pa radio tika ziņots, ka visām privātām personām ir jānodod savas rakstāmmašīnas un visas līdzīgas pavairošanas ierīces, jā, pat šapiro lentes un tinte bija jānodod. Kaut rīkojumu bija parakstījusi mūsu valdība, Tosmares gadījums lieku reizi pierādīja, kas šo rīkojumu bija diktējis.

Tik lielas toreiz bija krievu bailes no rakstītā vārda, kas eventuēli skrejlapu veidā varētu tikt izplatīts pret viņiem. Bet tādas pašas tās ir vēl šodien. Dzimtenes apmeklētāji 1978. gadā zināja stāstīt, ka iegūt aļauju rakstāmmašīnas iegūšanai

privātai personai ir pilnīgi neiespējams un ka visās darba vietās, kur tās lieto, pēc darba beigām tās ar tādu pašu rūpību kā 1940. gadā Tosmarē, tiek ieslēgtas šim nolūkam paredzētos seifos.

Par zināmu autoru grāmatu iznīcināšanu gan neviens rīkojums atklātībā izziņots netika, bet iznīcināto grāmatu sarakstus no izglītības ministrijas saņēma visi grāmatu veikali, bibliotēkas un skolas.

Sarakstos kā nevēlami izdevumi bija minētas ābece, biografiski izdevumi, žurnāli, dažādu autoru sarakstītas vēstures grāmatas. Neiztrūka arī abas manis jau pieminētās grāmatas. Par Bīmaņa „Ūdens Apgāde” bija teikts, ka no tās jāizplēš tās priekšvārds.

Kā jaunumu krievi Tosmarē ievada arī darba apliecības, kas tika izsniegtas no kadru daļas un apliecināja katra nodarbinātā piederību attiecīgai nodaļai. Apliecības bija dažādās krāsās un tās savukārt noteica tās īpašnieka kustības robežas fabrikas teritorijā. Izņēmums bija apliecības sarkanā krāsā. To īpašniekiem kustības brīvība fabrikas teritorijā bija neierobežota, kā dienā tā naktī, un šo privilīģēto apliecību saņēmu arī es.

Un lai gan nezinu nevienu gadījumu, kur visā Baigā gadā apliecības fabrikas teritorijā kādam būtu prasītas uzrādīt arī vēl citos laikos, kā tikai fabrikā ienākot un to atstājot, mani, mana sarkanā apliecība, kuŗa starp citu bija ļoti līdzīga kompartijas biedru kartei, — ko krievi sauca par „Krasnaja bumaška,” drīz pēc tās saņemšanas izglāba no lielām nepatīkšanām.

Pārmaiņas dienās krievu smagais kreiseris Kirov, kas bazes laikā bieži bija redzams pietauvots Kaŗa ostas baseina rietumu krastā, bija izgājis jūrā un savā vietā atgriezās tikai jūlija vidū, kā likās, pārtikas uzņemšanai, jo pēc pāris dienām tas atkal savu vietu atstāja un, iegriezies Kaŗa ostas kanālā, uzsāka braucienu uz jūru. Pēc dažām stundām vīri, kuŗiem bija uzticēta Kalpaka tilta izgriešana un kuŗi piederēja pie fabrikas personāla, sāka cirkulēt valodas, ka Kirovs ar savu 18 pēdu iegrimi kanāla aizsargājamā mazā reidā esot

uzsēdies uz sēkļa, kas likās neticami, jo kā Kaņa ostas kanāls, tā kuģu ceļš lielā un mazā reidā bija 31 — 32 pēdu dziļš. Ātri sameklējis Liepājas piekrastes karti, mēģināju pēc tās orientēties, kā tas ir varējis notikt? Un patiesi, Mazā reidā tā dziļums no kuģa braucamā ceļa 32 pēdām ziemeļos, strauji pārgāja uz 18 pēdām un tad pakāpeniski uz 10 pēdām.

Šis gadījums mūsu nolamātās pagātnes atmosfērā likās būt pirmās šķiras notikums, jo arī 1923. gadā pie Liepājas reida ārējiem vārtiem uz sēkļa uzsēdās krievu smagais kreiseris Gromoboi. To no sēkļa vairs nenovilka un tas turpat uz vietas bija jānoplēš vecos dzelžos.

Abi ar Valtu norunājām, ka tas mums ir jāredz. Pēc darba beigām sasnieguši pilsētu, pārsēdāmies ielu dzelzceļā, kas devās ziemeļu kapu virzienā un tos sanieguši, tālāk gājām kājām. Kādreizējā aizsargu lidlauka tuvumā mūs aizturēja krievu sardze un pavēlēja sekot uz sardzes telpām. Mēģinājām sargam runāt pretim, bet kad tas nelīdzēja, vilkām ārā savas sarkanās apliecības un tas līdzēja. Ieraudzījis apliecības sarkano krāsu, sargs brīdi tās apskatīja un mūs atlaida, gan tikai atpakaļgājienam uz pilsētu, bet ne uz mūsu nodomāto ceļa mērķi, — Kalpaka tiltu.

Valtu šī sarkanā apliecība izglāba pēc gada vēl vienu reizi. Kaņa pirmās dienās, kad pilsētā dega daudz kvartālu, viņš bija uzkāpis uz savas mājas jumta pavērot notiekošo. Par to viņu aizturēja jauktā milicijas un čekas patruļa, un tad sarkanā apliecība atkal bija tā, kas viņu pasargāja no ievietošanas „Zilā brīnumā” un likteņa, kāds visus tur ievietotos toreiz piemeklēja.

Dienā, kad Kirovs uzsēdās uz sēkļa, no kuņa gan vēl tās pašas dienas vakarā četri velkoņi to novilka, pilsētas ielās bija redzami uzkrītoši daudz bruņotu krievu vietējo miliču un sarkano gvardu pavadībā. Tikai vēlāk, kad uzzināju, ka tanī pašā dienā sērkokoņu fabrikā bija izcēlies ugunsgrēks un pilsētas elektriskā centrālē, kādam no tvaika katlu ūdens boileriem ir radies plīsums, padarot to nelietojamu, un tā šo „sabotāžu” dēļ, arī trauksme krieviem un milicijai.

Tīri dabīgi, plīsums ūdens boilerā bija materiāla kļūda, bet Dievs vien zina, kā būtu izgājis nabaga kurinātājam, ja tas nebūtu bijis Biļēviča brālis, tā paša Biļēviča, kas Saeimas vēlēšanas dienā uz manām kājām mērķēja savu splāvienu un kas tagad sēdēja pilsētas izpildu komitejā kā viens no tās sekretāriem.

Sērkokociņu fabrikā, aizdomās pret ugunsgrēkā vainīgiem, gan laikam nevienam tādas aizmugures nebija, jo pilsētā paklīda valodas, ka tur apcietināto skaits sasniedzot jau duci.

Ka nākotnē aizdomās par sabotāžu apcietināto būs vēl vairāk, liecināja papildus cietuma izbūve milicijas ēkas pagrabos, — „Zilā brīnumā” un tam pretī uz Toma un Nikolaja ielas stūŗa, ekā, kur bija iekārtojušies čeka un ko tautā sāka saukt par „Sarkano brīnumu.”

Kāda sēdēšana apcietinātos tur sagaidīja varēja spriest no tā, ka visi pagrabu logi uz ielas pusi tika aizmūrēti. Tas pats notika arī ar abu Liepājas cietumu kameru logiem. Tie vai nu tika aizmūrēti, vai no ārpuses nosegti ar koka blendēm, kas apcietinātos pilnīgi noslēdza no ārpasaules un kas tautas mutē tūlīt iemantoja nosaukumu, — „Staļina saule.”

Visiem šiem notikumiem, kas jau tā deva vielu priekš sačukstēšanās, drīz pievienojās jauns, kas gan visvairāk nodarbināja tosmariešu prātus.

Sestdienā, nedēļu pēc Saeimas vēlēšanām, jau no agra rīta no loču torņa Tosmarei tika pieteikts, lai pēc dažām stundām sagaida tvaikoņa Skrunda ierašanos un jautāts pēc tā pietauvošanās vietas. Un tā kā muita ar loču dienestu vienmēr bija kontaktā, tad drīz norādītā Skrundas pietauvošanās vietā, vēl pirms kuŗa pienākšanas, kā tas jau bija bijis gadiem ilgi, ieradās muitas ierēdņi kuŗi sagaidīt.

Muitas ierēdņu skaits, atkarībā no kuŗa lieluma, reti kad pārsniedza piecus vīrus, bet toreiz Skrundas gaidītāju, muitnieku grupā, bija vismaz desmit vīru, no tiem puse privātā un ar portfeļiem.

Kuŗu ienākšana fabrikas teritorijā līdz tam nebija notikums, kas pievērstu fabrikā nodarbināto vairākuma uz-

manību. Kuģus sagaidīja un pietauvoja speciāla doku komanda un visu pārējo intereses par tiem aprobežojās tikai ar to, ka ir pienācis atkal kāds jauns darba lauks. Toreiz ar Skrundu viss norisinājās citādi.

Kad saulainā dienā tukšā peldošais kuģis, ar savām balti krāsotām virsbūvēm, kas sevišķi izcēlās pret kanāla otrā krastā augošo tumšo priedulāju, parādījās fabrikas redzes lokā, visi doku rajonā nodarbinātie, it kā pēc komandas, pārtrauca darbus un visu skati bija vērsti pret kuģa pakaļgalu, kur plivoja mūsu sarkanbalti sarkanais karogs.

Doku meistars Zariņš, kas bija vistuvāk kanāla krastmalai, noņēmis cepuri vicināja pret kuģi. No strādnieku mutēm, kas darbu bija pārtraukuši, atskanēja gaŗi stiepts urrā un cepures pacēlās sveicienam kuģim, kas tuvojās, un par tik, par cik kuģa komanda varēja novērst savu uzmanību no pietauvošanās manevra, tā šiem sveicieniem atbildēja. Patālāk stāvošā muitinieku grupā radās it kā apjukums, un tāda kā mīņāšanās uz vietas, un tie arī bija gandrīz vienīgie, kas savas cepures bija paturējuši galvā.

Es visu šo Skrundas sagaidīšanas procedūru novēroju caur sava biroja logu un tā rādīja, ka sveicināts netika vis kuģis, bet Latvijas karogs, kuŗu pilsētā Saeimas vēlēšanu dienā daudzās vietās bija jau nomainījis sarkanais. Par ko priekšvēlēšanu mītiņā kāds pārdrošnieks, slēpdamies aiz naivitātes maskas, esot jautājis: — Vai Latvijas karogs tagad būšot sarkans ar vīli pa vidu?

Īsā sestdienas darba diena bija nostrādāta. Atstājot fabrikas teritoriju vēl reiz atskatījos uz Skrundu un tanī brīdī, pa tās nolaisto uzejas trepi, pašreiz uz kuģa uzgāja visa lielā muitinieku grupa.

Kad nākošā pirmdienā atkal ierados darbā, Skrunda izskatījās no komandas atstāta. Nekūpēja ne tās galvenais ne mazais kambīzes skurstenis. Tas nozīmēja, ka tur ēst nevienam vairs nevajadzēja.

Uzkrītošākais bija tas, ka pie Skrundas krastmalā bija redzamas vairākas auto mašīnas, uniformēti krievi, vairāki policijas palīgdienesta bruņoti vīri, fabrikas dzīvojamo ēku

pārvaldnieks, naktssargu priekšnieks un atvaļināts armijas kapteinis Lakstīgala.

Cauri fabrikas vārtiem plūstošie strādnieki, kaut ko tādu redzot pirmo reizi, savus soļus palēnināja un pievērsa skatus Skrundai. Tur redzētam atbildi neatraduši, jaunu pārdomu pilni, katrs devās uz savu darba vietu.

Nākošās stundās fabrikā paklīda valodas, ka Skrundas kapteinim Baueram iznākusi sadursme ar jaunās varas pārstāvjiem, kas beigusies ar to, ka Bauers izdarījis pašnāvību un daudzi komandas locekļi apcietināti, kādēļ kuģa uzraudzību pārņēmusi fabrika, t.i. Lakstīgala ar saviem vīriem.

Šīs valodas deva jaunu vielu visādiem minējumiem un manu interesi par to, kas patiesi noticis uz Skrundas kāpināja. Kad arī inž. Tolks par visu redzēto un dzirdēto paraustīja tikai plecus, mans vienīgais ziņu avots palika fabrikas naktssargi. Strādājot daudzās virstundas, ar tiem bija nodibinātas labas attiecības, kad īsos pārtraukuma brīžos ar interesi biju klausījies stāstos par viņu gaitām zem dažādām svešām varām.

Šie naktssargi komplektējās no ilggadīgiem fabrikas strādniekiem, kas vecuma vai darba invalidātes dēļ vairs neatbilda savam amatam. Ne viens vien no viņiem savas gaitas fabrikā bija sācis jau kā māceklis, un, tāpat kā vecs zemes arājs ir pieķēries savai zemei, tā viņi bija pieķērušies savai fabrikai un to jau divas reizes izglābuši no bojā ejas.

Pirmo reizi tas bija noticis 1915. gadā, kad krievu armija, no Liepājas tuvumā saskatītās vācu kara flotes, pāniskās bailēs sāka atkāpties no pilsētas un saspridzināja lielāko daļu ap Liepāju izbūvēto betona nocietinājumu sistēmu.

Fabrikas uzspridzināšana toreiz bijusi sagatavota naktī un vienīgie liecinieki tam bijuši naktssargi, kuņģi, nezināmu iemeslu dēļ, nav bijuši atsaukti no saviem posteņiem. Sprāgstvielas novietotas sauso doku sūkņu stacijā ar tādu aprēķinu, lai tām eksplodējot, tiktu sabojāti doku savienošanas kanāli dziļi pazemē. Sprāgstvielu aizdedzināšanai toreiz lietota Bikforta aukla, kas savukārt tiek aizdedzināta

uzliekot uz tās galā redzamo pulveža pildījuma sērkokļa galviņu un tad pār to novelkot ar serkokļu kastītes preparēto malu. Šīs auklas bijušas izvilktas samērā gaļas. Kad tās aizdedzinātas un spridzinātāju komanda skriešus devusies tālāk no eksplozijas vietas, kāds nakts sargs, kas visu šo procedūru novērojis slēpdamies ogļu kaudzes iedobumā, kas bijusi tuvumā, brīdī, kad spridzinātāji skrienot prom doku sūkņu stacijai bija uzgriezuši muguras, caur piebuvi iekļuvis tajā un auklas ar kabatas nazi pārgriezis. Pēc tam, pa to pašu ceļu, sūkņu staciju atstājis un, nakts tumsas segts, no doku rajona attālinājies.

Spridzinātāju komanda, pēc zināma laika paredzēto sprādzienu nesagaidot, doku rajonā gan vēl atgriezusies, bet sūkņu stacijā ieiet vairs nav uzdrošinājušies. Toties tā aizdedzinājusi fabrikas pārvaldes ēku.

Otru reizi, gan drāmatiskos apstākļos, naktssargi fabriku bija izglābuši 1919. gadā, kad no Liepājas atkāpās ģenerāļa Golca komandētais vācu kaņaspēks, kas tāpat kā pirms dažiem gadiem krievi, fabriku negribēja atstāt neobjātu. Arī tie uzspridzināšanu bija sagatavojuši naktī, kad otrā doka vārti jau bijuši saspridzināti un vācieši gatavojušies darīt to pašu ar dokiem un fabrikas ēkām. Naktssargi, labi pazīdami visus fabrikas tumšos kaktus un tajos slēpjoties, iesākuši vāciešus apšaudīt. Negribēdami okupācijas pēdējās stundās riskēt ar savām dzīvībām un neredzot mīklainos šāvējus, vācieši pārējās sprāgstvielu novietnes atstājuši neaizdedzinātas un aizbēguši.

Tikpat varonīgi bijuši arī fabrikas strādnieki. Kurš liepānieks gan nepazīna veco Klavieri un nezināja viņa nopelnus Bermonta algotņu sakaušanā 1919. gada 14. novembrī pie Liepājas?

Klavieris pats nebūdamas armijā, bet kā Kaņa ostas darbnīcās nodarbinātais 14. novembrī, kad fronte no fabrikas atradusies tikai 1 klm. attālumā, labojot ieročus novērojis, ka mūsu kaņavīri ziemeļu forta rajonā vairs neiztur bermontiešu spiedienu un sāk atkāpties. Tas vecam patriotam licis sirdij saņņauties. Viņš iedvesmojis vēl fabrikā esošos

pārējos strādniekus un, apbruņojušies ar pašu salabotiem ieročiem, devušies palīgā mūsu kaņavīriem un pretuzbrukumā ieņēmuši ziemeļu fortu, tā nosprostodami bermontiešu virzīšanos pret Liepāju.

Par šo varoņdarbu Klaviers tika apbalvots ar Lāčplēša kaņa ordeņa trešo šķiru un ieskaitīts 10. Aizputes kājnieku pulka sastāvā kā goda virsseržants, ar tiesībām līdz mūža beigām valkāt Latvijas armijas formas tērpu.

Kad 1937. gadā Klaviers mira un viņu apbēdīja ar militāru godu, tad iepriekšējā dienā Liepājas Kaņa ostas darbnīcās bija vai vesela revolūcija, — katrs, kas tur strādāja, gribēja nākošo dienu brīvu, lai varētu piedalīties Klaviera apbēdīšanā. Fabrikas vadībai, lai darbs tur pilnīgi neapstātos, bija jāizdara pamatīga sijāšana visu šo gribētāju vidū.

Bet tagad atgriezīsimies atpakaļ pie naktssargiem. Lai viņus satiktu nepietika ar tām 15 minūtēm, kuņās tie ieradās savā darbā pirms normālā darba beigām. Bija jāizgudro virsstundas, kuņām atrast iemeslu vienai dienai nenācās grūti, bet vai izdosies īsto vīru sastapt? Naktssargi savu dienestu pildīja mainās. Brīvdienas viņiem iekrita neregulāri un pats svarīgākais, kuņš no viņiem bija Skrundas acu liecinieks?

Visi naktssargi dzīvoja fabrikai piederošās ēkās, bet tur viņus apmeklēt neiedrošinājos. Arī ar viņu priekšnieku, ar kuņu biju labās attiecībās un kuņš būtu varējis sniegt visprecīzākās ziņas par notikumiem uz Skrundas, sakarus uzņemt nevarēju. Tam arī bija piekomandēts sava veida „Freimanis,” kāds jauneklis, kuņu līdz tam fabrikā nebiju redzējis.

Dažu dienu laikā man tomēr daļēji izdevās pietuvoties savam mērķim. Ziņas kuņas ieguvu bija nepilnīgas, bet tik traģiskas, ka tūlīt pēc krievu padzīšanas sāku meklēt kādu no Skrundas pēdējās komandas locekļiem, bet bez panākumiem.

Viss, ko man toreiz izdevās noskaidrot, ir, ka visa lielā Skrundas sagaidītāju varza kuģi vispirms pamatīgi pārmeklējusi. Kas meklēts un kas atrasts, nav zināms. Pēc tam visa komanda saaicināta vienkopus uz klāja, kur kāds no kuģa sagaidītājiem paziņojis notikušās pārmaiņas un

uzaicinājis vēlēt kuģa komiteju. No tā nekas nav sanācis, jo kuģa komanda savu dienestu jau bijusi uzteikusi un gaidījusi tikai brīdi, lai ātrāk saņemtu algu un kuģi varētu atstāt.

Pēc mītiņa portfeļotie sagaidītāji vēlreiz izklīduši pa kuģa dzīvojamām telpām, kur sakāruši savu „dievu” bildes un pēc tam drīzi vien kuģi atstājuši.

Dežurējošais elektriķis, kas kuģim no krasta bija pievienojis strāvu un no fabrikas bija vienīgais vīrs, kas uz kuģa bija uzkāpis, stāstīja, ka viņam, darbu darot, radies iespaids, ka komandas rīcībā ir lielāks alkohola daudzums un drīz sāksies lielais atvadišanās „plosts.”

Strāvas pievienošana kuģim no malas ir vienkārša un īsa procedūra. Atliek tikai attiecīgi sagatavoto kabeli pieslēgt kuģa strāvas sadales dēlim. Dežurējošais elektriķis uz kuģa ilgāk nebija uzturējies, cik tas bijis nepieciešams kabeļu pievienošanai.

Pēc dažām stundām viņam zvanījis doku rajona naktsargs un ziņojis, ka no Skrundas meklējot kādu elektriķi, jo tur vairs nepienākot strāva. Iemesls bijis vienkāršs, — daži izdeguši aizsargi un, meklējot pēc to izdegšanas iemesliem, viņš pārbaudījis vadus kuģa dzīvojamās telpās. No virsniņu dzīvojamām telpām dažas bijušas noslēgtas. Komandas dzīvojamās telpās viņš nesastapis nevienu iemītnieku, kaut iekārta rādījusi, ka tās ir vēl apdzīvotas un tur arī kādas nolauztas griestu lampas īssavienojums bijis strāvas nepienākšanas iemesls. Uz grīdas bijušas saplēsto „dievu” bilžu atliekas un pie sienas, labā rokrakstā lieliem burtiem rakstīts, piestiprināts kāds plakāts: — 10 baušļi Padomju jūrniekiem, no kuņiem viņš atminējās gan tikai četrus pirmos:

1. *Ko tu vari padarīt rītu, nedari šodien!*
2. *Kur tu vari aizsūtīt citu, neej pats!*
3. *Kas darbā svīst, tiks atlaists!*
4. *Kas darbā aizguļas, to nedrīkst modināt! u. t. t.*

Pa kapteiņa salona atvērtām durvīm uz āru plūdušas vareni dziedātās dziesmas „Pie Baltijas jūras” skaņas un tur viņš neesot iegājis, jo gribējis izvairīties no alkohola piedāvā-

juma. Atstājot Skrundu viņš ievērojis, ka dažas sarkano „dievu” bildes bijušas iekārtas striķos un pārsvietas kanāla puses kuģa malai, kur nobildētie „dievi” līdz kakliem bijuši iegremdēti ūdenī.

Nākošā rītā kāds no kuģa komandas piederīgiem ar vārtu sardzes telefonu izsaucis vairākus taksometrus, ar kuņiem visi komandas locekļi, izņemot atstāto kuģa sargu un palikušo kapteini Baueri, aizbraukuši.

Pret vakara pusi vairāku civilistu pavadībā un vairākās auto mašīnās pie Skrundas piebraukuši bruņoti krievi un to vēlreiz pārmeklējuši. Viņu uzturēšanās kapteiņa salonā bijusi visilgākā. Prombraucot paņēmuši līdz arī kuģa sargu un fabrikas vārtu sardzei pieteikuši, ka viņi vēl atgriezīsies pēc kapteiņa Bauera līķa, kuŗš esot izdarījis pašnāvību.

Tiem, kas kapteini Baueri pazina tuvāk, stāsts par viņa pašnāvību likās neticams. Tie par nāves iemeslu pieņēma Bauera pretestību jaunās varas pārstāvjiem, kas būtu viņu darījuši atbildīgu par saplēstām un slīcinātām „dievu” bildēm.

Baigā gadā par notikumiem uz Skrundas neko tuvāk vairs neuzzināju. Pūles pēc krievu padzīšanas uzzināt ko vairāk par kapteiņa Bauera nāves apstākļiem ilgāku laiku palika bez rezultātiem.

Pēc Bauera nāves Skrundu īslaicīgi pārņēma kapteinis Asmanis, kuŗu savukārt nomainīja krievs Zaicevs. Un Heinz von Bassi ir noskaidrojis, ka 1941. gada 28. augustā Skrunda Somu jūras līcī tikusi nogremdēta no vācu Ju-88 bumbām.

27. jūlijā, sestdienas pēcpusdienā, dienu pirms Padomju Savienības Sarkankarogotās kuŗa flotes dienas, kad visi Liepājā esošie krievu kuŗa kuģi, arī mūsu, jau 23. jūlijā no krieviem pārņemtā kuŗa flote, no kuŗas Virsaitis bija nosaukts par T-297, Viesturs par T-298 un Imanta par T-299, reidā gatavojās nākošās dienas parādei, tiem ar Latvijas karogu, tos sveicinot, kā to prasa starptautiskie noteikumi, gaŗām nobrauca un Tosmarē kā pēdējais kuģis zem mūsu karoga, kapteiņa Līberta vadībā, iebrauca tvaikonis Gundega.

Gundegas pieminēšana ir vērts arī tanī ziņā, ka kuģis marta beigās atstājot Ameriku ar kravu Dānijai, Kopenhāgenā ieradās 9. aprīlī, dienā, kad vācieši šo pilsētu okupēja. Pēc kravas izdošanas un atļaujas saņemšanas izbraukšanai uz Rīgu, Gundega Kopenhāgenā atstāja maija sākumā. Īsi pēc loča nolaišanas, tā kā pirmais Latvijas kuģis, pie Drogenas uzbrauca uz angļu izlikto magnētisko mīnu. Kapteinim vēl laimējās kuģi „uzlikt” uz sēkļa, no kuŗa to pēc mēneša ievilka atpakaļ Kopenhāgenā, pagaidu remontam ceļam uz Liepāju.

Tosmarē Gundega neizremontēta nostāvēja visu Baigo gadu. Pēc tam to pārņēma vācieši. Steidzīgi izremontēja un zem nosaukuma Weichselland, kapteiņa Liberta vadībā, bet zem vācu kāšu krusta karoga, tā savas gaitas atkal turpināja līdz 1944. gada 21. decembrim, kad Norvēģijas ūdeņos pie Stawanger'as iebrauca sabiedroto izliktā mīnu laukā un nogrima, bet komanda izglābās bez zaudējumiem.

Kapteini Libertu pazinu pirms daudziem gadiem, kad viņš ar dažādiem kuģiem vairākkārt bija iegriezies remontā. Pēc viņa pēdējās ierašanās Tosmarē un dažu vārdu izmaiņas redzēju, ka kapteiņa Bauera liktenis, kuŗu tas jau pazinis kā zēnu, viņam ļoti gāja pie sirds. Liberts nekādi nevarēja pieļaut varbūtību, ka Bauers būtu bijis tik neuzmanīgs un nonācis sadursmē ar jaunās varas pārstāvjiem, kuŗu mentalitāti viņš bija mācījies pazīt Krievijas ostās. Liberts domāja, ka Bauera pašnāvības iemesls ir cits, kuŗu viņš uzzināšot tad, kad tikšoties ar tā piederīgiem, vai kādu no Skrundas komandas locekļiem.

No šīs manas sarunas ar kapteini Libertu bija pagājuši jau 24 gadi, kad uzzināju viņa adresi Anglijā un uzņēmu ar to vēstuļu kontaktu. Starp daudziem jautājumiem bija arī mans jautājums, vai viņš kapteiņa Bauera nāves iemeslam ir ticis tuvāk?

Atbilde pierādīja, ka viņa domas par Bauera nāvi, izteiktas pirms 24 gadiem, bija tuvu īstenībai. Liberts man rakstīja, ka Bauera pašnāvības iemesls bijis viņa izjukusī ģimenes dzīve. Viņa kādreizējais stūrmanis un labākais

draugs Plikše, viņa prombūtnes laikā tam bija „nokantējis” viņa sievu, kuŗas zaudējumu bez šaubām vēl pavairojusi arī represija par Latvijas brīvības zaudēšanu.

* *

*

30. jūlijā Saeimas ievēlētā delegācija aizbrauca uz Maskavu, izpildīt tās 21. jūlija lēmumu, lūgt Latviju uzņemt Padomju Savienības brālīgo republiku saimē. Delegācijas sastāvs gan vairs nebija tāds, kāds tas 23. jūlijā tika ievēlēts. Kādi iemesli Višinskim tās sastāvu lika mainīt, diemžēl vēl līdz šai dienai nav zināms. Delegācijas sastāva maiņa tikai par jaunu pierādīja, ka visi 100 Saeimā ievēlētie deputāti bija tikai ampelmaņi, kuŗus pēc savas patikas raustīja Staļina pilnvarotais bende Višinskis.

Uz Maskavu par Valsts prezidentu kļuvušā Kirhenšteina vadībā jeb kā viņu toreiz sauca: — Tautas valdības priekšsēdētāju, izbrauca O. Auguste, T. Birģele, P. Blaus, A. Bušēvics, R. Dambītis, P. Dergačs, A. Eizaks, P. Galeniķs, G. Iljins, L. Kažemaks, D. Krūze, J. Lācis, J. Pabērzs, Ie. Paldiņa, P. Plēsums, J. Salnis, S. Simanovičs, V. Šics un A. Upītis.

Kuŗus no šiem delegātiem vārda tiešā nozīmē varēja saukt par nodevējiem, likās skaidrs, bet dažu delegātu vārdi ārējai izkārtnei lika domāt, ka Višinskis nav viņus pazemojis tikai personīgi. Šim pazemojumam vēlreiz vajadzēja skārt visu latviešu tautu.

Liepājas strādnieki pēc darba atkal tika izdzīti uz ielām vēlēt laimes prombraucējai delegācijai un atģādināt tai savas prasības. Pilsētas parkos un sporta laukumos uzstājās sarkanarmieši ar savām katjušām un kazačoku, atbrīvotiem latviešu strādniekiem parādot, ko nozīmē īsta kultūra. Ko tauta par šiem sarīkojumiem un piespiedu demonstrācijām domāja, par to svētdienās vislabāk varēja pārliecināties mūsu baznīcās. Neskatoties uz to, kādas konfesijas tās bija, dievkalpojumi bija stāvgrūdām pilni.

Ko delegācija Maskavā sasniegs, tas noslēpums vairs nebija, tikai jutu, ka mans iekšējais naids pret visu krievisko

un viņu uzspiesto nepatiesību auga un kļuva lielāks un dziļāks.

5. augustā Staļins noklausījies mūsu lūdzēju gaudulīgās runas par apspiestībā un trūcumā dzīvojošās latviešu tautas vēlēšanos pakļauties viņa gudrai vadībai, (lasi: asiņainam terrooram) ko vēl visžēlīgi bija atbalstījis Uzbekijas tautas republikas pārstāvis. Staļins piekrita Latvijas uzņemšanai Padomju Savienības lielā draudzīgā saimē kā 14. republikai. Liepājas strādniekiem atkal pēc darba bija jānodas pateicības demonstrācijās Staļinam par viņa lielo žēlastību.

Mēs ar Valtu līdz tam no visām demonstrācijām bijām pratuši izvairīties un arī toreiz, ar savu priekšnieku piekrišanu, palikām strādāt „virsstundas,” kuŗās tad šo Latvijas kapa aizbēršanu pārdzīvojām tik dziļi, ka palikuši divatā vispirms izraudājāmies, kā bezpalīdzībā palikuši bāreņi pie mātes kapa. Un tas bija labi, asaras noskaloja visus pēdējā laika rēģus, un mūsu acis saskatīja ceļu, kāds mums katram turpmāk ejams.

Kad 13. augustā mūsu kaprači no Maskavas atgriezās, Liepājas strādniekiem atkal bija jānodas jaunās pateicības demonstrācijās. Šoreiz gan vairāk jāpateicas delegācijai par tās panākumiem, nekā Staļinam par godu. Un kā gan citādi, ar Valtu atkal strādājām savas ierastās „virsstundas” un spriedām, ka šīs gan laikam pagaidām būs pēdējās. Nākošā reizē, kad demonstrācijas atkal būs vajadzīgas, varēja būt tikai oktobra revolūcijas svētki, kuŗā savu prombūtni vairs attaisnot nevarēsīm. Un tā arī bija, bet doma, ka nu visu sasnieguši, ko gribējuši, komunisti ļaužu masas ar mītiņiem un demonstrācijām liks mierā, ne gluži piepildījās. Mēs tak bijām „atpakaļ palikusi” tauta un tādēļ 20 gados nokavētais bija steidzīgi jāatgūst.

Visās darba vietās tika organizēti dažādi semināri, kuŗu vajadzībām Liepājas skolu telpas pēc darba tikko pietika. Vienā no šādiem semināriem, kas bija paredzēti Tosmares kuŗu būvētājiem, arī es tiku nozīmēts par skolmeistaru trijos priekšmetos, un proti: kuŗu būves vēsturē, elektriskā un

autogēnā metināšanā un materiālu savienošanā kniežu teknikā.

Šādu semināru skolmeistara stāvoklis bija zināmā veidā privilēģija. Viņi paši varēja atrunāties no semināriem, kur viņu zināšanas nebija nekādas vai nepietiekošas. Piemēram, — Marksisms, — Ļeņinisms, bet manas bažas šinī virzienā izrādījās liekas. Liepājā nebija tik daudz speciālistu, lai ar šo priekšmetu iepazīstinātu visus strādājošos. Tādi pietika tikai krievu pakalpiņu sagatavošanai un tā Baigā gadā man šis rūgti-sarkanais biķeris pagāja gažām.

Sava semināra pirmo priekšmetu, — kuģu būves vēsture, sagatavoju sevišķi rūpīgi, sevišķi to daļu, kur runa bija par klasifikācijas biedrību nozīmi un atbildību kuģu būvē, jo no prakses zināju, ka tosmariešu kuģu būvētājiem par šo jautājumu nebija nekādu zināšanu, bet interese par kuģu eksperimentiem, kuŗi noteica to remontus, lielum lielā.

Manas stundas notika reizi nedēļā, vakaros pēc darba 5. pamatskolā. Pēc pirmā semināra klausītāju aplausi liecināja, ka viņi ar mani bija apmierināti. Arī savus nākošos seminārus centos sagatavot ar tādu pašu rūpību, no kuŗiem gan paspēju noturēt vienu stundu, jo daudzo patieso virsstundu dēļ, kā man, tā maniem klausītājiem turpmākā tikšanās pēc darba pajuka. Tā nebija ar mani vien. Šinī virzienā no tosmariešiem pasāktā mācīšana un mācīšanās gan laikam bija vienīgā grafika, kas netika izpildīta un tādēļ par tās sasniegumiem laikrakstos arī nekādi raksti neparādījās.

Runājot par laikrakstiem, par kuŗiem jau tiku minējis, ka to saturs un valoda izmainījusies līdz bezjēdzībai, nevaru paiet gažām nepateicis, ka vēl pirms mūsu kapraču atgriešanās no Maskavas, 10. augustā ar Viļa Lāča — kā ministru prezidenta un Jablonska kā iekšlietu ministra parakstiem, tika anulētas visas atļaujas līdz tam iznākušiem 47 periodiskiem izdevumiem un ar to pašu rīkojumu noteica, kādi izdevumi ar minēto datumu ir atļauti. Tādi visā Latvijā bija vairs tikai 30, visiem bija atrasti arī jauni nosaukumi, kas parasti sākās ar vārdiem kā Padomju, Sarkanais vai Brīvais u.t.t.

Gada sākumā kāda vācu firma par pazeminātu cenu Tosmarei bija atsūtījusi piedāvājumu, iegādāties priekš saviem tehniskiem darbiniekiem jauna veida „rechenšiberus,” kuŗos bija iebūvēta arī saskaitīšanas — atskaitīšanas ierīce. Tā kā cena bija vairāk kā pieņemama, tad apmēram 25 fabrikas tehniskie darbinieki, starp kuŗiem biju arī es, uz šiem „rechenšiberiem” pierakstījāties un naudu samaksājām iepriekš. Augustā šie „šiberi” pienāca, bet fabrikas jaunā krievu vadība iepriekš noskaidrojusi, ka visiem pasūtīnātājiem jau „šiberi” ir, aizbildinoties, ka tie vajadzīgi jaunpienākušiem darbiniekiem, (lasi krieviem) pasūtīnātājiem tos neizdeva, bet to vietā piedāvāja atmaksāt naudu atpakaļ, bet pasūtīnātāji kā viens pateica: nē! Tie par savu naudu gribēja savus „reichenšiberus.” Un kad pēc apmēram divām nedēļām tos saņēmām, tad uzzinājām, ka mūsu pasūtīnājuma dēļ fabrikas krievu un latviešu vadības starpā, kuŗā sava līdzrunāšana bijusi arī strādnieku komitejai, izcīnītas lielas vārdu kaujas.

Apmēram nedēļu pēc 9. augusta, kuŗā mūsu jaunā valdība izdeva likumu par visu mūsu ārzemju pārstāvniecību likvidēšanu un līdz ar to slēdza arī visas ārzemju pārstāvniecības Latvijā, biju liecinieks kādam notikumam, kas parādīja, ka arī jaunās Saeimas deputāta kartei krievu poļitruku acīs nebija nekāda vērtība.

Ap to laiku pie fabrikas austrumu vārtiem, Liepājas angļu konsula R. Madge un viņa palīga Kenneth C. Benton pavadībā, piestāja kāds viņu īrēts privāts smagais vāģis, piekrauts pilns ar dažādiem veciem archīva materiāliem, un, atsaucoties uz sarunu ar Jansonu, tie prasīja ceļu uz katla māju, kur archīvu sadedzināt. Šai Jansona atļaujai veto uzlika Jermolovs, kuŗa birojs bija iekārtots minēto vārtu ēkā. Nelīdzēja arī Jansona personīgā saruna ar Jermolovu, pēc kuŗas Jansons kā norāts skolas puika taisnojās abiem angļiem, ka tas vairs nav iespējams, ko abi angļi nekādi negribēja saprast un viņu šķiršanos no Jansona par draudzīgu un korrektu, kāda tā bija bijusi kārtojot angļu kuŗu remontus, nosaukt vairs nevarēja.

Līdz ar jaunradušamies pārmaiņām Latvijā, liepājnieki pie svaigām zivīm arī vairs netika. Zvejnieku izbraukšana jūrā bija saistīta ar tik daudz kontrolēm, zvejošanas rajoni ierobežoti un apsargāti krievu ātrlaivām, ka tiešām nezinu, kā šie cilvēki visā Baigā gadā nopelnīja sev dienišķu maizi. No svaigo zivju pārpilnības, kas Liepājā nekad nebija trūkušas, mazo nozveju dēļ kļuva par retu delikatesi. Iespēju savu apetīti apmierināt ar zivīm, liepājniekiem krievi sagādāja ar no Krievijas ievestām un visos pārtikas veikalos dabūjamām sasālītām bezgaršas voblām un katrā avīžu kioskā dabūjamo tiešām lielisko kaviāru. Tā labākai noiešanai katrā laikā varēja dabūt kādu stiprāku padzērienu, un tā, ka šis stiprākais padzēriens jau no sava sākuma gala tiek uzskatīts arī kā labākais bēdu slīcināšanas līdzeklis, tad kioskiem pircēju nekad netrūka, jo bēdas Liepājā bija visiem daudz par daudz.

Jādomā, ka to pašu zvejnieku ierobežotās brīvības dēļ, arī Tosmares teritorijā naktīs tika novietoti Sarkanarmijas posteņi krastu apsardzībai. Vienu no šiem posteņiem kādu rītu atrada nodurtu. Biju laimīgs, ka iepriekšējā vakarā nebija jāstrādā virsstundas. Bija sagaidāma lielum lielā izmeklēšana, bet par pārsteigumu, nenotika nekas. Nevienš tosmaresietis par to pratināts netika, bet pārsteigums kļuva vēl lielāks, kad pēc šī gadījuma sarkanarmiešu sargus Tosmares teritorijā krasta apsardzībai vairs nenovietoja un tā šo notikumu drīz aizmirsā, jo tam sekoja citi, kas to aizēnoja. Viens no tādiem bija ziņa, ka Rīgā savas dzīvojamās mājas lifta šachtā esot nosities viens no Viļa Lāča dēliem, ko liepājnieki tulkoja kā Dieva sodu par viņa tēva nodevību.

Jau pirms 13. augusta, kad no Maskavas atgriezās mūsu kaprači, jaunā valdība, sakarā ar Saeimas 22. jūlija lēmumu, bija pasākusi Liepājā nacionālizēt lielākos rūpniecības uzņēmumus un bankas. Sava pastāvēšana bija jāizbeidz arī visiem juvelieņu veikaliem. Valdības rīkojumā par rūpniecības un banku nacionālizāciju bija noteikts, ka juvelieņu veikaliem visi vērtsmetalli un dārgakmeņi jānodod glabāšanā bankās. Vai šo rīkojumu kāds no juvelieņiem arī ievēroja, ir jāšaubās, jo vērtslietas bija pirmās, kas atrada visvairāk

pircejus jau tad, kad Ulmaņa valdība jūnija sākumā izdeva rīkojumu, kas ierobežoja noguldījumu izņemšanu no bankām. Un ja kādam juvelierim arī vēl kaut kas pāri bija palicis, ko vārda tiešā nozīmē varēja saukt par vērtslietām, tad tie tās noraka zemē.

Nākošais, kur jau sākot ar minēto Ulmaņa valdības rīkojumu iedzīvotāji ieguldīja savu brīvo naudu, bija tekstilijas un ādas izstrādājumi, kādēļ par to turpmāko iegādes ierobežošanu jaunā valdība parūpējās 24. jūlijā, nosakot, ka tiem, kam ir jau divi uzvalki un divi pāri apavu, tos vairs iegādāties nedrīkst un ka turpmāk šīs jauniegādātās preces ir jāieraksta pasē. Bet vēl jau dzīvokļos skapjus nepārbaudīja.

9. augustā sekoja rīkojums, ka visas iedzīvotāju rokās atrodošās akcijas, obligācijas, pajas un dažādās ķīlu zīmes, to īpašniekiem, tāpat kā juvelieriem dārglietas, jānodod glabāšanā bankās. Apzinoties, ka bankās tām vairs nebūs pat papīra vērtība, daudzi tās nenodeva, un viņi bija rīkojušies pareizi, jo vēlāk pēc kaŗa ne viens vien bēglis par savām kuŗu akcijām, kas bija paglābušies rietumos, iekasēja no to peļņas savu tiesu.

Sakarā ar notikušām administrācijas maiņām valsts un pašvaldību iestādēs un sekojošām nacionālizācijām, jūlija un augusta mēnešos kā pirmie bezdarbnieki radās šo iestāžu atlaistie darbinieki un uzņēmumu bijušie vadītāji un īpašnieki. Pēc 24. jūlija, kad tika likvidēta mūsu policija, par bezdarbniekiem kļuva visi tās kādreizējie darbinieki.

Likvidētās policijas vietā tās pienākumus, kā Tautas milicija, kuŗu gan jau septembrā sākumā atkal pārdēvēja par LPSR Strādnieku un zemnieku miliciju, pārņēma bijušie PD locekļi, kuŗus savukārt viņu dienestā bija jāatbalsta jūlija sākumā no brīvprātīgiem radītai organizācijai, — Strādnieku gvardi. Tās stiprums Liepājā bija noteikts 350 vīru, bet tie šo skaitu nekad nerasniedza.

Nākošie, kas bezdarbnieku skaitu jau no 4. jūlija dienu dienā palilināja, bija mūsu kaŗavīri, kuŗu sijāšana un atvaļināšana no dienesta sākās ar minēto datumu, kad mūsu ar-

miju pārdēvēja par Tautas armiju un tai iecēla politiskos komisārus — poļitrukus.

Sevišķi liels bezdarbnieku skaits no mūsu kaņavīriem radās pēc 27. augusta, kad Tautas armija tika likvidēta un no tās izveidots Sarkanās Armijas teritoriālais korpuss pakļauts tieši Baltijas kaņa apgabala krievu virsvadībai.

Kādas dzīves eksistences problēmu priekšā atradās radušies bezdarbnieki, darba pārvaldēm neeksistējot, līdz ar to arī nesaņemot nekādu materiālu pabalstu, to sapratīs katrs lasītājs pats.

Sāpīgi tanīs dienās bija arī redzēt, ka viens otrs, kas sabiedrībā bija pazīstams kā nacionāli noskaņots, mēģināja iespieties kādā no jaunām komunistu organizācijām un pie svārku atloka nēsāt sarkano zvaigzni. Pēc komunistu padzišanas šie cilvēki taisnojās, ka viņi uz to tikuši spiesti, bet daudziem šādam apgalvojumam pietrūka pierādījumu.

25. augustā sesiju atklāja Latvijas Pagaidu augstākā padome, kuņas prezidijā ar Saeimas lēmumu ietilpa A. Kirchenšteins, P. Plēsums, A. Upītis, P. Blaus un kā locekļi J. Pabērzs, J. Niedra, Ž. Spure, K. Gailis, ģenerālis Dambītis, ģenerālis Kļaviņš un O. Auguste, kuņi noteica, ka Latvijas turpmākais nosaukums ir Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika — LPSR un ka tās augstākais varas un izpildu orgāns ir Tautas Komisāru Padome — TKP, kuņa ir pakļauta un atbildīga LPSR Augstākai Padomei. (Saeimai)

Tālāk tā uzdeva Viliam Lācim līdz nākošai sēdei sastādīt jaunu valdību — Tautas Komisāru Padomi.

26. augustā Vilis Lācis ar „savu darbu” bija jau galā un jaunā valdībā, kuņa tagad saucās Tautas Komisāru Padome, viņš pats ieņēma tās priekšsēža (sekretāra) amatu. Viņa vietnieks bija F. Deglavs. Ministra vārds tika nomainīts ar vārdu komisārs, un tie bija sekojošie:

Vietējai rūpniecībai — *K. Karlsons*

Vieglai rūpniecībai — *K. Šits*

Meža rūpniecībai — *J. Gustsons*.

Iekšlietām — *A. Noviks*

Viņa biedrs — *Sīmanis Šustins*. (Krievijas žīds).

Finansēm — *A. Tabaks*
Zemkopības — *J. Vanags*.
Tirdzniecības — *J. Pupurs*.
Tieslietu — *A. Jablonskis*
Izglītības — *J. Lācis*.
Komunālsaimniecībai — *J. Jagars*.
Sociālai apdrošināšanai — *A. Nurža*.
Darba aizsardzībai — *L. Kažemaks*
Un valsts kontroles komisārs — *B. Trūbiņš*.

Šo TKP neapstiprināja AP, (Saeima) kuŗai tā bija pakļauta, bet gan tai pašā 26. augustā Pagaidu AP.

30. augustā no TKP tika pieņemta un izsludināta jaunās LPSR konstitūcijas 119 panti, ar kuŗiem tika pilnīgi izbeigta Latvijas, kā neatkarīgas valsts neatkarība un tās pilnīga iekļaušana Padomju Savienībā.

Un šī iekļaušana, cik tālu tā vēl nebija notikusi, sākās bez kavēšanās. „Rūpes” par darba tautu, sākot ar 1. septembri, TKP rūpniecībā un tirdzniecībā nodarbinātiem vispirms paaugstināja algu un šoreiz neaizmirsā arī laukstrādniekus, nosakot, ka arī to algas jāmaksā 15% — 20% augstākas kā līdz šim.

28. septembrī sekoja rīkojums par visu tirdzniecības (lasi veikalus) uzņēmumu nacionālizāciju un dažas dienas vēlāk, — 1. oktobrī sekoja TKP rīkojums, ar kuŗu visām tekstilijām cenas tika paaugstinātas par 50% un pārtikas vielām par 25%, no kuŗām dažas, kā cukurs, palika racionēts.

Sākot ar 21. septembri kabatas un rokas pulksteņus varēja nopirkt tikai ar cenu inspektoru atļauju, bet tad, kā jau iepriekš tiku minējis, tie veikalos vairs dabūjami nebija.

Ar veikalu nacionālizāciju bezdarbnieku armija atkal pieauga, un lai visu šo buržuāziski nacionāli domājošo stāvokli vēl pasliktinātu, Darba aizsardzības komisārs Kažemaks 30. septembrī izdeva rīkojumu, ar kuŗu aizliedza valsts un pašvaldības iestādēs un uzņēmumos (lasi nacionālizētos) pieņemt strādniekus un kalpotājus bez iepriekšējās darba vietas atsauksmes, ko „biedrim”

Kažemakam tomēr ne gluži iedzīvināt izdevās.

Nacionālizācijas nebija izvedamas vienā dienā. Ar to saistītā birokrācija bija tik liela, ka mazai komunistu saujiņai to izvest nebija iespējams, un atlaistie bijušie uzņēmumu īpašnieki un veikalnieki savos uzņēmumos un veikalos tika aicināti atpakaļ par direktoriem vai pārvaldniekiem, jeb kā viņus toreiz apzīmēja — komisāriem. Bet tie vieni vairs nespēja veikt klāt nākušo lielo „papīru kaķu.” Nekas cits neatlika, kā darbā iesaistīt atlaistos valsts un pašvaldību darbiniekus, atvaļinātos kaķavīrus un policistus. Un tā viens otrs no tiem, kas jūnija dienās savos posteņos bija saņēmuši plaukas vai splāvienus sejā, tagad no tā paša splāvēja tika uzrunāti par biedri priekšnieki!

Ar 28. oktobra rīkojumu TKP atņēma tautai pēdējo, kas tai vēl piederēja: namus, viesnīcas, aptiekas, privātas slimnīcas, kino teātrus, zvejas laivas, taksometrus un ormaņiem tiesības savus ratus un zirgus saukt par savu.

Par namu nacionālizāciju bija noteikts, ka tai ir pakļauti visi tie nami, kuŗu apbūvei derīgais laukums ir 220kv-m un rūpniecības rajonos 170 kv-m. Pie pēdējās kategorijas Liepājā piederēja visi tie nami, kuŗu īpašnieki bija rūpniecības strādnieki un kas tos bija būvējuši savu darba vietu tuvumā, un tā, ka to īpatnējais būves veids, — ar dzīvojamo māju ielas malā un katram īrniekam vajadzīgo malkas šķūnīti, atejas vietu un kopējo veļas mazgātuvī būvētu tās pagalmā, tad arī visu šo namu apbūves derīgā kvadrātūra pārsniedza 170 kv-m. Neviens vien no šo māju īpašniekiem jūnija dienās, par apsoltīto paradīzi, bija pieslējies komunistiem, kaut vai tā iemesla dēļ, lai rūpniecību piekvēpušās telpas varētu apmainīt pret gaišāku un tīrāku darba vietu.

Tev, mīļo lasītāj, vajadzēja redzēt kādas izskatījās šo vīru sejas, kad kļuva zināms, ka uz atsavinātām mājām ietaisītie parādi ir jāatmaksā to bijušiem īpašniekiem, un, ka turpmāk pašiem savā bijušā mājā dzīvojot, būs jāmaksā par to vēl arī dzīvokļa īre. Un tā, ka cerības par darba vietas mainīšanu arī nebija piepildījušās, tad to atmošanās no

„sarkaniem murgiem” bija pilnīga, jo bijušais īpašnieks ne katrā gadījumā tika atstāts arī par nacionalizētās mājas pārvaldnieku, tāds uz nacionalizētām sešām mājām tika nozīmēts tikai viens.

Neviens vien pionieris, tēva dusmu brīdī izplaukās, dabūja savu sarkano lakatu iesviest mēslainē un strādnieku gvardists, sievas nolamāts, novilkta savu zilo mundierīņu.

Komiskākais bija tas, ka lielo māju īpašniekiem, kuŗiem malkas novietne un veļas mazgātuve bija pagrabā un labierīcības katrā dzīvoklī un kas neatradās rūpniecības rajonos, tām viņu gruntsgabals noteikto 220kv-m robežu nepārsniedza un īpašnieki tās varēja paturēt.

Lai mūsu „atpalikušo” dzīves standartu vēl vairāk pielīdzinātu lielai, varenai Padomju Savienībai, novembrī sekoja trešais algas paaugstinājums. Tas dažādām algas grupām bija dažāds, vidēji apmēram 15%. Tai pašā laikā tika pārkārtotas visas preču cenas, tās paaugstinot ne vairs par 25% un 50%, bet jau 150% līdz 400% un vēl vairāk ierobežojot to iepirkšanas daudzumu. Ar šo trešo algas pielikumu lats tika pielīdzināts krievu rubulim kā 1:1 un līdz ar to atzīts kā oficiāls maksāšanas līdzeklis.

Bet kaut kas tautai vēl pāri bija palicis. Tās bija mūsu sudraba piecu latu monētas, tautā sauktas par Mildām. Īpašnieki tās no rokām, jau no jūnija mēneša, vairs neizlaida un jauniem varas vīriem nekas cits neatlika kā apgrozībā tās atvietot ar jaunizdotām papīra 5 latu naudas zīmēm. Un tas, ka tauta savas Mildas no rokām vairs neizlaida, bija gudri, jo to vērtība vēl šodien nav kritusies, bet gan cēlusies. Šīs mūsu Mildas, no kuŗām 1940. gadā apgrozībā bija tikai apmēram 3 miljoni monētu, vēl vienmēr var pirt un pārdot Rietumvācijas bankās par DM-40.- gabalā. Nav izslēgta varbūtība, ka tagadējie Latvijas saimnieki to kalšanu, ko savā laikā veica Royal Mint naudas kaltuves Anglijā, ir pakaļdarinājuši kādā Padomju Savienības naudas kaltuvē, lai tādā veidā tiktu pie ārzemju valūtas.

Lai mūsu saimnieciskā iekļaušana Padomju Savienībā būtu pilnīga, Latvijas banka ar savām naudas izdošanas

tiesībām tika likvidēta, pārvēršoties par PSRS Valsts bankas Latvijas republikas kantori.

Tai pašā laikā tika likvidēta arī mūsu tiesu sistēma, un tās vietā ievadot Tautas tiesu (lasi čeka).

Kā pēdējās no mūsu sabiedriski - administratīviem iestādījumiem līdz 1941. gada 1. janvārim bija jālikvidē slimo kases, kas praktiski bija sācies jau jūlijā, kad ambulances nosauca par poliklinikām. Rīkojumā par slimo kasu likvidēšanu bija noteikts, ka ārsta palīdzība visiem turpmāk būšot par brīvu (kāda tā jau bija), bet par zālēm būšot jāmaksā pilna vērtība. (Līdz tam tikai 15% no zāļu vērtības). Kāds pabalsts bija paredzēts slimiem, neatceros, jo pats slimojis netiku.

No dienas dienā krievu varzai Latvijas lielākās pilsētās pieaugot, apdzīvojamā kvadrātūra uz personu tika noteikta 9kv-m, kādā sakarībā biju spiests atteikties no vienas savas trīsistabu dzīvokļa istabas.

Jau trešā dienā pēc dzīvokļu likuma publicēšanas, šo istabu apskatīt ieradās kāds jauns, labi kopts un smaidīgs krievu leitnants. Istabu redzējis, viņš par to bija vairāk kā sajūsmināts un vairākkārt atvainojās, ka viņam mūs ir bijis jātraucē un ka nākotnē mums iznāks saspīsties. Kopā ar sievu mēs leitnantu uzņēmām sevišķi laipni un pacienājām ar tasi kafijas un glāzi konjaka. Tālākās sarunās atklājās, ka viņam, prasot pēc dzīvokļa, iedota tikai mana adrese kā vienīgā.

Redzot labi iekārtoto dzīvokli, viņš ilgi un gaži mani izprašāja par nodarbošanos, agrāko algu un dzīvei nepieciešamo priekšmetu cenām. Kad uz visiem jautājumiem atbildi bija saņēmis, vēlreiz visu iekārtu nopētījis ar acīm, tas teica: — Jā, žēl, tagad viss tas ir pagātne, bet ticiet, tas jau arī vienmēr tā nepaliks.

Uzdodoties par lielu grāmatu draugu, viņš palūdza atļauju apskatīt arī manu grāmatu skapi, kur bija arī iesieti žurnāli — Aizsargs. Apskatījis arī tos un bez kādiem paskaidrojumiem nojaudivs kādu ideju tie pārstāvēja, viņš deva padomu labāk tos pagaidām novietot mājas bēniņos vai

pagrabā. Tad katram gadījumam būšot aizbaidināšanās iespēja, ka tie tur novietoti iznīcināšanai.

Jā, komūnisti 20 gados nebija pāraudzinājuši visu krievu cilvēku dvēseli un varbūt nekad arī nepāraudzinās.

Atvadoties viņš noteica, ka mūsu iedzīvi izjaukt negribot un tādēļ sev dzīvokli meklēšot citur. Viņš gan šauboties vai dzīvokli mums izdošoties noturēt un ieteica istabu ielas pusē, no kuņas bija atsevišķa izeja uz ielu, no pārējā dzīvokļa atdalīt, un ja mums to atņemtu, tad tās jaunie iemītnieki mūs netraucētu. Tā arī izdarījām un atdalītā istabā ievācās mājas saimnieks, kas līdz tam dzīvoja pie meitas, kas savukārt viņa telpas izīrēja skolniekiem.

Visas šīs pārmaiņas nenotika ļaudīm gluži klusu ciešot. Atkarībā no katra temperamenta, neapmierinātība dažādos veidos lauzās uz āru. Bija daudzi, kas to ietvēra ironiski izteiktos vārdos. Tādi, kam bija humora izpratne, savu neapmierinātību pastāstīja kā anekdoti. Ļaudis, kas gāja taisnu ceļu un kuņu taisnības sajūta bija noenkurota viņu sirdsapziņā, savas domas ne reti pateica atklāti un samērā skaļi. Tie arī bija pirmie, kas pazuda aiz čekas daudzo konspirātīvo dzīvokļu durvīm. Tā bija jau paspējusi izveidot savu ziņotāju tīklu un tiem vajadzēja tai nodot savu darbu atskaites.

Augustā, sākoties jaunam mācību gadam, neapskaužamā stāvoklī nonāca mūsu skolotāji. Mācību programmas bija pārkārtotas. Vecās mācību grāmatas daļēji iznīcinātas, bet jaunās to vietā vēl nebija radītas. Atlaisto skolotāju vietā bija pieņemti jauni, bet ne katru reizi to arodu izglītība, viņu iesaistīšanai skolas darbā bija izšķirīga. Izšķirīga bija viņu piespiešanās jaunam režīmam. Stundu starplaikos skolotāju istabās brīvi nepiespiestās kolleģiālās pārrunas vairs nenotika. Jaunpieņemto skolotāju pirmais un galvenais uzdevums bija radīt skolās komunistiskas organizācijas, kas apstākļos, kad katrs 10 - 12 gadus vecs knēvelis sāka uzstādīt jautājumus, kas visi sākās ar kāpēc un kādēļ, nebija no vieglajiem uzdevumiem.

Bērni gan vēl režīmu nekritizēja, bet viņu jautājumi kāpēc un kādēļ tika pierakstīti to vecākiem un tie aiz čekas

aizsegā, no ielas bija tikpat kā nesaskatāma. Novembrī, kad durvīm pazuda viņu vietā.

Vidusskolās, kur audzēkņi bija vecāki, tur kāpēc un kādēļ jautājumiem atbildes no čekas bija jāsaņem pašiem. No Liepājas pilsētas, vēl pirms Staļina 1941. gada 14. jūnija „Bērtuļa” nakts pazudušām 250 personām, apmēram puse bija mācības iestāžu audzēkņi.

Jau minēju kādos apstākļos un cik cilvēku pirms „Bērtuļa” nakts pazuda Kurzemes laukos, bet ne minētais skaits 296 un 250 pazudušie liepājnieki deva pilnīgas ziņas par cilvēkiem, kas Kurzemē pazuda pēc izsaukšanas uz čeku. Pazudušo kopējais skaits bija 669 personas, starp tām arī 9 sievietes.

Pirmie par pazudušiem zināja viņu piederīgie, no tiem, pazudušā radi, draugi un kaimiņi. Drīz vien pēc katra individuāla pazušanas gadījuma tas tika pārrunāts lielākā vai mazākā sabiedrībā. Visā pilsētā, jā, pat visā Kurzemē nebija vairs neviena tāda iedzīvotāja, kas par čekas izaicināto cilvēku pazušānu nebūtu kaut ko dzirdējis. Tas satrauca un biedēja. Pilsētās un laukos, katrā mājā, kā nelūgta viesņa bija ienākusi baiļu psihoze.

Šādā saspīlētu nervu gaisotnē 16. novembrī, man atgriežoties birojā no darba ārpus tā, inž. Tolks iesauca mani savā kabinetā un manāmi uztraukts teica: — Apmēram pirms pusstundas man piezvanīja Liepājas dzelzceļu iecirkņa politiskais vadītājs, vismaz viņš sevi tā telefona otrā galā krievu valodā titulēja un lūdza mani, pareizāk sakot, uzdeva Jums paziņot, ka šovakar plkst. 21:00 Jums ir jāierodas Dzelzceļnieku ielā Nr. 2. Uz manu jautājumu, kas par iestādi minētā ēkā atrodas, sarunu partneris tikai atbildēja, lai Jūs precīzi plkst. 21:00 zvanot pie priekšdurvīm un tad jau tur kāds būšot, kas tās atvēršot.

Par Dzelzceļnieku ielu bija nosaukta namu rinda, kas atradās iepretī galvenajai stacijai. Namā Nr. 2 bija iekārtots čekas konspiratīvais dzīvoklis, tuvu dzelzceļa stacijai, lai apcietinātos ērti varētu nogādāt vilcienos. Ka Rīgas vilcienam samērā bieži, īsi pirms tā atiešanas, tika piekabināts kāds

čekistu apsargāts vagonš ar aizsegtiem logiem, Liepājā jau sen vairs nebija noslēpums.

Stāvoklis bija nepatīkams, bet ne gluži bez cerībām. Tik daudz jau zināju, ka līdz šim pazudušie, caur otro personu uzaicinājumu no čekas tur ierasties saņēmuši nebija. Tie parasti savās darba vietās bija aizsaukti uz kadra daļu un pēc tam neviens tos vairs nebija redzējis, vai arī naktīs paņemti no dzīvokļiem.

Pārdomājot iespēju uzaicinājumam nesekot, tādu tomēr neatradu. Ziemā jau bija sākusies un zemā temperatūra liecināja, ka šogad tā nebūs siltāka kā iepriekšējā gadā, kad termometrs noslīdēja pat līdz -42° C. Tādos apstākļos iespēja bēgt uz laukiem un slēpties pie radiem, kur viņu saimniecībās neviena nebija bez svešiem gājējiem, likās nereāla. Arī mūsu cerības ar pirmo krievu okupācijas dienu: — vācu krievu sadursme likās būt augstā plauktā. Tam kā pierādījums derēja vācu tirdzniecības kuģu kustība ostā un nupat 12. un 13. novembrī notikusī Molotova vizīte Berlīnē un tai sekojošie mūsu laikrakstu ziņojumi par abu valstu pilnīgu saprašanos savu tālāko attiecību uzlabošanā un tirdzniecības sakaru paplašināšanā.

Arī rietumu frontē pēc vācu panākumiem pavasarī un vasarā un viņu tikpat kā pilnīgi pārtrauktiem uzlidojumiem Anglijai, kuņus tie pasāka ap 10. jūliju un nepārtraukti dienu dienā, ar lielu skaitu lidmašīnām, bija turpinājuši līdz apmēram 15. septembrim, nedeļa nekādu atbildi par vācu turpmākiem nodomiem. Vai uzlidojumu pārtraukšana bija vācu lielie zaudējumi, kādas ziņas izplatīja mūsu anglofili, vai arī varbūt vācu gatavošanās lēcienam pāri Lamanšas kanālim?

Vienīgo aktīvitāti oktobra beigās pasāka tikai Itālija, no Albānijas iebrūkot Grieķijā, bet kā likās, tā tur bija uzdūrusies uz cietu riekstu un no tā nepavisam nekādu nākotni zīlēt nevarēja. Pēc darba ar vilcienu atgriežoties pilsētā apskatīju ēku, kuņā vakarā man būs jāierodas.

No ielas to nošķīra pazems dzelzs žogs. Vasarās tās pusotra stāva augstā fasāde, aiz žoga augošo krūmu un koku

koki savu zaļo rotu bija nometuši, tie atsedza skatu uz logiem, kas visi bija aizvilkti tumšiem aizkariem. Nedz pie mājas ieejas durvīm, nedz pie zemā dzelzs žoga vārtiem, nekādas izkārtnes vai uzrakstu, kas māju apdzīvo, nebija. Aizdomas par čekas konspiratīvo dzīvokli apstiprinājās.

Kad pulksten 21:00 nospiedu zemā dzelzs žoga vārtiņu rokturi, tie izrādījās neaizslēgti. Pie mājas durvīm vienīgā zvana poga pavēstīja, ka tikai nesen tā iebūvēta vietā, kur agrāk tādas bijušas vairākas. Kad to nospiedu, tad drīzi priekšdurvis man atvēra kāda jauna židiete, kuŗa, kad biju tai nosaucis savu vārdu, likās mani jau gaidījusi, jo tūlī sekoja viņas aicinājums virsdrēbes atstāt gaitēņa garderobē un sekot viņai. Telpa, kuŗā mani ieveda atgādināja mana paša dzīvokļa atdalīto istabu, tikai ar to starpību, ka sienu vienīgais rotājums bija Ļeņina ģimēne.

Piedāvājusi krēslu telpas vidū novietotā rakstāmgalda priekšā, židiete uz brīdi atstāja mani vienu. Kad viņa atgriezās, to pavadīja jauns, izteikti slavisku seju civīlists, kuŗa gadi vēl nekādā gadījumā nebija sasnieguši manus 28. Iepazīstinājis sevi ar kādu krievisku uzvārdu kā Liepājas Dzelzceļu iecirkņa kadru daļas darbinieks un norādot uz židieti kā savu tulci, krievs, nosēžoties krēslā aiz rakstāmgalda, tūlīt jautāja: — Jūs bijāt aizsargs? — Jā! — Mani interesē kādēļ pirms gada Aizsargu aviācijas Liepājas eskadriļā netika uzņemts kāds krievu tautības vīrs, (vārdu vairs neatminu, bet runa bija par visu iecienītā pulkveža Dr. Zandberga sievas brāli), par kuŗa lojālītāti pret Jūsu buržuazisko valsti, nekādi iebildumi nebija pat Ulmaņa Polītiskai pārvaldei! Atbildēju, ka noteicošais vārds par katra jauna kandidāta uzņemšanu eskadriļā, bez kriminālās, politiskās un kārtības policijas atsauksmēm un katra kandidāta divu galvinieku raksturojuma, piekrita eskadriļas komandierim, bet tā, ka šo gadījumu labi atminos, jo savas eskadriļas saimniecības lietas kārtāju tanī pašā telpā, kur atradās vienības darbvedība, tad zinu, ka noraidīšanas iemesls bija kandidāta vecums, kas krietni pārsniedza

eskadriļas vīru caurmēra vecumu, kas nerasniedza pat 30 gadu.

Vai pratinātājam mana atbilde likās ticama vai ne, to no viņa nākošā jautājuma: — Vai tiešām tā bija? — nevarēju spriest, tādēļ to pamatoju uz Aizsargu namā jūnija dienās palikušo visu eskadriļas saraksti, kuŗā viņš var atrast noraidīšanas raksta norakstu. Tas līdzēja. Paņēmis no manis parakstu, ka nevienam neizpaudišu par jautāto, varēju iet.

Manam pratinātājam pateiktā atbildē patiesības bija tik daudz, ka kandidāta vecums kā noraidīšanas iemesls tam tiešām arī tika paziņots. Īstais noraidīšanas iemesls bija cits.

Neskatoties uz visām labvēlīgām atsauksmēm par katru jaunuzņemamo, komandieris nekad neizšķīrās viens, nepieaicinājis arī savus tuvākos līdzstrādniekus, pie kuŗiem piederēju arī es. Tā kā Dr. Zandberga sievas brālis bija pazīstams kā izteikts krievu šovinists, tad mēs viņu savā vidū redzēt negribējām.

Krievam parakstīto solījumu neturēju. Visus savus bijušos aizsargu kollēģus, kas par minēto lietu zināja patiesību, nekavējoši brīdināju. Lielākais risks visā šinī lietā palika pats eskadriļas komandieris Treimanis, bet to, pēc viņa uzvešanās trauksmes laikā jūnijā, mēs viņu vairs redzēt negribējām. Ka viņš ir pratināts, vai tiks pratināts, nešaubījāties neviens. Atlika tikai cerēt, ka tik daudz saprāta viņam ir, ka viņa atbilde ir bijusi vai būs līdzīga noraidīšanas rakstam.

Vācu okupācijas gados Dr. Zandberga sievas brālis ļoti aktīvi pie vācu militārām un civilām iestādēm iestājās par krievu kuŗa gūstekņu stāvokļa uzlabošanu un tādā sakarībā vairākkārt apmeklēja arī mani.

Pēc šī notikuma, kas rādīja, ka mans vārds Liepājas čekas kartotekā ir jau ievests, sāku nopietni domāt par dzīves un darba vietas maiņu, pāriešanu uz Rīgu, bet daudzās virsstundas paņēma visu brīvo laiku un tā savu nodomu sāku realizēt tikai tad, kad pāris mēnešus vēlāk čeka sevi atgādināja atkal par jaunu.

1941. gada sākumā kādā rītā darbā neieradās Valts. Saslimis viņš nevarēja būt, jo iepriekšējā dienā bija pats

veselības iemesisojums. Ja ģimenē kas līdzīgs būtu noticis, tad viņš no tuvākā telefona par to būtu piezvanījis. Pēc rakstura samērā mazrunīgs, Valts tomēr nekad neatturējās īsos vārdos pateikt savas domas un uzskatus par tematu, par kuŗu tika runāts. Neraugoties uz piespiešanos sevi savaldīt nonākot saskare ar fabrikas sarkano līdzskrējējiem, viņam tas ne katru reizi izdevās.

Kad līdz plkst. 10:00 no Valta vēl nekādu ziņu nebija, tad ar Tolku vairs nešaubījāties, ka ir noticis ļaunākais. Piepeši atminējos, ka iepriekšējā naktī ap pusnakti mani no gultas izcēla telefona zvans, bet kad klausulē atsaucos, tā otrā galā tika uzkārtā bez kādas atbildes. Vai te tik nebija kāda kopsakarība, un vai pēc nākošās nakts telefona zvana jau pēc stundas līdzīgs zvans no čekistiem neatskanēs pie manām priekšdurvīm? Tā varēja būt labākā metode, lai savu upuri nekļūdīgi sastaptu mājā. Valtam telefons mājā nebija, tā tad tomēr varbūt slimība, vai arī viņš ir pievākts no rīta uz ielas pēc dzīvokļa atstāšanas? Par šādiem gadījumiem jau bija dzirdēts. Domājot šādas un līdzīgas domas, tās mani pilnīgi paralizēja darbam, bet tad piepeši kāds nepieklauvējis vēra durvis un pa tām ienāca Valts. Viņa seja rādīja, ka ir noticis kas sevišķs, bet tulka Semjonova klātbūtnes dēļ, viņš tikai pie Tolka atvērtām kabineta durvīm pēdējam nesakarīgi atvainojās, ka ir aizgulējies. Tikai pusdienas pārtraukuma laikā, kad Semjanovs aizgāja uz kantīni, Valts pastāstīja kas bija noticis: No rīta, atstājot dzīvokli, viņš savā vēstuļu kastē bija atradis iebāztus vairākus krievu kaŗa kuŗu dokošanas zīmējumus. Neskatoties uz to, ka viņš pēc zīmējumu atrašanas kuŗu katru brīdi pie sevis vai uz ielas sagaidījis sastapt čekistus, viņš tomēr riskējis un ar tiem kabatā devies uz miliciju, kur tos nodevis un lūdzis notikušo protokolēt, kas arī izdarīts.

Dokošanas zīmējumi bija iegūstami tikai pie mums un pie doku un koka apstrādāšanas darbnīcu meistariem, bet ne tur un arī pie mums neviens zīmējums netrūka. Pirmās aizdomas uz otru tulku Adamuku, kā provokātoru, kuŗš no rīta tika pieteikts kā slimis, neapstiprinājās. Provokācija kādas

režijas kļūdas dēļ pret Valtu nebija izdevusies, un Tolks to kā tādu pieteica fabrikas politiskam komisāram Pētersonam, kurš tikai noplātījis rokas un noprasījis pēc milicijas iecirkņa adreses kur zīmējumi esot nodoti.

Pēc darba pārnācis mājā tūlīt nomontējis savu vēstuļu kasti un izšķīries, ka nodoms par darba vietas maiņu vairs nav atliekams, uzrakstīju vēstuli Rīgas kuģu remonta verftes Vecmilgrāvī, Mangaļu ielā Nr. 2 direktoram inž. A. Eglītim.

Inž. Eglīti labi pazinu jau pirms gadiem, kad viņš kā dažādu apdrošināšanas biedrību aicināts eksperts, daudzkārt Liepājā bija piedalījies pie avarējušiem kuģiem nodarīto zaudējumu novērtēšanas un man tādās reizēs vairākkārt piedāvājis iespēju pāriet pie viņa uz Rīgu, ko skaistās Liepājas jūrmalas dēļ vienmēr noraidīju.

No Eglīša saņemtās atbildes, datētas 20. februārī, redzēju, ka viņa uzņēmums bija pārkristīts par Valsts Jūras Kuģniecības Latvijā Rīgas kuģu remontu verfti un tā bija pakļauta PSRS Jūras Flotes Tautas Komisariātam, kas lika domāt, ka tur kaļa kuģu remontu izdarīti netiek un būs arī mazāka saskare ar krieviem, kas mājā tieši bija pa prātam.

Un šeit tās saturs:

Pilsonim K. Siljakovam

Liepājā, Teodora Breikša ielā Nr. 30-1

Jūsu vēstuli saņēmu un sakarā ar to nosūtu Jums izpildīšanai 2 anketes. Anketes lūdzu izpildīt krievu valodā un steidzīgi nosūtīt man atpakaļ, jo vispirms jānoskaidro ar kadru daļu, vai pret Jums nav kādi iebildumi. Tā, ka Jūsu darbu labi pārzinu, darīšu ko varēšu, lai dabūtu Jūs pie mums. Par atalgojumu, par kuģu, man liekas, domstarpību nebūs, kā arī par citām lietām runāsim, kad anketes būs iesniegtas un caurskatītas.

(A. Eglītis)

Ar sveicienu A. Eglītis.

Anketes izpildīju kā prasīts, pēc kam marta sākumā saņēmu no verftes kadru daļas Rīgā, Citadēles ielā Nr. 2, uzaicinājumu tur ierasties personīgi.

Pie ēkas Citadeles ielā Nr. 2 mani vispirms pārsteidz Sarkanarmijas postenis, kuŗam gaŗām ar savu uzaicinājumu gan tiku bez grūtībām. Pašā kadru daļā, kur manās anketēs vārds aizsargs bija pasvītrots ar sarkanu tinti, uzdūros uz kādu krievu pratinātāju, kas uz savu jautājumu, kādēļ gribu pārnākt uz Rīgu, saņēma to pašu atbildi, ko biju ierakstījis anketēs: — ārsta ieteikums manai sievai, kas bieţi slimoja ar katariālo broncha iekaisumu, atgriezties dzīves vietā kuŗā viņa bija uzaugusi. Mana atbilde pratinātājam likās mazsvarīga. Izplūzdams vārdu plūsmā, tas sāka nolamāt visu mūsu pagātņi un iekārtu. Par izdomāto strādnieku nebrīvību un bada maizi darīja atbildīgus aizsargus.

Viņa izteicieni un dažādie salīdzinājumi bija tik neķītri un jēli, ka pat viņa tulkam kļuva neērti tos pārtulkot. Bet dzīvē biju jau mācījies, ka tādus blāurus var savaldīt ar tādā pašā tonī dotām atbildēm. Nekautrējos viņam pajautāt, kādēļ tad viņa valdība pie tādas strādnieku nebrīvības Latvijā, Latvijas valdību bija atzinusi un 20 gadus ar to uzturējusi diplomātiskās attiecības. Un ja jau tie fašisti tik daudz te būtu bijuši, par kādiem Jūs te nupat mūs visus apzīmējiet, tad pēdējās Saeimas vēlēšanās jūs 97,6% balsis nebūtu dabūjuši! Manam pratinātājam mute bija ciet. Vienīgais ko viņš no tās vēl izdabūja, bija tas, ka viņš tādu kā mani savā fabrikā nevēloties un lai ātrāk pazūdot no viņa acīm!

Inž. Eglītim, kas man toreiz gribēja palīdzēt, par to grūtības Baigajā gadā jāpiedzīvo nebija, bet viņš, diemžēl, bojā aizgāja ļoti traģiskos apstākļos 1944. gada oktobra pirmās dienās bēgot uz Zviedriju. Viņu, no inž. Artura Ozola rīcībā nodotās jachtas Steiga klāja, vētrainā naktī viņi noskaloja jūrā. Nakts lielās tumsas dēļ un nespējot jachtu apturēt uz vietas, līdzbraucējiem viņu viņos saskatīt vairs neizdevās.

Arī Valta gadījumam, un manam mēģinājumam mainīt darba vietu, tālākas sekas nebija.

Kad braucu uz Rīgu, tad izrādījās, ka par dzelzceļa biļeti bija jāmaksā trīskārt lielāka cena, kādu biju maksājis, kad uz turieni pēdējo reizi biju braucis iepriekšējā gada novembrī.

Atgriežoties mājā sekoja jauni pārsteigumi. Vispirms mēs visi savās darba vietās „brīvprātīgi” parakstījāmies mēneša algas apmērā uz valsts iekšējā aizņēmuma obligācijām, kas nozīmēja, ka visi atteicāmies no viena mēneša algas. Pašas obligācijas solīja izsniegt vēlāk, bet neviens tās nesaņēma. Lai nekas mums vairs neatgādinātu pagātņi, 25. martā sekoja valdības rīkojums, ar kuŗu lats kā maksāšanas līdzeklis vairs netika atzīts. Kam tie vēl bija, tos apmainīt nevarēja. Noguldījumi bankās tika atzīti tikai līdz 1000 latiem, respektīvi par 1000 rubļiem. Kas bija virs šīs summas, tika konfiscēts.

Tanī pašā laikā iedzīvotājiem sāka izsniegt jaunas pases krievu valodā. Un tas, ka šīs pases netika izsniegtas visiem, bet tikai tiem, kas no kadru daļu vadītājiem bija saņēmuši attiecīgu pilnvaru tās saņemt, un apstākļi, ka jauno pasu saņēmējiem vecās netika noņemtas, bet tanīs iespiests tikai zīmogs — pasport vidan, radīja atkal jaunus minējumus un nākotnes zīlēšanu. Pirmo reizi tika izrunāts vārds — izsūtīšana, jo starp jaunās pases saņēmējiem daudzi tur, no krievu vārdu dažādiem saīsinājumiem, bija atšiferējuši vietu nosaukumus tālā Sibīrijā un Krievijas ziemeļos. Starp jauno pasu saņēmējiem biju arī es. Kaut arī tanī neko neatšifrēju, mans nemiers par nākotni nebija mazāks kā tiem, kas pirmo reizi izrunāja vārdu — izsūtīšana.

Vienīgais, kur rast cerības, ka līdz šādu nodomu realizēšanai krieviem pietrūks laika, palika uzmanīga vērošana un minēšana par viņu un vācu patiesām attiecībām. Jaunus pierādījumus, ka tās ir tikai pokera spēle par laiku, 11. janvārī deva laikrakstu un radiofona ziņas, ka dienu iepriekš starp Vāciju un PSRS ir parakstīts vienošanās protokols, par vēl Latvijā un Igaunijā palikušo vāciešu izceļošanu uz Vāciju, kas jānobeidz līdz marta beigām.

Kas otrreizēju vāciešu izceļošanu bija ierosinājis, to toreiz nezināju, bet domāju, ka 10.000 vācu tautības palicēju no krieviem tāpat līdz kreklam izģērbti kā mēs, bija arī tie, kas šo otrreizējo izceļošanas iespēju panāca. Un to izmantoja arī daļa latviešu, kas baznīcu grāmatu radu rakstos varēja

tikai mūsu radio aparāti. 24. maijā no tiem saklausījām, ka Atlantikā risinās lieli angļu flotes ielenkšanas manevri pret vācu 35000 tonnu lielo kaujas kuģi Bismarku, kas šajā dienā bija nogremdējis angļu flotes lepnumu — 42000 tonnu lielo kaujas kuģi Hood. Tas izklausījās neticami un neiedomājami un tādēļ nākošās dienās brīvā laikā visi sēdējām pie saviem radio aparātiem. Kad 27. maijā saklausījām, ka angļiem Bismarku ir izdevies ielenkt un nogremdēt, uzņēmām to ar patiesu nožēlu.

Viena gada laikā krievi mūsu zemē bija panākuši neiedomājamo. 700 gados vācu baronu nodarītās pārestības bija aizmirstas un anglofīlu slimība izslimota.

Jauno pasu izsniegšana bija pārtraukta. Cik tās bija saņēmuši, nezinājām neviens, bet no pārrunām izkristalizējās, ka tādi no veco pasu īpašniekiem bija tikai 5%. Atkal par jaunu tika izrunāts vārds — izsūtīšana! Par tādu iespēju pārrunāja, pārsprieda un drīz atkal aizmirsa. Aizmirsā vienkārši tā iemesla dēļ, ka veselais cilvēka saprāts nevarēja pielaist domu, ka tāda mežonība no krieviem pret mums ir sagaidāma pēc tam, kad tos savā zemē bijām ielaiduši bez mazākās pretestības, un to neizrādīja arī nevienam viņu noārdīšanas darbam.

Vaiņodē, Cīravā, Grobiņā un Ventspilī tika būvēti lidlauki un, darba rokām trūkstot, lielāko tiesu šajā darbā iesaistīja apkārtējos zemniekus. Un ka vēl būšot jābūvē 11 tādi lidlauki, bija jau zināms. Arī izceļojošo vāciešu un trūkstošo poļu laukstrādnieku vietas gaidīja darba darītājus. Darba ražību nevarēja celt, atraujot vēl vairāk pašus ražotājus?

14. jūnija rīts tomēr pierādīja pretējo. Kad šinī rītā pēc plkst. 6:00, iepretim Raiņa parkam Brīvības ielā sasniedzu autobusa pietātni, lai dotos uz darbu, man kā kaut kas neikdienišķs uzkrita preču stacijas virzienā aizbraucošie smagie auto, čekistu, miliču un pat likvidēt pasāktās Strādnieku gvardes piederīgo pavadītas. Cik smago vāgu brezentu atsegtie gali atļāva tajos ieskatīties, varēja redzēt neparastu ainu. Cieši kopā saspiesti vīri bija apķēruši savas sievas un

sievas pieglaidušas savus bērnus. Viņu apgērbi liecināja, ka tā nebija jauna krievu varza, kas ierodas mūsu zemē. Tur cieši sablīvētie bija latvieši. Man piepeši kļuva skaidrs un ar šausmām atminējos saņemto krievu pasi — deportācija!

Autobuss vēl nebija pienācis. Pieturas vietā ap 15 sapulcējušos latviešu un dažu krievu sejās varēja manīt, ka viņiem par manis redzēto smago vāgu līdzīgām kravām arī jau kaut kas bija zināms.

Latviešu grupa turējās kopā pa diviem vai trim, un tā visa atradās lēnā pastaigas kustībā pieturas vietas robežās. Kad pirmo no viņiem sasniedzu, uz savu labrītu kā atbildi saņēmu tikai saprotošu galvas mājienu, kam sekoja jautājums, vai es apcietināto vāgus savas dzīves vietas tuvumā arī esmu redzējis? Īsā brīdī noskaidrojās, ka no autobusa gaidītājiem, latviešiem, tādi bija redzēti 12. Sašutumā latviešu atklātā valoda, nolamājot krievus, bija tāda, kādu veselu gadu tik lielā sabiedrībā vairs nebija dzirdēta.

Pretēji kā citos rītos, mazais krievu pulciņš latviešos neiejuka. Likās, ka viņu pārdzīvojums, par redzētām neparastām auto kravām, nebija mazāks kā mums. Vai tās bija bailes no viena otra latvieša uz viņiem raidītā cietā skata, vai viņu pašu atmiņas par līdzīgi redzētām automašīnām savā dzimtenē, nosakāms nebija.

Autobusā par redzēto vairs nerunāja, bet fabrikā, pirms darba sākuma, tas bija vienīgais temats.

Pārvaldes ēka, kur krievu skaits attiecībā pret latviešiem bija jau pieaudzis gandrīz kā 1:1, krievu sejās un no viņu izvairīšanās sastapties ar latviešiem, varēja vērot tā kā kaunu un arī nedrošību. Gorelkina solis, izstaigājot savu padoto telpas, likās nedrošāks kā rītus pirms tam, bet viņš tomēr nekautrējās noprasīt: Vai visi ir darbā ieradušies? Nē! Trūka Villers, Saks un bijušais kadets Mazkalniņš. Tie arī darbā nekad vairs neieradās, bet 14. jūnija rītā, par viņu neierašanās iemesliem darbā, Gorelkinam pajautāt kadru daļā, padomu tomēr neviens nedeava.

14. jūnijs iekrita sestdienā un arī algas dienā. Domāju, ka tas bija Jansona nopelns, — uzzinot par notikušām

sameklēt pierādījumus, ka ir ar daļēju vācu izcelsmi, un tas nemaz nebija tik grūti, jo iepriekšējā gadu simtenī mūsu mācītāju lielākā daļa bija vācieši un vācu valodā viņi arī bija izsnieguši visus baznīcas dokumentus.

Marta beigās un aprīļa sākumā „pokera spēlētāji” jau drusku atklāja 1940. gada septembrī par jaunu sadalītās kārtis.

27. septembrī Berlīnē starp Vāciju, Itāliju un Japānu tika parakstīts Berlīnes — Romas — Tokio pakts, kas noteica parakstītāju valstu attiecības vienai pret otru, par to interesēm Eiropas un Āzijas telpā.

Novembrī šim paktam kā pirmā pieslēdzās Rumānija, kuŗai krievi ap to pašu laiku, kad iesēdās Baltijā, 24 stundu laikā bija atņēmuši Beserābiju. Drīz pēc tam paktam pievienojās Ungārija un Slovākija un 1941. gada 1. martā arī Bulgārija, kuŗā pēc tam jau nākošā dienā vācieši sāka novietot savus garnizonus. To gan vairāk varēja pieņemt kā draudu Grieķijai, bet līdz ar to vācieši pietuvojās Padomju Savienības robežām. Un tā bija laba zīme.

25. martā paktam pieslēdzās arī Jugoslāvija, bet tā parakstītājiem atgriežoties Bēgrādē, tie naktī no 26. uz 27. martu tika apcietināti no sacēlušamies virsniekiem, kas paši tūlīt nodibināja jaunu valdību ar ģenerāli Simoviču priekšgalā.

5. aprīlī šī jaunā valdība jau pasteidzās noslēgt draudzības un neuzbrukšanas līgumu ar PSRS.

Skaidrs pierādījums par Staļina pretspēli Hitleram!

No malas skatoties ģenerāļa Simoviča līgums ar krieviem, vāciešiem bija kā splāviens sejā. 6. aprīlī, kad vācieši iebruka Grieķijā, tie uzbruka arī Jugoslāvijai. Un krievi neteica nekā. Vai tās bija bailes vai apzināti radīta vācu frontes izplešanās?

17. aprīlī Jugoslāvija jau kapitulēja un Hitlers kroātiem „dāvāja patstāvību.”

Runājot par Jugoslāviju, nevar nepieminēt, ka jau ar pirmo dienu, kad vācieši okupēja galvas pilsētu Bēlgrādi, tur sāka darboties vācu Soldaten Sender Bēlgrad, kuŗš savus ik-

dienas pārraidījumus vienmēr sāka ar dzejnieka Hans Leip un komponista Norbert Schultze dziesmu: *Mit dir Lili Marleen*, kas drīz pēc tam kļuva par populārāko kaņavīru dziesmu visās kaņotāju valstīs un ir tulkota vairāk kā 40 valodās un ar kuŗu uz lūpām 1944. gadā amerikāņu kaņavīri iesoļoja atbrīvotā Parīzē.

Grieķija, ar ko itāļi nebija galā tikuši piecos mēnešos, vāciešiem kapitulāciju parakstīja Salonikos jau 21. aprīlī un 27. aprīlī vācieši iesoļojot Atēnā ziņoja, ka viņu rokās Grieķijā gūstā esot krituši arī 21. 000 angļu, bet ap 45.000 esot izdevies paglābties pārceļoties uz Krētu.

Lielāko sensāciju un cerības mums, ka vācieši ar angļiem tomēr noslēgs mieru, 11. maijā sagādāja Hitlera vietnieks Rūdolfs Hess, kad viņš paceļoties no Augsburgas lidlauka nosēdās Anglijā. Diemžēl šīs cerības ilga tikai vienu dienu. Angļi Hessu iebāza cietumā un vācieši, nolamājot viņu par nodevēju, 20. maijā ar gaisa desanta uzbrukumu Krētai parādīja, ka viņi par miera sarunām ar angļiem nedomā.

29. maijā Krēta bija spiesta parakstīt kapitulāciju. Tādu pat likteni drīz pēc tam piedzīvoja arī Malta. Lai angļi itāļus galīgi nepadzītu no Afrikas, kas jau no februāŗa nepārtraukti tikai atkāpās, vācieši Āfrikā bija spiesti pārņemt viņu fronti. Gaidītās vācu - krievu sadursmes vietā, vācieši savus spēkus pastiprināja Eiropas dienvidos un Āfrikā.

Mūsu pašu zemē pēc 1. maija gājieniem un mītiņos nolasītiem ražošanas procentu kāpinājumiem, „visu” solījumiem strādāt vēl labāk un ražot vēl vairāk, drīz tomēr izrādījās, ka viss saražotais tomēr vairs nepietiek pašu patēriņam.

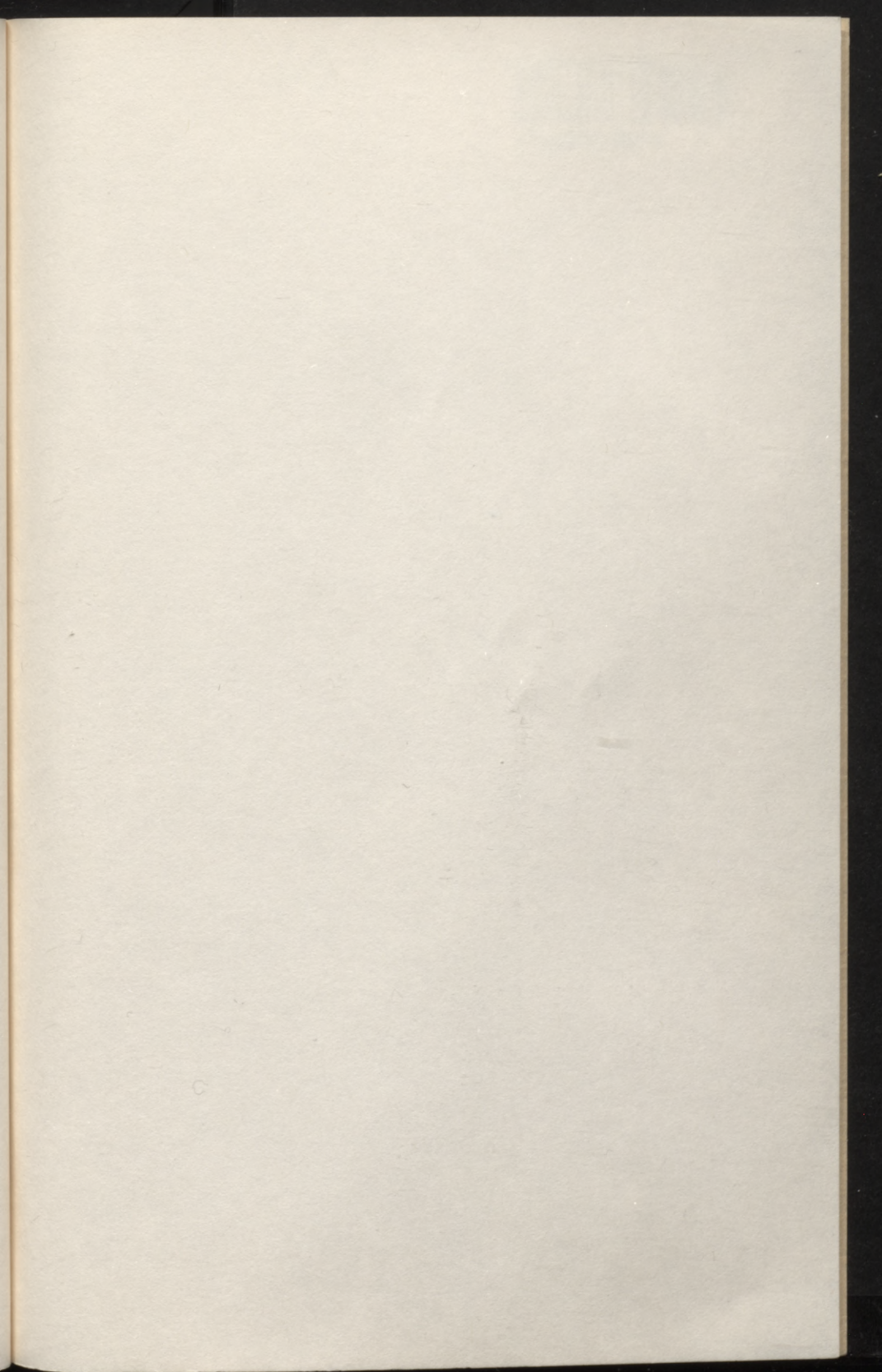
Sākot ar 15. maiju, uz personu nedēļā drīkstēja iegādāties tikai 400 gramus sviestu un 1200 gramus dažādu gaļas produktus. Un drošs paliek drošs, lai Latvijas iedzīvotājiem rokās nepaliktu arī neviens ierocis, maijā tie visi tika noņemti arī Strādnieku gvardiem un pasākta to likvidēšana. Moris savu darbu bija padarījis, tas varēja iet.

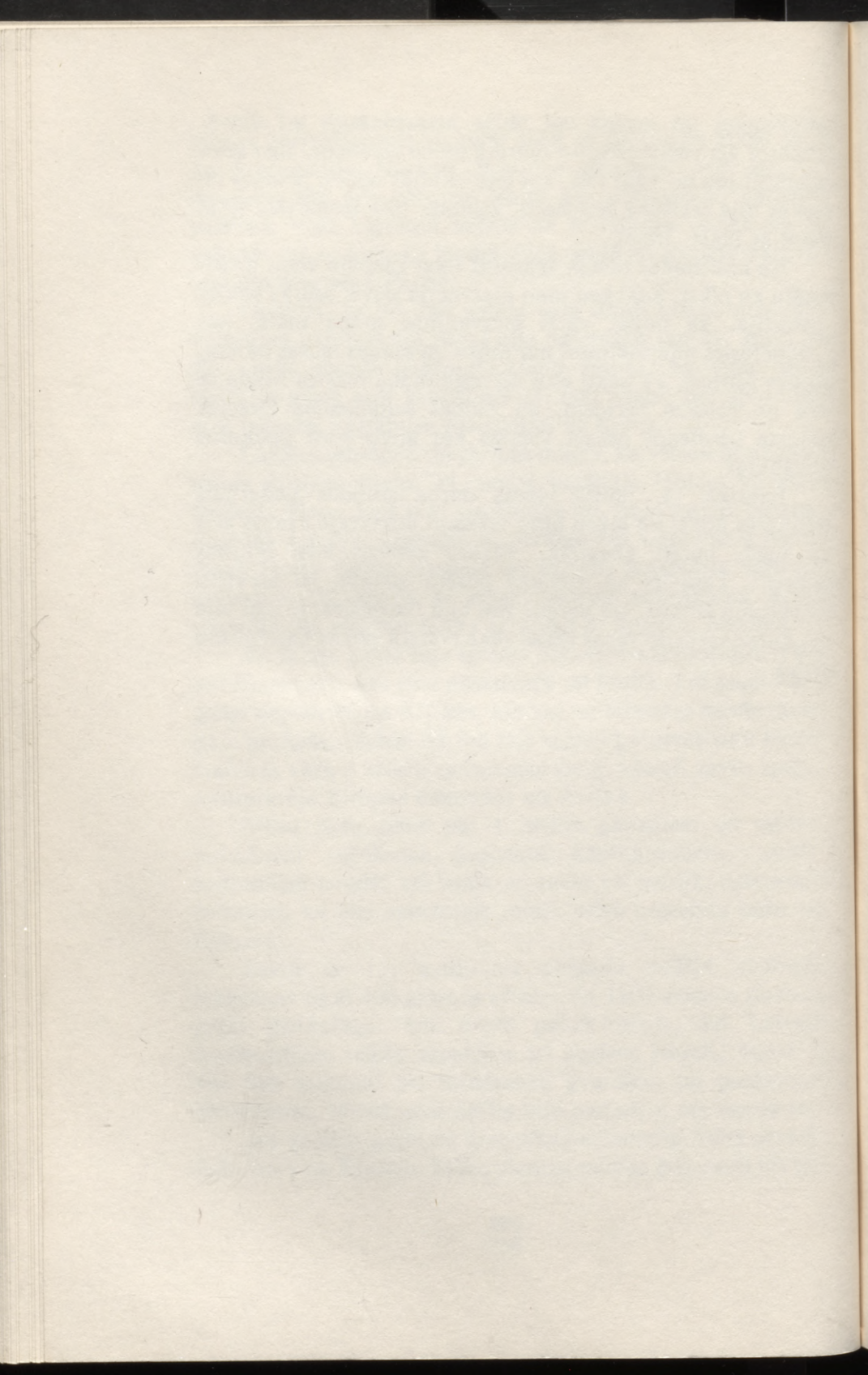
Jau gandrīz gadu no ārzemēm nesapēmām vairs nevienu laikrakstu un žurnālu. Mūsu vienīgā saite ar ār pasauli vēl bija

izsūtīšanām un neziņā vai tādas neturpināsies arī dienā, neskaņot arī vienu otru no fabrikā nodarbinātiem, algu sāka izmaksāt jau no paša rīta, kas iepriekšējās reizēs, ja algas izmaksa bija iekritusi sestdienā, vienmēr tika izmaksāta tikai sākot ar plkst. 10:00

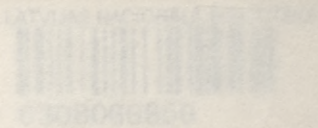
Ka izsūtīšanas nebija skārušas tikai Liepāju vien, to uz zināju ap plkst. 8:00, kad man piezvanīja sieva, asaras valdot pastāstīja, ka nupat viņai piezvanījusi mana māte, kas norūpējusies interesējusies par mūsu un manas māsas likteni, un pastāstījusi, ka naktī esot aizvesta mana māsiņa Milda ar vīru un četriem bērniem, un Mildas saimniecība Dzērvies pagasta Sērdieņos neesot vienīgā, kur govīs šorīt palikušas neslauktas.

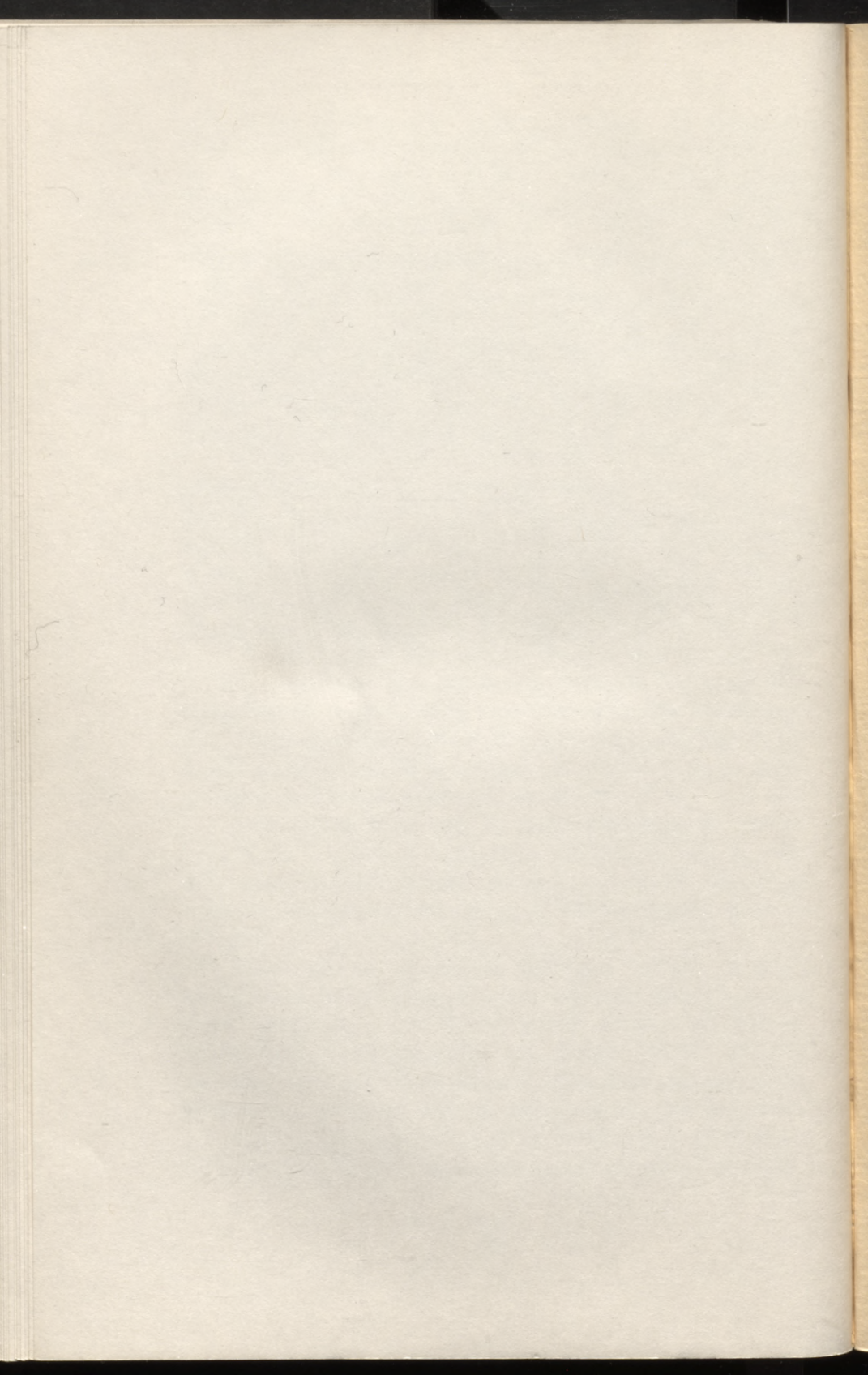
Fabrikā 14. jūnijā piecās darba stundās padarītais līdzinājās nullei un mūsu pašu sarkano līdzskrējēji savas acīs uz augšu pacelt nevarēja. Vakarā neviens vien bijušais policists, kaņavīrs un aizsargs pilsētu atstāja, lai meklētu patvērumu laukos. Un pareizi viņi bija rīkojušies, jo viņi bija tie, kuŗus sarkano varas vasaļi sāka tvarstīt jau ar kaŗa pirmo dienu.

60

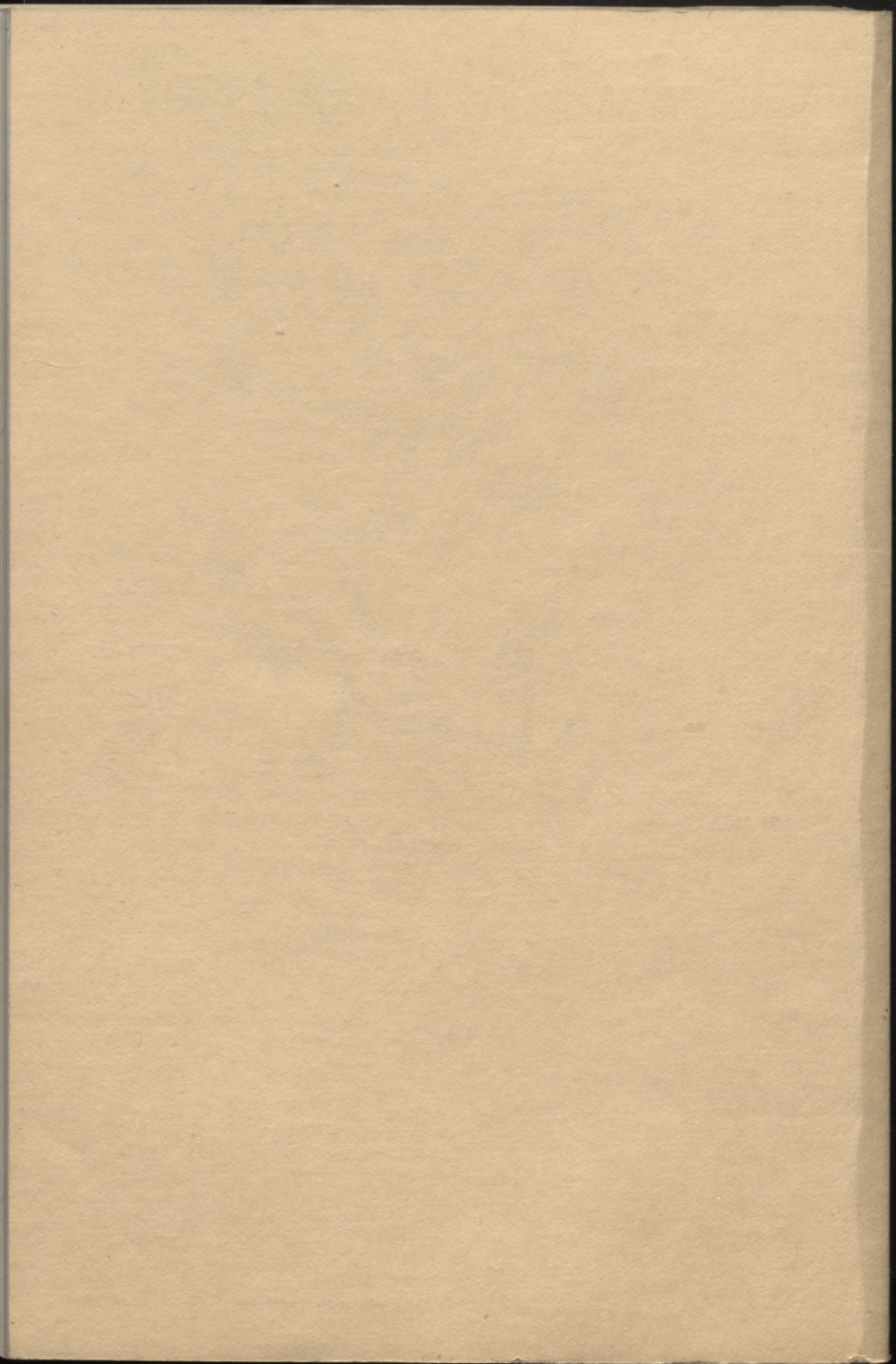

60. r

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308066850

1A-

60.